

Ragyogás és zörgő zubbony

Amióta – az 1928-as születésűekkel kezdődően – ilyentájt, évfolyamzáró kötetbe gyűjtjük hetvenedik életévük küszöbére ért jelességeink tömör életvallomásait, nem volt még generáció, amelyiknek a mostanihoz, az 1941-esekhez fogható egyértelműséggel rajzolódott volna ki nemzedéki origója. Sejtésem lehetett efféléről, és mielőtt beletekintettem volna kézírataikba, találok is olyan megállapítással, hogy a holnap-i hetvenéveseket általában az elszántság jellemzi, hiszen korosztályuknak a háborús idők, bár ők már csak homályos emlékképeket őrizhetnek róluk, ezt diktálták. Hasonló világtárat böngészve meglepett, a nagyvilágnak milyen feltűnően sok énekesé és filmszínésze egyívású velük. Arra gondoltam, hogy talán kiskoruk pokla után nekik nyílt meg először a kitáguló világ, amelyben nem fegyverek szólnak, hanem zene szól és filmeket játszanak, s azóta kezdik egyre inkább uralni a szórakoztatóipar celebjai a világ-falu színpadát – még mifelénk is, ahol sokáig mindez jobbára csak a népneveléssel hivatkozó „felépitmény” toldaléka volt. Feledhetetlen dalok és filmek igézete a jutalmuk.

Kárpótlás – de miért is? A pótolhatatlan veszteségért, ami a nemrégiben, 69 évesen elhunyt Utassy József költő lelkét is nyomta. („Aj, hogy ragyog rajtam ez a / szikrás hómező-ing! / Ilyen ragyogásban tűnt el / apám is, s most ő int // a Hadak Útjáról felém: / csillagág öt uja, / zubbonyát, a zörgő zöldet, / fújja a szél, fújja.”)

Ez az a nemzedék ugyanis, amelyben egyszerre igen magasra szökken az apa-hiány lázgörbéje. Sokuk apját elnyelik a hómezők vagy csak sokára jön vissza. Az apa helyén se kép, se hang. Ha nem veszett el, akkor porig alázzák. (A kivételek, a példás apák kontrasztja ezt csak erősíti.) Ha valaki társadalom-lélektani vizsgálódásba kezdene, e korosztályban az apa helyét kellene kutatnia.

A megnyilatkozó 89 művész, tudós, sportoló, közéleti személyiség vallomásával 1988-ra nőtt azoknak a száma, akik sorozatunkban eddig szerepeltek.

Végezetül hadd tegyek ezúttal kivételt valakivel, aki a nyilatkozók közt ugyan nem szerepel, de elsőnek fogja átlépni a korhatár bűvös küszöbét. Szabadkán született lánya 1941. január 1-jén Wagner Róbertnek és Balassa Margitnak. A hét évvel idősebb asszonyt nyomban elhagyó ifjanc lányát, Évát csak felnőtt korában látta viszont. Állítása szerint eltanácsolta volna a pályától, amelyre úgy lépett, hogy tizennyolc éves fővel elment Belgrádba, a képzőművészeti akadémia felvételjén elutasították, de bejutott a színművészetire. Férjhez ment Radomir Stevic Ras festőhöz, és Eva Ras néven futott be karriert, ő volt az első színésznő Jugoszláviában, aki (Dusan Makavejev filmjében) ruhátlanul szerepelt. Magyar filmekben nyújtott alakításaiért magyar filmdíjra is méltatták. Csodagyerekszámba menő lányukat, Krunát fiatalon elvesztették, férje ötvenévesen hunyt el infarktuszban. Botránys szabadszájúságával Eva Ras sokak hódolatát vívta ki, mások becsmérik érte.

Több könyvet írt, a *Vad bárányok* címűben, amely magyarul a TIMP Kiadónál jelent meg nemrégiben, apja kalandos életét mintázza meg, aki partizánnak állt, csábításba keveredve megszökött, megjárta Dachaut, majd túlélte a nyolc év szibériai fogságot, úgy jutott haza végül Szabadkára. Anyagi gondjaira hivatkozva Eva az idén beköltözött a szerbiai Pink TV százezer euró fődíjas száznapos (épp mostanában záruló) VIP-válóságshow-jába, melyet egy önellátásra berendezett szerbiai farmon forgatnak. Isten éltesen minden hetvenest!

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XII. évfolyam 10. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztők: **Bába Szilvia** (művelődés), **Balázs Géza** (nyelvművelés),
Bognár Antal (évkönyv), **Borbély András** (próza), **Elek Szilvia** (zene), **Király Farkas** (vers),
Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (dokumentum), **Sebeők János** (környezet),
Szondi Bence (tördelés), **Vincze Ferenc** (műbírálat), **Wegner Tibor** (művészet).
Szerkesztőségvezető: **Szondi Eszter**. Terjesztés: **Németh Lóránt**.

Napkút-kör: **Csűrös Miklós**, **Gazdag Dávid**, **Gráfik Imre**, **Hankiss Elemér**, **Dr. Koncz Gábor**,
Radnóti Zsuzsa, **Rakovszky Zsuzsa**, **Konrad SutarSKI**, **Szörényi László** (tiszteltetbeli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.
Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. mfsz. 29. • Telefon/fax: (1) 225-3474 • Mobil: (70) 617-8231
E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjesztés a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

Ács Jenő költő, újságíró	119
Ács Margit író, szerkesztő	70
Ágh Attila politológus	94
Ambrus Éva keramikus, iparművész	8
Babarczy László rendező	122
Bagdy Emőke klinikai pszichológus, pszichoterapeuta	111
Bágyoni Szabó István író, költő, műfordító, újságíró	68
Balogh Gyula Bogumil író, feltaláló, természetgyógyász	131
Bañcerowski Janusz nyelvész	3
Bernáth Árpád irodalomtörténész	15
Bibó István művészettörténész	178
Bikácsy Gergely író, kritikus	147
Bitskey István irodalomtörténész	37
Bócz Mara maszkmester	134
Bohus Zoltán szobrász, üvegetervező	174
Bolberitz Pál teológus, filozófus	126
Botos Katalin közgazdász	172
Bráda Tibor festőművész	130
Búsi Lajos fazekas	110
Buzinkay Géza sajtótörténész, várostörténész	77
Büky László nyelvész	143
Csikos Sándor színész	152
Csikszentmihályi Péter belsőépítész, formatervező	124
Dózsa Imre balettművész	155
Erdős André diplomata	57
Ernyey Gyula ipari formatervező, belsőépítész	10
Eszes Máté író, szerkesztő, honvédtiszt	161
Esztergályos Károly rendező	59
Félix László rendező	5
Galántai György művészettudató művész	72
Geszler Mária Garzuly keramikus	74
Göbölös Márta Iparművész	171
Gyarmathy Ágnes látványtervező-művész	103
Harsányi Frigyes színész, színházmenedzser	48
Haumann Péter színész	54
Hegedűs Imre János író, irodalomtörténész	92
Hollósi Frigyes színész	47
Horváth Alice építésztechnológus, építészettörténész	82
Horváth György művészettörténész	84
Jankovics Marcell filmrendező, művészettörténész, könyvillusztrátor	150
Jeszenszky Géza történész, politikus	159
Kamarás István OJD író, szociológus	29
Kapronczay Károly történész	19
Kis Pintér Imre irodalomtörténész	62
Kiss Antal tanár, nyelvész	33
Komáromi Gabriella irodalomtörténész	141
Koncz Árpád nyugállományú honvéd őrnagy	60
Kopcsik Lajos mestercukrász	117
Korzenszky Richárd egyházi vezető	166
Kovács Kálmán trombitaművész	165
Kovács Lóránt fuvalomművész	105

Kovács P. József televíziós bemondó, előadóművész	80
Kő Pál szobrász	64
Kuchta Klára képzőművész, fényművész	157
Kupa Mihály közgazdász	39
László Bandy festőművész	146
Málnay Levente film- és színházi rendező	6
Marosi Gyula író, dramaturg	31
Medgyasszay László állatorvos	120
Medveczky Ádám karmester	96
Medveczky Ilona színész, táncosnő, díva	24
Mesterházi Márton dramaturg	87
Meszléry Judit színész	91
D. Molnár István irodalom- és művelődéstörténész, műfordító	163
Műnz András író, szerkesztő	138
Pálóczy Horváth András régész, muzeológus, történész	139
Pauer Gyula szobrász, díszlet- és jelmeztervező, performer	21
Payer András zeneszerző	100
Péntek János nyelvész, etnográfus	88
Péteányi Katalin művészettörténész, filmrendező	26
Richly Zsolt rajzfilmtervező-rendező, grafikus	35
Salamon Konrád történész	148
Sólyom-Nagy Sándor operaénekes	176
Surján László orvos, képviselő	123
Szabó Győző nyelvész	49
Szakolczay Lajos irodalom- és művészetkritikus, szerkesztő	18
Szántó Erika filmrendező, író, dramaturg	127
Thirring Viola színész	169
<u>Tomka Miklós</u> szociológus	44
Tordai Teri színész	181
Tóth Béla szobrász	12
Vagyóczky Károly festőművész, grafikus	136
Vén Zoltán grafikus	108
Veres Péter néprajzkutató	54
Vicsek Károly filmrendező	113
Vigh László torna mesteredző, sportszerkészítő	99
Vukán György zongoraművész, zeneszerző, karmester	114
Winkler Gábor építész	52
Zsigmond Attila ipari formatervező művész, bölcsész	41

Emlékezet

Simonffy András (Módos Péter)	183
Gion Nándor (Bognár Antal)	185
Tar Sándor (Bánki Éva).	187

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 50.

Csáji László Koppány: A hajléktalan,
a csók és a terrorista (Rövid novellák)

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XII. évfolyam 10. szám

**Nyolcvankilenc
jeles hetvenes**

**KŐ PÁL | IMAKÖNYV –
UTASSY JÓZSEF EMLÉKÉRE**

E számunk megjelenését
és a hozzá kapcsolódó rendezvényt
a Nemzeti Kulturális Alap
Közművelődési Kollégiuma
egyedileg támogatja.

Bañcerowski Janusz

nyelvész (Ózarów, Lengyelország, 1941. január 2.)

Hosszú és tartalmas az út, amely a távoli, lengyelországbeli Ózarówból az ELTE Szláv és Balti Filológiai Intézetének tanszékvezető professzori, majd intézetigazgatói székéhez vezetett, az első lengyelként. Bár az életkori kerek évszámokat sohasem tekintetem határkőnek, most ez alkalomból visszatekintve is jó érzéssel tölt el, hogy a családi kapcsolat, amely Magyarországra hozott, egyúttal sok és kitartó munkával elért szakmai eredménnyel is párosult. A szláv nyelvek iránti kezdeti érdeklődésem kiszélesedett a nyelvi kommunikáció, az általános, az elméleti, az alkalmazott és a kognitív nyelvészet, valamint a szemantika és a pragmatika irányában. Alapvető tudományos munkáim ezekről a területek-

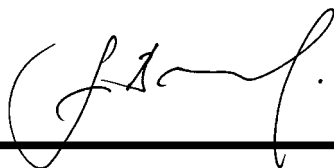
ről jelentek meg itthon és külföldön, nagyrészt lengyel, horvát, szlovén, szerb, szlovák, orosz, német, francia és amerikai szaklapokban, számuk ma már több százra tehető. Egy munka hasznát az is mutatja, hogy mennyire építenek rá mások. Elégedettséggel tölt el, hogy egyetemi hallgatók, hazai és külföldi doktoranduszok, szakmai pályatársak folyamatosan hivatkoznak munkáim eredményeire, így gondolataim az oktatásban, a tudósképzésben visszaköszönnek. Több könyvet írtam, két legjelentősebb munkámnak a 2000-ben megjelent *A nyelv és a nyelvi kommunikáció alapkérdései* és a 2008-ban kiadott *A világ nyelvi képe (A világgép mint a valóság metaképe a nyelvben és a nyelvhasználatban)* című könyvemem tartom, mivel ezek új iránnyal gazdagították a szemantikai és a pragmatikai kutatásokat, jelentős hazai és nemzetközi visszhangot keltve. Végigjártam a tudományos elismerések hagyományos lépcsőit is. A hatvanas években még a Poznani Adam Mickiewicz Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Intézetében voltam tanársegéd és doktorandusz. 1969-ben jöttem végleg Magyarországra, ahol a kandidátusi, majd 1989-ben az akadémiai nyelvtudományi doktori címet is megszereztem. Első magyarországi munkahelyem az MTA Számítástechnikai Központjában volt, itt 1969–1970-ben tudományos munkatársként dolgoztam, majd 1970–1982-ig az MTA Nyelvtudományi Intézetének voltam tudományos főmunkatársa. Az akadémiai kutatóintézeti évek után meghívtak az ELTE lengyel filológiai tanszékére tanszékvezetőnek. 1983 óta vagyok hűséges az egyetemhez, a tanszékvezető professzori feladatok mellett 2003–2007 között elláttam a Szláv és Balti Filológiai Intézet igazgatói teendőit is. 2000–2004 között lettem Széchenyi-professzor, 2007-től az ELTE Bölcsészettudományi Kar nyelvtudományi doktori iskola, valamint a szláv nyelvtudományi doktori program vezetőjeként tevékenykedem.

Folyamatosan élő tudományos kapcsolatokat ápolok a lengyel és más szláv nyelvterületek intézményeivel, kutatóival, fontosnak tartom a személyes szakmai kommunikációt. Ennek jegyében 1978–2008 között nyolc nemzetközi polonisztii-

kai tudományos konferenciát szerveztem, ezek anyaga kiadvány formájában közkinccsé vált. Nagy ívű, sikeres, közös nemzetközi tudományos vállalkozásunk volt a *Kárpát nyelvatlasz* létrehozása, amely több éven át tartó, szoros együttműködéssel hiánypótló, haszonnal forgatható művet alkotott. A Varsói Tudományegyetem Alkalmazott Nyelvészeti Intézetével a *Lengyel–magyar kontrasztív kutatások* közös kutatási téma munkálatai a két nyelv sok új, érdekes jellemzőjét tárják fel. Francia intézményekkel is bővül az érdekes nyelvi megközelítéseket feltáró kutatás, az Université Nancy 2 európai uniós méretekké bővítette a gyümölcsöző együttműködést. Készítjük a *Dictionnaire des notions politiques et sociales des pays d'Europe* című, politikai-társadalmi kifejezések értelmező szótárát az európai országok számára. Sokszor kérnek fel egyetemi és akadémiai bizottsági munkákba. A Varsói Tudományegyetemen professzori pályázatokat bírálok el, az MTA doktori tanácsa felkérésére bírálok akadémiai doktori disszertációkat, a Magyar Akkreditációs Bizottság számára szakindítási kérelmeket, egyetemi tanári pályázatokat, az OTKA számára véleményt készítek pályázatokról.

Az oktatás mindig közel állt hozzám. A hallgatókkal a nyelvtanítás során a mindennapi élet, a kultúra, a hagyományok kérdései megkerülhetetlenek, ezek emberileg, gondolatilag is közelebb viszik egymáshoz a tudásra vágyó hallgatókat. A nyelvtanítást Budapesten a Lengyel Intézetben kezdtem el, 1970–1989 között lengyel nyelvtanfolyamokat vezettem. Egykori tanítványaim közül ma már számosan eredményesen tevékenykednek az élet minden területén, akár vállalkozóként, akár tolmácsként, akár tanárként. 1982-től tartok előadásokat az ELTE lengyel filológiai tanszékén a *mai lengyel nyelv rendszeréről*, szakszemináriumokat vezetek a *magyar–lengyel kontrasztív vizsgálatok* és a *lengyel grammatika, szemantika és pragmatika* témaköréből. A tudásanyag folyamatosan újul, csak a fontosabbakat említve, 1999-től a témakör bővült a *kognitív szemantika, a világnyelvi képe, valamint a translatorika területével*. 1993-tól előadásokat tartok doktoranduszoknak is az *Általános és elméleti nyelvészet, A világnyelvi képének elmélete, Kognitív nyelvészet, Metatext*, valamint a *Lengyel–magyar kontrasztív kutatások* témakörében.

Tagja vagyok több folyóirat szerkesztő bizottságának; a „Pro Philologia Slavica et Baltica in Hungaria” alapítvány kuratóriumának (1996-); a Magyar Nyelvtudományi Társaság Választmányának (1996-), elnöke vagyok a Magyar Nyelvtudományi Társaság Idegen Nyelvi Szakosztályának (2005-); a Magyarországi Lengyel Kisebbség Alkotó Fórumának; az Oktatási Minisztérium Magyar Ekvivalencia Bizottsága Bölcsész Szakbizottságának (1999-); az MTA Nyelvtudományi (1999-) és a Magyar Nyelvi Bizottságának (2005-). 2001-ben a Polish Society of Arts and Sciences Abroad (London) tudományos társaság tagja lettem. A Modern Filológiai Társaság elnökhelyettese (2001-), valamint a Modern Filológiai Társaság Nyelvpolitikai Szekciójának az elnöke (2001-) vagyok. 2008-tól az MTA Tudományetikai Bizottságának tagja, valamint a magyarországi Polonia Nova Szabad Egyetemének a rektora vagyok. 2010-től az ELTE BTK Trefort-kert Alapítvány, valamint az ELTE BTK TAMOP részprojekt kuratóriumi tagja vagyok.

Félix László

rendező (Budapest, 1941. január 4.)

Uramisten! Már hetven?! Olyan gyorsan pergett le ez a néhány évtized, hogy csak ámulok: már számadást kell készítenem?

Kiskamasz korom óta rendező szerettem volna lenni, az az ember, aki megmondja a többieknek ott fenn a deszkákon, hogy mit és hogyan kell csinálni.

Az életem legnagyobb csodája, hogy az lettem!

A családban senki sem volt művész. Apám orvos, anyám banktisztviselő volt, és a felmenők és a rokonság is csupa tanár, orvos, lelkész. Józan értelmiségi környezet.

De volt egy családi jó barát – a XX. századi magyar színházművész egyik óriása –, Márk Tivadar, az Operaház jelmeztervezője, aki felfedezhett bennem valamit. Az ő jóvoltából voltam életemben először színházban, természetesen az Operaházban, ahol a szünetben hátulról is megcsodálhattam a színpadi díszletet. Előlről márványpalota, hátulról zsákvázon! Elvárásolt ez a kettősség. Azóta is rabja vagyok a valóság és az illúzió egymást színező játékoságának.

Innen szinte egyenes volt az utam a Színház- és Filmművészeti Főisko-

lára. Rengeteget tanultam, olvastam, szinte bentlakó voltam a Széchényi Könyvtár színháztörténeti osztályán, és minden zsebpénzemet színházjegyre költöttem. Rendszertelen ismereteimet a Vígszínház egykori főrendezője, majd igazgatója, Hegedűs Tibor egyengette. A mai napig hálás szeretettel emlékezem rá.

A főiskolán Marton Endre tanítványa voltam, akinek utóbb a tanársegédje is lehettem. Nagy formátumú rendezőművész volt, és igen bonyolult, nehéz természetű személyiség. Nagyon sokat tanultam tőle, és büszke vagyok rá, hogy azon kevesek közé tartoztam, akiket kitüntetett személyes bizalmával.

Rendezői pályámat, mint minden kortársam, vidéken kezdtem, a kaposvári Csiky Gergely Színházban. Ott Shakespeare-től Zerkovitzig mindenfélét rendeztem, és ez későbbi pályafutásomhoz biztos alapot teremtett.

Viszonylag hamar, néhány év színházi működés után ért az új és nagy kihívás, a televízió! Lenyűgöző volt a lehetőség, hogy egyetlen este száz ezrekhez, milliókhoz tudok eljuttatni drámát, vígjátékot, operát, operettet. Számomra ez jelentette az igazi „népszínházat”, amit mindig is szerettem volna csinálni. Hálás vagyok a sorsnak, hogy a Magyar Televízió aranykorában olyan szerzőknek lehettem az „alkotótársa”, mint: Vörösmarty és Illyés, Mozart és Offenbach, Gogol és Bulgakov, és a sort még hosszan folytathatnám.

Természetesen a színházhoz a továbbiakban sem lettem hűtlen. Televíziós működésemmel párhuzamosan jó néhány színházi rendezést jegyeztem Budapesten és vidéken (Nemzeti Színház, Szegedi Nemzeti Színház,

Szegedi Szabadtéri Játékok, Debreceni Csokonai Színház, Pécsi Nemzeti Színház, Győr, Veszprém stb.). Úgy is mondhatnám: a színház az édesanyám, a televízió a velem együtt felnövekvő testvérem volt.

Idővel tanítottam is ott, ahol korábban tanultam. Tanársegédként kezdtem, és tizenhét év után docensként távoztam az időközben egyetemi rangot nyert intézményből. Tanítványaim között ma már számos kitüntetett érdemes, kiváló és Kossuth-díjas művész van.

(Kicsit fáj, hogy tanáruk ilyenell nem dicsekedhet, de hát tudjuk: a díjakat azok kapják, akiknek adják őket!)

Családi életem nem publikus, arról csak annyit, hogy kiegyensúlyo-

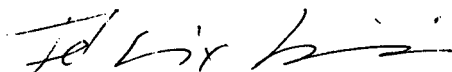
zott, boldog házasságban élek immáron harminchárom éve.

És akkor megint itt vagyunk a hetvenedik évnél! Kívánhatok az élettől még valamit?

*„Én életem, előre, míg lehet,
Mert nem lehet, hogy végül meg ne
lássam*

*Tragédiátlan és komédiátlan
Mindent megfejtő, titkolt lényeged.
Én úgysem tudok hinni a halálban
És abban sem, hogy én ne én legyek:
Kirágyog majd az én Napom a köd-
ben.*

Hiába ülsz, sötét lovas, mögöttem.”

Málnay Levente

film- és színházi rendező (Budapest, 1941. január 5.)

Amikor a Napút folyóirat felkért, hogy közelgő hetvenedik születésnapom alkalmából írjak hetven sort magamról, az jutott eszembe, amit az elmúlt évtizedekben tettem, tulajdonképpen minden megtalálható a *Ki kicsodában*, újságcikkekben, folyóiratokban vagy az interneten.

Mit mondhatok egyebet még magamról? Csak közhelyeket (kinek, mit köszönhetek), fellengzős zagyvaságokat (az alkotói önkifejezésről, az önmegvalósításról) eddigi munkásságomról. De ezek kit érdekelnék?! Mire vagyok büszke pályám és életem során? A családomra! A feleségemre,

aki negyvenhárom éve mindig melletttem állt, türelmesen elviselt, támogató. A két felnőtt fiamra, akik művelt, széles látókörű, sikeres emberek lettek.

A hetven év sok? Egy harmincévesnek bizonyára! Hetvenéves korban már általában öregnek érzi magát az ember? Ez is elképzelhető!

A hetvenéves kornak is megvan a maga szépsége? Így igaz! Hetvenévesen is fáradhatatlanul dolgozom, teniszezem, olvasok, zenét hallgatok, utazom... De ami az eltelt hetven évet teljessé teszi, bearanyozza, igazán széppé varázsolja, az négy név: Leon, Márk, Laura és Lola – a négy unokám!

Ezeket az éveket ők teszik igazán csodálatossá számomra!

A megtisztelő felkérés igazolására röviden ismertetem szakmai életrajzomat, hogy akik olvassák ezt a cikket, tudják meg, miért is kértek fel ennek a hetven sornak a megírására.

Szüleim: Málnay Lajos és Török Katalin. Feleségem dr. Bögi Júlia orvos. Gyermekeim: Levente (1969), Barnabás (1970).

A budapesti Vörösmarty Gimnáziumban érettségiztem, majd 1962-ben a Magyar Televízióhoz kerültem külsős asszisztensnek. 1968-ban felvételt nyertem a Színház- és Filmművészeti Főiskolára Keleti Márton osztályába, 1973-ban kaptam film- és televíziórendezői diplomát. 1965-ben kerültem állományba a Magyar Televízió drámai osztályára, előbb asszisztens, 1972-től rendező, 1988-tól főrendezői beosztásban. 1993-tól a Rendezői Iroda vezetője, művészeti vezető voltam 2002-ig, nyugdíjba vonulásomig.

Több mint kilencven tévéjátékot, tévéfilmet, valamint számos irodalmi műsört, sorozatot készítettem.

Munkáim között szerepelnek magyar és külföldi klasszikusok feldolgozásai (Nagy Lajos: *A tanítvány*, Heltai Jenő: *A száztizenegyes*, Bródy Sándor: *Napforduló*, Gábor Andor: *Doktor Senki*, Lengyel Menyhért: *Tihamér*, Gábor Andor: *Palika*, Szomory Dezső: *II. József*, P. G. Wodehouse: *Forduljon Psmithhez!*, Erich Kastner: *Az eltűnt miniatűr*, A. Tolsztoj: *A cárné összeküvése*, Noel Coward: *Földi kacaj*), valamint kortárs írók műveinek televíziós feldolgozása (Thurzó Gábor: *Ítélet és igazság*, Szobotka Tibor: *A megbízható úriember*, V. Suksin: *Az élet szerelmese*, Gyurkovics Tibor: *Nagyvizit*, Szakonyi Károly: *Apróhirdetés* stb.).

Szívesen foglalkoztam mai, aktuális társadalmi kérdéseket feszege-

tő témákkal is, ezek közé tartozik a *Zsákutca*, *Állványokon*, *Krízis*, *Pénzt, de sokat!*, *Szurkolók*.

Huszonegy részes sorozatot készítettem 1993–94-ben a vidék életéről, ismert magyar írók (Szakonyi Károly, Bertha Bulcsu, Görgei Gábor, Békés Pál stb.) mai témájú forgatókönyveiből *Öregberény* címmel.

Koprodukciós filmet forgattam amerikai, német, osztrák filmcégekkel, nemzetközi sztárok szereplésével (*Aranyifjú*, *A nap lovagja*).

Pályafutásom során mintegy száz színházi közvetítés vezetője voltam.

Az utóbbi évtizedekben számos alkalommal rendeztem színházban prózai és zenés darabokat: *A Charley nénye* (Kecskeméti Katona József Színház, 1982), *Bolha a fülbe* (Pécsi Nemzeti Színház, 1989), *Szegény Dániel* (Győri Nemzeti Színház, 1993), *A pénz komédiája* (Debreceni Csokonai Színház, 1994) *Vidám finálé* (Nemzeti Színház, Várszínház, 1995), *Sybill* (Debreceni Csokonai Színház, 1997), *Paprikáscsirke* (Vidám Színpad, 1999), *Különterem* (Soproni Petőfi Színház, 2004), *Kaland* (2005), *Nagyvizit* (2006), *Zsuzsi kisasszony* (Szolnoki Szigligeti Színház, 2007), *Isten nem szerencsejátékos* (Szolnoki Szigligeti Színház, 2008).

Jelenleg is dolgozom, a Budapesti Kamaraszínházban Neil Simon komédiáját rendezem, majd a szolnoki Szigligeti Színházban Márai Sándor *Kaland* című színművét állítom színpadra.

Kitüntetések: Balázs Béla-díj (1988), az Új Múzsza Alapítvány rendezői Életműdíja (2000), Erdemes Művész (2005).

Ambrus Éva

keramikus, iparművész (Budapest, 1941. január 10.)

Nem vagyok a szavak embere; ezért inkább a munkásságomról írt méltatásokból idézek:

Csenkey Éva bevezetője a 2000-ben kiadott katalógusból:

„Ambrus Éva olyan művész, olyan keramikus, akinek munkássága immár három évtizedet ível át.

A művek maguk következetességéről, nyugodt folyamatosságáról, az alapvető jellegzetességek, értékes sajátosságok megtartásáról tanúskodnak. A külső körülményekben pedig ugyancsak különbözik az életpálya első fele a jelenlegi másodiktól. Bár a herendi Porcelángyár egykori ösztöndíjasaként jól ismerte a luxus-díszítőművészet szépségeit, lehetőségeit,

a főiskolai tanulmányok befejezése után mégis a nagyipar, a formatervezés vonzotta. 1967-től az ország legjelentősebb kerámiaiipari beruházása, az Alföldi Porcelángyár első tervezőinek egyike, majd művészeti vezetője volt.”

„A Hódmezővásárhelyen töltött években számos sikeres díjjal is elismert edényterv született. A nagyipart végül is elhagyta, mint sok más társa is. Kevesen, de vannak olyanok is, akik a folytonosság csodájára képesek voltak, akik bebizonyították, hogy a vérbeli »designer« nem vész el az átalakulások során sem. Ambrus Éva is közülük való.

Igaz, körülötte a világ az elmúlt tizenöt év során nagyot változott. Egyéni művészként is megőrizte az ipari tervezőkre jellemző mentalitást, formai ideálokat.

Azért tud mégis korszerű maradni, mert kitartása is őszinte személyiségéből fakad.”

„Az anyag és a forma elvont szépségét, a tárgy és környezete összetartozását, a szerkezet és a megmunkálás egyszerűségét testesítik meg művei.

Így nemcsak a formatervezés egykor megtanult, gyakorlott alapelveit, hanem lényegében az általa oly nagyon kedvelt természet példáját is követi, akárcsak a víz hullámain, a virágok kelyhét, a kavicsok gömbölyűségét idéző formáival.”

(Schrammel Imre kiállítás-megnyitó beszéde, 2009. április)

„Ambrus Éva a porcelán szakon tanult, 1967-ben védte meg diplomamunkáját, és az akkor induló Alföldi Porcelángyár tervezője lett. Gondolkodásában a művészi és a mérnöki véna optimális egyensúlyban van, és így az akkor felinduló használatiedény-tervezésben hamar élre tört.

Munkásságát több készlet; például az UNISET és BELLA hitelesíti, melyek a hazai edénykultúra mai napig meghatározói szériái.”

„Ambrus Éva 1984-ben kilépett az Alföldi Porcelángyárból és saját műhelyében folytatta munkáját. A kiállításon ennek a korszaknak alkotásai láthatóak.

A keramikusművész nagyszerűen alkalmazta technológiai tapasztalatát és tudását isipari léptékben is.

Szökőkutak tervezését és kivitelezését vállalta. Azt, hogy ezek milyen magas színvonalú, az építészeti környezetbe illeszkedő, kitűnő művek; láthatjuk a kiállított fényképeken.”

„Ambrus Éva nagyszerűen kikísérletezte az optimális anyagot, melyet a nyersgyártás és az égetés stádiumában a legjobban tud emberi erővel mozgatni, ugyanakkor nem lesz aprólékos a végeredmény.

Ami nekem a legfontosabb érték, hogy megtalálta a legkellemesebb arányt a lekerekített – nevezzük organikusnak – formák és a merevítő geometrikus elemek között. Ami ugyancsak erénye alkotásainak, az az elemek osztásának formai hangsúlyozása.

Ezek együttesen biztosítják művei esztétikai szépségét.”

ADATOK

Ambrus Éva keramikus iparművész;
1941. jan. 10. Budapest

1967-ben Schrammel Imre tanítványaként diplomáztam a Magyar Iparművészeti Főiskolán.

1967–1984-ig a hódmezővásárhelyi Alföldi Porcelángyárban formatervezőként, majd művészeti vezetőként dolgoztam.

1984-től saját műteremben dolgozom.

Egyéni kiállítások: 1971 Hódmezővásárhely, Medgyessy Terem

1973 Iparművészeti Múzeum, „Művész az iparban”

1976 Celldömölk, Kemenesalja Művelődési Központ

1977 Székkutas, Művelődési Ház

1994 Budapest, Duna Galéria

1995 Budapest, Árkád Galéria

2000 Csurgó, Városi Múzeum

2009 Budapest, Budai Klub Galéria

Szakmai elismerések: 1972 Varia edénypályázat I. díj – „Bella 267” edénykészlet

1978 Kulturális Minisztérium nívódíja – „UNISSET 212” vendéglátóipari edények

1984 Zágráb, Minikerámia Triennálé díja

2004 Ferenczy Noémi-díj

Köztéri munkák: 1971–2010 között
plasztikus falburkolatok; ivóutak; csobogók; díszutak – összesen 31 db

Például: Budapest, Erzsébet krt. 17. – falikút

Gyula – kávézó – plasztikus falburkolat

Csurgó – Művelődési Központ – csobogó

Badacsony – Központi Park – díszkút

Kaposvár – Fő tér – ivókút

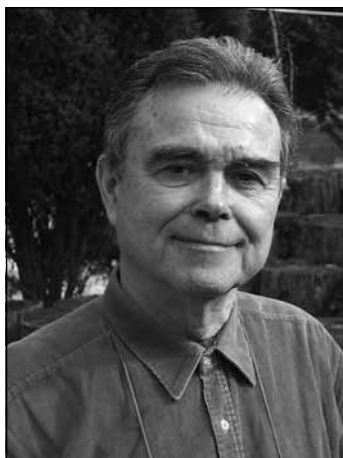
Lengyeltóti – szőlős ivókút

Ernyey Gyula

ipari formatervező, belsőépítész (Hódmezővásárhely, 1941. január 19.)

Még pályám elején építész barátomtól hallottam egy öreg erdész élettapasztalatát: az *egyedül álló fák elbitangolnak, és csak közösségben nőnek sudárrá*. Bár a természeti és társadalmi törvények összekeverése – tudjuk – nem mindig visz előre, mégis máig fülemben csengenek szavai. Lehet, hogy túlságosan is érzékeny

voltam a befogadásukra, de az együvé tartozás – legyen az iskola, város, ország vagy nemzet – igénye mindenkor megtartó erővel bírt számomra, még ha sosem is voltam nyájttermészetű.

Ahonnán indultam, a felemás kultúrájú: télen bányász-, nyáron inkább paraszti településen sohasem hallottak arról, amivé lettem, amivel foglalkozom immár fél évszázada: a gyártmánykultúráról. Nem is egyszerre találtam rá. Sok mindennel próbálkoztam előbb (irodalommal, képzőművészettel, leginkább filmes szerettem volna lenni), pedig nem könnyen kerültem be az egyetemre, kellett hozzá az orvos fiának bányatelepi rakodómunkási tapasztalata – hivatalosan és valóságosan is. Korán érettnek tartott környezetem (tinédzserként Shakespeare-t és Schillert olvastam az ötvenes évek elején, amikor a helyi könyvesbolt eladója pirulva írta fel az általam keresett szerző nevét így: „Seg Szpír”), de én tudom, hogy valójában későn értem be (ha ez egyáltalán megtörtént). A nyitottság és így a könnyű támad-

hatóság mindmáig ismervem maradt, pedig megtanulhattam (volna) már, hogy mennyivel védettebbek a zárt alakzatok, a kérdőjel nélküliek, a stabilan elszántak. A kíváncsiság és feltételek nélküli kalandozás, az utazás a sokszínű valóságban (kívül és belül egyaránt) viszont sok mindennel megajándékoz ma is.

Nézelődésemet látássá két ember segítette elő egyetemi éveim során. Már harmadikos voltam az építés szakon, amikor előbb Szrogh György, majd Pogány Frigyes professzor felnyitotta szememet a környezetalakítás szépségeire. Földközeli etikáját pedig Sánta Ferenc szavai formálták ki bennem hosszú időn át: az itthonit kell művelnünk elsősorban, főként ezért tartozunk felelősséggel.

Így lettem tárgy történésszé, ahogy ma mondják: design történésszé, ugyanis főként az ipari termékek – az illyési öreg kapák, ásók és fejszék – formálása történetének és természetének kutatásával foglalkozom lassan fél évszázada. Iparúzó őseim, mindkét oldali nagyszüleim – mondhatni egyetlen – örökségeként a rendszerességet vallottam mindig munkám alapjául: ezért kezdtem vizsgálni először az alapfogalmakat, majd – legtöbbször – a legrelevánsabb hazai eredményeket, könnyűszerrel megállapíthatóan nemzetközi mértékkel mérve is korán, a hetvenes évek elején. Sosem sikerült azonban sorjázó könyveimmel

kritikusaimat maradéktalanul kielégítenem, mindig elmaradtam valamivel pillanatnyi elvárásaik mögött. Sosem voltam elég divatos, trendi. Viszont harminc év után is újra kiadhatók egykori műveim, s ami még fontosabb: használják is őket számos egyetemen. Ez pedig ebben az erősen divatorientált szakmában és nézetváltogató világban nem kevés. Az utóbbi húsz évben elsősorban a magyar eredmények külföldi elterjesztésével, valamint Kelet-Közép-Európa méltatlanul rejtőző értékeinek felfedezésével és hazai megismertetésével foglalkozom, magam is rengeteget tanulva ez utóbbi munka során. Kiállítások és könyvek az útjelzői ennek a felfedezőútnak.

A kutatás és írás mellett az oktatás töltötte ki az elmúlt évtizedeket életemben, így lettem és – végigjárva az egyetemi grádusokat a tanársegédttől az intézetigazgatóig – maradtam végül tanár úr immár a tanítványaim gyerekeinek is. Ez jó. Mégsem biztos, hogy bölcs dolog a *Kopár sziget* megtisztítóan nehéz boldogságát ajánlani már a mai nemzedéknek.

Éltetőbb célválasztást és a feladattal arányos elszántságot mondanék inkább tanulságként egyéni és – hozzá szorosán kötődő – közösségi életünk

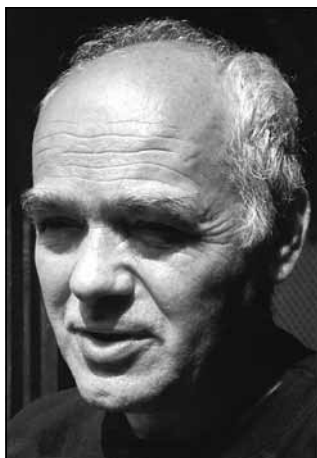
jobbá tételéhez. Ugyanakkor nem kevesebbet: élhetőbb ország, értékelvű társadalom építését látom alapfeladatnak. Ahonnan nem hiányoznak már a további tragikus sorsú hősök, sem a könnyű léptű szerencselovagok, sem az önjelölt próféták. Ahová bátor és alkotó emberek kellene, akiknél „a lelkiösmeretes munkálkodást és az okos alkalmazkodást a döntő viszonyokhoz szemlélhetjük”, ahogyan közel százötven éve az etnográfus és nyelvész Hunfalvy János is megfogalmazta már igényét erre az új országépítésre. Ahol mindenki alkotó ember, aki értéket hoz létre, és többé nem megszarolható balek a környezete számára, hanem a mag, amelyre a gyümölcs épül. Ahol a bátor nem a garázda, aki üt, hanem aki farkasok közt bárány mer maradni, s a csattogó üvöltés ívére sem cserél más bundát. Az a bátor, aki mélybúvárként alámerül, s a lét aknázott tengerfenekéről mosolygó gyöngyökkel tér meg a visszaváró közösségébe.

Erről álmodom nyitott szemmel, a „Napút” vége felé közelítve egyre nyugtalanabban.

Bunyev Gyula

Tóth Béla

szobrász (Budapest, 1941. január 23.)

Megismerésük óta, főiskolás koromtól folytonosan kísérnek, gyakran eszembe jutnak Babits Mihály sorai (*Psychoanalysis christiana*):

„Hallottunk ájtatos, régi faragókat,
kik mindent egyforma türelemmel róttak,
nem törődve, ki mit lát belőle s mit nem:
tudva, hogy mindent lát gazdájuk, az Isten.”

Azóta is próbálok így élni és munkálkodni. Becsülettel és művészi alázattal. Remélem, ez tisztán látható műveimben. Tanúsíthatják, akik ismernek: kollégáim és barátaim. Kiváló gyerekeimet is, akik ma már komoly felnőttek, igyekeztem ilyen elvek szerint irányítani.

A Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban, majd a Képzőművészeti Főiskolán Viski Balázs László, Somogyi József, Szabó Iván és Pátzay Pál tanítványa voltam. 1980-tól egy régi magyar kisvárosban, Csongrádon élek.

Csongrádot Szent István király a XI. sz. első harmadában megyeszékhellyé tette, azóta a megye névadó városa. Kiváló természeti adottságait tisztelő, őrző és fejlesztő épített környezetével kialakult szerves egysége teszi az Alföld egyik legszebb városává. Régi dicsősége sokat kopott, a megye városainak sorában Szeged, Vásárhely, Szentes és Makó mögé csúszott. Hajdan az Alpok alagútjait és az itáliai Po folyó gátjait építő csongrádi kubikosok tették ismertté külföldön. A fák és vizek, a szőlő és bor városának egykori hírnevét ma már csak kiemelkedő szellemi tevékenységek, a művészet, tudomány, oktatás, kultúra és a művelődés képviselői öregbítik és viszik tovább. Az általuk létrehozott értékek gazdagítják Csongrád városát. Sajnos a különböző pályázatokon nyert pénzek fölhasználásakor felbecsülhetetlen eszmei-esztétikai értékek vesznek oda, akár a helyi építészeti örökség tönkretétele árán is, sértve az 1977-es értékvédelmi törvényt. Évek óta kemény és eddig hiábavaló harcot folytatok az épített és természetes környezetbe való érzéketlen beavatkozások, környezetrombolások, hagyománytörölések, esztétikai bűntények ellen.

Köztéri szobraim sokfelé állnak az országban, de a szobrászat minden területén dolgozom. Szívós munkával igyekeztem a tőlem telhető legmagasabb mesterségbeli tudásra szert tenni, amit emlékművek, lovas szobrok, mellszobrok, domborművek, díszkút, síremlék, emlékkövek, portrék, kisplasztikák, vert és öntött érmek, díjak sora mutat. Terveztem kertet és térburkolatot, szobraimnak környezetet, faragott domborműveimnek befoglaló formát adó kőoszlop térplasztikát. Belső térbe készítettem mozaikszerűen összeépített elemekből egészében domborműként ható, boltívekkel és fülkékkel tagolt, térelválasztóként és tartószerkezetként is funkcionáló dekoratív mészköfalat. Éppen ezért nem szeretem, ha „csak lószobrász”-ként emlegetnek, de néha jó néven ve-

szem, mert álmaimban újra és újra lovagolok ma is, mint hajdan gyermekkoromtól kezdve harminc éven át naponta. Versenyzőként nemzetközi sikereket értem el. Családunkban szinte hozzátartozók voltak a lovak. Édesapám világhíres lovasember volt, aki az öttusa- és lovasválogatott edzőjeként sok öttusázó olimpiai és világbajnokot nevelt. Őnála jobb lovast azóta sem láttam. Fiam, Tóth Dávid a fiatal szobrásznemzedék egyik legkiválóbb képviselője, a családi lovas tradíciók folytatója. Saját lován lovagol és lovas szobrok alkotója. Fontos motívumom a ló, születésemtől kezdve lovak vettek körül. Élők, vagy ma már inkább szobrok. Jelen vannak műtermemben, műveimben, de nemcsak realista ábrázolásként jelennek meg, hanem kimeríthetetlen jelképként is szerepelnek (*Bukás, Önfeladt szabadság, Színészet, Nyugtalanság, Inspiráció, Pegasus*). Összekötnek múlttal és jellel, természettel és történelemmel.

A szobor elhelyezését, a szobor és talapzat együttesét döntő jelentőségűnek tartom. A talapzat többnyire elválasztja és összeköti a gondolati-képi és valóság-világot. Gyulai *Végyvári vitézem* talapzata igyekszik alkalmazkodni környezetéhez, ezért a várárokban talált, a várfalokról leomlott régi téglákból épült. A talapzat sokszor a mű egyenértékű szerves része. A *Kubikos emlék-műve* mészki talapzatának réteges felülete a Tisza meredek túlszárnyának látványára emlékeztet, de egyben a kubikosok földbabáját is megjeleníti (ezzel mérték a földmérőmérnökök a kitermelt föld mennyiségét), és a bronztalicska támasztékául is szolgál. Kőrösi Csoma-szobrom talapzata „fennsíkot” idéző felső lapjával nemcsak a mozgás időtlen állandósultságában célja felé tántoríthatatlanul haladó bronzfigura lépésének ad teret, hanem oldalai rusztikusan természetes és faragottan mesterséges változó felületeivel meredek hegyoldalakra és a rájuk épült sziklakolostorokra is utal. (Sajnos szobor és környezete szerves együttesét a szerzői jogi törvényt megsértve elrontották.) Feszty-szobrom az agyagból mintázott portré munka közbeni állapotát ábrázolja. (A festő fest, a szobrász mintáz.) Minden bronzban jelenik meg: az alkotó szobrász a készülő művében, a festő kezében ecsettel, karján palettával. Talapzatként pedig a műtermi fa mintázóállvány szerszámokkal, szintén bronzba öntve, de itt az ábrázolás tárgyaként is a kompozíció szerves része. Portréművek esetén jelentős személyiségek ismert és erőteljes karaktere sokszor elnyomja az alkotó egyéniségét. Itt sikerült ilyen szempontból is egységet teremteni, az ábrázolt személyiség mellett, alkotóként észrevehetőbb vagyok.

A mellszobor lehetőségeit is próbáltam feszegetni. Szívesen mintáztam félalakos méretű, két karral, csípő-deréktájjig megnövelt figurákat, ha ezzel pontosabban jellemezhettem az ábrázolt személyt vagy egyértelművé tehettem annak karakterét. (Öveges professzor gesztikulál, Feszty Árpád ecsetet és palettát, II. András király meg Aranybulla-okiratot és országalmát tart a kezében.)

Időnként színes szobrokat készítek. Terrakottákat szeretek kifesteni, de a bronzpatina és a felületek színesebbé tételének lehetőségei is izgathatnak. Sokat tanultam festő barátaimtól. Legnagyobb hatással Gruber Béla volt rám, aki szerintem a XX. század második felének csúcsa a magyar festészetben.

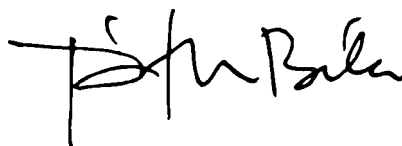
Kiskorom óta mindig rajzoltam. Rengeteget, főleg lovakat. Nem voltak ezek tüneményes gyerekrajok. A ló ló legyen, ne kutya, és „hasonlítson”, az se lenne baj, ha nyerítene! Azt hiszem, ábrázolni akartam az engem ért vizuális élményeket. Aztán gyakran rajzoltam portrékat osztálytársaimról és tanárimról. Már

az általános iskolában kiderült, hogy rajzaim plasztikus szobrászrajzok, és már szobrásznak felvételiztem. A főiskolai tanulmányok végére (1967) összeálltak szobrászi elképzeléseim, melyeket pályázatok megnyerése után nyomban közterén valósíthattam meg. A szobrászat nagymértékben mesterség. Egy képet vagy egy verset jó lendülettel, jó formában meg lehet csinálni percek-órák alatt. Egy monumentális szobor elkészítéséhez hetek, hónapok, akár évek kellene. Ehhez állandó szellemi-fizikai készenlét szükséges. Itt már szinte művészet folyamatosan, állandóan inspirált állapotban létezni és maradni, mert egy rossz nap, de csak egy rossz pillanat vagy egy indiszponált mozdulat mindent tönkretelhet vagy visszavethet. Hosszú ideig csúcsformában kell tartania magát a szobrásznak, ami kemény sport- és pszichikai teljesítmény is.

Gyermekeim, tanítványaim eredményei is erősítenek. Sára lányom angol irodalomtudományból szerzett PhD doktori fokozatot, a Károli Egyetem tanára, spanyoltudása is olyan, hogy Buenos Airesben spanyolnak nézték. Előtte a Harmat Könyvkiadó alapító főszerkesztője volt, folyóiratokban ma is publikál. Lilla gyógypedagógus, Londonban szerzett tapasztalatai alapján a Magyar Bárka Alapítvány egyik alapítója és pedagógusa volt Dunaharasztin, aztán tanított a Vakok Iskolájában. Közben pszichológusdiplomát szerzett Szegeden, most Budaörsön és Telkiben pszichológus, de már a művészetterapeuta szakot is elvégezte Pécsen. A Műegyetem tolmács és szakfordító szakát az ISIT Párizsi Egyetemen folytatta, majd ebből is diplomázott. Felsőfokú francia és angol nyelvtudásával párizsi és belgumi kiállításaim tolmácsa és levelezője volt. Dávid fiam korosztálya egyik legjobb szobrásza, a Lengyel Köztársaság Lovagkeresztjével tüntették ki győri *Lengyel-magyar emlékművéért*. F fiatal korától sokat segített nekem, a 2005-ös OMÉK-díjainak pályázatát már közösen nyertük meg és készítettük el, mint ahogy pályázaton nyertük a IV. Béla lovas szobrot, melyet 2010 májusában avattak Szegeden, a Széchenyi téren. Pár hónap alatt szinte lehetetlen feladat volt. De közel a hetvenhez mikor adódik életemben még egy ilyen lehetőség? És olyan szép dolog, ha az ember a fiával együtt hozhat létre egy ilyen monumentumot. Megpályáztuk. Megnyertük. És megcsináltuk. Tanítványaim nagy része a művészet területére került, sokan egészen kiváló művészek. Szobrász szakos tanítványaim mellett szobrászá lettek olyan keramikus, üveges és ötvös szakos tanítványaim, akiket hagytam az általam könnyebbnek vélt iparművészeti pályára menni, bár erős szobrásztehetséget láttam bennük, mégsem akartam őket erre a nehéz, sanyarú szobrászkenyérre irányítani. Nemrég hívott Lukácsi Laci, aki a kanazawai üvegkiállításon 39 ország 470 résztvevője közül az Aranydíjat nyerte el üvegszobrával.

1995-ben Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztet kaptam. De számomra nem az állami díjak a legjelentősebbek, szerintem sokat devalválódtak. Inkább az általam elismert és nagyra becsült kollégák véleménye érdekel. Nagyon büszke vagyok, hogy a T-Art Alapítvány köréhez tartozónak mondhatom magam. Az itteni művészek a magyar képzőművészet legjobbjai közé tartoznak, Tenk László festészetének elfogult csodálója vagyok. Nagy örömmel töltött el, hogy 1996-ban Svájcban, Neuchatelben a FIBRU-nak, Európa egyik legrégebb és legjelentősebb éremverdejének felkérésére készített – *Önfelelt Szabadság c.* – érememet a Belga Éremművészek Szövetsége kiállította a FIDEM (Nemzetközi Éremszövetség) érembiennálóján, a belga teremben, Belgium szí-

neiben (mert a kivitelező-producer a belga FIBRU). „Béla Tóth, Belgium, Csongrád, Öregvár u.” címen szerepeltem a katalógusban és a belga éremkönyvben. Azóta belga érmész is vagyok és Csongrád is Brüsszel, Liège, Antwerpen „magasságába” emelkedett. Jólesően észrevettem, hogy 1998-ban a francia Képzőművészek Szövetségének meghívására egyedülként a volt keleti blokk országaiból állíthattam ki a világ egyik legrangosabb kiállításán, a Párizsi Szalonon. Ezt aztán több meghívás és részvétel követte. Párizsi bemutatkozásom sikere és eredménye, hogy még ugyanebben az évben meghívtak Chambéry-La Ravoire-ba az I. Aktuális Művészeti Fesztiválra (I-er FESTIVAL D'ART ACTUEL), az Európai Művészeti Társasága (Exposition European Art Group) kiállítására, ahol Prix Sculpture szobrászati díjat nyertem.

Bernáth Árpád

irodalomtörténész (Jánoshalma, 1941. február 15.)

Életem egy nyitott könyv. Beírtak engem mindenféle könyvbe, *Ki kicsodába*, megnyitható adatbázisba. Születtem: lásd fenn, anyja neve: Bauer Katalin. Más lapokról az is kiderülhet, hogy édesapám születésnapján születtem, harmadik, legkisebbnek maradt fiúként. A kiválasztott? Mire? Családi anekdota: nővérem varrta törzsfőnöki öltözetben, Fehér Szarvasként kérdezem a családi gyümölcsöskert fáján ifjabb bátyámat: „Te mi

szeretnél lenni: közlegény vagy hadvezér?” A tömör válasz: „Egyik sem.”

Felszabadulás. A megszállók kiűzve? A szülői ház 1944 végén hónapokig egy szovjet parancsnokság székhelye. Édes bort iszom, oroszul tanulok. Miközben apámat 48 évesen behívták. Parancsra száz leventét visz Nyugatra, köztük idősebb bátyámmal. Elszakad a Wehrmachtól, Tolbuhinig jut a kérésével: segítsen, hogy a tizenévesek biztonsággal hazatérhessenek. Több mint felük nem tért haza a Szovjetunióból, apám is csak három és fél év után. A szovjet tiszték a szülői házból elvonulnak, mások akarnak a helyükre jönni: elvitetik édesanyánkat mint „németet”. Most is látom: szánon vitték, de nem köthették utána a szánkónkat. Magunkra maradvá apácák látnak el bennünket, távoli rokonok és közeli ismerősök, akiknek keze, talán mert nem volt üres, elér a

gyűjtőtáborokig. Itt volna az ideje, hogy számon tartsuk a „magyarmentőket” is. Kettő közülük, Almási Imre és Ökrész Illés eléri, hogy anyánkat egy orosz orvos szállíthatatlan betegnek minősítse – hazatérhet. (Élt 97 évet.)

Szocializmus. Leraktuk az alapokat? A szülői házba most erdélyi menekültek költöznek: dr. Rajk Lajos tudógyógyász szakorvos és felesége, a kedves Vera néni. Ő meséli majd 1949-ben Pestről visszatérve, hogy karján a kis Laci nyitott ajtót azoknak, akik Lajos öccséért jöttek. Szeptemberben az egész család a Rajk-per közvetítését hallgatta: „Papa! Papa! Gyorsan gyere!” „A rádióban Feri beszél” – de ezt már egy családregényből hallom, amely elfedi az eredetit: időközben a négy hónaposan Kovács Istvánná vált kis Rajk története mindannyiunk lehetséges Simon Péter-történetének egyik interpretánsa lett, a hazudós „Feri” pedig bevonult a történelembe. Míg szól a rádió, a köztulajdonba vett családi kert helyén már csak kukorica nő, a közeli „fehér” tavat békanyál borítja be, a szülői házat államosítják, 1950-ben édesapánkat egy gyengécske Rajk-per-utánpótlásban háborús bűnösnek nyilvánítják. Tíz hónap után szabadul, a fővárosban talál segédmunkát. Mindig szívesen időzött „egyszerű emberek” társaságában – megkezdődött a család elvándorlása Jánoshalmáról. Aki eléri a munkaképes kort, Budapestre költözik.

Én 1954-ben még csak a halasi Szilády Áron Gimnáziumig jutottam, ahol egykor atyai nagyapám tanított és kutatta a protestáns iskoladramák történetét. Nekem más vágyaim voltak: a repülés vonzott. „Ó, miért nincs szárnyam, mely felkapna most.” A matematika bizonyított tételei, a fizika megváltozhatatlan törvényei érdekelték. Magyartanárom és osztályfőnököm azonban más útra terelt: Kurdics József megismertetett az írás örömeivel és kínjaival. Önképzőkörében megtanulhattuk, hogy a szövegtípusoknak is vannak szigorú szabályaik. Hogy dokumentumokat lehet hamisítani, de nem lehet megtévesztő remekműveket alkotni. Képesse válok egyszer valami hasonlóra? Első és egyetlen novellám a Kiskunság c. kecskeméti folyóirat októberi számában jelent meg, 1956-ban. Nagyapámról hallott történetek darabjaiból építettem, a főhősre apám képét rávetítve. Nyáron még a Petőfi Kör vitáit figyeltük, az Irodalmi Újság számait vadásztuk, s már tudtuk, hogy sokan tudják: *A tenger vize sós*, nem kifogyhatatlan limonádé, amiként meg akarják itatni velünk. Pontosan két évre Tardos Tibor írása után gyáván és alattomosan kivégzik Nagy Imrét – de októberben megélhettük a hihetlent, hogyan foszlik szerte a hazugság varázscsapásra. Aztán meg kellett élnünk a hazugság újraképződését is („mint a guanó”), osztályfőnökünk elhurcolását, a kiszabadításáért kamaszos idealizmussal folytatott hosszú harcot, osztályunk feloszlását.

Amikor 1958 nyarán egy hűvös szobában a Népszabadság közleményét olvasom Nagy Imre és „bűntársai” kivégzéséről, már a budapesti Eötvös József Gimnázium III/C osztályának tanulója vagyok. Itt majd Hámori Miklós osztályfőnök vigyáz rám, hogy „ne menjek fejfel a falnak”, Gergely Miklós és Tamás Attila ösztönöz, hogy induljak magyar irodalomból az Eötvös-pályázatokon, s mindkét szemüket becsukják, amikor időnként elkerülöm az iskolát, hogy a Szabó Ervin Könyvtárban a tananyagból kimaradt nyugatosokat olvassam. Ámulattal nézem, azonban megszólítani nem merem az ott dolgozó Benjámin Lászlót. „De már emlékezetektől is veszik el a becsületet.” A III/A-nak is új osztály-

főnöke van: azt suttogják, hogy az ÁVO-tól jött. De az osztály továbbra is Antall Józsefet tekinti főnökének. 1959-ben külön érettségi tablót készítenek vele. Egyszer még meg kell kérdeznem Pataricza Ivántól, oda járó barátomtól, hogy vajon rajta van-e az a nem tehetségtelen, de túlságosan is törekvő osztálytárs képe is, aki már 1957-ben belépett a KISZ-be. Egy „áruló” akadt a mi halasi osztályunkban is: a szerencsétlent azzal bírták rá, hogy jelentsen, hogy felvették az egyetemre – és fel is vették. Mint ahogy engem is, egy év kemény fizikai munka után. Egyetlen egyetem volt Magyarországon, ahová elért a család és barátainak segítők keze: így lettem Antalffy György rektor kegyelméből 1960 októberében a bölcsészkar magyar–német szakos hallgatója.

Így jöttem... így értem az egyetemre, ahol a mai napig dolgozom. A diákévekről már *Rückblick auf den Neuanfang* címmel beszámoltam abban a kötetben, amely a szegedi germanisztikai képzés újraindításának ötvenedik évfordulója alkalmából jelent meg 2006-ban a Gondolat Kiadónál. Abban a kötetben is megtalálható mindazon tanulmányok felsorolása, amelyet „ágam írt a porba”, tudományos igénnyel, az ércnél maradandóbb elvét imitálva. A felsorolás élén egy diákköri dolgozat áll, amelyet 1965-ben Diószegi András kért el a Kritika számára: *Egy Weöres-vers elemzése és az egzakt irodalomtudomány*.

Miért vagyunk a világon? Van-e a magyarban befejezett jövő? Szélfútta levél a világ? Emblémává tenni az idézeteket. Méltóvá válni a szüleimhez. Alázattal szemlélni a teremtést.

Bízni a családban, reménykedni a tanítványaimban, keresni a jót önmagamban és embertársaimban. És nem félni a pátosztól?

Bernad K. Kócska

Szakolczay Lajos

irodalom- és művészetkritikus, szerkesztő (Nagykanizsa, 1941. február 27.)

OSZLOP

Fotó: S. Faragó Gyöngyi

BALASSI BÁLINT (1554–1594) élt 40 évet.
 CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY (1773–1805) élt 32 évet.
 KÖLCSEY FERENC (1790–1838) élt 48 évet.
 KATONA JÓZSEF (1791–1830) élt 39 évet.
 VÖRÖSMARTY MIHÁLY (1800–1855) élt 55 évet.
 KEMÉNY ZSIGMOND (1814–1875) élt 61 évet.
 ARANY JÁNOS (1817–1882) élt 65 évet.
 PETŐFI SÁNDOR (1823–1849) élt 26 évet.
 MADÁCH IMRE (1823–1864) élt 41 évet.
 ADY ENDRE (1877–1919) élt 42 évet.
 KRÚDY GYULA (1878–1933) élt 55 évet.
 MÓRICZ ZSIGMOND (1879–1942) élt 63 évet.
 BABITS MIHÁLY (1883–1941) élt 58 évet.
 JUHÁSZ GYULA (1883–1937) élt 54 évet.
 KOSZTOLÁNYI DEZSŐ (1885–1936) élt 51 évet.
 KARINTHY FRIGYES (1887–1938) élt 51 évet.
 CSÁTH GÉZA (1887–1919) élt 32 évet.
 JÓZSEF ATTILA (1905–1937) élt 32 évet.
 DSIDA JENŐ (1907–1938) élt 31 évet.
 RADNÓTI MIKLÓS (1909–1944) élt 35 évet.
 PILINSZKY JÁNOS (1921–1981) élt 60 évet.
 KORMOS ISTVÁN (1923–1977) élt 54 évet.
 NAGY LÁSZLÓ (1925–1978) élt 53 évet.
 SZILÁGYI DOMOKOS (1938–1976) élt 38 évet.
 BELLA ISTVÁN (1940–2006) élt 66 évet.
 UTASSY JÓZSEF (1941–2010) élt 69 évet.
 NAGY GÁSPÁR (1949–2007) élt 58 évet.
 SZIVERI JÁNOS (1954–1990) élt 36 évet.
 Én, Isten kegyelméből, *hetven* vagyok.
 Örülök, hogyne örülnék,
 ám egy kissé szégyellem is magam.

Szakolczay Lajos

Kapronczay Károly

történész (Budapest, 1941. február 28.)

Nincs borongós hangulatom, amikor áttekin-tem az életem történéseit. Lehet ezt az írást életrajznak is nevezni, de ez nem hivatalos, amit kerülni szeretnék. „Hites” foglalkozásom szerint történész vagyok, erre képzett az egyetem, de nem szeretnék valamiféle történeti „áttekintést” adni, inkább rendezett-rendezetlen gondolataimat adom át, teszem közzé.

emlékszem. Inkább az óráközi és a nyári szünetekre, azok izgalmasabbak voltak, mint a matematika. A Toldyba azért mentem, mert ott tanult nagyapám, dédapám és sok felmenő rokonom. A Toldy gimnázium különleges volt, kiváló tanárok „vettek kezelésbe”, és remek fiúkból állt az osztály. Az utóbbiakkal – aki itt él vagy még él – minden

hónap első szerdáján találkozunk a budai Makk Hetes nevű „műintézetben”. Érettségiztető osztályfőnököm Antall József, a későbbi miniszterelnök volt, aki kiváló tanárként átformálta kamaszos lelkünket – nemcsak az „enyémet” –, megértette velünk a tanulás és a tudásvágy szépségét. Ekkor határoztam el, hogy a történelemtudomány valamelyik területével szeretnék foglalkozni. Amolyan közepes eredményemből végül jeles érettségi lett, de az egyetemre kerülésem akkor sok „akadályba” ütközött. Ebben az években volt a forradalom, a rendszer elleni szellemi lázadás, ezt nem olyan régen még „másképp gondolkodásnak” nevezték, ezt képviseltük, mondtuk és tettük. Osztálytársaimat – egy alkalommal engem is – szervezkedéssel vádolt néhány „régiságú”, ma sem értem, miért nem kaszt-nizták be minket. Egyszóval: a felvételin mutatott eredményem alapján előbb írásban felvettek, majd gyorsan – tévedésnek mondván a történeteket – kizártak az ELTE bölcsészkaráról. Abban az időben ilyen furcsa dolgok

Néhány perccel éjfél előtt jöttem világra a Baross utcai klinikán. Furcsa dolog, hogy hébe-hóba ott tartok előadást, és a folyósokon bandukolva már nincsenek életre szóló ötleteim. Amikor megszülettem, háború volt, erre ugyan nem emlékszem, de arra igen, hogy 1944 tavaszán – Budapest bombázása miatt – Balatonlellére mentünk, követve a Belügyminisztériumot, ahol apám dolgozott. Egyszer – talán csak emlékeimben? – láttam a Budapest felé vonuló bombázó repülőket. 1944 novemberében, az előretörő orosz csapatok elől a Balatonon át hajón menekültünk Keszthelyre, onnan apám családjának „ösi fészkébe”, Szil községbe, közel Csorna városához. Mindezt miért mondtam el? Ilyenek jutnak eszembe a háborúról, a gyerekkorról (kedvenc témája a pszichológusoknak).

A szocializmus építését már Budapesten abszolváltam, itt jártam általános iskolába, majd a budavári Toldy Ferenc Gimnáziumba. Az általános iskolára, illetve a tanórákra nem nagyon

is történtek a Duna mentén. Várt a honvédség, ami állítólag a renitens kölkök remek megnevelési lehetősége. Huszonhét „boldog” hónapot töltöttem Ercsiben: építettem hadi hidat, kúsztam-másztram a sárban, védtem valamit, amiről senki nem világosított fel. Ráadásul eltérő véleményen voltunk az ellenségről: mást mondtak ők és mást gondoltam én. (Ez a gondolatszabadság lényege.) Mivel tudtam írni-olvasni, őrmesterként mondtunk búcsút egymástól. Azóta nem láttuk egymást (remélem, már nem lesz „viszontlátás”). Hogy teljen az idő, zsebszótárból nyelvet tanultam, mint valamikor József Attila, franciául. (Lehet, hogy nem igaz, de történetnek jó.) Különben eszem ágában sem volt megváltozni, sem gondolatban, sem érzésekben. (Ez olyan régen volt, hogy már leszoktam idétlen katonatörténetek meséléséről is.)

Amikor leszereltem, elkezdhettem az ELTE Bölcsészettudományi Karán (közben visszavettek, vagy ismét felvettek, nem tudom) tanulmányaimat történelem-könyvtár szakon. 1968-ban végeztem, 1972-ben egyetemi doktori szigorlatot tettem, 2003-ban tudományos fokozatot szereztem. Apám meghalt, így dolgoztam is, és igyekeztem behozni az elvesztegetett 3-5 évet. 1969-ben – Antall József hívására – az Orvostörténeti Múzeumba kerültem. Remek huszonkét év következett, Antall József emberi nagyságát addig is jól ismertem, de hogy belőlem történész lett – akármilyen is –, neki köszönhetem.

Furcsa helyzetben: ő, az „ellenforradalmár”, mi, az őt követő tanítványok (mert más tanítványa is volt az intézetben) nem kellettünk a tudományos élet „élvonalába”: nem lehettünk

akadémiai kutatók, egyetemi vagy akár középiskolai tanszemélyzet. De a szaktörténelem perifériáján megtűrték minket, itt „lébecolhattunk”, tehetünk, amit akartunk. Gondolták, úgyse értünk hozzá, és hamarosan elmegy a kedvünk az egésztől. Antall József valóban szaktudományt csinált egy alig művelt területből, mi követtük, és itt valóban korlátlan szabadságot élvezhettünk. Csak élni kellett vele! Antall tanár úr (igazgató úr) barátságába fogadott, az akkor már harmincéves tanítványt, de megkívánta, hogy más történeti kérdésekkel és területekkel is foglakozzam. Az orvostörténelem mellett így foglalkoztam a lengyel–magyar történeti kapcsolatokkal, Kelet-Európa történeti kérdéseivel, olyan területekkel, amiről ott Ercsiben álmodni sem reméltem. Írtam vagy negyvenöt könyvet, hatszáz tudományos közleményt, szerkesztettem és szerkesztek tudományos folyóiratot, tagja lettem több akadémiai bizottságnak, külföldi tudományos társaságnak, megtisztelték címzetes egyetemi tanársággal. Voltam az intézet különböző szintű vezetője, és bizonyos életkor kell ahhoz, hogy címzetes vagy tiszteletbeli „valami” legyünk. (Így vagyok most címzetes főigazgató.)

1968-tól ugyanabban a házasságban élek, gyerekeim megnöttek. Semmi kedvem hetvenévesnek lenni, de, mondjátok, mit tegyek? Az a hír járja, hogy csak az első hetven év nehéz, a többi már gyerekjáték! Hetven év múlva innen folytatom...

Mindenkit ölelek.

Pauer Gyula

szobrász, díszlet- és jelmeztervező, performer (Budapest, 1941. február 28.)

Így, hetventől visszatekintve hihetetlenül összezsgorodik a soha véget érni nem akaró gyerekkor.

Februárban dühöng a háború, a tél, Budapestre érkezik a front.

Később a hosszú, tikkasztó nyarak nagynénéimnél a Mátrában, vagy Baján, a Sugovica partján. Rövid pillanatokká válik: a gyerekkor, az iskolás évek, melyek örökkévalóságig tartottak akkor. Én valami küldetésfélét éreztem magamban, úgy emlékszem, tudtam, hogy mi lesz belőlem. Ha kérdezték, azt mondtam, hogy költő vagy művész. Apám nevetett.

Aztán az ifjúkor is ma már feledhető pillanat. Röpke tanulmányaim ma már homályba

vesznek, tizennyolc évesen már szobrász lettem. Olasz származású mesterem, Luigi Debattista csodagyereknek tartott és fegyelmezetlennek. A nagyapám meghalt. Apám, erdélyi szász cipész, 1917–1918 tájékán (amikor Trockij és Lenin kikiáltotta a világbékét, és keletkezett egy Szovjetunió) települt át Magyarországra. Nem sokkal ezután mi már kunbéláztunk. Hogy miért épp Budapesten települt le, a józsefvárosi Kisfuváros utcában, miért állt meg épp itt, azt sosem tudtam meg. Hogy miért nem szólalt meg soha németül, azt viszont már tudom. A fiatal népi demokráciában, az ötvenes években ez nem volt sikk, sőt!

1956-ban mesterségem, a díszítőszobrászat fontossá vált nagyon, a szovjet tankok által szétlőtt Budapestnek nagy szüksége volt díszítőszobrászokra. Alig van olyan palota ebben az eklektikus városban, melynek díszes homlokzatát ne kellett volna restaurálni.

Tatarozóvállalatoknál, majd a Képzőművészeti Alap Stúdiójában évekig dolgoztam a Százados úti művésztelepen. Eszményien kerestem. Megnősültem, feleségem, Anikó megszülte Henrik fiamat, vásároltam egy szövetkezeti lakást, béreltem egy műtermet. Jelentkeztem a Képzőművészeti Főiskolára, majd a kubai blokád miatt sokunkat elvittek katonának, engem besoroztak huszonhárom évesen. Még ez a lidércnyomásos élmény is, ez a lázálomszerű néhány hónap is olyan picurkává zsugorodott emlékeimben, hogy már-már szinte semmire nem emlékszem belőle. Csak arra, hogy amikor leszereltem, szinte semmi nem érdekelt ebből a világból. Kiábrándultságomból is kiábrándultan rendeztem egy kiállítást. Ez lett az első tárlatom.

Akkoriban olyan szobrászat érdekelt, melyet itthon nem tapasztaltam, tombolt és dühöngött a szocreál. Bekapcsolódtam a háború után felnőtt első nemzedék, az úgynevezett progresszívek vagy neoavantgardisták közé. Itt aztán megint jól éreztem magam.

Gyűlöltem a kommunizmust, imádtam az ellenzékiiséget. Szememben az egész világ hazugságban fuldoklott, ámitások, becsapások, hamisságok,

félrevezetések: ez volt az álkommunista hatalom fennmaradási technikája. Harmincéves lehettem, amikor első igazán elemi erejű heuréka-élményem bekövetkezett. Egyből kitaláltam azt is, hogy hogyan nevezem el, ez volt a PSZEUDO.

Egy álmos nyári estén műtermemben ücsörögtem, amikor az egyik virág-cserépben észrevettem egy éticsigaházat. Én tettem oda korábban, hogy emlékeztessen az absztrakt szobrászat és az arany metszés törvényszerűségeire és összefüggéseire. Hirtelen belém villant valamiféle felismerés, felkaptam a csigaházat, a lámpa alá tartottam, hogy erős fény-árnyék kontraszt látszson rajta, majd rajzoltam egy kört, és rárajzoltam egy csigavonalat.

Később mindezt megismételtem egy pingponglabdával, egymás mellé helyeztem a két tárgyat, nagyon hasonlítottak.

Ezen már jól látszott a felismerés lényege. A labdára rajzolt csigavonal és árnyékolása úgy nézett ki, mint maga a csigaház.

Mindezt grafitceruzával csináltam, és pörgött az agyam. Íme, az ábrázolás becsapja a szemet!

„Pseudo: ál, pseudo: hamis, pseudo: valódinak látszó... ismerkedjen a pszeudóval, és többé nem jön zavarba művelt emberek társaságában, a pseudo: a biztos fellépés titka...” valahogy így kezdődött, és többszöri nekifutásra megírtam a *Pszeudomanifestumot*.

Most látom, hogy ez az esemény valóságos idejében csillog előttem a villanykörtevel együtt, mintha ma történt volna, vagy mintha még ma is történne, sőt: mintha most történne. Pedig a *Pszeudo* ma már negyvenéves.

Valójában e felismeréstől számítom pályafutásom kezdetét, 1970-től. Elkészültek az első pszeudokockák is, először papírból.

Megvolt az első zártkörű pszeudobemutató, majd csoportos kiállítások (Balatonboglár, R-kiállítás stb.) során a hatalom betiltotta, később meg is semmisített jó néhányat ezek közül (a villányi pszeudorelief, a nagyatádi Tüntető-tábla-erdő sem ért meg néhány napnál többet).

A Pszeudo nem állt a rendszer szolgálatába. Művészkarrieremet a gyors összeomlás fenyegette. Fiatal rendező barátom azt javasolta, ismerve tevékenységemet, keressek munkát vidéki színházaknál. Ez megoldaná családfenntartói gondjaimat. És valóban: mint díszlettervező a kaposvári Csiky Gergely Színházban villámgyors és szédületes sikereket értem el a színház fiatal rendezői és színészgarnitúrájával együttesen. Közben valóságos konfliktusba is keveredtem a hatalommal. Egyik balatonboglári kiállításom idején megütött egy „pszeudorendőr” (civil ruhába öltözött nyomozó), két év felfüggesztett börtönbüntetés lett a vége, mely pénzbírsággá változtatott.

Aztán a kultúrpolitika a Nemzeti Színházba „buktatott fel” bennünket, majd jött a Katona József Színház. Itt azonban kivontam magam a színház ölelő, szerető világából, ismét a képzőművészet érdekelt: szimpóziumok, Nagyatád, csoportos kiállítások, a neoavantgárd, underground életforma. Ismét anyagi bizonytalanság: és mint elismert színházi tervezőt magához csábított a film világa.

A kilencvenes évektől majd tíz évig scenikát tanítok a Képzőművészeti Főiskolán és rajzolni tanítom a rendezőhallgatókat a Színház- és Filmművészeti Főiskolán.

Feleségem, Anikó megbetegszik, meghal.

Érdekes, ahogy eltávolodom alaprögeszmémtől, a pszseudótól, úgy zsugorodnak össze emlékeim. Bármekkora sikereim voltak is, emellett lényegteleniségekké töpörödnek össze bennem. Arra azért mégiscsak emlékszem, hogy ismét meg-nősültem: Emma négy év korkülönbséggel szül két fiút (Gellértet és Emánuelet).

A lágyuló diktatúra engedékenysége hozzám is elért. Csinálhattam néhány emlékművet, köztük politikait is. Az Egyetem téri műtermem kulturális forgalmi központtá kezdett válni.

A családi tragédia sem felejthető soha az életben, fiam filmrendezője, akivel közös filmjüket csinálták, mondta be a telefonba: „Henrik meghalt.”

Oldalnyi felsorolás lenne, ha ideírnám végtelen számú kiállításomat New Yorktól Párizsig, Berlin, Sydney, London, Moszkva is megvolt.

A Szovjetunió széthullott, a harmadik köztársaság kikiáltattatott, valahogy beleragadtam a színház és a film légkörébe. A monetáris diktatúra nekem sem kedvezett, elveszítettem Egyetem téri műtermemet, így a jelenkorban már nem nehéz emlékeket találni, annyi minden történt velem. Hatvanhárom évesen nyugdíjaztak. Nem szeretnék megfelekedezni jelzalogkölcsoeimről sem, melyek mind a mai napig karöltve kíséretnek mindennapjaimban, a válságon keresztül.

Ha össze akarom rántani, hogy rövid legyek: többek között megcsinálhattam a Múcsarnokban retrospektív kiállításomat. Munkácsy-díjat kaptam, a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia rendes tagja lettem, Kossuth-díjjal tüntettek ki.

Egyéni kezdeményezésre (Can Togay-jal) megszületett a budapesti holokausz-émlékmű a nyilas terror áldozatainak emlékére: *Cipők a Duna-parton*.

A sors hatvanéves korom körül egészségem elleni sorozattámadást indított, de túléltem egy infarktust, félig belerokkantam egy stroke-ba, műcsípőkkel, bottal járok, de íme, hetvenévesen visszaemlékezem.

Szakmai-erkölcsi karrierem csúcán meglehetősen nehézkesen támogatom két fiam egyetemi és gimnáziumi tanulmányait.

Sikertelenül pályázatok, mint a legtöbb ifjú művész, mint horgász a pecabottal, de hajthatatlanul optimista vagyok, aukciókra küldök képeket. Legújabb munkáim a minimal, direkt vagy a konkrét festészet, a pseudo tükrében, a koncept és az objekt jegyében születnek, és immár a kortárs nemzetközi áramlatok vasfüggöny nélküli értelmezésében.

Jelenleg ismét a józsefvárosi Rákóczi úton lakom. Hogy miért pont itt? SORS! Műtermem a Damjanich utcában van.

Jubileumi kiállításra készülök, mely a Magyar Tudományos Akadémia képtárában lesz megrendezve, ahol is megünnepelhetem a Pszeudo negyven évét és az én hetvenedik életévetem.

Orvosom szerint még egy, szerintem két műtét vár rám, mert a szemem is homályosodik, hogy beléphessek a nyolcvanasok társaságába, ahol soha véget érni nem akaró, hosszú, boldog, békés éveken keresztül zavartalanul fejtegethetem tovább még ezután felmerülő művészeti rögeszméimet, az öregkor végső kibontakozásáig.

Hogy azután bármikor újrakezdhessem az egészet, ha létezik ilyen.

Medveczky Ilona

színész, táncosnő, díva (Budapest, 1941. március 4.)

Édesapám, Medveczky Dezső a MÁV-nál, Kőbányán dolgozott, ott, a MÁV-telepen kapott szolgálati lakást, édesanyám, Jakab Mária erdélyi származású, főállású feleség volt. Tisztos szegénységben, de nem nyomorban éltünk, éppen úgy, mint a többi munkáscsalád. Egyedüli gyermek voltam, édesapám lánytestvérei gyermektelenek voltak, ezért kitüntetett figyelemmel kísérték életemet,

tehették, mivel hozzánk képest lényegesen jobb anyagi helyzetben éltek. Első színházi élményemet is néhány éves koromban Erzsébet nénémnek köszönhettem, aki elvitt a Coppélia balettre. Nem gondolta senki, de ezzel megpecsételte sorsom: már akkor, ott, a Városi Színház balettelőadásán eldöntöttem, hogy én is primadonna leszek. Édesapám hivatalnoki, titkárnői pályát szeretett volna nekem, ezért nagynéném titokban, a szülők tudta nélkül vitt el az akkor még néhány éves Állami Balettintézet felvételi válogatására. 3500 jelentkezőből választották ki azt a 11 gyermeket, aki megkezdhetette a hivatásos táncművészé válás rögzös útját. Kiválasztottak, felvettek, ebből hatalmas botrány keveredett otthon, de szüleim végül is megenyhültek, látván, hogy a balettintézet szinte mindenről gondoskodott, ami a tánctanuláshoz kellett, méghozzá ingyen, sőt hamarosan munkát és keresetet is biztosított állandó statisztálással az Operaházban és az Erkel Színházban. Első keresetemből édesanyámnak villanyvasalót vettem, hogy könnyebben tarthassa rendben táncruháimat. Az Állami Balettintézetben Hidas Hedvig osztályába jártam kilenc éven át. Kilenc évig folyamatosan küzdöttünk egymással, szókimondásom, erőszakosságom, igazságszeretetem nem volt könnyen tolerálható az akkori nevelési felfogásban. De megtanultam a Mesternőtől a kitartást, a maximalizmust, a szorgalmat, a tánc iránti alázatot, önmagam alárendelését a kinnak, a fájdalomnak, a kimerültségnek, a tökéletes klasszikus technikát, vagyis nincs lehetetlen, csak tehetetlen, az ő szavaival élve. 1959-ben szereztem meg a táncművészeti diplomámat, és már a végzés előtt megkaptam első filmszerepemet: az *Egy magyar nábob* csárdajelenetében a forró hangulatú cigánytáncot. Bessenyei Ferenc az utolsó másodpercben letépte rólam a pruszlikot, és kivillantak az első pucér mellek a magyar filmgyártás történetében. Nagy botrány lett belőle, főleg a balettintézetben, ezért a „szólóért” nem kaptam a vizsgaelőadáson lehetőséget önálló táncra. Ez volt a büntetés, de a diplomát azért odaítélték. A végzés után a kultúrpolitika osztálytársaim nagy részével Pécsre irányított, ahol megalapítottuk az idén 50. jubileumi évét ünneplő, máig világhírű Pécsi Balettet. Ott vált valóra gyermekkori álmom, a primadonnaság, Rimszkij-Korszakov *Seherezádé* címszerepe, a koreográfus Téry Tibor volt. Az első évad csak a sikerről és főszerepekről szólt, de később csalódásba fordult. Nőies alkatom, magasságom, csontrendszerem, izmaim tömege bizony megterhelték férfi partnereimet.

A balettigazgató, Eck Imre a 40 kg-os balerinákat részesítette előnyben, némi-
leg joggal, ezért további pécsi karrieremnek befellegzett. Otthagytam a társu-
latot, visszatértem Budapestre. Új szerepkört, új műfajt kellett keresnem, hogy
továbbra is az élvonalban legyek, ahol nem hátrány az, ami egy nőt kívánatos,
hús-vér nővé tesz. Váratlanul felkérést kaptam 1962-ben az akkori első magyar
revüszínházba, a Tarka Színpadra. A szerveződé revü mellett a Jókai Színház-
ban szubrettszerepet vittem színre az *Espresso Bongó* és a *Lopni sem szabad*
darabokban, melyeknek szerzője Királyhegyi Pál volt, partnereim Galambos Er-
zsi, Bús Gyula, Végvári Tamás. A táncszakma ellenem fordult, hogy váltottam
a „könnyű műfajra”, ami a valóságban sokkal nehezebb feladatok elé állított:
klasszikus balett alapon teljesen új mozgáskultúrát, ritmusokat kellett meg-
tanuljak, és viselnem kellett a látványos kosztümöket, melyek iparművészeti
remekek voltak, de a tömegük 25-30 kg-ot is elérte, no és a minimum 12 cm-es
cipősarkakat. Ebben táncolni bizony a legnehezebb fizikai munka volt. Most jól
jöttem izmaim, ami máshol nem kellett. És eszembe jutottak édesanyám szavai:
ha ilyen lábad lesz, mint nekem, akkor nem lesz gondod az életben! Felkészült-
séggel, megjelenéssel sikerült új műfajt teremteni Magyarországon: a
művészi revüt, ami Budapestet a Kelet Párizsává tette évtizedeken át. A revü
nem ismeri az ország- és politikai há-
tárolkat, eladható műfajjá nőtte ki ma-
gát, így lehetőségem volt „Nyugaton”
dolgozni. Első hosszabb szerződése-
m Frankfurtba szólított 1963-ban, ahol
egy éven át léptem fel szünet nélkül az
Imperial Revüszínházban. Elődeim Ma-
rika Röck és Josephine Baker voltak.
A teljes egyéves gázsimból vásároltam
meg azt a Ford Thunderbird cabrio
sportkocsit, melynek filmes karrieremet
köszönhettem. A *veréb is madár* című
filmhez 1968-ban kellékként szükség
volt a kocsimra, mely Európában az
egyetlen ilyen személyautó volt. Az au-
tót nagyon féltettem, őriztem, emiatt
beleírtak a filmbe epizódszereplőként. De a plakátokon az én lábam között rek-
lámozták a főszereplőket. A mai napig ez a legnézettebb magyar film, hétmillió
ember látta. Ezek után sorban jöttek a filmszerepek: *Az oroszlán ugrani készül*
(1969), *ZDF-Bavaria Die Traume von Ilona Medveczky* (1970–71), a nyolcvanas
években *Csak semmi pánik*, *Szindbád*, *Szecsuaíni jólélek* Rajnai András ren-
dezésében A filmzés mellett prózai színházakban is felléptem, pl.: *Lükiánosz*
Szerelmeskedések című darabjában a Radnóti Színpadon, a Tháliában pedig
A jóból is megárt a kevésben Rátonyi Róberttel és Gálvölgyi Jánossal. A fő
művészeti tevékenységem továbbra is a tánc maradt, jól eladható exportcikké
váltam, ezért ha nem a budapesti Moulin Rouge-ban léptem fel, akkor a teljes
keleti blokk mellett Brüsszel, Antwerpen, Párizs, Thesszaloniki, Berlin, Las Ve-

gas közönségét próbáltam elvarázsolni. Ez a sikersorozat húsz éven át tartott. 1981-ben készítette el az MTV az első nagyszabású táncshow-t főszereplésemmel, *Én csak táncolok* címmel. A műsor nívódíjas lett, és Montreaux-ban megnyerte az Aranyrózsa fesztiváldíjat. Ezt követte a parkszínpadi önálló műsorom alkalmanként háromezer néző előtt *Medveczky Ilona és vendégei* címmel. Hogy biztosíthassam állandó szabad mozgásomat a világban, szükségem volt a magyar hatóságok engedélyére. Emiatt zsarolhatóvá váltam, a kialakult helyzetet úgy oldottam meg, hogy házasságot kötöttem az osztrák Wilhelm Alexander von Thurn und Taxis herceggel, és megkaptam az osztrák állampolgárságot. Így már senki nem tarthatott vissza, ha felkérést kaptam akár a tengerentúlra is. Nem gyakorolhattak velem több „kegyet” a kultúrpolitikusok. A rendszerváltás azonban már nem kedvezett a revünek Magyarországon. Megszűntek vagy átalakultak kaszinókká, diszkókká a bensőséges mulatók, vacsorázóhelyek, bárók, ahol magas színvonalú varietéműsor volt látható. Néhány év alatt romba dőlt minden, amiért egy életen keresztül dolgoztam. Bár történt többször kísérlet a Moulin Rouge feltámasztására, de ezek a tőkehiány és hozzá nem értés miatt kudarcra ítéltettek. Így maradtam tehát a parkolópályára tett utolsó mohikán, egy letűnt kor és műfaj tanúja, aki múltbéli munkásságáért megkapta az Érdemes Művész kitüntetést 2005-ben. Ennek ellenére az Örökös tagok Nagymező utcai lábnyomai között véletlenül sem láthatja a közönség az enyémet, bár talán a legtöbb közöm volt a Moulin Rouge előtti utcakövekhez.

Medveczky Ilona

Petényi Katalin

művészettörténész, filmrendező (Budapest, 1941. március 12.)

Az első érzés, amire emlékszem, a félelem. Az első emlék a menekülés. Éjszaka volt. 1944 telén egy kis dunántúli faluból menekültünk a végtelen mezőn egy föld alatti bunkerbe. Fölöttünk fenyegetően „lógta” a Sztálin-gyertyák. Amikor már nem tudtam lépeést tartani, apám karjába vett. Ölelése biztonságot adott. Aztán egy újabb menekülés. 1956 novemberében a

szabadság első mámoros napjai, az új jövő reménye után golyószórók tüzeiben egy pesti utcán. A kettő között emléktöredékek sora: a szülői ház békéje, hétköznapi és ünnepek szépsége. Szüleim mindketten tanárok voltak, életre szóló szellemi és erkölcsi örökséget kaptam tőlük. Megpróbáltak olyan otthon teremténi számunkra, mely védelmet nyújt a diktatúrában. Az ön-

felelt gyerekkor pillanataiba azonban mégis újra és újra behatolt a félelem, félelem a házkutatásoktól, a környezetünkbe beépített besúgóktól.

1959-ben felvettek a bölcsészkarra, művészettörténet–magyar szakra. 1963-ban kaptam diplomát. Egyetemi éveim nagy élménye a művészetek felfedezése. Mint fiatal művészettörténész Szentendrére kerültem. A hatvanas évek közepén a festők városának múzeumában festmények és szobrok helyett kitömött madarak fogadták a látogatókat. Sok bürokratikus harc után sikerült elérnem a megyei vezetőknél, hogy kiállításorozatot rendezek. A több évtizedes szocialista realizmus után Barcsay Jenő, Deim Pál, Csíkszentmihályi Róbert gyűjteményes kiállításai revelációként hatottak. Később aztán állandó múzeumokat is rendeztem Barcsay Jenőnek, Kovács Margitnak. Cikkeket, könyveket publikáltam. (Fontosabb könyveim: *Barcsay Jenő*, 1974, majd 1986, Corvina; *Ámos Imre*, 1982, Corvina.) Sokat jelentett számomra, hogy a Színház- és Filmművészeti Egyetem (akkor főiskola) tanára lettem (1970–80). Máig örömet okoz, mikor régi tanítványaim művészettörténeti előadásaimra emlékeznek.

Még egyetemi éveim alatt férjhez mentem Gyöngyössy Imre filmrendezőhöz. Imrén és a főiskolai munkámon keresztül egyre jobban érdekelt a film. Társíróként, konzultánsként vettem részt Gyöngyössy Imre, Kabay Barna és más rendezők filmjeiben. Úgy éreztem, teljes életet élek: izgalmas, kreatív feladatok, boldog családi élet fiammal és lányommal, éjszakába nyúló beszélgetések barátainkkal a vároldalban levő öreg házunkban. A történelem, a hétköznapi munkád hatalom azonban közbelépett, beleszólt életembe. Akkor még nem

sejtettem, csak későbbi kutatásaimban bizonyosodtam meg arról, hogy az Államvédelmi Szolgálatok a hetvenes években is jól működött. Gyöngyössy Imre, akit 1951-ben koholt vádak alapján egy koncepció perben letartóztattak és három év börtönbüntetésre ítélték, a Kádár-rendszerben is „persona non grata” maradt. A BM nem nézte jó szemmel külföldi sikereit, ezért célszemélyként továbbra is megfigyeltették, külföldi meghívásait megakadályozták, verseinek, drámáinak kiadását nem engedélyezték, az itthoni sajtó támadta filmjeit. Csak egy példát említenék erre. Egy rimóci öreg parasztasszonyról szóló, Kabay Barnával közösen rendezett, német koprodukcióban készülő filmjét, a *Két elhatározást*, melyben szakértő voltam, itthon betiltották, útleveleinket bevonták, a leforgatott anyagot meg akarták semmisíteni. Sok harc után a külföldi partner miatt mégis engedélyezték a további forgatást. A dokumentumfilmet előbb mutatták be külföldön, 11 nemzetközi díjat kapott, köztük a chicagói Gold Hugot és a legjelentősebb német díj, a Grimme-díj aranyfokozatát. Ez a személyes meghurcoltatás 1977-ben, mely sok álmatlan éjszakát okozott, egyúttal jól tükrözi a Kádár-rendszer működési mechanizmusát is.

A támadások Imre körül tovább folytatódtak. Úgy érezte, elfogyott körülötte a levegő. Így 1980-ban elfogadta az akkori nyugatnémet televízió meghívását, hogy családjával Németországba telepedjen át és ott dolgozhasson. Válságos napokat éltem át. Latin műveltséggel, angol, olasz, francia nyelvtudással, művészettörténészként mihez kezdjek majd egy idegen országban? Akkor határoztam el, hogy végleg filmmel fogok foglalkozni.

A bajor Alpok lábánál, a Starnbergi-tó partján hamarosan sikerült újra otthont és közös műhelyt teremteni. Innen jártuk be a világot, együtt készítettünk filmeket erdélyi falvaktól a dél-kínai tengerig, brazil faveláktól szibériai hómezőig a száműzöttekről, hazátlanokról, fennmaradásukért küzdő kis népekről. Dokumentumfilmjeink előkészítése, forgatása során szembesültem a XX. század keserű történelmi tapasztalatával, a menekültek századával. Háborúk, világégés, újra és újra fellángoló testvérharcok emberek millióit úzták el otthonaikból, szakították el szeretteiktől. Milliók váltak nincstelenné, hontalanná, a fasizmus, a sztálinizmus áldozataivá. Milliók tűntek el nyomtalanul a koncentrációs táborok gázkamráiban és a gulag munkatáboráiban. Úgy éreztem, hogy értelme van az életemnek, hogy filmjeinkkel azoknak az üzenetét közvetíthetem, akik a történelem áldozatai lettek. A filmek készítése közben gazdagabb lett az életem. Olyan emberekkel találkoztam, akik a legnehezebb helyzetekben is megtudták tartani emberségüket, morális tartásukat.

Miközben Gyöngyössi Imrével és Kabay Barnával kamerával jártuk a világot, újra és újra visszatértünk a szülőföldre. Odisszeiának beillő bolyongásaink közben sohasem veszítettük el identitásunkat. Játék- és do-

kumentumfilmekben emlékeztünk a tragikusan elpusztított Tisza menti paraszt-zsidóságra, kihalt népi hagyományokra, figyelmeztettünk a múlttal való szembenézés, a megtisztulás fontosságára. A század szkepticizmussával szemben megpróbáltunk pozitív értékeket felmutatni. Imre sajnos 1994-ben eltávozott közülünk, nem érte meg, hogy hetvenévesen valljon múltjáról.

Az előírt hetven sorba töredéke sem fér az életemnek. Pedig mennyi mindenről tudnék szólni: emlékezetes, szép munkákról, melyekben íróként vagy rendezőként vettem részt, közös sikerekről (*Jób lázadása*, 1982, *Add tudtul fiaidnak*, 1985, *Száműzöttek*, 1991, *Holtak szabadsága*, 1992, *Exodus*, 1995, *Közvetítő*, 2005, *Hitvallók és ügynökök*, 2009), nemzetközi díjakról (Oscar-nevezés Los Angelesben, 1984, Cinema della Pace, 1988 – békedíj az életműért Olaszországban) és mindarról, amit személyesen éltem át az elmúlt csaknem hét évtized alatt: születést, halált, örömet, gyászt, vívódásokat és megpróbáltatásokat, melyekben a hit és a szeretet mindig erőt adott. Várom a jövőt: izgalmas új feladatokat, itáliai utazásokat, adventi hóeséseket, az önfeledt játékot unokáimmal.

Pekényi Katalin

Kamarás István OJD

író, szociológus (Munkács – ma: Ukrajna –, 1941. március 20.)

Fotó: Sárközy György

Országos pongyolaság, önműködő önkizsákmányolás, lefelé kerekítés, kivezényelt népakarat, központosított demokratizálás, szívet eltakaró óriás kokárda, tanácstalan tanácstagok, becstelen alábecslés, neveletlen nevelők, összepréselt óriások, érvénytelen jegyesek, leszázalékolt ifjúság, pórázra fűzött pillangók, vegyszeres liliomtiprás, huzalozott szivárvány, együttérzés-csillapítók, önkéntes vérszopók, vizuális képmutatás, kifütyült énekesmadarak, kiporciózott végtelen, leállított reményfutam, lepkesúlyú igények, hamis kakofónia, éretlenségi bizonyítvány, pontatlan percemberek, haldokló élesztő, védtelen magasfeszültség, lepisszegett, végigrepedt síkok, behorpadt dimenziók, akadozó csendek – ez volt egyfelől magántörténelmem kontextusa, másfelől viszont kisebb- és nagyobbfajta szépségek és

csodák, szabadság- és boldogságélmények. Úgy adódott, hogy érdekesebbnél érdekesebb akadályokba és lehetőségekbe ütköztem, sőt olykor beleszaladtam és/vagy belegabalyodtam magába a történelembe, és így annak – akarva-akaratlan – majdnem mindenki mással együtt én is epizodistája lehettem.

1955–61-ig részt vehettem a szentimrevárosi földalatti katolikus ifjúsági mozgalomban, és három évtizeddel később retrospektív szociográfiát (*Bűvőpatakok*) készíthettem róla. Kitűnő érettségi után világnézetem „kiszivárgása” miatt két évig betanított munkás lehettem, és amikor húsz évvel később a munkások olvasási kultúráját vizsgáltam, igennel válaszolhattam azoknak, akik gúnyosan megkérdezték, találkoztam-e már életemben valóságos fizikai munkással. Másféle folytatása is lehetett ennek a hasznos kitérőnek. A hetvenes évek közepén egy rádióműsor-sorozat (*Elkezdünk beszélgetni*) alkalmi rádióriportereként hajógyári munkásokkal beszélgettem, majd ezután három évig havonta összejártunk beszélgetni, s felvettük a Hetedikék nevet. Hét év múlva szociográfusaként újra felkerestem őket életútjukat követve (*Hetedikék*).

A szociológusi szerepet olykor szociográfusra váltva megmártózhattam az életes valóságban, és nem kerülhettem ki, hogy a „mi van?” és „hogyan van?” (*Értéktérkép*) mellett arra is választ keressek, hogy „mi lehetne?” (*Reformvár*). Tizenhét évig voltam kedvenc munkahelyem, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ olvasáskutatási osztályának előbb munkatársa, majd vezetője. Politikai okokból bekövetkezett feloszlata után én művelhettem a nyolcvanas évek második felében először főállásban vallásszociológiát a Művelődéskutató Intézetben, majd ezután másodlagos tevékenységként minden további munkahelyemen. Itt keveredhettem bele 1988-ban az alternatív demokratikus szakszervezet alapításába. A rendszerváltás idején az Országos Közoktatási Intézetben létrejött műhelyben részt vehettem az emberismeret és etika tantárgy kitalálásában, melynek nem akadt párja szerte a nagyvilágban, rövid diadalme-

nete után bekövetkező bukását illetően sem. Rázós vallásszociológiai témáim (*Bensőséges bázisok, Egyházközségépítők, Júdások vagy Péterek*) és a témákkal kapcsolatos megnyilatkozásaim következtében egyházam vezetése jócskán elhidegült tőlem, ugyanakkor bátor papok és szerzetesek mellett való kiállásukkal kényeztettek, és civil létemre lelki gyakorlatok tartására és egyéb feladatokra hívtak meg. Amikor saját egyházam terepe számomra járhatatlanná vált, előbb a krisnásokat (*Krisnások Magyarországon*), majd az új vallási jelenségeket (*Kis magyar religiográfia*) kutattam. Óraadóként, majd főállású egyetemi oktatóként, végül szakok és tanszék alapítójaként kellőképpen belagabalyodhattam a felsőoktatásba, eljutottam annak sivatagaiba és oázisaiba egyaránt.

Szociológusi, írói és tantárgy-kitalálói szerepeim jócskán átlapolták egymást, olykor kedvező hatással egymásra. Több kutatásomban összekapcsolhattam művészet- és vallásszociológiai érdeklődésemet (*Vallásosság, habitus, ízlés*). Más alkalommal a szociológusi és az írói nézőpontot kombináltam (*Ipiapi atya, Jézus-projektum*), megengedve, hogy olvasóim egyik része emígy, a másik része amúgy olvassa. Sosem mondtam azt, hogy „gondolta a fene!”, nemcsak azért, mert mindig is kifejezetten érdekelt, hogy ki hogyan és mivel reagál írásaimra, hanem azért is, mert irodalomszociológusként a műalkotás és a befogadó csak részben feltárható, nagyobb részben titokzatos kapcsolatát vizsgáltam, tisztelve tesztelve az olvasót (*Olvasatok, Az irodalmi mű befogadása*), mindeközben – műveik hatását és értelmezését vizsgálva – bensőséges kapcsolatba kerültem Bulgakovval, Kertész Ákossal, Kertész Imrével, Milne-nel, Sántával, Ottlikkal, Örkényvel, filmszociológusként pedig Tarkovszkijjal.

Gyermekeimmel és más gyermekekkel való „interakcióim” következményeként akarva-akaratlan írhattam előbb hangjátékokat (az egyiket – *Wagga-wagga, avagy a lakatlan liget titka* – tizenkét gyerekkel társszerzőségben), majd meséket, meseregényeket. Az első meseregényem (*Sárkányos mese Igazából*) nagy részben gyerekeimnek, az év gyermekkönyve (1998-ban *Csigamese* könyvvel) címet unokáimnak köszönhetem. Remek felnőtt társszerzőim is voltak: A. Gergely András, Balogh Zoltán, Bartos Éva, Bánlaky Pál, Blanckenstein Miklós, Gereben Ferenc, Gécz János, Fogarassy Miklós, Havas Judit, Havas Katalin, Homor Tivadar, Kelemen László, Kiss Endre, Könczei György, Bryan Luckham, Lukács László, Makk Katalin, Nagy Attila, Németh István Péter, Polónyi Péter, Sárkány Klára, Somorjai Ildikó, Tomcsányi Teodóra, Varga Csaba, Vörös Klára, Zsolnai László.

Nyíri Tamástól megtanultam, hogy Istenen kívül semmi-senki mást nem szabad teljesen komolyan venni, mert az bálványimádás lenne, vele együtt mindenben lehet derülni, sőt nevetni. Innen a nevem mellett szereplő OJD, mely azt jelzi, hogy az általam alapított Ordo Jocularum Dei tagja vagyok. Hálás vagyok a sorsnak, jobban mondva a térfelemre furfangos szervákat küldő Gondviselőnek, hogy lehetőséget kaptam arra, hogy több ízben is hálás szívvel visszaküldhessem a labdákat a Feladónak.

Kamagár
István

Marosi Gyula

író, dramaturg (Budapest, 1941. március 20.)

Nem sokat foglalkoztam a születésnapjaimmal, csak ismétlődő dátumok voltak. Talán mert szerveztem mindig pontosan jelezte, mennyi fizikai megterhelést kíván vagy visel el: nyolc, öt évekig tartó adott szintek után kicsivel alább adta, s mivel kívánalmaira bölcsen hallgattam, konfliktusok nélkül, csendben

megöregedtünk. Ez a hetvenedik születésnap – mivel mások érdeklődését is felkelti – talán tényleg különösebb. Valamiféle leltár készítése előtt, szemem sarkában egy könnycseppet is elmázolva, meg kell emlékezmem a már eltávozott barátaimról, kikkel életem egy-egy szakaszában testvéri bizalomban és bátorításban éltem: Simonffy Andrásról, Császár Istvánról, Balázs Józsefőről, Mihályfy Sándorról. Hiányoznak. Lelkemben betöltetlen, jeges vágatok maradtak utánuk. A még élőket most már minden kritika nélkül szeretem.

Szóval: vagyok, kortársaim átlagánál, a külső megjelenés szemlélése alapján talán valamivel jobb kondícióban, és szerencsésnek érzem magam.

Feleségemmel, ha máshonnan nem is, de a Vackorból mindenki számára ismerhető Pengő Gyöngyivel negyvenhat éve élünk együtt, és még ennél is régebben ismerjük egymást – néha gyerekkori emlékeimben is felbukkan egy szösi kislány: ő az! – de persze ez butaság. Van gyönyörű és okos Sarolta és Réka unokánk, van

kertünk, egy elhagyott málnásból lassan arborétummá kimunkált, ott, ahová fiatalkori vágyaink mindig is vonzottak, a Duna-kanyarban. Tehettünk, ha nem is távoli és hosszú utazásokat, de legalább a szomszédoknál és közös rajongásunk színhelyein, az európai mediterráneumban. Rendszeresen már nem járok uszo-

dába, erre már nem telik, de telente tudjuk fűteni mind a két szobánkat, és nem vagyunk rákényszerülve, hogy a legolcsóbb szemét-élelmiszereket fogyasszuk. Még nem kaptam meg a parancsot, hogy lassanként készülődjek a halálra.

Magánemberként tehát jól érzem magam, kultúrlényként azonban kutyául. Mintha ötven év után egy másik országba költöztem volna, ahol kissé lepusztult, de számomra még érthető magyar nyelvet beszélnek ugyan, de a gesztusokat, a gondolkodásmódot, az ízlésvilágot, vagyis az itt élő emberek lelkét nem mindig értem. Nem tudom, miért kell százezerszer elhangzania valamely színes villogásokban ugrabugráló amerikai – úgy mondják: „sztár”, vagy feljebb kurblizva „megasztár” – nevének, hogy egyszer hallhassuk, mondjuk, Bartók Béláét? Miért, hogy korunk meghatározó személyiségei, a tetoválók, körömépítők, zsírleszívók, valamint a „sztájlisztok” és a „dizájnerek” pontosan tudják, hogy kicsoda Izéke harmadik férje, de még csak nem is hallottak, mondjuk,

Sánta Ferencről? Miért olyan könyveket lehet eladni tízezres példányszámban, melyeknek minden mondataért korbácsütés járna a skriblernek? Évente miért legfeljebb csak egyszer játszanak a rengeteg plázamoziban olyat, amit én filmnek nevezek?

Kérdéseim vég nélküliek. Ez a magán kívül minden mást, még a diktatúra agresszivitását is felülmúlóan kirekesztő globális liberál-celeb bizniss-multikulti emigrációba kényszerített. Honvágyam viszont nincs régi hazám iránt. De meglehet, mindez csak öreges nyafogás: ez a kulturális elidegenedésérzet csupán csak a mindenkori büntetése mindazoknak, akik az átlagéletkoron túl merészelnék élni.

Hogy hetven év alatt mik történtek velem, mikbe csöppentem, ott miket és miért cselekedtem, részletezni itt nincsen mód és főként hely. Úgy harmincéves koromig a késpenge élén jártam, eshettem volna erre vagy arra is.

Nyugdíjba vonulásomig mindig valamiféle szellemi készenlétben éltem, gyakran teljesítménykényszerben: volt alkalmam gyakorolni az összeszorított fogú önfegyelmet. Első emlékeimtől, Budapest ostromától kezdve – fekete-fehér, összefüggéstelen snittjeim vannak róla – a mai napig mennyi minden, nem tervezett, nem várható, olykor cifra dolog esett meg velem! Talán ezért bosszant még mindig, amikor az irodalmi pe-

nészvirágok kórusban azt harsogják: „A sztori meghalt!”

Ameddig élünk, még ha rabszolgaként is, történetünk pereg. Persze elképzelhető: ha huszonévesen rátelepszünk valami jó kis táptalajra, és azt hisszük, ezután már csak az a dolgunk, hogy töméntelen betűt leírva, az alanyt az állítmánnyal egyeztetgetve egyre csak vastagítsuk, terebélyesítsük a penészszerűtet, akkor valóban meghal a sztori. És vele sok minden más.

Ha valakit mégiscsak érdekelnének történeteim, olvassa el az írásaimat. A cenzúra és az öncenzúra idejének kimúlása után is úgy gondolom, dolgokat elhallgatni olykor muszáj, de hazudni tilos. Kedvcsinálónak: írásaimban csak elviselhető mértékig púderozom magam, és ha olykor írok is ugyan hosszú és bonyolult mondatokat – talán anyanyelvem csodálatos hajlékonysága, a valamiféle ősmagyar gondolkodásmód kínálta lehetőségek a szavak felburjánztatására, ez csábít el –, de általában az első olvasásra érthető vagyok.

Töreksem rá, igyekszem kedvedbe járni, Kedves Olvasó, szeretném, ha lennél, hisz nélküled csak egy kihűlt kályha mellett üldögélő, mániákusan önmagában motyogó vénember vagyok.

Kiss Antal

tanár, nyelvész (Debrecen, 1941. március 23.)

Hetven év. Mi kell ahhoz, hogy ezt elérje egy ember? Nevezzük isteni gondviselésnek. Esetemben: túl kell élni egy világháborút (Budapest ostromát), azt, hogy elmúljanak az ismétlődő tüdőgyulladások, lázas, vizes borogatásos nappalok és éjszakák, a gyermekbetegségek, ne lőjenek le a főváros felé vonuló szovjet csapatok Hajdúszoboszlón 1956-ban, hogy a warnemüendi móló melletti áramlat ne sodorjon ki a nyílt tengerre, hogy ne kelljen két napnál többet feküdni a kardiológia intenzív osztályán, hogy használjon a három szívkatéterezés és a gyógyszerek.

Hetven év. Milyen óriási idő! Az egész kiegyezhető ugyanis azokkal az évekkel, évtizedekkel, amelyek nyoma még megvolt az 1950-es évek

elején Szentpéterszegen. A régi falu, amelyet még éppen láttam: a „tanyázó” nő a búbos kemence mellett beszélgettek, dolgoztak a petróleumlámpás szobában, a gyerekek a döngölt, agyagos padlón játszottak, a férfiak pedig az asztalnál kártyáztak. Vagy Finnországban az 1960-as években, amikor még füstös szaunában lehetett tisztálkodni, s Hannu édesapja a fehér éjszakák még fehérebb reggelén a hintaszékben kantelézett (citeraszerű finn húros hangszer), vagy egyik rokona, egy öreg házaspár kézi darálóval frissen darált, tűzhelyen, kannában főzött kávéval kínált a vörös agyaggal festett, fehér ablakkeretes faházikóban Szent Iván napján, s a padlót friss, illatos nyírfalevelek, -ágak borították. A hetven év másik végén pedig itt körvonalazódnak azok az eljövendő évek, évtizedek, amikor a számomra már sokszor érthetetlen számítógépek, mobiltelefon-csodák, ilyen-olyan lejátszók, adattárak a mindennapi élet legtermészetesebb részei lesznek.

Hetven év. Jórészt a XX. század második fele. Furcsa, ellentmondásos időszak, de tulajdonképpen nem panaszkodhatom. Teljesen máshogy is alakulhatott volna az életem. Bár nyolcadikban járási matematikaversenyt nyertem, de a berettyóújfalui gimnáziumból kirúgtak (kirúgattak) a többi papgyerekekkel együtt. Túl sokan voltunk. Engem a hajdúszoboszlói gimnáziumba küldtek. Kollégista lettem. Szerencsére. 1956-ban a kollégiumi házkutatás során „ellenforradalmi jellegű anyagot” találtak nálam, s a rendőrkapitányság és a „műv. osztály” megtárgyalva az ügyet csupán igazgatói megrovás kiszabásával bízta meg a gimnázium igazgatóját. 1959-ben papgyerekként is – ekkor még javában érvényben voltak a származási kategóriák – felvételi vizsga nélkül bejutottam tanári szakra az egyetemre az országos középiskolai tanulmányi versenyen elért második helyezéssel. 1964-ben pedig éppen volt hely a magyar nyelvtudományi tanszéken, s kitüntetéses diplomával ottmaradhattam az ideológiai, politikai szempontból jórészt közömbös tudományterületen.

Hetven év. Ebből 44 tanév. Magyar–latin–finnugor szakos vagyok. 1964-től 2004-ig voltam a Debreceni Egyetem magyar, majd finnugor nyelvtudományi

tanszékének oktatója. Közben 1992-től 1998-ig a Miskolci Egyetemen is tanítottam, 1998-tól 2008-ig pedig a Károli Gáspár Református Egyetemen. 1975-től 1981-ig és az 1984/85. tanévben Finnországban a Jyväskyläi Egyetem magyar lektoraként dolgoztam. Nyaranta mintegy két évtizeden át a Debreceni Nyári Egyetemen is tanítottam magyar nyelvet külföldieknek. Kis tanszékek oktatójaként sajnos (vagy szerencsére?) sok mindent kellett tanítanom (magyar, finn, vogul, votják nyelvet, magyar nyelvemlékek nyelvtörténeti elemzését, a szófajok történetét, finn nyelvtörténetet, régi finn irodalmat, XVI–XVII. századi magyar protestáns szövegek nyelvi elemzését stb.), sok mindent kellett vagy lehetett kutatnom (a -tól/-től ragos határozók funkciói, a *Példák Könyve* határozói, a mondatrészek rendszere, Tamási Áron novellakezdetének mondattani vizsgálata, Pilinszky János *Négysorosának* nyelvi elemzése, a finn–magyar és magyar–finn műfordítás kérdései, votják névcsúfolók, szótóismétlés a vogul népköltészetben, a *Számítógépes Nyelvtörténeti Adattárban* Jakab László kollégámmal együtt a XV. századi magyar nyelvű kódexek kódolása stb.). Kitűnő tanítóim, tanáraink voltak: Tarr Imre tanító bácsi, Gorilovics tanár úr, Papp István és Kálmán Béla professzor, vagy Finnországban Joki, Virtaranta, Kaukonen professzor. Úgy érzem, sok mindent kaptam tőlük, ismereteket, módszereket, s remélem, sikerült nekem is – hajdúsági, békési református lelkészek, tanítók utóda gyanánt – közvetítenem az előadásokon, szemináriumokon, gyakorlatokon magyar tanítványaimnak a nyelvtudomány eredményeit, a külföldieknek pedig a magyar nyelvet, irodalmat, a magyar kultúra egyéb területeinek szépségeit. Az irodalomtól a nyelvészet térített el, a görög–latin kultúrától nyelvrokonaink kultúrái, főleg a finn kultúra. Bár megilletődve jártam a római Colosseumban, néztem a híres Forum Romanumot, hallgattam Borzsák professzor aquincumi („idegen”)vezetését, s fel-felrémlik Horatius ódáinak egy-egy részlete, Varga László tanár úr auctorolvasási óráinak pontos szövegelemzése, ógörög verssorok, de Magyarországon kívül Finnországban érzem igazán otthon magam. Finnországban, ott, a Sarkcsillag alatt, a *Kalevala* földjén, Gallen-Kallela és Sillanpää földjén, ahol ugyanúgy élnek, születnek és halnak az emberek a nyári éjszakában, mint nálunk, de ahol finn népdalokat hallani, és Sibeliusz *Finlandiáját*, Pacius Finn dalát, s ahol magam is mintegy nyolc évig éltem, ahol számtalan ismerősöm és barátom él (vagy sajnos már csak élt).

Hetven év. Ebből 43 örömét és bánatát megosztva feleségemmel, nevelve három lányunkat, örömmel figyelve négy unokánk növekedését.

Ma már nem kéri tőlem számon senki publikációs listám gyarapodását vagy gyarapítását, egy-egy nyelvi jelenség újragondolását, nem kell senki figyelmét felhívnom egy-egy, általam fontosnak tartott szakirodalomra. Néha már arra gondolok, miért is nem elég nekem a tévénézés, a napilapok olvasása, a rousseau-i kertművelés (négy száz négy százögöles debreceni szőlőnkben), az unokáknak való bűvészkedés szétpukkanó szappanbuborékokkal? Nem tudom. Még nem elég. Igyekszem követni a nyelvészeti kutatásokat, s örülök kollégáim, volt tanítványaim, fiatal kutatók sikereinek. Félelem nélkül, kutatói, tanári kíváncsisággal élem a jelent és tekintek a jövőbe.

Dr. K. A. Tel

Richly Zsolt

rajzfilintervező-rendező, grafikus (Sopron, 1941. március 23.)

Édesanyám tanítónő, festőművész-rajztanár édesapámat, aki Aszódon, az Evangélikus Gimnáziumban kapott állást, egy boldog év után a frontra vitték, és – mint jóval később megtudtuk – én hároméves lehettem, amikor ő a harcokban elesett.

Sopronban cukrász nagyapám műhelyében tébláboltam és csodáltam a tortákra kanyarított fondant-díszeket, cukorszirmokból összeállt rózsákat. 1956 után rábukkantam nagyapámnak a kommün alatt Bécsbe menekült testvéreire, évente egy engedélyezett rokonlátogatással ápoltuk hamar kialakult baráti kapcsolatunkat. Rodolph Richly kitűnő magányos pictorként évente egyszer-kétszer párizsi kigalériákban állított ki. Nevelőapám, Gáspárdy Sándor is rajztanár-festőművész, öcsém is az lett. Édesanyám jelenleg 93 éves, szerinte a művészi hajlam anyai ágon öröklődik... – hogy lehetne ezt kibogozni? Isten éltesse még sokáig!

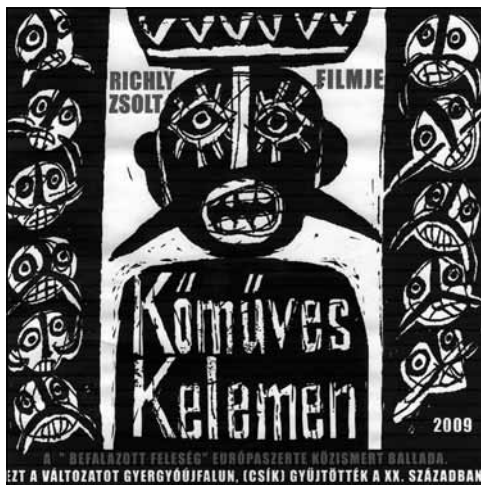
A soproni Berzsényi Dániel Gimnáziumban érettségiztem, a hajdani Evangélikus Líceumban (alapítva 1554-ben!), amelyet most újra visszakapott az egyház. Szabad rajziskolában, azaz szakkörben Ágoston

Ernő, Soproni Horváth József tanított meg az alapokra. A stúdióimok mellett csak úgy, a magam kedvtelésére is rajzoltam, rajzoltam és rajzoltam, amióta csak az eszemet tudom. Lovat a fülénél kezdve, elefántot az ormányától kiindulva, kiszínezett nyári élményeket a falíújságra, képregényt az osztálytársaknak. Az udvarlás is érzékeny, szállingózó tusvonalakkal történt.

Burbankba küldtem rajzaimat, és a fellazítás politikájának hála, a Disney-titkárságtól kaptam egy kedves levelet és a rajzfilmkészítésről egy színes albumot, ide, a vasfüggöny mögé, a Sopront fojtogató határsávba. Döntöttem, rajzfilmes leszek, irány Budapest. Csermák Tibor (*Piros pöttyös labda*), családuink animációs rendező barátja biztatott, Szabó Szabolcs (*Vízipók-csodapók*) atyai barát révén még a híres Pannónia Filmstúdiót is megnézhettem. Miután a Képzőművészeti Főiskola grafika szakára nem vettek fel, meg sem álltam a kirakatrendező-dekoratőr iskoláig, amely nemcsak arról nevezetes, hogy itt ismertem meg feleségemet, hanem a két év alatt a vidéki fiú alkalmazkodott a nagyvárosi léthez, az amatőr rajzolgató gyerek a Képcsarnok kirakataiban és kiállításain belekóstolt a profi grafikába és rendezésbe.

Csodák csodája, 1961-ben az Iparművészeti Főiskolán elindult a rajzfilmes képzés, az animációs szak. Z. Gács György jovialis szarkazmusára és Eigel István halk szavú, értelmet nyitogató lényére emlékszem a legjobban. Diplomamunkám az *Indiában...* című József Attila-versadaptáció volt, 1966-ban. A Magyarországon

egyetlen és világszínvonalú rajzfilmstúdióba, a Pannóniába kerültem, és mindjárt Macskássy Gyula sorozatfilmjéhez háttérresnek. Nappal alkalmazottként teljesítettem a kiszabott penzumot, szabad óráimban pedig az állami pénzelosztás jóvoltából saját filmjeimet készíthettem.

A magyar népművészet és a zene megérintett. Kodály- és Bartók-feldolgozások születtek: *Szvit*, 1968, *A páva*, 1969, *Medvetánc*, 1971, *Háry János, egész estés*, 1983, *Este a székyeknél*, 1998. Sohasem készítettem ún. szerzői filmet, megfeleltek az irodalom nagyjai vagy a folklór: *Molnár Anna*, 1972, *Hommage à Vajda Lajos*, 1999, *A kőszívű király*, 2006, *Kőműves Kelemen*, 2009.

A főiskolás évek alatt a Kisdobos gyermekújságban rajzoltam. Több címlapom, számos képes sorozatom még ma is felvillanyoz, milyen jó len-

ne belőle rajzfilmsorozatot készíteni. Megismerkedtem Marék Veronikával a lapnál, és sokat dolgoztunk együtt mesefilmeken. Lelkemnek ez a rekesze talán nagyobb népszerűséget hozott, mint egyéb filmes önvallomásaim. A *kockásfülű nyúl*, a *Kíváncsi Fáncsi*, a *Fabulák*, *Heltai Gáspár mesél* rajzfilmsorozataim, a gyerekeknek szóló egyediek, *A hétpettyes autó*, *A kecske és a kos*, majd a Pannóniafilm-től nyugdíjba vonulván a Kecskemétfilm Kft. műtermében készült *A hetvenkedő sün*, *A kevély kiskakas*, *A fecske meg a szalmaszál*. (Ez utóbbi három Kormos István verses meséje.)

1988 óta – kisebb megszakításokkal – tanítok egykori alma materemben (ma: Moholy-Nagy Művészeti Egyetem), ahol az a megtiszteltetés ért, hogy tavaly sokéves munkám megbecsüléseként kineveztek címzetes egyetemi tanárnak. Balázs Béla-díjam, Erdemes Művész kitüntetésem és néhány fesztiválsikerem van. Néha kiállítom filmjeim lendületes vázlateit, illusztrációimat, melyekből kitűnik, önálló alkotóként éppúgy meg kell felelnem, mint amikor rajzoló stábokkal vagy computeralkotókkal dolgozom együtt.

Két nagy fiam és két fiúunokánk van. Budapest mellett, egy kis hegyi községbe vonultunk vissza, terveim még számosak...

Richly Zolt

Bitskey István

irodalomtörténész (Eger, 1941. március 26.)

Nem nehéz válaszolnom arra a kérdésre, hogy miért lettem a barokk korszak irodalom- és művelődés-történetének kutatója, egyetemi tanára. A barokk városában születtem, gyerekkorom óta történelmi légkör vett körül. Anyai ágon ükapám, Knézich Károly aradi vértanú emléke elevenen élt a családban, apai ágon pedig az úszósport jelesei, olimpiikonok, a Trianon utáni évtized élsportolói jelentették számomra a példát, a mértéket. Gyerekkorom óta belém ivódott a nemzeti értékek tisztelete, a teljesítmény megbecsülése kultúrában, történelmi örökségben, tudományban, művészetben és a sport területén egyaránt. 1952-ben kisdíakként jelen voltam az egri várvédelem négyszáz éves jubileumi ünnepségén, s a várkapunál leleplezett dombormű

láltán csodálattal töltött el Dobóék hősiessége, azóta él bennem a vonzalom a végvári vitézek kora, mentalitása, műveltsége iránt. A magyar kultúra múltjáról az alapismereteket kiváló középiskolai tanároktól tanulhattam meg, nem véletlen, hogy végül – kétévi vasgyári segédmunkássággal kiérdemelve az akkori politikai széljárás szerint elfogadható káderlapot – 1962-ben a Debreceni Egyetem magyar-történelem szakán kötöttem ki. Itt kezdettől fogva lenyűgöztek Bán Imre professzor előadásai, az ő témavezetésével készült szakdolgozatom és egyetemi doktori értekezésem is a XVII. századi magyar irodalom stíluskérdéseiről. Noha ő tanársegédként számított volna rám, erre akkor nem volt lehetőség. Egerben a főiskola gyakorló iskolájában tanítottam, ahol hasznos pedagógiai tapasztalatokra tehettem szert, de közben a Főegyházmegyei Könyvtár volt szinte második otthonom, régi könyvállománya szellemi kincseshányamnak bizonyult. Néhány tanulmányomra felfigyelt Klaniczay Tibor akadémikus, az ő révén kaphattam hároméves tudományos ösztöndíjat, ami alatt megírtam kandidátusi értekezésemet Pázmány Péterről. Kitűnő tudományos műhely volt az 1970-es évek közepén a Klaniczay vezette *Rebakucs* (reneszánsz-barokk kutatócsoport) az MTA Irodalomtudományi Intézetében, ennek interdiszciplináris jellege, valamint széles körű nemzetközi kapcsolatai – köztük bécsi és római kutatási ösztöndíjaim – segítettek és meghatározták további utamat.

1975-ben visszahívott a debreceni alma mater, s attól kezdve a szokásos egyetemi karrier lépcsőfokai vártak rám. Első könyvem az egyháztörténettel érintkezett, *Hitviták tüzeiben* (1978) címmel a magam számára is tisztázni kívántam, hogy a kora újkor különböző konfesszionális kultúrái mit adtak a nemzeti műveltség egészéhez. S úgy találtam, hogy az egri katolicizmus és a debreceni kálvinizmus egyaránt kimagasló értékeket hozott létre, csakúgy, mint a többi felekezet, s ezek összessége, konfliktusoktól sem mentes szimbiózisa jelentékenyen hozzájárult a magyar kultúra színessé és gazdaggá tételéhez. Nem a kitagadás, nem az egyoldalú elfogultság, hanem az értékek széles skálájának számontartása

az, amit fontosnak gondolok műltszemléletünkben. Ez vezetett a pázmányi életmű vizsgálatához, amelyről úgy láttam, a szűkkeblű vulgáris marxista szemlélet eltorzította vagy méltatlanul mellőzte, ezért két önálló könyvben és számos tanulmányban igyekeztem értékeit feltárni és a kora újkor kontextusában elhelyezni. Pázmány stílusa vezetett el később a retorikatörténeti kutatásokhoz. De kedvelt történelmi hősöm volt a református erdélyi fejedelem, Bethlen Gábor is, akiről egy ismeretterjesztő könyvben kíséreltem meg kimutatni, hogy nagyhatalmak között őrlődve is lehet – ha nem is könnyen – nemzeti érdekeket képviselni.

Mind Bán Imrétől, mind Klaniczay Tibortól azt tanultam, hogy művelődéstörténetünk sajátos értékeinek bemutatása nemzetközi fórumokon korparancs, mert ez jelzése, bizonyítéka Európához tartozásunknak. Számos nemzetközi konferencián tarthattam előadást kultúránk múltjáról, Londontól és Glasgowntól Krakkóig, Helsinkitől Rómáig és Nápolyig, 1984-től pedig két szemeszteren át a bécsi egyetem vendégtanáraként dolgozhattam. A magyar barokk kultúra eredetét kutatva született meg olasz nyelvű monográfiám (*Il Collegio Germanico-Ungarico di Roma – Contributo alla storia della cultura ungherese in età barocca*, Roma, 1996), ennek magyar változata volt akadémiai doktori értekezésem. Később német nyelvű tanulmányaimat gyűjtöttem össze két kötetben, az egyik a frankfurti könyvvásárra jelent meg (1999), a másikat Bécsben adták ki (2007). Meggyőződésem, hogy Magyarország a kora újkorban a legtöbb impulzust az olasz és az ausztriai kultúrától kapta, s magunkat – mindazt, amit ma divatos szóval *hungaricum*nak nevezünk – csakis közép-európai kontextusban, komparatív és interdiszciplináris módszerrel mutathatjuk be autentikusan, a külföld számára is értékelhetően. Megjelenés előtt áll Pázmány-könyvem szlovák fordítása, s több írásom olasz, német, ill. horvát nyelvű konferenciakötetekben, remélhetőleg ezek is hozzájárulhatnak a közép-európai térség kulturális múltjának árnyaltabb megismeréséhez.

Fontos témának tartom annak bemutatását is, hogy a török hódoltság idején virágzó magyar végvári kultúra korántsem csupán kardforgató vitézkedésből állt (miként azt nemritkán a nyugati kortársak hirdették), hanem tollforgató, művelt személyiségek rangos szellemi teljesítményeiből is. Balassi, Rimay, Zrínyi és sokan mások a példái ennek a kettősségnek, ezt igyekeztem bemutatni egy önálló tanulmánykötetben (*Mars és Pallas között*, 2006).

A debreceni egyetemen 1980-tól a régi magyar irodalmi tanszék vezetője voltam egy negyedszázadon át, öt évig a bölcsészkar dékáni tisztét töltöttem be, hosszú ideig az irodalomtudományi doktori iskolát vezettem. Szerencsésnek mondhatom magamat, mert kiváló kollégák között, baráti közösségben végezhettem munkámat, s tehetséges tanítványok egész sorának segíthettem tudományos pályájuk elindításában, doktori fokozatuk megszerzésében. Többségük ma már a felsőoktatás megbecsült szakembere Debrecenben, Miskolcon, Nyíregyházán, Egerben vagy éppen Kolozsvárott. Több folyóirat szerkesztőbizottságának és kuratóriumának tagjaként is igyekszem támogatni, hogy minél több kora újkori téma fórumot kaphasson (ItK, Studia Litteraria, Debreceni Szemle, Keresztény Szó, Klió). A Görömbei András kollégámmal 1993 óta szerkesztett könyvsorozatnak (*Csokonai Universitas Könyvtár*) mostanra 46 kötete jelent meg, ez a munka sok örömet és élményt jelentett számomra.

2004-ben lettem az MTA levelező tagja. Jelenleg a Debreceni Akadémiai Bizottság elnökeként törekszem arra, hogy a régió tudományos élete minél ered-

ményesebb lehessen. Kiemelt feladatnak tartom a különböző tudományágak közötti eszmecserék elősegítését, valamint a határon túli magyar tudósokkal az együttműködés változatos formáinak kiépítését és a nemzetközi kapcsolatok élénkítését. Azt is szeretném remélni, hogy a Kárpát-medence kora újkori művelődési képének árnyalásához és európai kapcsolatainak feltárásához a következő években még sikerül hozzájárulnom, s fiatal munkatársaim és tanítványaim is ezen a területen érnek el további eredményeket.

Bitskey István

Kupa Mihály

közgazdász (Budapest, 1941. április 3.)

Anyám, Kalotaszegi Erzsébet számviteli-pénzügyi szakember volt (még 75 évesen is dolgozott), apám, id. dr. Kupa Mihály állam- és jogtudományi doktor, 1953-ig banktisztviselő, majd nyugdíjazásáig segédmunkás, ill. telepvezető, jelentős numizmatikus volt, fő munkája, a *Corpus Notarium Pecuniarum Hungariae (Magyar Egyetemes*

Pénzjegytár) máig alapmű. Felmenőim három ágon erdélyiek, anyai nagyanyám porosz származású.

Hárman voltunk testvérek, Ildikó húgom – sajnos elvesztettük – tervmatematikus közgazda volt (briliáns humán műveltsége ellenére származásunk miatt nem vették fel az ELTE irodalom szakára), öcsém, László jogász és szociológus egyetemi tanár Péccsett.

Nős vagyok, két házasságomból négy gyermekem van, és már négy unoka boldogít.

Szegényes, de boldog gyermekkorom volt, rengeteget olvastam, so-

kat sportoltam, tizenhét éves koromra II. osztályú felnőtt minősítesem volt atlétikából.

„Hármas” nevelésem volt: Rákosi elvtárs az iskolában, keresztény magyar otthon és proletár Kőbányán, a nagyszüleimnél, ahol a kispolgárságot előntötték a lumpen vagányok.

Életemet alapvetően meghatározta 1956. Tizenöt évesen egyszerre

éreztem a szabadság ízét, a felszabadulást, a lelkesedést és a tiszta akaratot, majd pillanatokon belül az árulást (a Nyugatét is!), a hitványságot, a reménytelen elhagyatottságot.

1958 júniusában letartóztattak a Petőfi gimnáziumi diákszervezkedés miatt (összejártunk, röpcéduláztunk). 1959 áprilisában tíz hónapra elítéltek, majd azonnal kizártak az ország összes középiskolájából. 1959 szeptemberétől 1969 szeptemberéig a Chinoin gyógyszer- és vegyitermék-gyárában dolgoztam segédmunkásként, a szerves vegyipari szakma megszerzése

után szakmunkásként, majd a kísérleti üzem vezetőjeként.

1964-ben levelező tagozaton érettségiztem, és felvettek a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem elméleti közgazdasági és tervezési szakára esti tagozatra, 1969-ben diplomáztam. 1972-ben doktori címet szereztem summa cum laude minősítéssel. 1969–1972 között a Központi Statisztikai Hivatalnál dolgoztam, részt vettem az ún. népgazdasági mérlegek kidolgozásában, területem az államháztartás–állami költségvetés volt. (Ez megfelel ma is az ENSZ- és az EU-szabályoknak!)

Ezen alapult a *Költségvetés, jövedelemosztás, gazdasági folyamatok* című könyvem, amely elsőként mutatta be – igaz, arányszámokkal – a költségvetés valós hiányát.

1973–1974-ben oktatás-gazdaságtannal foglalkoztam a Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpontban olyan kiválóságok társaságában, mint Beke Kata, Hegedűs B. András, Tábor Ádám.

1974 végén a felejthetetlen Hagelmayer István vezette Pénzügykutató Intézethez kerültem, ahol osztályvezető, majd igazgatóhelyettes voltam. Rengeteget tanultam, főleg nemzedékem legkitűnőbb alakjától, Antal Lászlótól, aki sajnos már nincs velünk, vele együtt – sokakkal másokkal – megalapoztuk évek keserves küzdelmével az 1988. évi adóreformot.

Megtisztelő – sokszor kockázatos – feladatokban vehettem részt. A Nemzetközi Valutaalap csatlakozási tárgyalásain az államháztartás felelőse voltam, az IMF szemináriumán Washingtonban az első magyar résztvevő. Három hónapot töltöttem Angolában, Moszkvában órákat vitatkoztam a piac szerepéről.

1984-ben átvettem a Pénzügyminisztérium lakossági adók főosztá-

lyának vezetését, 1985-től az adóreform-titkárság, 1988-tól az államháztartásireform-titkárság vezetője voltam. Ez utóbbi munka eredményeként nyújtotta be Békesi László pénzügyminiszter 1989 decemberében az Országgyűlésnek a máig is egyetlen komplett államháztartási reform koncepcióját és törvénytervezeteit, amely a polgári demokrácia elvein alapult. A történelem ezt elsodorta.

1990-ben elhagytam a Pénzügyminisztériumot (Antall József felkért közigazgatási államtitkárnak – nem vállaltam, de maradtam Rabár Ferenc tanácsadója), és megalapítottam a Deloitte Ross Tomatsu Magyarország tanácsadó céget.

1990 decemberétől 1993. februárig pénzügyminiszter voltam, megalkottuk a Kupa-programot, amely a piacgazdasági átmenet kereteit adta meg, folyamatosan elfogadtattuk az ehhez szükséges gazdasági és pénzügyi törvényeket, létrehoztuk az ehhez szükséges intézményeket. Legnagyobb sikerem mégis az, hogy Magyarország teljesítményét elismerve 1993-ra megválasztottak a Nemzetközi Valutaalap és a Világbank soros kormányzójává.

1993 márciusában megalapítottam a Kupa és Társa tanácsadó céget, ahol azóta is dolgozom.

Kétszer voltam országgyűlési képviselő függetlenként Tokaj-Hegyalján, 1991–1994 (MDF-támogatással) és 1998–2001 között.

2002–2006 között a Centrum Párt elnöke voltam, emiatt sok kellemetlenségem támadt.

Megtisztelő társadalmi tisztségeim vannak:

- a Zempléni Településszövetség alapító elnöke és örökös tiszteletbeli elnöke,
- a Magyar Borakadémia és három borlovagrend tagja vagyok.

A kultúra (ez a húgom hatása) mindig keresztezte útjaimat.

- Pénzügyminiszterként
  - évente támogattam a Gyulai Várszínházat,
  - hosszú távon működő színházi finanszírozási rendszert alakítottunk ki,
  - induló támogatást adtam a hagyományá váló budai borfesztiválnak,
  - ott voltam a Duna Televízió indulásakor.
- Magánemberként
  - befektetőt szereztem a Budapesti Operabál újraindításához,
  - egyengettem Markó Iván hazai újjászületését,
  - a Nemzeti Színház felügyelőbizottságának elnöke vagyok.

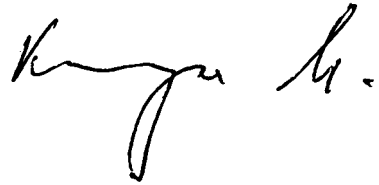
Nem utolsósorban a magyar gazdaság zászlóshajójának, a Mol Zrt.-nek a felügyelőbizottságát elnökölöm.

Végül: ha Isten akarja, megérhetem a hetven évemet, de már így is szerencsés és hálás vagyok a Teremtőnek.

Szerencsés, mert a hazát és haladást mindig tudtam szolgálni.

Hálás, mert kitűnő emberekkel dolgoztam együtt, akár főnökök, akár munkatársak voltak.

Egyszerűen fogalmazva: magyarnak születtem, és mindig az európai normák híve voltam és maradtam. A paternalista állam helyett a polgári jogállamban hiszek, a vulgár-közgazdaságtan helyett a kipróbált elméletet, a politikai demagógia helyett az érdemi társadalmi párbeszédet pártolom.

Zsigmond Attila

ipari formatervező művész, bölcsész (Budapest, 1941. április 6.)

Megszületésem napján állították fel a légelhárító ágyúkat a Városliget szélén. Burgenlandi sváb édesanyám a Bethesda kórház ablakából – ahol életet adott nekem – jól láthatta anyai ágon felvidéki, apai ágon erdélyi édesapámmal együtt, hogy a háború közelebb jött. Ám a Teremtő megajándékozta őket hittel, reménnyel és szeretettel, megsokszorozta erejüket és hazaszeretetüket, hogy elviseljék, túléljék a világégést, az oroszországi, majd bajorföldi katonáskodást, közben fenyegetett, de gyönyörűséges erdélyi szolgálatot, majd a békét követő első vonattal a hazatérést Budapestre.

Pontosan emlékszem a madéfalvi, a Hargitáról érkező Mikulásra, a Birenbachba bevonuló felszabadító amerikai tankokra és a két marokkal szórt

cokoládékra, de a jenki hadsereg ingenkonyhájára is, és arra, ahogy a marhagyonban hazafelé egy magasra szerelt priccsen ülve napokon keresztül mesél-

tem a dobkályha melege ellenére és a zsúfoltságban is didergő felnőtt útitársaimnak. Önfeledten hallgatták, a mesémbé menekültek, alighanem ezért, szépek is találtak. Szüleim meglepett örömmel tapasztalták önkéntes vállalásomat.

A haza pedig alig fogadta be a – cseppet sem saját akaratukból – „nyugatosokat”.

*

Másodikos, rákóczi diákként hírért vettem, hogy tüntetés lesz a Bem téren. A szülői féltés sem tartóztatott fel, éreztem, ott a helyem. Sinkovics Imre, Veres Péter, borzongatóan szép skandált jelszavak, lyukas zászló. Kart karba fonva, szoros sorokba rendeződve át a Margit hídon, az Alkotmány utcán a Parlament elé. Egy Csepel teherautóra felkapaszkodva a Sztálin-szoborhoz. Mikor a sikertelen ledöntési kísérletek, a pengően megszakadó acélkötegek kudarca után a lángvágók győztek, és a gyűlölt szobor kora éjjel a térre zuhant, ügyetlenkedő, lelkesen segíteni akaró kisdíákként a nagy történet részesének éreztem magam. Nemcsak az embereknek, a szobroknak is sorsuk van. Életem különös sorsszerűsége, hogy ötven évvel később részt vehettem az 1956-os forradalom és szabadságharc új emlékművének pályázati szakmai bírálatában. A forradalmi megsemmisítést fél évszázaddal később ugyanazon a helyen az emlékező, tisztelgő főhajtás, az emléképítés követte.

*

Porcelántervező szakra vett fel Borsos Miklós az Iparművészeti Főiskolára. Egy évre rá Dózsa Farkas András ösztönzésére az ipari formatervezői tanulmányokat választottam. Ebbéli hivatásom diplomás gyakorlásának első színtere a Ganz-Mávag gyáróriás volt, amely ösztöndíjjal támogatta a taníttatásomat. Akkor a tervezőmunka szerves része volt az ipari formatervezés fontosságának prófétai hirdetése a fejlesztést hanyagoló, az újat borzongva elutasító tömegtermelés ellenszelében.

A faltörő szerep eredményeként a sok-sok újdonságot mutató motorvonat és számos ott gyártott gép művészi formatervét készíthettem el. Magántervezőként pedig mérőműszereket, garázsipari berendezéseket, egyházi és közösségi épületek világítótesteit, hotelberendezéseket, öntöttvas utcabútor-családot, kerámia napórát és még sok mindent terveztem, 1971-ben BNV-díjat, 1992-ben formatervezési nivódíjat nyertem. Közben a gyári állást feladva rajzot és művészettörténetet tanítottam iskolában. Ennek okán is megszereztem második diplomámat Szegeden, a tudományegyetem bölcsészkarán.

*

Harmincegy éve vezetem a Budapest Galériát, a főváros vizuális művészeti, mecénás „műhelyét”, ahol felsorolhatatlanul sok szép feladat jutott a művészetközvetítés szolgálatában: a magyar és külföldi kortárs művészeti kiállítások sora, az új értékeknek a tévedés örök lehetőségével nehezített, de eltökélt kutatása és mindezek időszerű bemutatása a szakmának és a műélvező közönségnek. Csak önkényesen példálózva: a hetvenes évek új hazai képzőművészeti törekvéseinek, alkotásainak – a politikai kiszorítás ellenére – végre hivatalos közkinccsé tétele a *Tendenciák I–VI.* bemutatóin. Először a Budapest Galériában volt Magyarorszá-

gon S. Dalí-, J. Beus-, T. Kantor-, Baász Imre-kiállítás, több mint négy évtized után az Európai Iskola, vagy nyolcvan év után Réth Alfréd tárlata... stb.

Az értékteremtésben és értékőrzésben is különösen felelős szerephez jutottam. Egyrészt: pályázatok kiírása, új emlékművek, köztéri művészeti műtárgyak létrehozására, a megvalósítás sokrétű feladatai az avatásig, valamint művészi bírálat és szakmai állásfoglalás készítése a döntéshozók számára. A kötelező zsinórmérték számomra az érték, a közízlés és a közpénz volt. Itt is csak kiragadott példa a *Batthyány Lajos-émlékmű*, a *Kitelepítettek emlékműve* vagy a *Rollerozó fiúcska szobra*...

Másrészt Budapest 16 és fél milliárd – vagy inkább alighanem felbecsülhetetlen – értékű köztéri képzőművészeti „gyűjteményének”, a nemzeti emlékezet és vagyon fontos részének mint állandó szabadtéri kiállításnak, az eleink teremtette értékeknek a kutatása, ápolása, megőrzése utódainknak. Például: *Ezredéves emlékmű* és *Hősök köve*, a várbeli *Szentháromság-oszlop*...

Több mint húsz éve nemzetközi művészcsereprogramban veszünk részt, műteremlakásainkban fogadjuk a külföldi partnervárosok művész küldötteit, vizsgázásul – a kölcsönösség alapján – magyar művészeket küldhetünk Párizstól Gyergyószárhegyig egész Európába, hónapos alkotói tanulmányútra.

Szakmai munkámat megtisztelő figyelem kísérte, számos elismerést kaptam (a Fővárosi Tanács Művészeti Díja, 1989; Budapestért Díj, 1999; Belga Királyi Leopold Rend tisztikeresztje, Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje, 2002; a Francia Köztársaság Művészet és Irodalom Rendje tisztikeresztje, Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje, 2008).

*

Tizenhárom éven át, 1998-ig országgyűlési képviselőként is szolgáltam. Mindhárom ciklusban egyéni választókerületben kaptam bizalmat a választóimtól. A mindennapok, a hétköznapiak demokráciájáért igyekeztem dolgozni, kiemelten a kultúráért, a művészetért és választóim általam jól ismert érdekeiért.

*

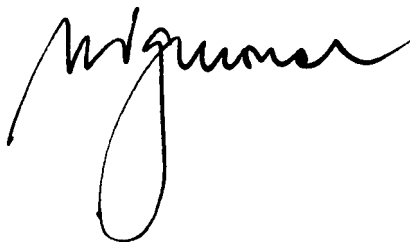
Életem legváratlanabb, legkülönösebb, életre szóló történése félig diplomáciai, félig családi utazásom Nepálba. Párom szakavatott kalauzolásával ismerhettem meg a legfontosabbakat történelemtől, építészetről, művészetéről, a nepáli emberekről, életéről és haláláról, és részese lehettem tiszteletbeli családtagként a tradicionális nepáli esküvőnek a menyasszony családja vendégeként, majd kísérők nélkül, kettesben, saját erőből feljutottunk a Himalájában Muktinath zarándokhelyre. Meghatározó érzés volt ott, 4000 méteren, a felhőbe burkolódzó 8000 méteres csúcsok koszorújában, szitáló jégesőben tudni és átélni, hogy életünkben most vagyunk legközelebb a mi keresztény istenünkhöz, és persze a hinduk és buddhisták isteneihez is. Sokat kaptunk Nepáltól, ajándékokkal gazdagon térhettünk haza.

*

Mint életem minden szakaszában – különösen ilyen önmagammal szembeállítás idején –, rendre foglalkoztat, hogy mi mindennel maradtam adós, mit mulasztottam el megmondani, leírni, megtenni.

Most, a megtisztelő, szembesítésre készítő felkérésre belenéztem a tükörbe. Találkoztam kisgyerek, diák és felnőtt önmagammal. Ennek az életútnak a tisztán látható, de önkényesen válogatott mozaikjait próbáltam rögzíteni. Sok tervet dédelgetek, talán folytathatom. Ehhez erőt ad és boldoggá tesz a családom, két remek fiam és hat unokám.

Két bölcs megállapítás egész életutam – múltam és jövőm – alapelve: „Művészet nélkül lehet élni, de nem érdemes”; „A hagyományok nem mögöttünk vannak, hanem rajtuk állunk.”

Tomka Miklós

szociológus (Budapest, 1941. április 13.)

Életemet végigkísérte, hogy máshová tartoztam, mint a javakat és büntetéseket osztogatók. Kibombáztak. Kitelepítettek. (Okát ma sem tudjuk. Szüleimnek politikai múltja, rangja, vagyona nem volt. A háború utáni „leigazolások” apámat németellenesnek minősítették. Igaz, aztán apám nem volt hajlandó aláírni a Mindszenty halálát követelő „népi kezdeményezés” íveit. Vajon ez volt az ok? Vagy az, hogy rendszeresen templomba jártunk? A Labanc Úti Általános Iskola igazgatója apámról többször mondta, hogy „nem érdemi a népi demokrácia kenyerét, aki ártatlan kisgyermekait templomba kényszeríti”.) A kitelepítésbe kis híján behaltam. A falut ugyanis nem volt szabad elhagynunk, és az orvos akkor sem mert kórházba utalni, amikor

napokon át 42 fok fölötte volt a lázam. Végül – némi kényszerítésre – mégis beutalt, én meg nyolc hónap kórház és hat hónap szanatórium árán túléltem.

1953-ban apámat beidézték a rendőrségre és közölték: „Tévedtünk. Önök szabadon mehetnek, ahová akarnak.” Szabadon? Mindenünk odaveszett. Volt lakásunkban mások lak-

tak. Nagyvárosokba csak engedéllyel lehetett beköltözni. Munka nehezen akadt, s ha mégis lett, a volt kitelepített két-három hét után utcára tették. Tehát visszaút nem volt. (S '56 őszén apámat ismét bevitték a rendőrségre, hiszen „bármilyen kitalálható volt kitelepítettől”. Az éjjeli rendőri ellenőrzések és házkutatások később is biztosították, hogy ne felejtünk.) Szüleim viszont keresték őt gyermekük

boldogulásának lehetőségét. Aszódra költöztünk. Ott megint voltak tanítóim, akik figyelmeztettek, hogy többnek kell lennem, mint mások, mert különben semmi kilátásom. Hamar igazuk lett. Kitüntetéses bizonyítványom ellenére a helyi gimnázium visszaigazolt: „állami középiskolába nem felvehető”. Így kerültem (egy sikeres felvétel vizsga és az anyagiak kalandos megszerzése után) Pannonhalmára, ahonnan persze nem vettek fel az egyetemre. S bár – egyévnyi fizikai, majd termelőségvetkezeti adminisztratív munka után – később bejutottam, mint volt pannonhalmista és mint csoportomban egyedüli nem KISZ-tag, megint csak „más” lettem. (S hogy ez mennyire nem volt következménymentes, az kiderült, mikor a csoport KISZ-titkára a diplomaszerzés táján ragaszkodott ahhoz, hogy minősítésembe bekerüljön: „idealista beállítottsága miatt oktatói és tudományos állásra alkalmatlan”.) Ennek ellenére kutató lett belőlem, de még 1989 után is úgy érzem, hogy a társadalomtudósok hazai közegében (ellentétben a külföldön megélt szabadon gondolkodó plurális környezettel) vallásos meggyőződésemmel nehezen érthető, magyarázatra szoruló és a „normálissal” nem egyenértékű „más”-sá minősít. (Jellemző epizód, hogy 1995-ben – ! – az ELTE Szociológia Intézetének akkori vezetője nyomtatásba adta, hogy – szerinte – „nehéz következetes vallásszociológiai kutatást folytatni olyan kutatóknak, akik maguk is valamely hitben élnek”. Mintha neki és egyéb nem vallásos kutatóknak ne lenne meg a maguk hite!)

A történetnek van egy fontosabb része. Szüleim nemcsak példaadó hősiességgel végigélték a nehézségeket, hanem boldog gyermekkorot biztosítottak nekünk. A napi kubikosmunka után apám időnként emlegette a család 1249-ből származó nemességét (a helyzet komikumát talán nem kell hangsúlyoznom), megtoldva azzal, hogy „a nemesség kötelez”. A származás jogot nem ad, felelősséget igen! Szociológussá valószínűleg a társadalom iránti, akkor megtanult felelősség tett, meg a környezetünkben megismert emberek megszeretése, megbecsülése. Sok ember segítőkészségét tapasztaltam. A kitelepítésben a szomszédságból ételmezt kaptunk. Később párttag osztályfőnököm mindent megtett, hogy tovább tanulhassak. A járási állatorvos „elintézett” egy velem szembeni feljelentést és érettségi után állásba juttatott. Diplomaszerzés után egy kutatóintézet korábban miniszter igazgatója a hátrányos egyetemi minősítés ellenére alkalmazott. Sok ilyen élményem volt. Bár a kritikus pillanatokban (a rendőri beidézés és „beszélgetések” is közéjük tartoznak) úgy összeszorult a gyomrom, hogy napokig nem tudtam enni. De végül megmaradt az érzés, hogy körülöttem sok jó ember van – politikai besorolástól függetlenül.

Szociológiát a Marx Károly Közgazdasági Egyetemen tanultam: Hegedüs Andrásról, Cseh-Szombathy Lászlóról, Losonczy Ágnestől, Márkus Máriától és másoktól. S miután elég szakmai tárgyat végeztem fakultatív módon, az országban elsőnek doktorálhattam szociológiából. Többször noszogattak, lépjek be a pártba. Megfordult a fejemben, hogy aki társadalomtudományi téren valamit el akar érni, annak aligha van más választása. Végül 1968 és az akkor tiltakozók meghurcolása kijózanított. A politikai hátszél hiányát nagyobb szakmai teljesítménnyel igyekeztem ellensúlyozni. Nyelveket nem beszélő főnökömnek könyvek sorát fordítottam. Egyébként pedig írtam, amennyit bírtam: kutatási jelentéseket, cikkeket, könyveket, nyolc-tíz, vagy ha az UNESCO-kiadványokat is számoljuk, több tucat nyelven. (A kor furcsasága, hogy a Vigilia és a Teológia folyóirat-

ban éveken át álneveken publikáltam. A marxista Magyar Rádió Tömegkommunikációs Intézet, illetve később az MSZMP KB által felügyelt Magyar Közvélemény-kutató Intézet munkatársa egyházi folyóiratban nem írhatott valóságos szellemben.)

Vallásszociológussá magánszorgalomból és külföldi tanulmányok segítségével váltam. Szabadságaimat évről évre szakmai konferenciákon töltöttem. Egy idő után megismertek. Nem sok „keleti” vallásszociológus volt a piacon. Ide-oda beválasztottak, előadni hívtak, s ami nem mellékes, fizeték útjaimat. Én meg élveztem Európa és a világ levegőjét, a szellemi szabadságot, a szakmai pezsgést. A fokozódó külföldi elismeréssel szemben itthon a tűrés, a mégis bekövetkező konfliktusok simítgatása és sok rangos hazai kolléga fanyalgása maradt. A vallás szerepének bemutatását és az elvallástalanodás szükségzerű voltának tagadását többen olyan káros butaságnak minősítették, amiért képviselőjének szakmai kigolyózás jár. A légkör csak a legutóbbi években, egy új tudósnemzedék felnövekedésével változik. A magyar szociológiát bemutató, az ELTE két kutatója által írt angol tanulmány szakterületemet nem tekintette ugyan említésre méltónak, írásaimnak ezernél több, nagyrészt külföldi idézése viszont azt mutatja, hogy írtam olyat, amit mások figyelembe vettek. Tehát nincs miért panaszkodnom.

Szakmai pályám elképzelhetetlen lett volna teljes családi egyetértés nélkül. Párom Németországból jött hozzám feleségül. S bár hamarosan súlyosan beteg lett, több mint

negyven évet éltünk együtt szeretetben, boldogságban. Legkisebb gyermekünk fiatalon meghalt. Leányunk szerzetes lett. Fiunk családjával ma Kanadában él. Remélem, három unokánk kevesebb nehézségbe ütközik majd, mint mi.

A képhez hozzátartozik még valami. A vallásszociológusnak az egyházban sem könnyű a dolga. A papság zöme a szociológiát a rendszerváltást követően is gyanús, marxista, vallásellenes tudománynak hitte. Sokan ma sem értik, hogy vége a keresztény kornak (bár korántsem a vallásnak és nem is a vallásosság és az egyház társadalmi szerepének!). A fennálló rend bírálataira az intézmények képviselői itt is, ott is ellenkezéssel, ellenségeskedéssel reagálnak. Ez a dolgok természete. Ez munkahelyi cikcakkozásomat is magyarázza. 1989-ben kiléptem a Magyar Közvélemény-kutató Intézetből és a Katolikus Társadalomtudományi Akadémia, az Országos Lelképítési Intézet és a Vallásszociológiai Központ egyik alapítója lettem. Egyházi bírálat hatására mentem át két év után az MTA Filozófiai Intézetébe. Újabb évek után Erdő Péter rektor (a későbbi esztergomi érsek, prímás és bíboros) hívott a Pázmány Péter Katolikus Egyetemre a Szociológiai Intézet rendbetételére. Örömmel vállaltam. Innen nyolc év után mentem a Semmelweis Egyetem Mentálhigiéniai Intézetébe, ahol most is vagyok. Minden bizonnyal ez az utolsó állomás.

Végeredményben lehet, hogy előbb családi múltam tett „mássá”. Hogy nem idomultam a hivatalos elvárásokhoz, az rajtam múlt. Ez adta életem savát-borsát.

Hollósi Frigyes

színész (Budapest, 1941. április 21.)

Hetven – kimondani is gyönyörű, ha másvalakiről van szó, de most én barátkozom ezzel a számmal. Hetven év. Rövid volt, és néha nagyon hosszú. A távoli, de mégis közeli múltnak tűnik apám, akit színtele nem is láttam, és mégis erővel él bennem, '46-ban vesztettem el, Anyám, akit '57-ben, és öcsém, akit 15 éve. Velem van szerencsére nevelőanyám, apám nővére, aki most 98 éves. Furcsa dolgok ezek a gének. Az egész életemben tulajdonképpen mindig a szakmám érdekelt. A szakmám, ami az emberrel, az emberi lélekkel, a szépséggel és szörnyűséggel, az élet bonyolultságával foglalkozik: ez a színház. A színház, ami mindent képes megadni és mindent képes elvenni. Esténként boldogságot és szomorúságot adni. A színészet révén csodálatos

kollégákkal, rendezőkkel, szerzőkkel találkoztam. Neveket nem érdemes sorolni, mert biztosan kihagynék valakit. A Katona József Színházban eltöltött években beutazhattam az egész világot, és a hazai kultúra „követeként” nagyon jó volt magyarnak lenni. Mikor Budapestre kerültem, elkezdtem filmezni és tévézni is. Csaknem negyven játékfilmben játszottam és egypár sorozatban. Egyetlen dolgot sajnálok: hogy sorban és mind többen és többen elmentek mellőlem. Az ő hiányuk pótolhatatlan. Ha az Isten segít, szeretnék még sok szerepet eljátszani, ha hagynak, és örömet szerezni minél több embernek.

Rejtő Jenő: *Vesztetgár a Grand Hotelben*
(Molnár Piroska partnereként)

Hollósi Frigyes

Harsányi Frigyes

színész, színházmenedzser (Budapest, 1941. április 25.)

Hetven év? Szinte hihetetlen, hogy jövőre már elértem ezt a „matuzsálemi” kort. Bizony, mert hetven év ilyennek tűnt nekem húszévesen, amikor még főiskolásként első szerepemet játszottam: a Madách Színház *Hamletjében* Fortinbrast, majd a Vígszínház *Rómeó és Júlia* előadásában Paris grófot.

De vissza a kezdetekhez!

Az elején nagyon nehéz életünk volt. A világháború! Édesanyám három kisgyerekekkel hosszú ideig egyedül marad. Édesapám a fronton, majd hadifogságban, ahonnan, több ezer kilométerről, egyedül hazaszökött a családjához (maig nem tudom, hogy tudta véghezvinni!). Mindig éjszakánként gyalogolt, nappal meghúzódott valahol, közben naponta leveleket írt nekünk, a családjának, gyerekeinek, névr

szólóan, amit úgysem tudott elküldeni (és akkor még olvasni sem tudtunk). Úgy látszik, ez adott neki erőt a hazatéréshez! Sohasem felejttem el, mikor Rákoskeresztúrról az utolsó pár kilométeren egy rokonunkra támaszkodva, halálosan kimerülve, sántítva, betegen megérkezett haza, Rákoshegyre (ma Budapest XVII. kerülete), ahol laktunk.

Tőle és édesanyámtól hihetetlen sok szeretetet kaptam. És – nem tudom, hogyan, miként, de – mindig volt mit ennünk. Ruhánk viszont alig volt, de kit érdekelt ez akkor, a negyvenes-ötvenes években! Pedig még egy öcsém született 1953-ban, így már négyen lettünk testvérek.

Szüleink egyenességre, becsületességre, kitanárra neveltek. Mindent megtettek, hogy tanulhassunk. Én például zongorázni is tanulhattam, aminek később nagy hasznát vettem, mert gimnáziumi tanulmányaim alatt szombat-vasárnaponként szórakozóhelyeken, bálokon zongoráztam.

Először nem tudtam, miért, de vonzott a színészet, pedig előtte talán csak kétszer voltam az iskolával színházban. Később megtudtam: születésem előtt édesapám és édesanyám műkedvelő színészek voltak, édesapám volt a rendező-társulatvezető. Ez, úgy látszik, a génjeimben volt.

1963-ban végeztem a Színművészeti Főiskolán prózai színészként. Az akkor kötelező vidéki éveket Debrecenben és Szolnokon töltöttem.

1967-ben szerződöttem a (még) Fővárosi Operettszínház. Nagyon sok jó szerepet játszhattam, az első év két operettszerepe után rengeteg musicalszerepet, még a RockSzínházban (*Karenin*, *Anna Karenina*) és a Madách Kamarában is (*George*, *A szerelem arcai*). Később párhuzamosan újra operetteket is játszottam (*Vígözvegy*, *Csárdáskirálynő*, *Cirkuszhercegnő* stb.).

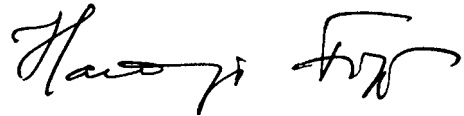
Szerencsém volt: rengeteg külföldi feladat is megtalált. 1977-től alkalmanként (pl. Theater an der Wien), 1988-tól pedig rendszeresen játszottam német nyelvterületen, úgyhogy kihagytam az itthoni rendszerváltást. Szakmailag ez volt életem „legsűrűbb” része, jó húsz éven át.

1995-től pedig más területen is kipróbálhattam magam: színházmenedzserként 15 német nyelvű zenés színházi produkció közel hétszáz előadása fűződik a nevemhez külföldön.

Időközben 1983-ban súlyos, életveszélyes közúti balesetet szenvedtem, több mint egy évet teljesen ki kellett hagynom. Ekkor teljesen átértékelődött az életem, az, hogy mi fontos és mi nem. Csak az egészség a fontos, a hit és harmónia. Örülünk a napsugárnak, a madáracsicsergésnek, egy mosolynak, egy simogatásnak.

Rájöttem, mennyire szeret engem a Jóisten. Nemcsak hogy életben maradtam, de a pályámon és a magánéletemben is ezután jött a jó dolgok nagy része.

Most, idős koromban megajándékozott az élet egy új családdal, egy kedves feleséggel és egy bűbajos kisfiúval, akit úgy hívnak, hogy Harsányi Frigyes. Öt-éves. Benne tovább folytatódik az életem.

Szabó Győző

nyelvész (Budapest, 1941. április 28.)

Tulajdonképpen szerencsés nemzedék ez a miénk: a világháború égését kisgyermekként csak tűzijátéknak vélhettük, de már gondolkozó fiataalként kaphattuk '56 lelkesítő élményét, és nem kellett százötven évet várni, hogy megérjük '89-et is.

Az ötvenes évek ugyan sötétek voltak, de világított bennük

a politikai viccek erkölcsi elégtélt evő humora. A korszak tragikomikuma családom életében is tükröződött: édesanyám református hitoktatóból püspöki tanácsra („magának három gyermeke van, de hamarosan nem lesz állása, keressen valamilyen más foglalkozást”) egy csapásra

orosz nyelvtanár lett, édesapám pedig, akit a század elején szülei még szolgabírónak szántak, a sztálinvárosi építkezésen estétként hegedűjátékával vigasztalta segédmunkássá lett társait.

Szegények voltunk, de a szoba-hallos lakást csak szüleink érezték szűknek, mi, gyerekek, nagyon

élveztük, hogy sokan vagyunk. Ráadásul a bérházban lakó barátainkkal kitűnően játszottunk; saját készítésű papír autóbuszokat és -villamosokat tologattunk a függőfolyosók korlátjain és „villámtréfákra” épített színelőadásokat tartottunk a „poroló” előtt az udvaron.

Az Ugocsa mozi volt a mi Cinema Paradisónk, ahol a neorealizmus klasszikusain kívül olyan remek olasz vígjátékokat is láthattunk, mint az *Oké Néró*. Mivel – szerencsére – a szinkronizálás még nem volt nagy divat, a filmeket eredeti nyelven vetítették. Az *Oké Nérot* vagy tucatszor láttam, a végén már kívülről fújtam az egészet. A film főszereplői, Walter Chiari, Carlo Campanini és Gino Cervi voltak első olasztanárain.

Rendszeresen a nagykőrösi Arany János Gimnáziumban kezdtem olaszul tanulni, ahová Budapestről, a Rákóczi Gimnázium olasz vezetőkénevű matematikatanára elől menekültem.

A patinás nagykőrösi intézménybe éppen akkor került egy frissen végzett tanárnő, Tóth Tiborné Apáthy Sarolta, aki fakultatív olasz nyelvtanfolyamot indított. Kedves volt, szép volt, ezért is lelkesen jártunk az órákra. Amikor az érettségi után Pestre indultam felvételizni, hamuban sült pogácsa helyett gyönyörű Pinocchio-kiadást és Sallay Géza tanár úrhoz címzett ajánlólevelet tett a tarsolyomba.

Akkoriban az olasz tanszék ablakai a Váci utcára néztek. Az előadások után az egyetem kapuján kilépve a lengyel olvasóteremmel találtam szemben magamat. A hatvanas években Lengyelország volt a „legvidámabb barakk”. Az olvasóteremben „nyugatias” újságokat és folyóiratokat lehetett lapozgatni, Wajda és Kawalerowicz filmjeit vetítették. Varsányi István nyelvtanfolyamai rendkívül szórakoztatóak és olyan hasznosak voltak, hogy hamarosan lengyel csoportokat vezethettem az Expressz utazási irodánál, később pedig Stanisław Lem *A legyőzhetetlen* című tudományos-fantasztikus regényét fordítottam magyarra. Ösztönös vonzalmam az olasz és a lengyel világ iránt ma

azzal a meggyőződéssel párosul, hogy Európában három nagy risorgimento-nemzet van, a lengyel, a magyar és az olasz, különbözőek nyelvükben, de azonosak vérmérsékletben, szabadságszeretetben és egymás segítségében.

Feledhetetlen marad az első kirándulás Lengyelországba: a csehszlovák határt átlépve eltűntek a vörös csillagok a mozdonyokról, a határőrök sapkáján fehér sas díszelgett, a városok utcáin cserkészek és apácák meneteltek. Varsóban találkoztam Zbigniew Cybulskival, a *Hamu és gyémánt* legendás főszereplőjével.

Talán még nagyobb szenzáció volt első olaszországi utam. Harmadéves egyetemistaként jutottam ki Perugiába, a legkiválóbb másodévesselem, aki történetesen a menyasszonyom volt. Kardos professzor úr cinkosan mosolygott, amikor közölte, hogy mindketten ösztöndíjat kaptunk.

A csoda már a római repülőtéren elkezdődött; nemcsak a vakító napfénytől káprázott a szemünk: pálmákat láttunk, a terminál előtt milliányi autó hemzsegett. Itália a gazdasági fellendülés korát élte. A jólét illata a perugiai vasútállomáson is megcsapott a csokoládégyár felől. Mögötte a dombtetőn a pompás középkori város, az etruszk kapuval az egyetem mellett. Itt az amerikai diákok borzalmas olasz kiejtését kivéve minden tökéletes volt, ezért nem szívesen szántuk el magunkat körutazási jegyünk felhasználására. Aztán kiderült, hogy Olaszország mindenütt tökéletes.

Megtakarított líráinkból csinos kis Geloso magnót vettünk, mely később, amikor már a Toldy Gimnáziumban tanítottunk, az olaszórák fontos kelléke lett: a tagozatos osztályok heti hat órájában Adriano Celentano és Gianni Morandi dalai is gazdagították a kö-

telező anyagot. Herczeg Gyula „apostoli” tevékenységének köszönhetően éppen erre az időre esett a gimnáziumi olasztanítás aranykora.

A középiskolai tapasztalatok segítettek, amikor Fogarasi professzor nyomdokain nyelvészeti tárgyakat oktattam a budapesti és a szegedi olasz tanszéken, vagy amikor a már nyolcvan felett járó, de fiatalos lendületű Mórítz Györggyel új nyelvkönyveket írtunk.

Amilyen hálás feladat volt magyaroknak olaszt tanítani, olyan izgalmas kihívást jelentett a fordítottját csinálni. Padovai vendégtanárságom idején egyik diákom kijelentette: „A magyar nyelv olyan, mint a rock.” Ezen felbátorodva, Latinovits Ady-lemeze mellett, Koncz Zsuzsa *Kertész leszek* című albumával színesítettem az órákat. Eközben kislányaink kétnyelvűvé váltak az olasz iskolában, sőt azóta már a harmadik nemzedékre sikerült átörökíteni az „angyalok nyelvét”.

1999-ben megnyertem a Római Magyar Akadémia igazgatói állására kiírt pályázatot. Amikor először foglaltam el helyemet a Falconieri-palota aranyozott stukkókkal és mennyezetfreskóval díszített első emeleti termében, eszembe jutott az az idő, amikor Huszárik Zoltánnal együtt a még felújítatlan Palazzina sivár szobáiból menekülve a Tazza d'oro kávézóban vagy a Triznya-kocsmában tettük emlékezetessé római ösztöndíjas napjainkat.

Ennyit a *pályáról*. Részletesebben a *pálya*, a *vendég*, a *bolt*, a *piac* és ezernyi más olasz jövevényszavunkról abban a gyűjteményben beszélek, melyet Fábián Zsuzsanna kolléganővel állítottunk össze az érdeklődők és a magunk okulására.

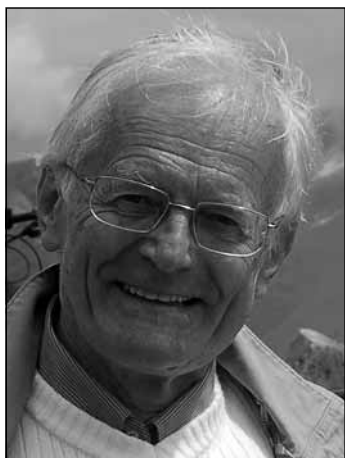
Fabó György

1941-ben született világhírű énekesek, zenészek: Alan Price, Joan Baez, Plácido Domingo, Neil Diamond, Wilson Pickett, Eric Burdon, Bob Dylan, Paul Anka, David Crosby, Otis Redding, Paul Simon, Art Garfunkel, Chick Corea, Gheorghe Zamfir, Chubby Checker, Mama Cass, Percy Sledge.

Világhírű színészek: Senta Berger, Julie Christie, Faye Dunaway, David Hemmings, Sarah Miles, Franco Nero, Ryan O'Neal, Susannah York, Ann-Margret, Davis Warner, Scott Glenn, Beau Bridges, Jürgen Prochnow, John Ashley.

Winkler Gábor

építész (Szombathely, 1941. május 16.)

*„Áldom őseimet,
kik Colmarból
jöttükben lettek
magyarok,
és bosnyák
nagyanyámat,
aki igent
mondott a
bácskai svábnak,
hogy magyar
lehessek egykor.”*

(Winkler András: *Magyarság*)

Fotó: Winkler Ágoston

Sopronban nevelkedtem három öcsémmel, Andrással, Barnabással és Istvánnal együtt. Édesapám, Winkler Oszkár építész volt, a korai modern mozgalom vidéki úttörője. Édesanyám, Lovas Anna Szegeden szerzett gyógyszerészi oklevelet.

A Soproni Líceumban tanultam. Első tanítóm Major László volt: fiatal, lelkes pedagógus, aki már hatéves korunkban művészi becsvágyat ébresztett bennünk. Tatay Jenő tanárom a helytörténeti kutatás iránt keltette fel figyelmemet. A gimnáziumban osztályfőnökünk, Bálint József már egyetemi módszerekkel tanított. Már fiatalon édesapám pályáját választottam. Kamaszéveimben mégis meginogtam: vonzottak a szép autók, autókarosszéria-tervező szerettem volna lenni. Édesapám tanácsára tértem vissza az építészethez. 1959-ben vettek fel a Budapesti Építőipari és Közlekedési Egyetemre. Példaképem Pogány Frigyes professzor volt: tőle tanultam meg, hogy az építészet szerves egész. 1964-ben Győrbe helyeztek: három évig voltam építésvezető. Itt az építés millió fogását tanultam meg és életre szóló barátságot kötöttem azokkal a munkásemberekkel, akik később terveimet két kezük szorgalmas munkájával valósították meg.

1969-ben megnősültem, feleségem Alexovics Hedvig. Gyermekeink, Ágoston és Hedvig, viszonylag későn születtek. Ugyanebben az évben a Győri Tervezővállalathoz kerültem. Nagy hírvű mesterek – Lőrincz József, Cserhalmy József, Horváth Andor és Solt Herbert – keze alatt dolgoztam. Korszerű ipari üzemeket, hatalmas acél-üveg csarnokokat terveztünk, újszerű, merész szerkezetekkel. E munka mégsem elégített ki teljesen, szerettem volna régi épületekkel foglalkozni. Az építészeti örökséggel Sopronban már gyerekként kapcsolatba kerültem. Első nagyobb tanulmányomat Sopron barokk építészetéről egyetemista diákként adtam közre. A Budapesti Műszaki Egyetem építészettörténeti tanszékére először Szücs Margit hívott előadni. 1971-ben a Győr-Sopron Megyei Tanácsi Tervezővállalathoz szegődtem, ott húsz évet töltöttem el. Új épületeket és a meglévők helyreállítását egyaránt nagy lelkesedéssel terveztem.

1974-ben megbíztak Pápa műemléki városmagjának megújításával. Teremben a város történeti adottságaiból, építészeti örökségének értékeiből indultam ki. Módszert dolgoztam ki a történeti városok megújításának tervezésére. Pápán a helyreállítások viszonylag későn indultak meg, munkám itthon mégis egyfajta iskolát teremtett: 1981-ben Ybl Miklós-díjjal jutalmazták.

1991 óta Pápa város főépítészete vagyok. Számtalan tervet készítettem pápai, soproni műemlékek, győri háztömbök helyreállításához. 1980-ban az Egyesült Államokban jártam tanulmányúton. Megismerkedtem az ott sikerrel alkalmazott helyi védelem módszereivel: előbb Pápa, majd Győr és Sopron védelmi listáját készítettem el. Ma már az építési törvény írja elő a helyi műemlékvédelem alkalmazását.

1990-től öt évig a Hungaro-Austro győri műtermében dolgoztam, ahol Foltányi Miklóssal sok közös munkánk valósult meg. A Város- és Faluvédők 1993-ban tanácsagnak jelöltek a hágai székhelyű Europa Nostrába, a kontinensünk civil műemlékvédőit egyesítő szövetségbe. Számtalan magyar díj megszületésében vehettem részt, külföldi alkotótáborokba vittem tehetséges fiatal tanítványaimat és kollégáimat: közbenjárásomra nem egy hazai kutató számára vált lehetővé, hogy nemzetközi fórumokon előadást tartson.

Győr, Schweidel utca,
a rekonstrukció látványterve

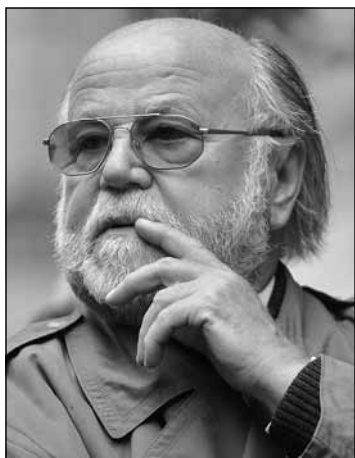
A műemlékvédelem világszervezete, az ICOMOS munkájában hosszú évtizedekig vettem részt, a Magyar Nemzeti Bizottságának 1994–2003 között alelnöke, majd 2003–2006 között elnöke voltam. A világ minden kontinensét bejártam, számtalan helyen tartottam előadást, népszerűsítve a város-helyreállítás magyar iskoláját. 1975-ben műszaki doktor, 1995-ben a műszaki tudományok kandidátusa, 2003-ban a Magyar Tudományos Akadémia doktori címét nyertem el.

Első könyvem Sopron XIX. századi építészetét dolgozta fel, módszerével és a korszak újszerű periodizációjával mintát adva más városok legújabb kori építészetének kutatásához. Huszonhét könyvem, közel ötszáz tudományos és népszerűsítő cikkem jelent meg.

Az írás mellett szívesen rajzolok. Ausztráliai fotóimmal nemzetközi pályázaton nyertem díjat, képeim albumban is megjelentek. 1995-ben habilitáltam, ugyanebben az évben a Nyugat-magyarországi Egyetem, majd 2003-ban a Széchenyi István Egyetem tanszékvezető építésztanárának neveztek ki. Külföldi egyetemeken is tanítottam. Máig tizenegy doktor tanítványom nyerte el a PhD címet. Hallgatóimmal, tanítványaimmal igyekszem lelkiismeretesen foglalkozni: az alkotásban és a tudományban egyaránt az előrehaladásra biztatom őket.

Haumann Péter

színész (Budapest, 1941. május 17.)

Néha abban a hitben ringatom magam, hogy olyan korban élek, mikor elengethetetlen a művészet, mert segít eligazodni egy fékevesztett világban, és az, amit teszek, még hasznára válhat másoknak.

A Sáskák című előadásból (Újlaki Dénessel)

Fotó: Dömölky Dániel

Veres Péter

néprajzkutató (Debrecen, 1941. május 17.)

A Hajdúságból származom, sokgyermekes, református vallású, polgári család hetedik sarjaként születtem. Amint a Floridában élő, 16 évvel idősebb nővérem nemrég elmesélte nekem, az akkor már felnőtt testvéreim közül nem egy haragudott édesanyámra (Nádasdi Róza, 1895–1963), hogy állapotos lett velem. Az igazat megvallva, tulajdonképpen szégyelltek, hiszen hatvanéves apám ekkor már idős embernek számított. Amikor a nőgyógyásznál megjelent anyám, a következő szavakkal fogadta: „Veres néni, hát maga mit csinált? Hát, nem is tudom, mit mondjak, a maga kisbabája vagy idiótaként születik, vagy pedig nagyon okos lesz.” Az orvos ugyan más szót használt, de illendőségéből nem szeretném megbántani kollégáimat.

Nem véletlen, hogy a születési sorrend és a tehetség tudományos kérdése régóta foglalkoztat, méghozzá professzionális módon is. Ezúttal is szeretném mindenki figyelmébe ajánlani ezzel kapcsolatos összefoglaló tanulmányo-

mat, amelynek címe: *A legkisebb gyermek mítosza és a pszichológiai valóság*. Meg kell vallanom azt is, hogy amióta másodikos koromban elolvastam életem első könyvét (*Péter a méhek városában*), mindig is tudós szerettem volna lenni. Valóban ez történt, etnológus lettem az MTA Néprajzi Kutatóintézetében, ahol egy emberöltő óta tevékenykedem tudományos főmunkatársként.

Mit ad isten, átütő sikerű tanulmányaimat éppen a méhekről írtam! Nevezetesen a vadon élő mézelő méh életföldrajzi érvet cáfoltam meg, amikor az uráli, ugor és a magyar őshaza helyét meghatároztam. Ezzel nemcsak László Gyula professzor és Hajdú Péter akadémikus koncepcióját bíráltam meg, hanem sikerült a legújabb vonatkozó orosz palynológiai, erdőtörténeti és egyéb adatok segítségével tudománytörténeti adalékká süllyeszteni P. F. Köppennek nyelvcsaládunkkal kapcsolatos több mint százéves, megalapozatlan volga-kámai finnugor őshaza koncepcióját.

Tévedés ne essék, nem azt állítom, hogy okosabb lennék elődeimnél, úgy gondolom, talán inkább szerencsésebb voltam. Mint ahogy nemrég történt, amikor rájöttem, hogy G. E. Markov professzorom a moszkvai Lomonoszov Egyetemről, ugyanoda lokalizálta a lovas nomadizmus bölcsőjét, a Kr. e. II. évezred fordulóján az észak-kaspi arid sztyeppés és félsivatagos régiójába, ahová – tőle függetlenül – neves fizikai antropológusunk, Tóth Tibor a honfoglaló magyarság embertani típusának a kialakulását helyezte. Személy szerint igencsak hálás vagyok mindkettőjüknek, hogy mostanáig nem jöttek rá arra, hogy tudományos nézeteiket teljes mértékben össze lehet egyeztetni. Ugyanis ezzel elütöttek volna egy jelentős tudományos felfedezés, kutatási prioritás örömétől. Lényegében hasonló tudománytörténeti helyzet jött létre, amikor finnugor nyelvészeink az intediszciplinaritás mellőzése miatt nem vették észre, hogy az ugor nyelvközösség egységének felbomlása kronológiailag teljes mértékben egybeesik a Kr. e. II–I. évezred fordulóján a lovas nomadizmus kialakulásának idejével.

Természetesen tudományos munkásságom során nem kizárólagosan a magyar nép etnogenezisével és korai etnikai történetével foglalkoztam. A kreativitással kapcsolatos munkáim során arra a következtetésre jutottam, hogy az európai népek, amikor egy-két emberöltővel ezelőtt – az albánok kivételével – áttértek az egygyermekes családmodellre, nagymértékben megfosztották magukat a kiemelt képességű tehetséges egyéniségektől. Azért, mert az eddig élt géniuszok abszolút többsége – csaknem kilencven százaléka! – a sokadik gyermekek közül került ki, idős apák révén. Ebből következik, hogy Magyarországon a hatmillió abortusz következtében minimum hatszázezer kreatív személy nem született meg.

Nálunk még nem tudatosult, hogy 1956. július 4-én az idegen, a szovjethatalom által magyarokra kényszerített népiirtó abortuszpolitika teljes mértékben kimeríti a genocídium fogalmát, és az emberiség és emberiesség ellen elkövetett elévülhetetlennek számító büntettnék számít. Ez utóbbiba természetesen szervesen beletartoznak az 1956-os magyar forradalom alatt és után elkövetett véres atrocitások, még akkor is, ha az 1989 után bekövetkezett rendszerváltás enyhén szólva e téren is – mint sok minden másban – jelentős mértékben melléfogott. Sajnálatos módon ezekben a kérdésekben a Kádár-rendszerben

szocializálódott értelmiségünk nem elhanyagolható szerepet játszott – tisztelet a kivételeknek –, aminek vizsgálata további elfogulatlan kutatást érdemel.

Tudományos szempontból rendkívül hasznos volt számomra, hogy ösztöndíjas egyetemi hallgatóként a moszkvai elit egyetemen (MGU) tanulhattam, majd kandidátusi fokozatot szerezhettem, és ott készítettem el doktori disszertációm is a magyar őstörténetből. Ez utóbbit a gorbacsovi radikális politikai változások idején. Így tizenegy év alatt testközelből volt szerencsém megismerni a szovjet kommunizmust, amely szerintem lényegében nem nagyon különbözött a Kádár-rezsimtől, amit egyesek 1989 óta permanensen szeretnének rehabilitálni. Mindenesetre le kell szögeznünk, hogy egyes nyugati kremlinológusok megtévesztő véleménye ellenére a szocializmusnak nevezett kommunizmus gazdasági értelemben sem számít modernizálási modellnek. Ez alapvető tévedése azoknak, akiknek nincs közvetlen reális ismeretük a Szovjetunióról, és annak történetét felettébb rosszul ismerik. Nem tudják azt, hogy amikor Hruscsov felvetette 1956-ban a Sztálin-kritikát, majd 1961-ben a XXI. pártkongresszuson Sztálin holttestének a mauzóleumból való eltávolítását, és titkos beszéde után hivatalosan is nyilvánosságra hozta azt, az elterjedt vélemények ellenére ennek mégsem ő volt a kezdeményezője, hanem Malenkov és Berija, akik támogatták Nagy Imre jelentős reformjait.

Kutatásaim szerint tudatosan terjesztett inszINUÁCIÓ, hogy a mártírhalált halt magyar miniszterelnök részt vett az orosz cári család meggyilkolásában vagy NKVD-ügynök lett volna. A hiánygazdálkodásra épülő, szocialistának nevezett gazdasági modell sehogy sem lehetett modernizálási folyamat. Annál kevésbé, mivel éppen Hruscsov 1961-ben, a világszenzációként tálalt Sztálin-kritikája ködfüggönye mögött titokban megemelte a szovjet hadi kiadásokat, ami uralkodása ideje alatt már elérte a Szovjetunió teljes GDP-jének ötven százalékát, ezt utódainak sikerült feltornászniuk 65–85 százalékra. Vagyis minden egyes rubelből 85 kopeket hadi kiadásokra fordított a Kreml 1985-ig. Tulajdonképpen többek között ez volt a szupercentralizált és hermetikusan lezárt Szovjetunió és a kommunizmus váratlan összeomlásának egyik sorsdöntő oka, amit senki sem tudott prognosztizálni, mivel Nyugaton egyszerűen nem voltak tisztában a szovjet hadi kiadások reális nagyságával.

Erdős André

diplomata (Algír, Algéria, 1941. május 18.)

Több mint négy évtizedes külügyi pályafutásom rengeteg egyedülálló emberi és szakmai élménnyel, tapasztalattal járt számomra. Mivel diplomáciai szolgálatom java része a multilaterális területre összpontosult, itt ért az az első impulzus, amely – családi háttérnek köszönhetően – ugyan nem volt számomra újdonság, de mégis alapvető fontosságú egy diplomata és különösen egy nemzetközi szervezetekben mozgó külügyér számára. Nevezetesen annak felismerése, tudatosulása, hogy a nap nem a Kárpát-medencében kel és nyugszik. Az a furcsa érzésem, hogy kis hazánkban manapság még inkább aktualitása van ennek az alapvető igazságnak... Az egyetlen valóban univerzális intézményben, az Egyesült Nemzetek Szervezetében tapasztaltam meg először, ahol is belekóstolhattam ebbe a multilaterális kavalkádba, mit jelent egy olyan helyen dolgozni, ahol a világ négy sarkának reprezentánsai a maguk nyelveivel, kultúráival, szokásaival, mentalitásaival nap mint nap együtt tevékenykednek. A kétpólusú világ idején később cselekvő részese lehettem egy olyan magyar külpolitika – szerényen mondom – gyakorlati alakításának, amely – állásfoglalásai, javaslatai, cselekedetei révén – leginkább szívrohamokat okozhatott akkori szövetségeseink körében. Ez az időszak, a nyolcvanas évek második fele, e szempontból unikális lehetőségeket és élményeket

kínált számomra a kelet-nyugati kapcsolatrendszer, nevezetesen az ún. helsinki folyamat területén. S aztán folytatódott ez a multilaterális irány, ismét az ENSZ-be vitt az utam, ahol három vonatkozásban is különleges – azt is mondhatnám, vissza nem térő – hely-

zetben találtam magam. Egyrészt, közvetlenül a földrengésszerű geopolitikai változásokat követően kerültem a New York-i magyar képviselet élére, amikor is a politikai értelemben vett „Kelet” már nem létezett, de a „Nyugat”-nak intézményesen még nem voltunk részei. S ebben a „légüres térben” igen széles autonómiával rendelkezünk, hiszen nem kötött bennünket (már) sem a keleti, (még) sem a nyugati ún. tömbfegyelem. Kissé leegyszerűsítve, azt mondhatuk, tehettük a külpolitika színpadán, amit magunk jónak láttunk. Másrészt, ennek a sajátságos helyzetnek különös jelentősége lett, amikor hazánkat 1992–93-ban a Biztonsági Tanács tagjai közé választották. A világszervezet ezen egyedülálló szervében, melynek határozatai minden ország számára jogilag kötelezőek, a tagállamok döntő többsége igen ritkán, Magyarország esetén negyedszázadonként egyszer landol. S ha már egy kétéves időszakra odakerült, hallatni is kívánja hangját a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető veszélyek, konfliktusok tárgyalásakor. Nos, ez a lehetőség megadatott nekem az állandó testületi tagok, a „nagyok”: az ame-

rikaiak, britek, franciák, oroszok és kínaiak társaságában. Harmadrészt, és ez a legfontosabb, a BT tagjaként egy olyan véres konfliktus diplomáciai kezelésében lehetett, kellett részt vennem, mely földrajzilag közelebb már nem is jöhetett volna országunkhoz. A délszláv válság, amely a BT első számú témájává vált, s amely zárt ajtók mögötti megszámlálhatatlan vitát eredményezett, olyan keserű tapasztalatokkal „gazdagított”, melyek lelkeembe ivódtak, és amíg élek, velem maradnak. A testület 15 tagja közül a mi kis magyar csapatunk ismerte igazából, mi is az a Jugoszlávia, hol van, mi a történelme, milyen alkotórészekből áll stb., bennünket érintett a legközvetlenebbül ez a véres dráma. S az információk elégtelensége, a valósággal való szembenézés politikai akaratának hiánya, a rossz értékítéletek és időzítések, a nemzetközi jogilag kötelező határozatok végrehajtásának elmulasztása, egyszóval számos körülmény vezetett oda, hogy a tehetetlenség négy éve a térségben több mint százezer ember életébe, milliók földönfutóvá válásába, óriási anyagi pusztításokba került. És ami még ennél is súlyosabb: a déli szomszédainknál dúló szélsőséges, ultranacionalista retorika könyörtelenül megmérgezte a lelkeket, melyek gyógyítása mindennél mérhetetlenül nagyobb és hosszabb távú erőfeszítéseket igényel. S hozzáteszem, mindez a szörnyűség nem valamely távoli kontinensen zajlott, hanem itt, Európa szívében, és a legvéresebb XX. század utolsó évtizedében! Amikor azt gondolhattuk, hogy amit ez a szerencsétlen földrész a megelőző évtizedekben pusztításban, kegyetlenkedésben, gyűlölködésben átélt, már mind a múlté. Hát nem! Az intolerancia, az idegengyűlölet, az etnocentrizmus ismét hívószóvá lett és

száz- és százezreket mételyezett meg. Elég volt egy „bonyolult” helyzet, egy szikra, s ez a hívószó ismét termékeny talajra talált, öldöklésbe, etnikai tisztogatásba, nők módszeres és tömeges megerőszkolásába, nacionalista eufóriába csapott át! Állítom, ha az ilyen híreket, eseményeket az ember a televízió képernyőjén keresztül szemléli, semmi ahhoz képest, amilyen hatást kivált belőle, amilyen érzések feltörnek benne akár „csak” egy szét-dúlt, kiégett ház vagy felrobbantott vallási épület előtt, nem beszélve a holttestek látványáról. Sokszor mondtam magamban, „ismeretterjesztő” körutakat kellene szervezni a nagyközönség számára, hogy az emberek saját szemükkel, a helyszíneken győződjenek meg, mivel jár, hová vezet mindez! Az az életérzés, mellyel – a világszervezet bénasága felett érzett mélységes frusztráción túl – a kétéves biztonsági tanácsi tagság után távoztam a testületből, úgy summázható, hogy a mi európai civilizációnk gyökerei korántsem oly mélyek és szilárdak, mint ahogy azt hisszük vagy hinni szeretnénk. Pályafutásom során, mely később ismét az ENSZ-be, majd Franciaországba vezetett, a délszláv térségen kívül alkalmam volt egyenesben, élőben látni az újabb keletű háborúk színhelyeit, Csecsenföldet, Karabahot, Ciprust, Bejrútot, de láttam korábbi konfliktusok mementóit is Hirosimában, szerte Franciaországban, beleértve az SS által kiirtott és elpusztított Oradourt, az utolsó napjait számláló berlini falat, és szemtanúja voltam a New York-i 2001. szeptember 11-i terrortámadásnak és következményeinek is. Sorsom e fordulata úgy hozta, hogy itt valami olyan rendkívülit, precedens nélkülit tapasztaltam meg, amit korunk magamfajta embe- re nemigen láthat, nemigen élhet át, s

ezáltal közelről megízlelhettem, igen, a poklot. De úgy érzem, ezáltal ismételtén gazdagabb lettem valamivel... Különösen megrendítő és felemelő volt az e drámai esemény kapcsán tapasztalt emberi összetartás, szolidaritás megannyi megnyilvánulása, de Manhattan lélegzetelállítóan és hátborzongatóan megváltozott képe, hangulata is. Franciaország vonatkozásában pedig el kell mondanom, hogy ott, ahol annyira élnek a német-francia konfliktusok hétköznapi emlékei, Párizs és Berlin – de Gaulle elnök és Adenauer kancellár kézfogása nyomán – megvalósította a történelmi megbékélést, túlélt kapcsolatai gyászos, sötét lapjain. Ennek konkrét megnyilvánulásait is tapasztalhattam, nemcsak a Champs-Élysées-n július 14-én felvonuló német díszegységek látványa, hanem a romjait máig tudatosan megőrző Oradourba látogató

német turisták révén is, vagy amikor a testvérvárosi kapcsolatok keretében francia földre látogató német önkormányzati küldöttségek mindkét ország himnuszának elhangzása után helyi partnereikkel közösen koszorúznak francia mártírok emlékműveinél. A mi viharos és konfliktusos történelmi örökségekkel „megáldott” közép-európai régiókban bizony ránk férne a hasonló magatartás, ennek a ma már több évtizedes és jól működő német-francia viszonyban megtestesült modellnek a követése. Egyszóval, a nagy kérdés, amit megannyi vegyes élmény alapján felteszek magamnak: változik-e az ember, lehet-e hinni egy örömtelibb jövőben? Korábban derűsen igennel válaszoltam. Mára, bevalom, kissé megkopott e derű.

Erdős Andor

Esztergályos Károly

rendező (Budapest, 1941. május 19.)

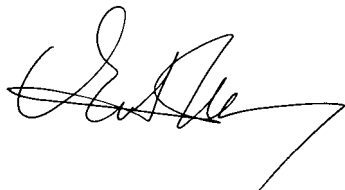
1963. október 10-én mutatták be a Magyar Televízióban az első televíziós játékfilmmemet – *Egy csónak visszafordul* volt a címe –, és most decemberben, 2010. december 10-én az utolsót. (Eddig? Végleg? Válasz nincs.) A címe: *Szégyen*.

Kodály Zoltán, a magyar zenészek párttól vezérelt gyűlésén 1950 környékén, amikor egyaránt harcot hirdettek a „formalista” Bartók és Sztravinszkij meg a „giccsgyáros” Zerkovitz ellen, egy anekdota szerint ezzel intézte el a bős purifikátorokat, akik az általa – különben – nem sokra tartott operettszerzőt ócsárolták: „Kérem, vegyék tudomásul, hogy

a zene egy nagy hajó, fent, a parancsnoki hídon áll Bach, a kormánykeréknél Beethoven és Mozart, és így tovább, ki-ki az első osztályon, ki a fedélközben,

és lent a gépházban szutykosan, feketén lapátolja a szenet a kazánba szegény Zerkovitz Béla. DE RAJTA VAN A HAJÓN! Míg – és itt Kodály Zoltán végignézett a kritikusokon, esztétákon és zenetudósokon, nemkülönben minisztereken és államtitkárokon – önök a parton állnak, és onnan nézik a hajót.” Hát ennyi, amennyit talán én is elmondhatok magamról (eldicsekedhetek vele): rajta voltam a hajón...

Még akkor is, amikor elsüllyedt.

Koncz Árpád

nyugállományú honvéd őrnagy (Rozsnyó – ma: Szlovákia –, 1941. május 23.)

Sokáig töprengtem, hogy írjak-e hetven sort magamról és eleget tegyek a megtisztelő felkérésnek. Mit keresek én a „neves hetvenesek” között? Nem vagyok költő, muzsikus, művész, tudós, csak egy átlag vagyok, akit a jó szerencséje és a teremő akarata eljuttatott eddig a korig.

Két felvidéki, gömri Koncz család leszármazottja vagyok. Szüleim gyerekkorukban egy udvarban laktak, majd az élet más-ként döntött, az apai ág Diósgyőr-Vasgyárba került, az anyai ág Pelsőcön maradt. Mikor megint Magyarország lett a Felvidék, apám félig visszament Özörénybe, ahol boltot nyitott. Újból találkoztak mint felnőttek, és a jóképű János és a szép Sarolta összeházasodtak.

Első gyermekükként születtem. Kisgyermekkoromat Özörényben és Pelsőcön éltem. Pelsőcön éltem át

a háborút anyámmal és anyai nagyszüleimmel, mert apámat elvitték munkaszolgálatra. 1945-ben a Benes-dekrétumok minket is elértek és kitelepítettek. Szerencsénk volt, mert az oroszok jóvoltából nem hatvankilós csomaggal jöttünk Magyarországra, hanem elhozhattuk ingóságainkat. Anyám tol-

mácsolt az átvonuló csapatok magas rangú vezetőjének a háború alatt. Mily szerencse volt, hogy anyám szlovákul és csehül tanult az iskolában annak idején, mert ha magyar iskolába jár, nagyapámat alacsonyabb beosztásba helyezik a pelsőci fűtőháznál.

Hamar – szökve – visszakerültem Pelsőcre, Nanához és Atyushoz, mert Diósgyőr-Vasgyárban nem volt hol lakni. Bányi bácsinál volt összezsúfolva minden bútorunk egy szoba-konyhában, nem is lehetett elférni. Nana beíratott az óvodába, ahol szlovákul

tanultam és akkor még tudtam is a nyelvet.

1947 nyarán – szökve – hazahoztak Vasgyárba a szüleim, mert ősszel iskolába mentem. Az általános iskola jól ment, csak szlovákul felejtettem el beszélni, mert az iskolában kérték anyámat, hogy ne beszéljen otthon velem szlovákul, mert az iskolában is szlovákul válaszolok a feltett magyar kérdésre. Jó tanuló voltam, és a kor szokásának megfelelően bekerültem először a cserkész-, majd felosztása után az úttörőmozgalomba. Nekünk, gyerekeknek mit sem jelentett a változás, mert az úttörővezetők azok lettek, akik a cserkészvezetők voltak.

A miskolci Földes Ferenc Gimnáziumban érettségiztem 1959-ben. Szüleim óhajának megfelelően felvételiztem az orvosi egyetemre, fel is vettek, de én nem akartam orvos lenni. Húszéves koromban dolgozni mentem, majd huszonegy évesen behívtak katonának, és a seregben ragadtam. Debrecenben kezdtem, Nyíregyházán folytattam. Itt indult ekkor a tartalékos tisztképzés mellett hivatásos tisztképzés is, ennek keretében avattak tisztté.

Nyíregyházán voltam szakaszparancsnok a tartalékos tiszti növendékeknel. Itt is folytattam az általános és középiskolában már megszokott szerepléseket, versmondást, irodalmi színpadot. Öcsém jóvoltából, aki ekkor már a miskolci amatőr színjátszó mozgalomnak neves tagja volt, kiváló irodalmi színpadi produkciót hoztunk össze és nyertünk vele a sereg különböző bemutatóin. Ennek alapján ajánlották meg, hogy legyek kulturális munkával foglalkozó tiszt. Beiratkoztam Debrecenben népművelő-könyvtáros szakra, és Nyíregyházán kezdtem a „kulturális-munka-szervezői” pályám.

1967-ben 24 óra leforgása alatt helyeztek a zalaegerszegi lövészedhez kultúrális-munka-szervezőnek, ahol 1973-ig szolgáltam. Elvégeztem a főiskolát Debrecenben és Szombathelyen. 1968-ban megjártam a hadak útját, részese voltam Csehszlovákia megszállásának, nem nagy örömmel. Szerencsémre itt is azzal kellett foglalkoznom, amihez értettem, a katonák szabadidős programjainak szervezésével. Különböző kultúrcsoportok jöttek szerepelni, ezeket kísérgettem Nyitrán, Nagyszombaton, Érsekújváron és más városokban, ahol csapatostunk voltunk. Sok filmet hoztak utánunk, ezeket vetítettük. Volt egy csodálatos gépkocsim, amit a katonák csak sódervető ütegnek hívtak. Garant volt a szerencsétlen, minden ebbéli hibájával, de volt benne erősítőberendezés, fotólabor, sokszorosítógép, filmvetítő stb. Négy kiváló katona szolgált mellettem, ebből egy tartalékos. (Életem egyik nagy csapása volt, hogy hazatértünk után, mikor először találkoztam anyai nagymamával, azzal köszöntött, hogy szégyelljem magam, mert katonacsizmával megtapostam a szülőföldem. Ezt, míg élek, nem tudom elfelejteni.)

Jól ment az ezrednél a kulturális munka, sikereket értünk el az irodalmi színpad, a kóruséneklés és a néptánc területén. Utóbbival eljutottunk a Ki mit tud? tévés szereplésekig.

1973-ban Budapestre helyeztek, nevelőtiszt lettem egy tiszthelyettesképző iskolában. 1976-ben visszajöttem Zalaegerszegre, ahol az MHSZ-nél voltam megyei főelőadó. 1977-ben felajánlotta az akkori lövészhadosztály vezetése, hogy legyek a tiszti klub vezetője. Ekkor nevezték át ezen intézményeket helyőrségi művelődési otthonoknak, és csak meghatározott helyeken maradt tiszti beosztás, má-

sutt, mint Zalaegerszegen is, kinevezett polgári alkalmazotti hely lett. Kérelmemre leszereltek. 1984-ig voltam a HEMO igazgatója. 1984-ben kezdtek szervezni a zalaegerszegi katonai kollégium felállítását. Megpályáztam a kollégiumigazgatói helyet azzal, hogy visszakerülök hivatásos állományba. Így is történt. 1984 decemberétől 1990 december elsejei nyugdíjazásomig voltam a zalaegerszegi katonai kollégium igazgatója.

Fontos leírnom, hogy bárhol szolgáltam, mindig építettem. A zalaegerszegi ezrednél volt először 700 férőhelyes színház- és moziterem, zárt láncú televízió. HEMO-igazgatói munkámból három év azzal telt, hogy átépítettük az épületet, közben a várostól kapott ideiglenes épületben működtünk. Mikor kollégiumigazgató lettem, a sereg megvette az állami építőipari vállalat

tízszintes munkásszállóját, ezt építettük kollégiummá úgy, hogy már közben a gyerekek is benn laktak.

Most nyugdíjas éveimet élem, 1999-ben újból megszülettem egy infarktus után. Nagyon szeretem a természetet, hosszú éveken át vadásztam, ma már csak horgászok, de ezt tizennégy éves korom óta teszem. Szerető családban élek, kellemes környezetben. Legfontosabb feladatomban azt tekintem, hogy az 1991-ben megkezdett nagy családi találkozók rendszerét fenntartsam és működtessem. A 15. Koncz-találkozó akkor lesz, amikor én hetvenéves leszek.

Köszönöm a megiszteltetést!

Kis Pintér Imre

irodalomtörténész (Budapest, 1941. június 1.)

(Képzelt riport hetvenévesen)

Kérdés: Gondolta-e fiatalon, hogy megéri majd ezt az életkort?

Válasz: Nem igazán. Gyermekkoromban egy jósnő ötvenhét évet jósolt nekem.

K. Miért lett irodalmár?

V. Élveztem a könyveket, sokat olvastam, de a döntő mozzanat alighanem az lett, amikor középiskolás éveimben megigézett egy Ady Endre nevű szupernóva. Életre szólóan. Az ő versei körvonalazták azt a virtuális életet, amelyet akkor, az ötvenhat utáni keserves országban, a leghitelesebbnek éreztem. Mögöttük, mellettük pedig fölsejlett valami élő szervezet, egymást feltételező és

egymásra épülő csodás birodalom. Máig ilyennek gondolom és szeretem a magyar irodalmat.

K. Akkor miért Füst Milánnal foglalkozott elsősorban?

V. Ez tanáros kérdés. Mondjuk azt, hogy kissé jobban megismerve a szereplőket és a tényeket, számomra a legvonzóbb maradt a Nyugat első, nagy nemzedéke. A legnagyobb egyéniségek között kellett lennie, volt is szellemi kapcsolat, még ha sem ők, sem mi nem tudtuk, hogy mi legyen az pontosan. Hiszen mindőjük más volt és másként szuverén. Füst Milán súlyát is éreztem, de mintha végképp nem illett volna közéjük. Úgy gondoltam, először őt kell megfejtenem, hogy a titok lényegéhez hozzáférhessek.

K. És ez sikerült?

V. Azt hiszem: igen.

K. Könnyen érte el a céljait? Végül is kritikáival nevet szerzett a hazai irodalmi életben.

V. Ha az írásra és a publikálásra gondol, ezekre sokáig kevés lehetőségem volt. Az egyetem után műszaki könyvtárosként dolgoztam hét évig, közben nem volt lakásunk. Három gyerekünk született családi albérletbe. Amit mégis írtam, annak megjelenéséért is meg kellett küzdeni. A mából visszanézve az a világ alig érthető, legfeljebb Cseh Tamás dalaiból. Az viszont hasznos volt, hogy – bár kényszerűen – kikerültem a tanult és szinte kötelező irodalmi sztereotípiák hatása alól. Aztán 1971-től aspiránsként három évig taníthattam az ELTE huszadik századi magyar irodalom tanszékén. A tanítással tanultam a legtöbbet magam is. Innen kerültem jó tizenöt évre az MTA Irodalomtudományi Intézetébe.

K. Kritikusként volt-e ars poeticája?

V. Volt az is, a körülmények is alakították. Az igazi kritikus a művek értelmezőjeként maga is művész. Másrészt, mint a színésznek, mindig az adott közönséget kell meggyőznie. A kortársaimról írtam, különös gonddal a saját nemzedékemről. Őket szerettem volna értékelni és minél inkább helyzetbe hozni a tehetségeket.

K. Nem befolyásolta a mélyben már akkor is feszülő népi–urbánus ellentét?

V. Nem szeretem ezt a kifejezést, egyszerűen mert hamis, akkor is, most is. Irodalomtörténeti terminusként persze létezett a múlt század harmincas éveiben. De anakronisztikus használata valójában rágalmazás, mert a nemzeti öntudatot szeretik elfedni vele. A nemzet létező közösség, a magyar nemzet létében fél évezrede veszélyeztetett. Sok más nemzettől eltérően történetileg úgy alakult, hogy nálunk jórészt az irodalom teremtett nemzeti öntudatot. Továbbmegyek, a magyar kultúra alapvetően irodalomközpontú, éppen mert legjava íróink, költőink a nemzeteszemből teremtettek maguknak igazi transzcendenciát, és ennek a *szellemi* princípiumnak a szolgálatát vállalták föl önkéntes kényszerből, rendre, kultúrhistóriánk legnagyobbjai. Íróvá lettek a nem írók is, Széchenyi például. De vissza a kérdéshez. A mi életünk igazi rákfenéje a bolsevik zsarnokság volt, mellette eltörpültek az irodalmi tájékozódás egyéb irányai. Én is a szembenállásban kerestem közös nevezőt, és bár mindvégig a folytonosság híve voltam, vagyok, azért büszke voltam irodalmunk legendás világirodalmi nyitottságára is.

K. És az utolsó húsz év? A rendszerváltozás után szinte semmit sem írt.

V. Hát igen. Végül is ki kell mondani a csalódást is, az írástudók árulását, ama „közös nevező” illúzióvá válását. A ránk szakadt szabadságban a magyar

értelmiség, az írók nagy többsége is fölmondta a szolgálatot. Átvittem és szó szerint is: a nemzet, a közönsége szolgálatát. A helyzetfelmérés és romeltakarítás helyett érthetetlen és értelmetlen magánháborúk következtek. Az értelmiségi elit az amúgy is súlyosan amnéziás és demoralizált társadalomra a még megmaradt befolyását is eltékozolta. Nem részletezem, átéltük valamennyien. Nekem személy szerint még szerencsém is volt, mert lapszerkesztő lettem, előbb a heti Magyar Naplónál, majd közel húsz évig a Kortárs főszerkesztője. Sértésből, rágalmából, bojkottból, barátságok megszakadásából nekem is bőven kijutott, de működött egy kis műhely, amit, ha sok kínlódással is, mégiscsak sikerült életben tartani. És ami – remélem – gyakorlatilag valamennyivel mégiscsak hozzájárult a tisztázódáshoz. Akkor is, ha a *teljes magyar irodalom* „adott közönsége” pillanatnyilag még most is szünetel.

Kó Pál

szobrász (Perespuszta, 1941. június 2.)

Önarcmás (Ceruza-rajz 2010. 09. 02)

Így a vége felé, mán csak-csak másképpen látszik a világ gyémánttengelye.

Most, hogy így meghaltam, s lám, úgy néz ki, mégsem haltam meg igazán.

Van még miért élnem?! Istennek terve van velem... így okoskodtam 2006. április 21-én a Merényi Gusztáv Kórház kórtermében. Kezdtém magamhoz térni. Hát jó. Akkor csinálom tovább. Feltámadok.

*

Réges-régen arra gondoltam, elmegyek innen, Hevesről. Bejárom az országot, a világot, mint régen a szabólegények, és sok mindent összegyűjtve, megismerve térek vissza He-

vesre. Ide, ahol születtem és ahol Édesapám, nagyszüleim, Béla és Anna, József és Ilona nyugszanak a temetőben. Itt él kedves Édesanyám, és így közelebb leszek hozzájuk.

Túl két házasságon, harmadik feleséggel, volt növedékemmel, Halassy Csillával visszakerültünk a Maczky nagy-

apámék által épített HÁZ-ba, Hevesre. Ez a HÁZ 1908-ban épült, és rengeteg lakója volt a háború alatt.

*

1944-ben Hevest kitelepítették, mert itt volt Malinovszkij marsall főhadiszállása. Maczky nagymamám eladta a HÁZ-at, így minékünk menni kellett. Édesapám börtönben ült, 13

évre ítélték a szocialista rend megdöntéséért.

Az 1956-os magyar forradalmat ellenforradalomként élték meg Kádár Jánosék. Na.

Nélkülöztünk Édesanyámmal, de éltünk, ahogy tudtunk. Rokonaink és sok kedves barátunk segített minket ebben. Áldja meg őket a Jóisten.

Múltak az évek.

A HÁZ-ba közben lehoztam a szobraimat, rajzaimat, és Heves akkori vezetője, a nagyszerű ember, Kontra Gyula tanácselnök, történelemtanár támogatásával állandó kiállítást rendezhettem be. Glatz Ferenc, az MTA elnöke avatta fel. Mi Budapesten laktunk, és úgy jártunk le Hevesre, ahogy tudtunk. Én tanítottam, Csilla tanult, és vártuk a jó időt. Az még ízesül ide: Hevesen 1986-ban növendékeimmel megalapítottuk a főiskola művésztelepét. Ebben Kerek László és Tóth László barátaim segítettek. A régi községháza épületét közben szépen rendbe hozták, és ideköltöztették a Helytörténeti Gyűjteményt. Ez maga a csoda, mert egy kosárfonó tündér (Hegedűs Bélának hívták) összegyűjtött kincseit a városra hagyta. Ez olyan, mintha Lázár Ervin írta volna.

Az okos és kedvesen szerény Gyimesiné Gömöri Ilonka muzeológus rendezte meg az anyagot, remekül. Ebből a káprázatból érkezik meg a látogató abba az énáltalam megmintázott, megfaragott és összerakott világba, amit *életszeletnek* nevezek. Azért is hívom így, mert a munkáim sokfelé élnek ezen túl is. Köztereken, közintézményekben, magángyűjteményekben, múzeumokban és persze külföldön is.

Sokfelé álldogálnak és házfalakon kapaszkodnak, pihennek, sőt bemennek a templombelsőkbe, ravatalozó elejére, magánházak, szállodák,

banképületek, kórházak kertjében kapnak helyet. Ezek a munkák szívből fakadtak, igényesek, művesek, értéket hordozóak. Legtöbbször – s ez Szuromi Lajos tanár uram tanítása – tartozik hozzájuk egy történet is.

Az egyik ilyen elmondhatóságot most idebiggyesztem, mert tipikus.

Mind a két felnőtt gyermekem – édesanyjuk nagyszerű festőművész, Péterfy Gizella (második feleségem) – a Kölcsey Gimnáziumba járt, és ott érettségiztek.

Igaz, Virágocska (1972) kicsi kerülővel, mert először a Radnótiába intézte el magának a felvételét és továbbtanulását. Nagyfiam, Boldizsár (1969) ekkor még esendőbb volt, neki még mi, szülők iparkodtunk segíteni. A történet úgy fejlődik tovább, hogy egy napon mind a két gyerek nagy titokzatosan közölte velünk, szülőkkel, menjünk be az igazgatónő, dr. Bátorfy Józsefné (Marika) hívására. Fontos és sürgős!

Én mentem be Marikához. Közölte velem, szeretné megrendelni Kölcsey Ferenc, a Himnusz költője szobrát. Kérdezte, hogy kell ezt csinálni?! (De nagyon gyorsan, ha nem haragszom, mert az ügy sürgős.)

– Mi történt? – kérdeztem.

– Itt járt a francia elnök, Francois Mitterrand – mivel az iskola kétnyelvű! –, és sokáig állott némán a Kölcsey-portré előtt, majd hozzám lépett és azt mondta: „Kedves Asszonyom, én nem ilyenek képzeltem a Himnusz költőjét!” Rögtön intézkedtem, és kérem magát, készítsen terveket, készüljön el a szobor.

Török Péter tájépitészt és barátját, Fazakas Gábor építészt kértem tervezőtársaimnak. A szép szecessziós épület folyosójába költöztünk be.

Kölcseyt úgy mintáztam meg, amint Pozsonyba megy az országgyűlésbe mint fiatal jurátus, karddal az oldalán. Szerényen, lehajtott fejjel, de elszántan. Az a lehajtottfejűség arra is jó volt nekem, hogy a szem megoldása kézenfekvővé vált.

A szobor elkészült, s mielőtt átvittük a végleges helyszínre, ide, az Epreskertbe tettük ki.

Szatmárnémetiből épp itt járt ekkor jó komám, Muzsnay Árpád. Azt mondta: – Hallgass ide, Lujos, én ezt a Kölcseyt átcsempésem valahogy a határon, mert ennek Szódemeteren kell állania. Kölcsey ott született. A kardot fölösleges rátedd, azt azonnal ellopják.

*

A Csoóri Sándor vezette Magyarok Világszövetségén belül igény volt a csonkolt országrészek és a szóránymagyarok képző- és iparművészeinek vezetőre, így igazán nagy öröömre – távollétemben! – megválasztottak elnöküknek. Igen nagy szavazattöbbséggel! Erre igen büszke voltam és vagyok ma is, mert ez nem volt gyakorlat ez idő tájt.

Igy aztán – a Jóisten segítségével! – meglátogattam a kollégiumot Dunaszerdahelytől Zentáig. Temesvárra pont a román forradalom után két nappal érkeztünk, két busszal.

Vezetőnk az edinburghi fesztivál igazgatója, Richard de Marco úr volt.

„Érdekelnek a forradalmak” – mondta egy házak által zárt téren, ahol a pestis emlékére Mária-szobrot emeltek. Itt azután egy valóban szőke, svéd énekesnő szemerkélő esőben elénekelt a *Requiem a Földért* című gyönyörű ariát.

A könnyeink nem látszottak, hiszen Isten irgalmas volt, ő is velünk együtt sírt (az egésznet videóra vették).

Az első feleségem egy szép, vékony, barna szemű, III-os gimnazista kislány volt: Leelőssy Évike. Éppen a féltestvéréért ment a Bajza utcai óvodába, Gusztikáért, amikor megpillantottam. Nagyon finom, jól öltözött volt, és vidámnak, ám társtalannak, szabadnak tűnt.

Hamarosan szülői engedéllyel feleségül kértem. Az esküvő Szentendrén volt. Fogtam egy tatabányai bányász-házaspárt tanúnak, meglepődtek, de vállalták. Utána ittunk egy korsó sört. Visszafelé hajóval jöttünk. Megvettem egy virágosstandot, és Évire szórtam az egésznet. Boldogok voltunk. Kacagtunk hazáig.

Nemsokára Évike babát várt, de az édesanyja józanul ecsetelte a jövőnket: „Se lakásotok, se állásotok, fiatalok vagytok, gyereket ide, ebbe a másfél szobás lakásba nem vállalhattok!”

Igaza volt. Évi amúgy nagyon tehetséges színésznőnek indult. Ebben az időben ezerszer láttam a *Mózes* és *Az ember tragédiáját*. Marton Endre igazgató, rendező úr behívatott az irodájába. Arra kért, igyekezzek a kicsi feleségemre hatni, legyen pontos, tanuljon, iparkodjon, mert ő úgy látja – a fülemhez hajolt és halkán súgta –: „Ez a lány egy Jászai Mari. Bejuttatom a főiskolára, ha szót fogad.”

Sajnos az élet kegyetlen! Évi nem tudott pontos lenni, később sem. Egy igazi kabóca volt, ezután is. Még kapott egy szép szerepet Huszárik Zoltól *Szindbád* című filmjében Ő játszotta Ruttkai Éva fiatal változatát (ha akarom, igazán főszereplő!).

Az élet ment tovább, a főiskola éveit zajosan teltek, sok munkával és sok szerelemmel, Musti Margit, Évi és Gizi és Krisztina és katonaság és Gizi ismét.

Dolgoztam műhelyekben, épületeken és temetőken. Utakon, tereken és kastélykertekben. Vidéken és

a fővárosban. Restaurátor kisinasként én voltam a lift a Miklós-torony munkálatainál, a Hiltont később tervezte meg Pintér Béla építész úr (statikus Vadász Éva, mellesleg vívónő és olimpiai kerettag, Gizi osztálytársa volt).

Ekkor én Görömbei Imre bácsi brigádjában dolgoztam, aki távoli rokonom is volt a felesége révén. Fáy Erzsike finom, pici fehérség volt, gyönyörűséges és hatalmas hanggal megáldva. Az Állami Operaház magánénekeseként ment nyugdíjba.

Egy napon az Úri u. 13.-ban dolgoztunk, és egy fiatal régész, dr. Csemegi József mászott fel az állványra hozzánk. „Fiam, te vidéki gyerek vagy – intézte hozzám a mondandóját –, olyan felelősségteljes munkával. Kérlek, nagyon lelkiismeretes legyél, ez fontos a siker érdekében.” A ház sarkán krétával bejelölt egy 2 m²-es felületet, amit mésvízzel kellett locsolnom hónapokig! Ettől kezdve napi 6–8 órát locsolgattam szünetekkel a felületet.

Csodálatos érzés volt, amikor a régész lebontotta óvatosan a vakolatot, előtűnt egy egyfejű, kétéstű oroszlán. Ma is látható az Úri u. 13-as ház első emeleti magasságában az utcai fronton. Csemegi úr megdicsért, levitt az üres házba, és felajánlotta, válaszak lakást a házban, mert ezt nekem jutalomnak szánja. Végtelen boldog voltam.

Sajnos az örömöm nem tartott sokáig, pár nap múlva Imre bácsi, szomorúan monda nekünk a fiatalember, infarktusban meghalt.

*

A katonaságnál is megálltam a helyemet. Édesapám családja révén felmenőim pap, orvos és katona hivatást

űztek. Szerettem katonáskodni. Igaz, társadalmi helyzetem miatt nehezen kerültem be a seregbe.

1960-as éveket írunk. Édesapám „ellenforradalmár”, börtönben van.

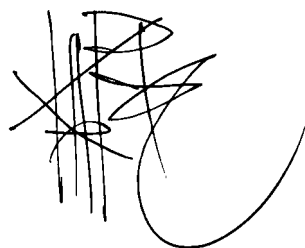
Egy jótevőm – a nevét ma sem ismerem – segítségével soroztak be, a hevesi parkban ezt közölte is velem. Bekerülhet, de minden mozdulatát figyelni fogják és jelentik a hevesi kieg.-nek. 1962 januárjában bevonultam Abasárra, Zalaegerszeg–Nagykanizsa–Nagyatád–Kaposvár–Pécel. Innen szereltem le két év múlva.

Egy kiváló katona vizsgán Szebeni György alezredes, páncélos vitéz megkedvelt, és bevezényelt a kaposvári hadosztályhoz. Itt már kijárhattam a Balázs János képzőművészeti szakkörbe. Megismerkedtem Tamás Laci bácsival, fazekasmesterrel, s az ő révén szinte Kaposvár összes képzőművészt megismerhettem. Bors Pistát, Honthy Mártit, Swierkiewicz Róbert drága családját, Lóránt Jánost, Presics Lujzát és Antalt, Ruisz Gyuri bácsit és Gerő Kázmért, Szabados Jánost és feleségét, Wéber Klárát. Kecskeméti Sanyit végül.

Amióta az eszemet tudom, dolgozom.

Megtanultam Édesanyám mellett azt, hogy akármeddig imádkozunk, csak Ámen a vége, de a munkát el kell végezni!

És még akkor járunk a legjobban, ha jókedvűen fogunk hozzá, akkor jobban is sikerül. Istené a dicsőség!

Bágyoni Szabó István

író, költő, műfordító, újságíró (Bágyon – ma: Románia –, 1941. június 10.)

Cristopher Galovey angol órásmester emlékére, aki sosem járt Aranyosszéken.

Könnyű „kis fityfirittyre” kérték föl szegény „megkomolyodott” fejünket tiszteletre méltó *napútazó* kollégáink. Könnyűre? Semmi az egész, sugallták nem kis ravaszkodással, mindössze annyi, kérem tisztelettel, hogy... mondjuk, egy kalapemelésnyi vagy zsoldármorolásnyi pillanat alatt (már amennyi ebből a XXI. századra megmaradt; de

maximum 70 mánuskettyegésben) csak úgy, soroljuk fel (no, nem iskolás csínytevéseinket, szerelmeink nevét, netán majdani nyomdafestéket látott írásaink címét, hanem:) a minket *hét évtizede* követő templomtornyok csudaságait. De úgy ám, hogy abban élményvilágunk lehetőleg minden, de minden mocanata benne foglaltassék – az első, gyermeki fantáziánkat röptető fogaskerék-camogástól, sejtelmes toronyóralánctól el egészen a vénharangok hatalmasan döbbenetes időkondulásáig.

Ámulás és áhítozás együtt. A hangos, legtöbbször zajosan zűrzavaros történelmi IDŐnkbe nézés és a lélek emlékező CSÖNDjébe feledkezve tisztulás, a pillanat mánusai és az örökkévalóság harangnyelvei egyetlen fedél alatt.

Ennyi! Fityfiritty az egész! Nemde? Végére...

De hiszen ez maga az IDŐ bennünk felejtett darabkáinak a tarkón ragadása, felmutatása – mondom én, 69-en túl –, akár ketyegő toronyóra-szerkentyűk, akár beolvasztásoktól megmenekült harangburáink segítségével kíséreljük is meg. S tennénk mindezt (mármint az idő nyakon csípését) azért a *valamiért*, ami talán csak mibelőlünk, szülőföldközelen bóklászókból halványodott ki, mibennünk vált részben fölöslegessé, de amit – szerencsénkre – sem toronyóráink ketyegéseiből, sem vénharangjaink vészkonngásaiból nem tudott kilugozni még a továbbélés igen-igen maró hatású törvénye sem.

És mi volna ez a *valami*? Fityfiritty az egész! A KELL! Mert kell ám mindég is ketyegni, a múlás suhanó lépteit jelezni kell; mert a magasság szépséges fortissimóit és a mélység fagyos némaságait zengeni-zúgni-érezkelni kell; a feledékenység embereit ébreszteni, hívni, talpra állítani kell! Hogy élhessünk, és méltón, annak a szülőföldnek a közelében, amely útra indított valamikor, s még manapság is követni képes világba röptető útjainkat. Követni, miként toronyóráink ketyegései a magasságok határmezsgyéin átgyalogoló napkorongot – napkeltétől napszentültig. De úgy, hogy belerezdüljön a lélek szépségekre hangolt hajszálrugója.

De hiszen ez a valami maga a CSODATEVÉS, a lehetetlen megkísértése: visszajátszani, a magunk eszközeivel és lehetőségeivel ismételten élővé, jelenvalóvá varázsolni azt a vacakolást (megálmodott vagy históriás kalamajkázásó-

kat, elillant szépségeket, elképesztő rútságokat), időt vagy időtlenséget, amely az első szívdobbanástól a „nagyharang” ama utolsó kondulásával kezdődő örökkévalóságig terpszkedik. Magának az illanó ÉLETNEK a feledhetlenné tétele! Ami, mondjuk ki, a vérbeli művészemberek (órászmesterek, lelkes harangozók) ténykedései nélkül, bizony, csak egyetlen mozgásirányt ismerne: az elmúlását!

Bálint Tibor írja egyik kisesszéjében: „A szülőföld az a város, ahol egyszer én is harangoztam... csimpaszkodva a súlyos kötélbe, miközben a diadaltól kiáltozni, a félelemtől pedig jajgatni szerettem volna, hiszen néha úgy érzem, hogy a harang fölkap...”

Szerencsénkre nem sorolható az Olvasók elleni bűnök közé, ha egy 70. éve közelében lévő íróember visszakap valamit ama gyermekkori igazsághitből (akár mákonyba mártott is), mely szerint egyedül az ő „harangkötele” képes a végtelenbe lendítésre... Lendüljünk hát!

De vajon kíváncsi-e manapság valaki e zsugorított „időtöltésre”, e végtelenített ábrázolásra, emlékezésre, a lehetetlen rekonstruálására, amely életeknek, netán életműveknek keresztelt véges idődarabkákban szokott testet öltetni? Prózában, versben, festményekben, rajzokban, netán mozgóképekben, színpadi produkciókban... És amit, Csontváry piktornak hála, csodálatos naputazásként is felfoghatunk. Kell-é ez manapság valakinek?

„Képzeld el azt a toronyórát, fiam – mondta Édesapánk egy istentiszteletről hazatértünkben –, amelyik nemcsak az elmúlt perceket, hanem az eljövendő időt is képes mutatni!” Hááát, azóta sem teszek mást... Azóta másként nézek fel a tornyokra, és naponta elképzelem azt az IDŐT, amely volt is, lesz is, és a mienk lesz – annál inkább, mivel szülőfalum „toronyórát” bizony virgonc kötélmászó mázolóinasok szokták a négy égtáj felé néző falakra pingálni... Az már külön élmény volt, hogy a nap minden szakában a Székely katonaság rétje felőli számlap 6 órát, a Tordai-hasadék felé néző 3-at, a Torockó felé tekintő 12-t, a mi udvarunk irányába pillantó pedig esti 9-et mutatott – a következő meszelésig.

Úgy emlékszem, azzal a szándékkal fogtam tollat a kezembe, hogy ennek a históriás időzavarnak a háta mögé nézzek, és – a magam „percmutatóival” – tapasztalásaimról némi hírt adjak mindazoknak, akik már-már egyfajta „időnkívüliségben” élnek időtlen idők óta.

Fityfiritty ez, kedves barátaim. Nemde?!

Balgósi Szabolcs

Ács Margit

író, szerkesztő (Újpest, 1941. június 11.)

Belőlünk, '41-ben születettekből nem lett generáció; a Nagy Generáció 1945 táján született. Tehát alattunk jártak, kisebbek voltak, bosszantóan fiatalok, mert 1968-ban, a nevezetes évben ők húszas éveik elejére, mi meg a végére értünk. Nekem abban az évben született az első fiam, másfél évre rá a második. Lakásszerzés, adósságok, háziasszonyi mélyvíz, a csecsemők által három-négy órára felszabdalt idő, oltások, krónikus középfülgyulladás – ez egy kontinens, amelyet semmi sem köt össze azzal a kontinenssel, ahol marihuánát szívunk, kommunákban pottyantják világra a gyermekeket, bombákat barkácsolnak a burzsujok ellen, lobogó hajjal és lobogó ingben Indiába zarándokolnak vagy Peruba, cigánykaravánokhoz vagy afrikai törzsekhez csatlakoznak, megszállják az egyetemeket s felszedik a köveket Párizs utcáin. Magyarországon, persze, ez a lázongó kontinens csak igen-igen lekicsinyítve fért el. India? Peru? Párizs? A hetvendolláros útlevelet is csak kevesen kaphatták meg. Hippikommuna? Mely eléldegél a nagyváros hulladékán? Nálunk a bejegyzett munkahely hiánya közveszélyes munkakerülésnek minősült és büntetést vont maga után. Az itteni hulladék sovány összetételéről nem is beszélve. Az egyetemek megszállása? Ott, ahol egy értelmiségi vagy kisiparos származású egyén boldog, hogy egyáltalán felvették? Tomboló zene? Rossz minőségben lelopva a Szabad Európáról, plusz egy-egy becsempé-

szett lemez. Rote Armée Fraktion? Néhány belvárosi zsúrfiú maoizmusa. Szexuális forradalom? Durva, egészségkárosító antibébi-tabletták, ijedt fiatal lányok sorozatos küretjei. Randalírozás a főváros utcáin? Esdeklő instanciázás a politikai hatóságnál nemzedéki folyóiratokért. De még ebben a lekicsinyített vagy inkább beszívárgott formájában is szerve-

zett, öntudatos társadalmi képlet volt a hatvannyolcasok mozgalma. Hogy Nagy Generációnak nevezik magukat, a kontrollvesztő öregedés jele, de kétségtelen, hogy valami igazság általuk öltött formát a hatvanas évek földkerekségén.

Miért? Sokat törtem ezen a fejem. Néhány év múlva, amikor a hippik és az utcakódobálók zakót és nyakkendőt öltöttek, és beültek az igazgatótanácsokba meg a minisztériumi székekbe, elkezdtem számolni. '45 táján a frontokról hazatért, háborút túlél apáktól születtek. Ezek az ifjú, de tapasztalt emberek vezető posztokra kerültek a gyökeresen újjászerveződő életben. Ha korabeli fényképeket, híradókat néz az ember, elcsodálkozik, hogy mindenki milyen fiatal volt. Az a sok gyerek huszonhárom évvel később pályát akart kezdeni, ám mindenütt ott trónoltak még életerősen, java férfikorban az apáik. A fiak a világ elaggásáról beszéltek, de csak a hatalmat akarták átvenni; forradalmi hatalmat akartak, de beérték a fennállóba való sikeres beilleszkedéssel is. A nemzedékváltási válság szokottnál nagyobbra növeke-

désének joggal feltehető oka a '45-ben egyszerre megtörtént elitcsere, az apák még viruló kora volt. Mélyebb, lényegibb elégedetlenség is átszötte persze a diákmozgalmakat, hiszen az emberi jóhiszeműség is örök, akár a rossz, idealistákra s talán még örültekre is mindig szükség van, akik megszenvedik a történelmet, s jó részük nem is éli túl.

Hogy a válság miért nem jelentkezett a mi színrelépésünkkel? Hiszen ízlésben, életvitelben a korszakváltás előszele már a mi lófarkunkat és gombafrizuránkat is lobogtatta. A feszültség miért nem összegződött közösségi formákba, miért nem tudatosult? A nyugati nemzedéktársaink világbirtokló éhségét talán a hidegháborús-atombombás fenyegetés fojtotta el, a miénket a diktatúra leplezetlen arca, amelyet 1956–57-ben, kamaszfővel ugyan, de mégiscsak megismertünk, joviális vagy liberális álarca nem téveszthetett meg minket. Rossz vicc volt számunkra a szalonleninizmus (Keleten, Nyugaton). Mégis beleolvadtunk az új szellemi áramlatokba a hetvenes-nyolcvanas években, a hatalom gyanakvó szemében így hát több nemzedék együtt töltötte be a „nyughatatlan fiatal” nem annyira szociológiai, inkább politikai kategóriáját. Cserhalmi György a minap arra emlékezett a tévében, hogy a rendőrök gyakorta megverték, például mert kora hajnalban üldögélt a Duna-parton. Én arra emlékszem a hatvanas évekből, hogy egy razzian az útítársammal együtt bevitték az őrszobára, mert a fiúnak hosszú volt a haja, nekem meg egy festékes tenyérynym volt a vászonnadrágom ülepén. A fiú reggel kopaszon került elő. Nálam nem volt más ruha. Gyermeteg külsőségekkel küzdöttünk a szabadság illúziójáért. Győzelemnek éltük meg, hogy ez a hatalom embereit ingerli. Ebben nyilván igazunk volt. Hiszen fontos a játék, az

illúzió: nem szabadság, de a szabadságigény bejelentése. Aki nem zupált be, korlátlan ideig fiatal maradhatott, mert nem kapott vezető beosztást, komoly kitüntetést. Nem azért nem nevezték ki sehová, mert politikailag megbízhatatlan, hanem mert, sajnos, még fiatal lenne hozzá. Így pironkodva láttuk a nevünket negyvenen túl, közelítve az ötvenhez a fiatal írók közé sorolva, olykor minálunk is idősebbek társaságában (ez kissé enyhített a szégyenen). Pedig hol volt már a gyermekség, só, hol a fiatalság is!

Kilencvenben az ember majdnem ötven. Kicsit bánkodik: ha tíz évvel előbb következik be a rendszerváltás, akkor a hátralevő fél élet még elég lett volna, hogy behozzon mindent, amittől elütötte a rendszer. De öregnek semmiképpen sem érzi magát, hiszen tegnap még fiatal íróként mutatták be a könyvhéten. Ám jönnek a barátai, barátnői, vele egykorúak, hogy megszűnt a munkahelyük, és nem kapnak állást, mert a munkaadóknak nem éri meg őket betanítani, tanfolyamokra küldeni. Nem versenyképesek. Aztán rólam és a hozzám közel álló írókról is kiderült, hogy nem vagyunk versenyképesek, mert nagyon beleragadtunk a magyar hagyományba. Eljárt fölöttünk az idő. Túl öregek vagyunk. A mesterségesen kiváltott infantilizmusból egyenesen a szenilitásba léptetett át bennünket a szarkasztikus kedvű történelem, és ez meghökkentett. De azóta, azaz már húsz éve, teszkek-veszek a szigorú arccal ügető idő háta mögött, naponta eljár fölöttem. Húsz év óta öreg vagyok, és ennek most hasznát láthatom, mert remélhetőleg nem hoz érdemleges változást hetvenedik évem.

A. Cs. Magy. I.

Galántai György

művészetkutató művész (Bikács, 1941. június 17.)

Életem első koincidenenciája az volt, hogy Iványi-Grünwald Béla festőművész halála után kilenc hónappal születtem Grünwald György néven. Galántaira a kitelepítések idején apám magyarosította nevünket, Grünwald Béla névmódosítása pedig vallásváltásához kapcsolódott. A vallás kérdése nálam már születésem előtt felmerült, ugyanis anyám terhessége idején elhatározta: ha fiút szül, annak mindenképpen papnak kell lennie. Gondolhatnám, hogy a

papi pálya környezeti adottságok szerinti korrekciója lehetne a festőművészpálya, mint például Vincent van Gogh esetében. Végül is arra a lehetetlen kérdésre kellene választ találnom, hogy miért lettem azzá, ami lettem, miért történt velem mindaz, ami történt, és hogy a vak véletlen játékként miért ne lehetett volna minden máshogyan. Továbbá: lehetne-e a lehetetlen egy új nézőpontból lehetséges?

A környezeti adottságok: 1941, Magyarország, Tolna megye, kis falucska, világháború, orosz megszállás, nagypapa eltűnése, német származás, kitelepítésveszély, kiskereskedő-család, „egyéb” származás, államosítás, szovjet típusú szocializmus, pártállam, kulákprés, feljelentéskultúra, hallgatás- (lehallgatás-, kihallgatás-) kultúra, szocialista realizmus, marxista esztétika, 1956, forradalom/ellenforradalom, kádárizmus, tudományos szocializmus, szocialista demokrácia, 1968, új gazdasági mechanizmus, KGST, hiánygazdaság, rablógazdálkodás, bevásárló turizmus, legvidámabb barakk, érték nélküli társadalom, információhiány, szamizdat, demokratikus ellenzék, létező szocializmus, peresztrojka, glasznosztj, szólásszabadság, rendszerváltozás, címerválasztás, jóvátétel, privatizáció, vadkapitalizmus, a magántulajdon szentsége, megélhetési politizálás, panasz kultúra, globalizáció, popularizáció, internet, informatikai forradalom, információrobbanás, dátumváltás, telematikus társadalom, elektronikus kereskedelem, logisztika, alternatív energia, újrahasznosított anyagok, intelligens gyártás, holon, holarchizáció, integrálszemlélet stb.

Pályakorrekciók: 1956-ban felvételt nyertem a budapesti Képző- és Iparművészeti Gimnáziumba, ahonnan még tanulmányaim megkezdése előtt („az ellenforradalom alatt tanúsított magatartása miatt”) elutasítottak. Ezután 1961-ben a székesfehérvári útépítő technikumban szereztem technikus oklevelet, majd a budapesti Képzőművészeti Főiskolán festő-tanár szakon 1967-ben kaptam diplomát.

1966-ban Balatonbogláron rátaláltam egy használaton kívüli temetőkapolnára, amelyet a katolikus egyháztól 15 évre bérbe vettem műteremnek, és ahol 1970–1973 között a nyári hónapokban kiállításokat és eseményeket rendeztem a magyar és nemzetközi avantgárd művészetnek. Ez a tevékenységem kulturá-

lis bűncselekménynek minősült, ezért 1971-től kezdődően állandósultak a kulturális politikai és hatósági zaklatások. Végző mozzanatként 1973 augusztusában a kulturális kormányzat karhatalmi intézkedéssel bezáratta a kápolnát, majd a rendőrség „bizonyítékai” alapján a katolikus egyházat a bérleti szerződés peres úton való felbontására kényszerítette.

Szobrászi életművem darabjai 1975-től kétévenként a dunaújvárosi acél-szobrász-művésztelepen keletkeztek. Például 1979. május-júniusban az Előre brigád hét nagyszerű szakmunkásának lelkes és értő együttműködésével harminchat új „átfunkcionált tárgyat” készítettem. Ugyanakkor egy másik üzemszarnokban elkészült az 1971-es X motívumom alapján tervezett monumentális jelszobrom is, a $1/2 X=V$, melyet végül (politikai okok miatt) csak 1982-ben állították fel a Duna-parton.

Az 1979-es év az intenzív mail art, a kapcsolatművészeti aktivitásom kezdete. Feleségemmel, Klaniczay Júliával elhatároztuk, hogy „intézményesítjük” új tevékenységünket és megalapítjuk lakásintézményünket, az Artpool Archívumot. Megterveztem az Artpool grafikai arculatát, képeslapokat adtunk ki az archívum reklámszövegével, még bélyegzőket és bélyegeket is készítettem. Mivel az Artpoolnak címzett ajánlott küldeményeket a posta nem volt hajlandó átadni, ezért a képzőművészeti szövetségi igazolványomba bejegyeztem az Artpoolt mint művésznevet. Ekkortól jegyezhető a III/3-asokkal való évtizedes „párbeszéd” kezdete, aminek „eredménye” a Történeti Levéltárban olvasható háromkötetes Festő fn. dosszié. Az archívum folyamatos gyarapodását a postai „network”-ben való személyes részvételem tette lehetővé. Az Artpool Archívum fejlődésének jellemzője volt, hogy fokozatosan „keretintézménnyé” vált, és az új projektek által „alintézmények” születtek, pl.: művészbélyeg-, művészkönyv-gyűjtemény, hangarchívum, a periodikus terek, katalógusok és kiadványok: Artpool Rádió (kazettakiadás, nyolc szám), Aktuális Levél című szamizdat művészeti újság (tizenegy szám) stb. A gyűjtemények gyarapítása a projektkiírásokon kívül a saját művek cseréjével történt, vagyis olyan „csereanyagokat” kellett létrehoznom, amelyek a föld túoldalán is érthetőek és válaszra inspirálók, egyszóval nemzetközileg csereképesek voltak, kölcsönösségi alapon.

1992 tavaszán a rendszerváltásnak köszönhetően az Artpool – mint alapítvány – legális intézménnyé, tőlem/tőlünk független jogi személlyé vált, amely Budapest szívében a főváros támogatásával megnyitotta az Artpool Művészetkutató Központot és nyilvánossá tette eddigi munkájának eredményét. A korábbi partizánakció-szerű, megfigyelt és akadályozott, üzött szabadságban végzett, két személyre méretezett szabadidős tevékenységet felváltotta a nyugodtabb keretek között, folyamatos munkaidőben, munkatársakkal, elfogadható anyagi feltételekkel, következetes munkaprogrammal működő valódi rendszerváltó kulturális intézmény.

A munkaprogram: A legutóbbi húsz év időbeli érdekessége, hogy a 2000. évi dátumváltás mintha kettévágta volna a jelent – múltra és jövőre. A kilencvenes évek kutatási témái az Artpoolban a hiányzó iskolai tananyag, a progresszív művészeti múlt meghatározó fogalmai voltak: a fluxus, performance, internet, hálózat/network, installáció, kontextus, majd 2000-től a véletlen, a lehetetlen és a kétség. A kétség mint kettes, már az első szám is volt, és ettől

kezdve 2009-ig a számok határozták meg az éves tematikát. A számok nagy teret nyitottak a művészetben nem használt fogalmaknak, továbbá ahogyan egymás után és egymásból következtek, úgy épült fel egy előre nem tervezhető holarchikus ismeretanyag. A gyönyörű az, hogy az utolsó szám, a kilences után minden előlről kezdődik, ugyanakkor a holarchizáció – az egyre nagyobb egézségek létrehozásának és az előzőek beépítésének folyamata – tovább folytatódik.

Geszler Mária Garzuly

Geszler Mária Garzuly

keramikus (Budapest, 1941. június 17.)

Életrajzom azoknak a külső történéseknek, belső emócióknak, gondolatoknak szövevénye, melyek hosszas küzdelem, keresés, bizonytalanság, félelem és öröm közt testet öltenek. A hideg műterem, az égetések végtelennek tűnő órái, a fáradt test, fájó kéz – csak külső jegyei ennek a belső kalandnak. Az elért mű, a gondolat

megszületése, tárgyasulása utáni idő kongó, üres termekhez hasonló, ahol bolyong a lélek – melynek mélyén egyszer csak a homályból felfénylik valami, zöldre vált a világ és újra megszülettem.

Az írás – jelek sokasága. Írás a madarak V formájú vonulása az égen, a lombok különös rajzolata, kezünk érintése ajtókon és kilincsen, lábunk nyoma a Földön. A vonatok síneket írnak és a gyárak kéményei füst-formákat lélegzenek, kertek bokrai zöld nedvességet suttognak. Én az életemet írom az agyagba.

A keramikus műhelye mindig csupa por – finoman száll a gipsz, szára-

dó agyag, mázak színes és mérges illata – szeretem az asztalok széklábaktól zsúfolt helyiségeit, gyaluk és szorítók barna seregét – az üveges fénylő, csilingelő műhelyben tükrök és ferde keretek között a világ inog meg talpam alatt – hol élek és ki vagyok – melyik világnak vagyunk tükröképei?

Fatüzes kemencét égetni, harcolni az elemekkel, nehéz téglákkal, fával, hideggel és forrósággal, saját fáradtságunkkal és reménytelenségünkkel – organikus része gondolataim kifejezésének, mely segít belső vízióim megjelenítésében.

A hatvanas években kezdtem fényképezni, hosszú éjszakákon át hívtam elő, változtattam át fekete-fehér felvételeimet. A szürkék, életlenségek, fekete mély vonalak, gyűrődések és barna pacák változó, mindig új halmaza – érzékeltették velem először egy felvétel sokszorosításának felfedező lehetőségét. A képek változása az idők folyamára hasonlított, a térben

és korokban kitártam karomat, megragadtam Ando Hiroshige és Andy Warhol kezét. A fotográfia, a rézkarc, fametszet vagy szitanyomás – mindig ugyanaz: egy kéz, egy lelkiállapot, érzékelés – előttem az anyag, a képek, „rápecsételtem” – megfogtam, de már el is tűnt, megragadtam és elvesztettem – újra kattintom a fényképezőgépet.

Mindig nagyon szerettem fotográfálni, számomra különleges jelentőséggel bíró helyeket, tájakat időről időre különböző évszakokban felkeresni, vigasztalódni, gondolkodni, megnyugodni – és erről felvételt készíteni.

Ezt a felvételt szitanyomás technika segítségével átvittem a nedves porcelánlapra, és a képet hajlítottam, formáltam tovább. Érdekes felfedezés volt számomra a kétdimenziós fotográfia háromdimenziós „térivé” válása. Az egyszerű amatőr felvétel a többszöri átforgatás, gondolkodás, átkomponálás után megtisztult oda nem illő elemeitől, jelképivé, szimbolikussá vált.

Évek óta kísérletezem a porcelán hajlításával, gyűrésével, szaggatásával. A tiszta fehér, érzékeny, engedelmes anyag alkalmas ezekre az expresszív hatásokra. Első élményem: az ablakok és függönyök hajlításával kezdődött – rájöttem, hogy a nedves porcelánfelületre szitázott kép, fotó vagy rajz együtt hajlik az anyaggal – így a szitakép segít a mélységek és magasságok kidomborításában. Ha a felépített porcelánfigura „ruhája” szitázott kép, akkor utána a képpel együtt hajlik, zuhan, törik az egész kompozíció, és ez új drámai lehetőséget nyújt. Azt szeretném, ha munkám a szenvedélyes esőfelhőkkel teli ég vagy kanyargó dombos föld egy kiragadott darabja lenne – vagy fordítva

–, mintha magam és munkám ebbe a földbe vagy égbe olvadnánk be, tisztulnánk meg.

Porcelánportrék – mint naplóm. Évtizedek óta kísérletezem önmagam leképezésével, egyszerű, összefogott, „minimal art” formával (technikai nehézségekkel, túl nagy porcelánformák, magas hőfok: 1300 Celsius-fok) és izzó tartalommal (*Ipari táj költészete, Rousseau kertje, Magányos pad*). Ezeket a figurákat tájban élve képzelem el, bokrokban bújva, fűben hasalva, vízben állva – a kiállítótermekben próbálom „kő”-re helyezni őket, vagy félig kőformába építeni, hogy steril helyiségben is visszajussak a természethez.

Lehet kérdezni, miért adom legújabb munkáim bemutatásának a *Keleti szél* címet. Mert suhogást hallok, zúgást és viharos szelet, fának képzelem magam, melynek hajladozó ágain távozó madarak ringatóznak. Képzeletemet a messzeségek, távoli városok, sivatagok és tengerek hullámképei ragadják meg. Felfedezni, megismerni, tanulni és szárnyalni, gépmadaron félve, csattogó helikoptereken, üres repülőtereken, hosszú árnyékomba burkolózva várakozni. A felfedezés izgalma festi pirosra fázó arcomat magányos, itthoni műtermemben. A napok, hónapok, évek perceknek tűnnek, csak a gondolat száguld. A fantázia képei és a csend hangjai vesznek körül. Tárgyaimat nem tudom műhelyemben befejezni, technikai lehetőségeim végesek, égetni, magas hőfokon jó műveket alkotni – óvatosan csomagolva, lassan utaznom kell. És újra a felfedezés vágyával, végighajtok fél Magyarországon.

A Nemzetközi Kerámiastúdió Kecskeméten a kultúra szigete. Az odavezető utat is szeretem, a változó évszakokat, a tópart páráját, az alföldi

síkság színeit és a kenyérillatú levegőt. A stúdió műhelyei és az udvarok nagy művészek jelenlétét őrzik. Emlékszem, ki hol dolgozott, ki melyik fa alatt pihent. A kis hálószobáknak nevük van, a kilincseken agyagos kezük nyoma, a pincék tele az elmúlt évtizedek műtárgyaival, a kemencék, a farakások és a lila virágú babfá sokat jelentenek nekem. Évtizedek óta dolgozom a stúdióban.

Nemrég, egy ismeretlen napon, megpillantottam Nagoyában a Genji mesék lapjait – azóta úsznak szemem előtt a patakozó tájképi írásjelek, felhőkből aláhajló figurák, a festmények, rajzok zengő, tiszta konstrukciói. Ez a finomság, dekadencia elkápráztat, mint bódító illatba, hajlok vissza dühöngő XXI. századomból a Heian-udvar hűvös magányába.

Mint a kagylóba zárt igazgyöngy, mint a szív mélyébe rejtett fájdalom, mint gondolataink jég-kése agyunkban, nem felelünk meg a hajnaltól éjfélig tartó rohanó, gyarló életünknek. Szabad madarak vagyunk, és az ég – az Ég, az Ég! – az otthonunk.

Kelet-európai vagyok, egy rosszul sikerült társadalmi és ideológiai kísérlet, a szocializmus építésének gyermeke. A budapesti Iparművészeti

Főiskola elvégzése után egy „isten háta mögötti” elhagyatott, szegényes kerámiagyárban (Magyarszombatfai Kerámia Vállalat) kezdtem dolgozni tervezőként. De milyen gyárban! Ettől az időtől fogva kezdtem érzékelni a hűtőtornyok füstjét, a betört gyári üvegablakok rajzait, a futószalagokat, visszeres lábú öntőnöket, elektromos centrálékat, darutemetőt, a hatalmas, rosszul megvilágított gyári csarnokok magányát. Különös jelentése lett számomra a villanypóznáknak, a repülőgép hasának, a mérges gázoktól vörös égnek. Fotózni kezdtem ezeket az élményeimet, majd szitára, porcelánra tettem, a képeket együtt gyúrtem, formáztam az anyaggal. Két érzés vezetett: a csodálat és iszonyat. Bámulat és elismerés az emberi elme, technika teremtette csodák láttán, és félelem és szorongás a hatalmas és leállított, csikorgó acélművek látványa miatt. Mi lesz ezután?

A vízre hullt levél, mint hajó sodródik tova, vágyaink felfedező útjain hajóra szállunk és a Holdra, a Marsra űrhajózunk. Ez a forma a távozás rejtegye.

Zsuzsa Mária Garrahy

Buzinkay Géza

sajtótörténész, várostörténész (Budapest, 1941. június 21.)

Európa közepén 1941 nyarán születni – nem biztatott szép kilátásokkal. Akár sejtették akkor a szülők, akár nem; akár derűs polgári életet éltek, akár a történelmileg felhalmozódott nyomorból kerestek kiutat. Az újszülöttek útravalóul a világháborút kapták: én héthetes pinceéletet, fény és élelem nélkül, apám halálát, összebombázott házzal. Ha mindez a budai várban történt, jó esély volt arra, hogy a gyerek néhány év múlva „osztályidegen” lesz,

majd még tanul „sztálini alkotmánytant” a 8. általános iskolai osztályban. Aztán felvételi vizsgával bekerültem a pesti piarista gimnáziumba (a klerikális reakció karjaiba!), ahol viszont a történelemtanár elégtelent adott annak, aki az előírt tankönyv alapján felelt, és nem az ő merőben eltérő szemléletű előadását mondta vissza. Mi is történik körülöttem?

Három nemzedék nyolc tagja élt együtt egy lakásban, mert csak így volt elkerülhető (talán), hogy a hatóságok társbérletet költöztessenek be. Második gimnazista voltam 1956. október 23-án, az estét a Kossuth tér egyik lámpavasára mászva töltöttem, két nap múlva pedig csupán néhány perccel előbb mentem el a térről, mint ahogy a mézszárlás megkezdődött. Aztán az október végi elcsendesülő városon átgyalogoltam Pestre, a Mikszáth Kálmán téri iskolában érdeklődni a tanítás újrakezdéséről. A Nagykörúton kiégett tankból kilógó félig elszenesedett szovjet katona, az úttesten tankok által elgázolt katonák hulláinak szőnyege.

A gimnázium 3. osztályát már a vár oldalában fekvő Toldy Ferenc Gimnáziumban kezdtem, abban az osztályban, amelyet akkor vett át az Eötvös Gimnáziumból büntetésül áthelyezett, megfigyelés alatt álló fiatal történelemtanár, Antall József. Ősszel a forradalom egyéves évfordulóján tüntetés volt az iskolában, amelyet kirúgások, hetekig tartó kihallgatások, majd a párt döntés követett: az osztály tanulóit érettségi után két évre eltiltották az ország összes felsőoktatási intézményétől.

Az első 18 évre meglehetősen tömör élettapasztalat – eredménye hosszas, nyugtalan útkeresés.

Persze nemcsak események formálják a sorsot. Könyvek, irodalom, művészetek és becsben tartott műtárgyak vettek körül, noha a család férfi tagjai mind mérnök végzettségűek voltak (ami a külvilág számára nem derült ki róluk). De volt egy bölcsészdoktor nagynéném – dr. Ney Klára-Mária, utóbb a Várbarátok Körének negyed századon át a vezetője –, aki abba az irodalom- és kultúrafelfogásba nevelt „bele”, amit ő még a negyvenes évek elején szívott magába az egyetemen. Nevelőapám, az iparművészet történetével foglalkozó dr. Borsos Béla főként a szenvedélyeivel hatott: a műtárgyak és a klasszikus zene szeretetével.

Kelet-Közép-Európában, a vasfüggöny mögött nem olyan módon fejlődött ki a fiatalok egyénisége, mint nyugat-európai társaiké. Az érdeklődést és a hovatarozást kevésbé tapasztalás, inkább könyvek (nemritkán tiltottak) és levelek alakították, formálták. A szépirodalom is leginkább klasszikusokat jelentett, hiszen kortárs külföldi irodalomként csak a szovjet irodalomhoz lehetett hozzájutni egészen a Nagyvilág megindulásáig. Ekkor viszont új világ nyílt ki, abszurd drámákkal és egy sokoldalú kedvenc, Friedrich Dürrenmatt műveivel, amelyek mintegy ráépültek a középiskolás kori keresés-lázadás felfedezettjének, Georg-Bernard Shaw-nak a hatására. A levelező befolyást évtizedekig nagybátyám, a történész, mítoszkutató, regényíró és archaikus magyar nagyúri jelenség, Ferdinandy Mihály testesítette meg, aki akkor már Puerto Ricó-i egyetemi tanár volt.

Természetes módon vált meggyőződésemmé: a vasfüggöny legnagyobb baja, hogy elzár az egyetemes kultúrától, a nagy írók, művészek, gondolkodók által teremtett Európától. A múzeumok és katedrálisok, a paloták és kastélyok Európájától, amelyek a hatvanas évek végétől legalább háromévenként megnyíló „nyugati” utazásaim legfőbb célpontjai lettek. Európa félreismerésében persze néhány kortársam is osztozott, s csak az szolgálhat mentségünkre, hogy az elzártság szülte az idealizálást és a hályogot. És áll ez a másik tévedésre is: hányszor hallottam, és egy ideig vallottam is, hogy „most Budapest is olyan lehetne, mint Bécs, ha nem lennének itt az oroszok”! Arról, hogy honfitársaim részére Európa csak egy bevásárlóhely volt, nem vettem tudomást.

Az ösztönös tájékozódás ugyan egyértelműen bölcsész irányba mutatott, de a tanulmányok megkezdését keresztezte a pártállami tiltás – és egy másik, akkor domináns befolyás, a színházé. A színházat úgy képzeltem el, mint a minden lehetőséget tartalmazó és végtelen távlatú életet, és – talán meglepő módon – mint az emberi hitelesség megtestesítőjét. Amíg be nem juthattam az egyetemre, vidéki színészkedéssel próbálkoztam („művésznéven”), amihez ugyan az elméleteimen túl kevés gyakorlati tehetségem és túl sok gátlásom volt („úrifiú” voltam, ami akkoriban megbélyegzésnek számított), viszont kedvemre olvashattam. Elég sajátos jelenségként bámultak, amint 1960 táján vidéki városok lerongyolódott eszpresszóiban délelőttönként Freudot, filozófiatörténetet vagy magyar mitológiát olvastam. Kezdtém szellemi mindenevővé válni, ami persze nagy fegyelmetlenséggel is járt. Közben kudarcok árán tudatosítottam magamban, hogy a színészet nem nekem való – és elkezdtem átrendezeni céljaimat.

A szellemi rendteremtés és orientálás reményében 1965-től kezdve elvégeztem az ELTE magyar és könyvtár szakát, azután pedig történelemből doktoráltam. Az egyetemi évek alatt a kötelező nagyok mellett két saját „barátra” tettem szert, akiknek műveit csak elkezdni tudtam, de abbahagyni nem: báró Kemény Zsigmond regényeire, portréira gondolok, és a ma már alig valaki által ismert satirikus és morálfilozófus-publicista, Kákay Aranyos, azaz Kecskeméthy Aurél műveire, naplójára.

A nyilvános szereplés után lassan a nyilvánosság működésének kérdéseire fordultam. Már egyetemista koromban is a legtöbb dolgozatom a XIX. századi sajtópolitika, cenzúra, a magyar újságírás múltjához kapcsolódott, így aztán később ebből írt disszertációval lettem az irodalomtudományok kandidá-

tusa (1983). Aspiránsvezetőm az a Németh G. Béla volt, aki átformálta a XIX. század második felére vonatkozó irodalmi és eszmetörténeti szemléletünket, és aki az 1980-as évektől kiemelkedő, korábban nem ismert mértékben felkészült irodalmárnemzedéket bocsátott útjára. Az MTA Irodalomtudományi Intézetében készülő nagyszabású, de máig befejezetlen kézikönyv (*A magyar sajtó története*) egyik szerkesztőjeként bízott meg néhány fejezet megírásával. Ezek elkészültével egyre több fejezetre kaptam megbízást a másik szerkesztőtől, Kosáry Domokostól is – amikor pedig az Akadémia Történettudományi Intézetének sajtótörténeti pályázatát megnyertem, s a pályamű alapján Hanák Péter bekapcsolt művelődés- és társadalomtörténeti kutatásaiba, akkor végre kezdett kirajzolódni, hogy mi lesz fő munkálkodási területem. Ideje volt jócskán harminc felett.

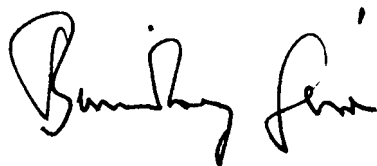
Amíg idáig eljutottam, közel egy évtizedig a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum és Könyvtárban dolgoztam Antall József igazgatása alatt – ahol az ő egyénisége volt az igazán vonzó, kevésbé a szakterület –, majd még ugyanennyit a Corvina Könyvkiadó szerkesztőjeként, mégis a sajtó, annak művelői és összes műfaja – beleértve a képi kommentárt, a karikatúrát is – maradt fő érdeklődési és kutatási területem, összekapcsolódva a nagyvárosi, budapesti kultúra tágabb körével. Várostörténet és sajtótörténet tárgyköreiből publikáltam több mint egy tucat kötetet és száznál több dolgozatot; sajtó- és médiatörténetet oktatók habilitált főiskolai tanárként az egri Eszterházy Károly Főiskolán, illetve az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Sajtótörténeti működésemért 1995-ben Pulitzer-emlékdíjat kaptam, és kandidátusként az Akadémia köztestületi tagja vagyok.

Budapest történetét távolról sem csak a sajtótörténet melletti kiegészítő elemnek tekintem. Az életmód, a lakáskultúra, a középosztály múltja és tárgyi kultúrája annyira fontos szerepet játszottak érdeklődésemben, hogy 1991-ben, akkor már az MTA Történettudományi Intézetének munkatársaként, megpályáztam és egy ciklusra elnyertem a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatói állását (1992–1995). Kezdetként sikerült az évek óta zárva tartó Kiscelli Múzeumot ismét megnyitni a nagyközönség számára, majd négy év alatt Budapest több mint kétezer éves történetét állandó kiállításokkal bemutatni a Budavári Palotában. Először láttam bele egy mai magyar kulturális intézmény irracionális működésének iszonytató mélységeibe. Közben teljesen megváltozott a fővárosi „léggör”, s az intézményi függetlenséggel szemben ismét kívánatosabbá váltak az újrafonható, politikailag is motivált régi kapcsolatok, amiért nem minősült nagy árnak az addigra kialakított nemzetközi kapcsolatok félbeszakítása távozással, a városi múzeumok Budapestre tervezett nemzetközi kongresszusának elmaradása sem. Ám Budapest újkori várostörténetének 1995-ben megrendezett, újszerű történeti kiállítási szemléletet megvalósító kiállítását az elmúlt tizenöt évben sem sikerült újjal felváltani.

A kilencvenes évek közepétől vált fő tevékenységemmé a sajtótörténet oktatása és az oktatás számára használható művek megírása. Sok résztanulmány elkészült – az Osztrák Tudományos Akadémia *Die Habsburgermonarchie 1848–1918* című monográfiásorozatában a magyar hírlapok története németül is megjelent –, és csaknem egy évtized kiadói packázásai után 2009 végén a könyvesboltokba került a teljes magyar sajtó múltjából összeállított testes antológia (*Hírharang, vezércikk, szenzációs riport*).

Azonban Budapest, pontosabban Buda, még pontosabban a Várnegyed – a „szülőfalum” – sem maradt ki érdeklődési körömből. A vár oldalában fekvő Toldy Ferenc Gimnázium, az egykori budai főreáltanoda százötven éves fennállása alkalmával megírtam az iskola történetének monográfiáját (*Iskola a lovagvárban*, 2005), és több mint tíz éve vezetem a Várbarátok Körét, amit a tagok gyarapodó létszámmal és az előadóestek közönsége élénk érdeklődéssel jutalmaz, az önkormányzat pedig Budavárért Emlékéremmel ismert el. A több mint negyvenéves múltra visszatekintő Várbarátok Köre sokat tett és tesz a polgári hagyományok megőrzéséért, megismertetéséért és a vári identitástudat, a lokálpatriotizmus veszélybe került erényeinek átmentéséért.

Kovács P. József

televíziós bemondó, előadóművész (Budapest, 1941. július 4.)

A megérkezés a hetvenedik születésnap idején már-már egybeesik az életút befejező pillanatával, hiszen ami ezután jön, az már ajándék. A sok évtizedes küzdelem a fennmaradásért megtelt az érvényesülés drámai fordulataival és az élet szép és ritka pillanatainak élvezetével. Visszanézve az indulás és megérkezés közötti időszakra nyilvánosan csak azt érdemes felidézni, ami másnak is erőt ad, példát mutat.

Ma, amikor a tízmilliót nem éri el Magyarország népessége, nehéz el-

képzelni, hogy amikor megszülettem, 1941-ben, már tartott a második világháború, már hadiállapot állt fenn Magyarország és a Szovjetunió között. Ilyen történelmi helyzetben mégis voltak édesanyák, mint az enyém is, akik hittek a jövőben és gyermekeket hoztak világra. És milyen körülmények között kellett gondoskodni a családról? 1948-ban államosították a gyárat, nagyapámét is, és ő öngyilkos lett, mert mindenét elvették, amit egy nehéz sorsú, mélyről jött ember az életben elérhetett. Édesapámat jogszerűtlenül bebörtönözték, így kis családuknak csak vegetált. Édesanyám hite szerint a tanulás lehetett az előremenekülés. Első alma materem egy francia papok vezette közösség, ahol előbb tanultam írni, számolni, beszélni és imádkozni franciául, mint magyarul – de jött Rákosi, hazazavarta a papokat, államosította az iskolát. (Mindszentyt ez időben ítélték halálra.) Következtek a magyar iskolák, erre már intenzívebben emlékezem.

Nagyon fontos a szülői háttér, de a nélkülözhetetlen útravalót egy életre a kiemelkedő pedagógusoktól kapja az ember. Ilyen volt a nagy formátumú tanító karmester, Lukin László, és a zseniális – ez időben az általános iskolánkba száműzött – író, tanító, költő, Szabó Magda. Ők fordítottak a művészi pálya felé. Politikai okok miatt (kísért a múlt) csak egy évet járhattam a Színművészeti Főiskolára, onnan eltávolítottak. Az ELTE esti tagozatán tanultam tovább, nappal különféle helyeken dolgoztam. Az Universitas együttesben indult előadó-művészi pályám. A kor legnagyobbjai mellett vehettem ki részem az Egyetemi Színpad művészi, alkotói munkájából. Ascher Oszkár, Surányi Ibolya, Jancsó Adrienne, Berek Kati, Sinkovits Imre, Latinovits Zoltán, Mensáros László „társasága” felemelő és ösztönző volt, majd a Péchy Blanka vezette bizottság nekem ítélte a szép magyar beszédért járó Kazinczy-díjat. Eközben a kiemelkedő beszédtechnika-tanár, Fischer Sándor és a zseniális Montagh Imre irányításával készültem a televíziós pályára. Negyvenkét évet töltöttem a kamerák előtt, ez ritka teljesítmény a médiavilágban, hiszen kilencven százalékban élő műsorokat vezettem, akár a napi híradókban, akár a napi televíziós programokban konferáltam. A legnagyobb ajándék a nézők barátsága, tisztelete, szeretete, jó emlékezete.

Végül a hetvenedik évhez érkezvén nem maradhat el a jó tanulság: a sok munka mögött biztos családi háttér kell. Negyven éve boldog házasságban élek, kreatív feleségem, két

sikeres gyermekem és két unokám színesítik a médián túli nyugalmas éveimet.

És ma milyen a világ? Az egykori, háború szabdalta Európa ma egységbe formi igyekszik, lehullt a vasfüggöny, eltűntek a fizikai határok, megnyílt a világ. Hihetetlen ezt megérni, élvezni annyi év után, hogy szabadok vagyunk. Hihetetlen, hogy túléljük a diktatúrát. És az is hihetetlen, hogy amilyen körülményekből indultam, részese lehettem a médiatörténelemnek. Hihetetlen, hogy annyi megpróbáltatás közepette szerény szereplője voltam egy korszak művészi sikereinek. Megérkezni egészségben a hetvenedik évhez, ez is felemelő érzés.

Nemsokára színpadra lépek egy irodalmi esten, és Tóth-Árpádot mondok. Önök nem lehetnek ott, e sorokat barátsággal küldöm.

.....a csönd-paplanú téiben,
Nagy nyugalom évadját élelem.
Érzem, az Isten gondol vélelem.

Mint a bokrok setét bogyókkal,
A hó alatt zamatozókkal,
Megrakva szívem hűvös jókkal.

Hogy mire jókkal, majd megvállik,
Mire a hó gypja lemállik,
Újtavaszig vagy a halálig.

Fekszem megadva, békén, resten
S néz rám, át a végtelen esten
Tűnődve sorsomon, az Isten.

Kovács P. János

Horváth Alice

építészmérnök, építészettörténész (Újpest, 1941. július 5.)

Férjével, dr. Bereczky Lászlóval

Apám Nagyatádról, helyesebben Kisatádból, a város földművesek lakta utcájából származott, a nagyatádi ferences szerzetesek elemi iskolájában figyeltek fel arra, hogy ügyesen rajzol. Kőművesinasnak adták, majd felkerült Pestre, itt élő ácsmester nagybátyja nevelte és taníttatta, a Felső Építőipar-iskolán szerzett építőmesteri képesítést.

Anyám az első világháborút is megjárt újpesti hentesmester lánya volt, maga is hentesmester Újpesten. Családjával, sok munkával, polgári életet éltek. Mindent elvesztettek 1949 után.

Szüleimnek – anélkül hogy ezt valaha ki-mondták volna – soha nem volt olyan célja, olyan cselekedete, amit nem a családban gondolkodva, gyermekeikért dolgozva és küzdve valósítottak volna meg. És egyszerű ember létükre soha, a legnehezebb időkben sem, egyszer sem, szenvedéseik és félelmeik közepette sem egyetlen trágár vagy közönséges szó nem hagyta el az ajkukat.

Általános iskolai tanulmányaimat az újpesti Viola Utcai Általános Iskolában végeztem. Tanítóim, tanáraink és szüleim között semmilyen „ideológiai ellentét” nem volt. Hatalmas hazugság az, amit ma hallhatunk egyesektől, hogy „a kettős nevelés veszélye miatt szüleik nem mondták el az igazságot”. Akik erre hivatkoznak, azok szülei bolsevikok és ezért kiváltságos múltjukat, a hazugságnak a családokba való mérgező leszivárgását akarják mentetetni vagy letagadni. Gyerekfejjel pontosan tudtuk, mit kell teljesíteni, és a légkörből lehetett érezni azt, hogy az iskola tanáraink számára is egyfajta menedék volt.

1956 fényes napjaiban már gimnazista voltam. Mindig józanul gondolkodó szüleim – sok más emberrel együtt – azt remélték, hogy az oroszok kivonulnak Magyarországról, hiszen alig egy évvel azelőtt elhagyták Ausztriát. Egy héti tartott a remény, a lánctalpak soha nem felejthető dübörgése szétaposta ezt is. Ekkor már gimnazista voltam. Valamilyen rejtélyes okból az orosz tankok az újpesti Könyves Kálmán Fiúgimnáziumot és iskolámat, a vele szemközt lévő Kanizsay Dorottya leánygimnáziumot is porrá lötték, csodának számított, hogy néhány hónapig a félelmetes hírű újpesti pártbizottság (egyébként banknak épült) épületébe jártunk iskolába.

Az 1956-os csodának hamar vége lett. Emlékszem a kenyérért sorban állók hosszú soraira, a legéppuskázott, vérző áldozatokra, amint a lovas kocsi platóján sírva és jajgatva fekszenek, és a pékség kenyeres kocsjának lovai örült iramban száguldanak a közeli kórház felé. Emlékszem az 1957-ben újra eluralkodott rettegésre.

1959-ben felvettek az egyetemre. 1964-ben végeztem a Műegyetemből néhány évig kivált Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetemen. Szerencsés

időszak volt. Most, hogy ezeket írom, gondolok először arra, hogy a családban én voltam az első „diplomás”. Azt hiszem, erre mindannyian büszkék voltak, és úgy érezték, hogy ezzel megháláltam a szeretetüket. Apám álmai szerint építészmérnök lettem, de halálosan beteg anyám csak néhány héttel élte túl a Műegyetem 1964. szeptemberi diplomaosztását.

Kezdetől fogva érdekelt az építészet története és a műemlékvédelem. Kitűnő tanárim az ÉKME-n az érdeklődésemet meghatározó Pogány Frigyes, Balázs Éva, B. Szűcs Margit voltak, akiknek hatására diplomaterveimet is műemléki témából, a kispánai középkori várral kapcsolatban készítettem.

Pályám kezdetén neves professzoraim és kollégáim – Zádor Anna, Hildegard Dannenberg, Balogh Jolán, Entz Géza, Détsky Mihály, Komárik Dénes – útmutatásai nyomán a műemlékvédelem szorgalmas munkása voltam. Először, majdnem húsz éven át, rengeteg utazással gondoztam Nógrád, Tolna, Bács-Kiskun megye műemlékeit az akkor fénykorát élő Országos Műemléki Felügyelőségen. Majd Budapest műemlékeivel és történetükkel foglalkozhattam. Később, több mint tíz éven át, a műemlékvédelem munkájára igyekeztem tanítani építészhallgatókat a Budapesti Műszaki Egyetem Építészettörténeti és Elméleti Intézetének műemléki osztályán. Ennek vezetője voltam, amikor végül nyugdíjba küldtek és megszüntették az intézetet – hallomásom szerint mai utódja mint „tanszék” működik.

Korábban már családommal és néhány kollégámmal alapítottunk egy kis műemléki irodát, amely a „vakolatrétegek” precíz feltárása mellett az épület eredeti szellemének a kutatására, az építész és az építészettörténész hatékony együtt gondolkodására, együttműködésére és a szerkezetkímélő műemléki helyreállítás megvalósítására alapozza tevékenységét.

Az építészet történetéből műszaki egyetemi doktori, majd kandidátusi és bölcsészdoktori fokozatot szereztem. A Budapesti Műszaki Egyetem habilitált doktora lettem 1989-ben.

Tudományos munkásságom többek között a magyarországi reneszánsz építészet kutatására, egy magyar humanista főpap, Váradi Péter Bács várán elvégzett építkezéseinek kutatására, a XV. századi várépítés történetének emlékeire és egy XV. századi, Magyarországon őrzött építészkodekx vizsgálatára irányult. Előadást tartottam Vicenzában, a C.I.S.A konferenciáján Palladio magyarországi levele kapcsán a magyarországi Palladio-hatás emlékeiről, a karlsruhei Technische Universität kollokviumán az antik hatások és a magyar klasszicizmus kapcsolatáról.

Rengeteg hazai építészeti emlékekkel kerültem kapcsolatba munkám során, így a szécsényi kastéllyal és ferences templommal, a sziráki kastéllyal, a kecskeméti Naiv Művészek Múzeumával, a kalocsai székesegyházzal, érseki központtal és nagyszemináriummal, a hajósi kastéllyal, a cserhátsurányi, a maconkai, az egyházasdengelegi, a szentei, a hatvani templomokkal, a grábóci és a bajai görögkeleti templomokkal, a bajai zsinagógával, Veszprém belvárosának történeti épületeivel, a veszprémi Kapuváry-házzal, a budapesti Millenniumi Földalatti Vasúttal, a pesti Szent Erzsébet-templommal, Ausztriában Máriafalva (Mariasdorf) középkori templomával stb. Igyekeztem keletkezésüket, történetüket, sőt tervezéstörténetüket is megismerni, értékeiket megmenteni, emellett pedig építészettörténeti kiállítások sorának megterem-

tésével és írásaimmal szélesebb körben is megismertetni az építészettörténeti és műemléki értékeket.

Pályaválasztásom és munkám céljának kifejezésére az egyik első „művészévkönyv” kiváló tudós szereplőjétől, Andrásfalvy Bertalantól kell idéznem: *„...számomra a magyarság nem »ősök« kérdése, hanem a magyarság által létrehozott, megfogható, leírható művek, tárgyak és történelem vizsgálata. Mit és hogyan hozott létre 1100 év alatt? Milyen a magyar kultúra: gazdálkodásban, életmódban, hímzésben, táncban, mesében, ízlésben”* – és hozzátehetjük: építészetben.

Pályám során arra törekedtem, hogy segítsek restaurálni a magyar építészetnek az idővel dacoló értékeit, a lassan hamuvá váló emlékeket pedig az emlékezet számára megőrizni, dokumentálni.

Manapság kíváncsian szemlélem építész kortársaim munkáit: megjósolhatjuk-e, hogy melyik alkotásból válik „műemlék” száz év múltán?

Dr. Horváth Alice

Horváth György

művészettörténész (Debrecen, 1941. július 7.)

Nem hiszek a magántörténelemben és az oral historyként előadott – interpretált – valóságban. Csak a tények számítanak. Lássuk tehát ezeket!

Családi állapotom: nős; feleségem Horváth Györgyné, szül. Hardi Emília nyugdíjas pedagógus, szociológus. **Gyermekeink:** Miklós és Annamária.

Tanulmányaim: általános iskolai tanulmányok (Kehida – 1947–1948-ban „római katolikus elemi népiskola”, 1948–1955-ben „állami általános iskola”), majd gimnáziumi érettségi (Zalaegerszeg, Zrínyi Miklós Gimnázium, 1959) után az Eötvös Loránd Tudományegyetemre jártam (1960-tól 1965-ig,

művészettörténet és történelem szakra). Diplomám tanúsága szerint művészettörténész és történelem szakos középiskolai tanár vagyok.

Munkahelyeim: 1965. július 1-jétől 1980. június 30-ig a Magyar Nemzet belső munkatársa, képzőművészeti szakírója voltam. 1980. július 1-jétől 1987 december 31-ig a Művelődési Minisztérium képzőművészeti osztályát vezettem. 1988. január 1-jétől 2009. május 31-ig a Magyar Nemzeti Galéria általános főigazgató-helyetteseként dolgoztam. 2009. június 1-jétől 2010. november 30-ig főmuzeológusként dolgoztam Magyar Nemzeti Galériában.

Szakmai tevékenységem: Érdeklődésemet egyetemista korom óta a XX. századi s ezen belül döntő súllyal az élő, a kortárs képzőművészet kötötte le. Munkahelyeimet mindig úgy törekedtem megválasztani, hogy ottani tennivalóim egybeessenek ezzel az időbeli és szakmabeli szegmenssel. **Szakmai elismerések, kitüntetések:** 1980-ban Munkácsy-díjat, 2007-ben Móra Ferenc-díjat kaptam.

*

Pályám kezdetén, újságíróként, művészeti kritikusként a művészek és az alkotások minél alaposabb megismerését és elemzését, majd a lehető legkihívatóbb megismertetését és népszerűsítését tartottam hivatásomnak. Ebben az időszakban majdnem minden kiállítást és új köztéri művet megnéztem, számtalan műteremben jártam, rengeteget olvastam és írtam – publikációim számosabbik fele (ezernyi újságcikk mellett tanulmányok és könyvek) ebben az időben látott napvilágot. A művészet és az alkotómunka megismerésében és interpretálásában elsősorban a képzőművészeti műfajok – a festészet, a grafika, a szobrászat – vonzottak. Korlátot azonban nem szívesen vontam magam köré: örömmel ismerkedtem meg más műfajokkal is – az építészettől a kerámiáig, a művészi fotográfiától a tipográfiáig és a nyomtatástörténetig sok dolog foglalkoztatott. Írtam is róluk, ha alkalom adódott. Sőt a nyomdászatot – a lap alkalmi tördelőszerkesztőjeként – „testközelből” és nagy örömmel meg is tapasztaltam.

*

A következő életszakaszban, amikor meghívást kaptam a Művelődési Minisztérium képzőművészeti osztályának vezetésére, a szervezés felé fordult az érdeklődésem. A Művelődési Minisztériumban a képzőművészeti osztály feladatai közül kezdetben a terület igazgatásának teljes átszervezésén volt a hangsúly. Ez az új jogszabályok szakmai háttérének kialakítását, majd ennek hivatalos elfogadása után a joganyag (törvényerejű rendelet, minisztertanácsi rendelet, több miniszteri rendelet és számos új szabályzat) megfogalmazását, belső, majd külső – államigazgatási – egyeztetését, végül ezek bevezetését jelentette. Munkámat – visszatekintve – nem érzem haszon nélkül valónak. Eredményeként sikerült kiiktatni a hivatalokat és az államigazgatási határozatokat a művészet és a művészek életéből, végre megalakítani egy csomó alkotóközösséget. Ezek a közigazgatási és szervezési feladatok természetesen alaposan igénybe vették az időmet, az időhiány pedig visszafogta a publikációs tevékenységemet. „Szenvedélyeim” egy részét: a kiállításra járást, a műtermi látogatást, az olvasást megtartottam – közleményeim számát azonban visszafogtam. A nyolcvanas évek közepétől már csak a „működtetés” volt a dolgom. Ezt azonban kevésnek gondoltam, s ezért új feladatot kerestem, és találtam – a Magyar Nemzeti Galériában.

*

A Magyar Nemzeti Galériában huszonegy éven át a „második ember” szerepét töltöttem be. Az MNG szervezeti és működési szabályzata szerint munkaköröm a főigazgató szükség szerinti helyettesítése, feladatainak alkalmi

vagy tartós átvétele volt. Ezenfelül állandó teendőim közé tartozott a Magyar Nemzeti Galéria munkájában a „teljes körű szabályszerűség és a jogszerűség” biztosítása, a szabályzatok megalkotása és betartásuk ellenőrzése, a szervezési ügyek és a szolgáltatások irányítása. Kivettem részemet a múzeum szakmai feladataiból és azok irányításából is, például a kiállítások szervezéséből és rendezéséből, a műtárgybeszerzés ügyeiből, továbbá irányítottam a művek kölcsönadásával és kölcsönvételével összefüggő feladatokat, a könyvtár és a dokumentumtár tevékenységét, szerveztem külkapcsolatainkat. Közben újra írni kezdtem. Könyveim állandó szerzőtársa Borsos Mihály fotográfus. Közös munkáinkat, több más közt az *Expositio* címmel kiadott művészportré-köteteket és a *Magyarország rejtett kincsei* című országjáró „műemlékes” könyvet mind a ketten egyforma örömmel valljuk a magunkénak.

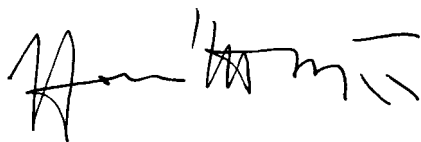
*

Főmuzeológusként kevesebb lett a terhem, többet foglalkozhattam tehát kutatással.

E téren több dolog is foglalkoztat. Témáim a mesterek és tanítványok viszonyrendszerében a tudás átadásának és meghaladásának rítusaitól az általam kutatott életművek, korszakok és tendenciák folyamatainak felderítésén át a művészet javát szolgáló – vagy kárát okozó – intézményrendszer működésének forrásos feltárásáig terjednek.

*

Mostanában az 1952-ben alapított, majd a kilencvenes évek elején megszüntetett Képzőművészeti Alap (később Művészeti Alap), illetve – szélesebb összefüggésben – a művészeti élet finanszírozására szolgáló források és intézmények történetének, sorsának feltárásán, továbbá – részben ezzel összefüggésben – egy, a „közületi megbízások” alapján született művészeti alkotásokról és azok állapotáról készülő adatbázis összeállításán dolgozom.

Mesterházi Márton

dramaturg (Budapest, 1941. július 7.)

Az ELTE magyar–angol–francia szakán szereztem diplomát. „Kisdoktori” dolgozatomat (Shelley-ről) 1965-ben, majd a kandidátusit (O’Casey-ről) védtem meg.

1964-től 2004-ig voltam a Magyar Rádió dramaturgja, irodalmi szerkesztője. Francia, jugoszlávai (amíg volt), görög és latin hangjátékokat, színpadi adaptációkat fordítottam és vittem stúdióba. Ambícióm volt a BBC legjobb hangjátékainak átvétele. Samuel Beckett, Tom Stoppard, Dylan Thomas, Harold Pinter, John Arden, Don Haworth, Giles Cooper, Stewart Parker, John Mortimer, Howard Barker, Rhys Adrian, Arnold Wesker, Steve Walker, Richard Nelson magyar bemutatására büszke vagyok. Annál is inkább, mert ezáltal kitűnő műfordítók (Vajda Miklós, Papp Zoltán, Bartos Tibor, Elbert János, Réz Ádám, Göncz Árpád, Gergely Ágnes, Rakovszky Zsuzsa) kontrollszerkesztője lehettem. Magyar hangjátékíróim: Kertész Ákos, Maróti Lajos, Lázár Ervin, Tamás Menyhért, Spiró György, Vathy Zsuzsa, Bikácsy Gergely, Németh Ákos, Tandori Dezső.

A műhely nagy vállalkozása volt a *Világszínház* (1975–84, 135 adás, köztük pl. Webster-, Corneille-, Molière-, Byron-, Vigny-, Shelley-, Synge-, O’Casey-ősbemutatók).

Megbízott előadóként tanítottam írói drámatörténetet a pesti bölcsészkaron, műfordítást a Debreceni Egyetemen. Aztán az intézmények fize-

tésképtelenné váltak, magam pedig (izomdisztrófia miatt) közlekedésképtelenné.

Könyv alakban megjelent fordításaimat helyhiányában nem fogom pontosan adatolni, íme a fontosabbak: A. J. Toynbee (1971); J. Arden (1979); I. McEwan (1984); D. Hare (1989); B. Friel (1990); S. Barry (2003) W. B. Yeats (2004). A Nagyvilág fo-

lyóiratnak 1970 óta készítek recenziókat, tanulmányokat, rövid és terjedelmes fordításokat (pl. Chr. Hampton, A. Kopit, S. Rushdie, J. McGahern, W. Golding, W. Soyinka, J. Crace, H. Brenton – D. Hare, A. Burgess, G. Roy). Fordítottam nem kevés hang- és dokumentumjátékot is, bár saját műhelyben nem nyomultam (H. Fielding: *A tragédiák tragédiája*, 1969, A. Kopit 1981, H. Barker 1988, W. Soyinka: *Óriások, ha játszanak*, 1989, D. Mamet 1994, P. Fallon: *Diarmuid és Grania*, 1995). Asztalfiókomban is vannak írói drámafordítások: S. Barry, H. Leonard, A. Gregory, T. Murphy, S. O’Casey.

Van két bolti forgalomba nem került (ám olvasásra méltó) saját könyvem: *A térhatású rádiózás* (Ujházy Lászlóval, 1975); *A BBC rádiószínháza* (1978). Kissé éretlen kismonográfiám, a *Sean O’Casey világa* (1983). Miklós öcsémmel sajtó alá rendeztük apánk, Mesterházi Lajos *Visszaemlékezéseit* (1984). Az írói dráma iránti egyre erősebb elkötelezettségemet jelzi a J. M. Synge-drámakötet (válogatás, utószó 1986). Érett, komoly monográfia a

Sean O'Casey Magyarországon 1926–1986 (1993). Kiadói fiaskó miatt semmi figyelmet nem keltett W. B. Yeats *A csontok álmodása* című drámakötete (válogatás, jegyzetek, utószó, 2004). Legjobban megírt munkám az *Ír ember színpadon* (2006).

Önálló drámai alkotásnak tekintem a következőket: *Séta Thuküidésszel a szicíliai háború színterein* (Magyar Rádió 2000), *Mata Hari* (groteszk operalibrettó, MR 2004, olvasható a *Liget* folyóiratban), *Hérodotosz: A görög-perzsa háború* (próza-musical MR 2005), *Azt üzente!* (groteszk történelmi játék Denis Johnston eszméje alapján, *Liget*, 2008). Utóbbi folyóiratnak rendszeresen küldök kisebb-nagyobb írásokat.

Két különösen sűrű, formatív szakasz volt életemben: az önerős társasház-építkezés (1964–67), ahol minden segédmunkát mi végeztünk, és a BBC drámai osztályán töltött öt hónap (1975, igen szerény ösztöndíjjal).

Ennyi a hivatalos rész. Nem olyan diadalmas, mint amilyennek látszik.

Majdnem minden munkám észrevétlen maradt. A hangjáték nagy hatású, kritikai figyelemmel kísért műfaj volt, mikor beszálltam művelői közé – most megtűrt „tartalom” egy közönyös gépezetben. Viszont szép volt az a negyven év, amit a hangjátékcsinálók csapatában eltöltöttem.

Szépek voltak a magánéveim is. 1962 óta élek Ágnessel, feleségemmel (magyar–angol–orosz szakos tanárnő). Gyermekeink: Mónika (költő, műfordító), Gábor (zenekritikus).

Miattuk aggódok, ha a jövőre gondolok. Mit csinál majd magával ez a világ, melynek annyi szép és annyi ocsmány arca van? Mire jut ez az ország („mert szeretem, hõn szeretem, imádom...” – lehet folytatni), melynek urai – amióta élek – engedik meggyúlni a bajt (nyugdíjrendszer, egészségügy, cigány/roma-ügy, MÁV...)?

Magam miatt miért aggódnék?...

Mesterházi Márton.

Péntek János

nyelvész, etnográfus (Körösfõ – ma: Románia –, 1941. július 7.)

Az ismert kalotaszegi faluban, Körösfõn születtem, észak-erdélyiként magyar állampolgárnak. Az országhatár akkor éppen – először a történelemben – ott húzódott, a falu határában. A helyzet kivételessége mintha már előre jelezte volna a történelmi bizonytalanságot. 1940 őszen, az éppen kitört háború küszöbén ujjongva ünnepelték az álomszerű változást, hogy ebbe az országút mentén fekvõ, színmagyar faluba bevonulnak a magyarok. Aztán – miután a *Kalotaszegi madonna* forgatása is megtörtént, a falu teljes részvételével – életem első emlékeiként, újabb, hosszabb vonulásokat figyelhettem a kapu mögöl: az országúton elõbb „fõlfelé” vonultak a németek, aztán „lefelé” vonultak az oroszok, majd ismét „fõlfelé” vo-

nultak a hadifoglyok (csak jóval később tanultam meg, hogy a körösfői „fölfelé” a kelet, a „lefelé” a nyugat). Az oroszok a kapu mögé, a házukba is bejöttek, le is telepedtek néhány hétre az udvarunkba, de akkor ezzel ők mentettek meg bennünket attól, hogy portánkat is, mint a falu többi részét, kifosszák a szomszéd falubeli románok. Aztán 1945 nyarán hazakerült a háborúból apám. Egy ideig még folytatódott a vonulás: a keletre menetelő hadifoglyok után napokig vonultak az alföldi sűrű marhák, ők bizonyára a hadikárpótláshoz tartoztak.

Ezek az első emlékfoszlányok számomra is az eszmélés kezdetét és – mint utólag kiderült – a század legnagyobb történelmi fordulatát jelentették. Azt akkor még kisgyermekként egyáltalán nem éreztem, hogy magyar világból román világba kerültünk, bizonyára azért nem, mert az otthoni világ továbbra is megmaradt magyarnak. A románnal akkor ismerkedtem meg, amikor innen is el kellett szakadnom.

A közösség történelmi traumáját akkor és még később sem érzékeltem: saját személyes és családi traumáink voltak a közeli és igazán fájdalmasak. Innen kellett elindulni, hogy aztán saját családomban, gyermekeimben, tanítványaimban teljesedjék ki az életem. Ehhez tanulmányaim segítettek hozzá Nagyváradon, ahová gimnáziumba kerülhettem, és Kolozsváron, ahol az egyetemen tanulhattam. És taníthattam 43 éven át leendő tanárokat, költőket, írókat, és taníthatok még mindig, státuson kívül, de belül a szakmai családon, az egyetemi tanszéken, amelynek 1990 után 33 szemeszteren át vezetője, átszervezője lehettem. Itt élek több mint ötven éve, ebben a nyugtalan és néha nyugtalanító, régi és mindig változó városban. Nagyon a magaménak érzem, otthonosnak és otthonomnak, mint Erdély más tájait is. A napi munkám ma is több helyhez köt: a tanszéki szobámhoz, az Akadémia helyi területi bizottsága székházához, a Nyilas Misi Tehetségtámogató Egyesülethez, az Erdélyi Múzeum-Egyesülethez. Jóval távolabb másik intézményem, Sepsiszentgyörgyön van az irodája az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének.

Jellegzetes kelet-európai sors, hogy pályám egyetlen szakmai műhelyhez kapcsolódik, a magyar nyelvészet kolozsvári műhelyéhez. Az itt folyó kutatások századunk második felében már nem voltak újak, de folyamatosan megújultak, regionálisak voltak, de nem voltak provinciálisak. Elkerülték a kisebbségi magyarságtudományban néha érzékelhető dilettantizmust vagy a szintén gyanús polihisztorkodást. Egyszerre tettek eleget a nemzeti közösség elvárásainak és a szakmai követelményeknek. Hagyománymentés is volt mindez, de a beszélők nyelvi tudatát, méltóságát és hűségét is erősítette azzal, hogy rögzítette és feldolgozta a régi erdélyi nyelv és a mai nyelvjárási értékeit. 1990 előtt munkánk jó része a Kriterion Kiadónál jelenhetett meg.

Számomra mindig fontos volt az, hogy tanár vagyok, hogy oktathatok. Tanítványaim legnagyobb része szintén tanár lett, nincs is talán olyan iskola Erdélyben, ahol ne találkozhatnánk velük. A gyermekeim és a tanítványaim, később fiatal kollégáim jelentették és jelentik életem igazi értelmét. Azt hiszem, minden, kutatással foglalkozó kollégának fontos tapasztalata, hogy bizonyos gondolatoknak, eredményeknek az ismételt megbeszélése sokat segít a továbbgondolásban, a logikusabb megfogalmazásban. Szakmai pályám egyik nagy ajándéka, hogy erre mindig megvolt a lehetőségem, mint ahogy önellenőrzésként most is nagyon fontos tanítványaim, munkatársaim véleménye.

Életem nagy és szép, maradandó élményei emberiek és szellemiek. A szellemi találkozások és az emberi találkozások, a közös kirándulások, az utazások, a viták és beszélgetések, a gyöttrődések és döntések, a szövegek, olvasmányok, a folyamatos feltöltődés – ezek az élet igazi ajándékai. Akiket közeliemnek tekinthettem, barátaimnak, azokban nem csalódtam. Az embereket, az emberit szeretem, nem a mítoszokat. A „nagy” emberek, akikkel találkozhattam, számomra azért maradhattak „nagyok”, mert közvetlennek, emberinek éreztem őket.

Életünk következő „történelmi fordulata”, 1989 után a rám háruló vezetői szerep és menedzseri feladat nem kedvezett saját szakmai munkámnak. Azt is mondhatnám, hogy személyes szakmai tájékozódásomban nem ért váratlanul az, amit a változás utáni helyzet lehetővé tett. Tudtam, hogy saját témáimban, szakterületemen merre kell indulnom. A tanszék gondjaival, sokféle közéleti elkötelezettséggel az idő volt kevesebb, amelyet erre szánhattam. Amikor munkáimról kell számot adnom, legalább annyi az adósságom, mint amennyit elvégezhettem.

Ahol én élek, a nyelv helyzete, sorsa érthetően foglalkoztatja, nyugtalanítja az egész közösséget. Annak pedig, aki ilyesmivel foglalkozik, számolnia kell a közéleti szereppel, az ezzel járó nyilvánossággal. Lehet, a hetven év miatt is van, hogy – néha úgy érzem – figyelnek arra, amit mondok, igénylik a véleményemet. Erre, a véleménymondásra, azok az intézmények és testületek is köteleznek, amelyeket adott helyzetekben képviselek, és amelyeknek az a dolguk, hogy a közösség ügyeit szolgálják. A nyelvhasználati kérdéseken kívül tanári kötődésem miatt foglalkoztat az erdélyi magyar oktatás helyzete. Ez határozza meg, milyen becsülete van és lesz a jövőben a tudásnak, az iskolázottságnak, lesznek-e művelői és oktatói a különböző szaktudományoknak, érvényesülhetnek-e vagy elkallódnak, esetleg külföldön keresik helyüket a tehetségek.

Az az értékelés, amely az engem eddig ért elismerésekben fejeződik ki, elsősorban nem személyemnek, szakmai eredményeimnek szól, hanem a helynek, a témáknak, a szakmai és a tágabb közösségnek. Sok tekintetben egyedül maradtam saját nemzedékemből, ezért is kellett és kell többet vállalnom, jóval nagyobb (szak)területen, szélesebb körű elkötelezettséggel, mint amennyit jól, jó lelkiismerettel el lehet végezni. Az elismerést sok esetben magam is inkább elvárásként értelmeztem, mint például, amikor már 1990 májusában tiszteletbeli tagjává választott a Magyar Néprajzi Társaság, aztán később a Magyar Nyelvtudományi Társaság, vagy amikor 1996-ban szinte egy időben lettem alelnöke a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságnak és erdélyi társelnöke az Anyanyelvi Konferenciának. Megtisztelő volt számomra a Lőrincze-díj, később a Lotz János-émlékérem vagy a Kemény Zsigmond-díj. Nagy segítséget jelentett, szakmailag is, a szegedi vendégtanársággal, a Széchenyi Professzori Ösztöndíj. Erdélyben sokat jelentett a Kriterion-koszorú, majd az, hogy tiszteletbeli tagjává és alelnökévé választott az Erdélyi Múzeum-Egyesület. De egyéb hasonló erdélyi szerepeimben is egyszerre érzem a megbecsülést és a rám kirótt feladatokat, a napi munkát, a közszolgálatot. Mindennél kitüntetőbb volt az MTA külső tagsága 2004-ben. Akkor még nem tudhattam, hogy ehhez kapcsolódik majd a következő, szintén rendkívül megtisztelő, mostani mindennapjaimat meghatározó új feladat. Az erdélyi külső tagok és külső köztisztületi tagok bizal-

mából első elnöke lettem az Akadémia 2007-ben megalakult kolozsvári területi bizottságának.

Most azon gondolkodom, érdemes-e visszatérnem ahhoz a státusomhoz, amelybe annak idején beleszülettem: a magyar állampolgársághoz. A történe-
seken ez már nem változtat, csak szimbolikus keretbe fogná az egészet.

Pentek János

Meszléry Judit

színész (Budapest, 1941. július 8.)

Az első elemi apácáknál végeztem, és valami kerti ünnepélyen édesanyámat rábeszéltek, hogy Szent Annaként haljon meg egy bibliai jelenetben. Én mint kisangyal és néző olyan igaznak, mélynek éltem meg, ugyanakkor tudtam hogy nem a valóság, hogy megkaptam a színészség lényegét, csak nem tudtam róla.

A főiskolára harmadszorra vettek csak fel, mert akkor találkoztam Mensáros Lászlóval, aki éppen egy szövegraktárban volt akkor segédmunkás, akivel együtt verseltünk, kocsmáztunk, templomba jártunk, meggyóntuk előző napi bűneinket, és visszahozta nekem a csodát.

Hát így lettem színész.

Meszléry Judit

Sultz Sándor: Igézet

Hegedűs Imre János

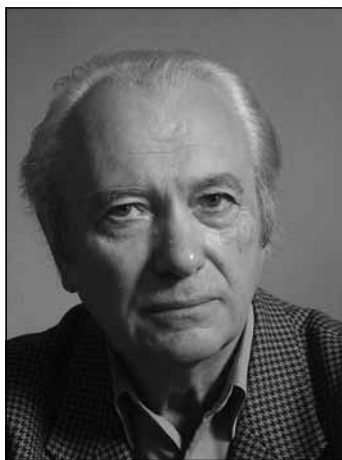
író, irodalomtörténész (Székelyhidegkút – ma: Románia –, 1941. július 9.)

HATÁR, HATÁR, HATÁR!...

Négy évig tartott a káprázat, akkor születtem én, negyvenben fogantam, negyvenegyben jöttem a világra, negyvennégyből őrzöm az első emléképem, emberi eszmélkedésem kristálydarabját, bukolikus pásztorjátékát.

A HATÁR leszelte kicsi falum, Székelyhidegkút határának néhány dűlőjét, az asszonyok átjártak sarjút gereblyézni Dél-Erdélybe, a férfiak lépést sem hőköltek sok évszázados foglalkozásuktól: őrizték a HATÁRT, csakhogy most már nem a keletit, hanem ezt a belsőt, a szike vágta sebet, s közben szántottak, vetettek, boronáltak, volt két gazda, Kecskés Lőrinc és Gyerkó József, akik, ha beleakasztották Magyarországon az ekéjüket a földbe, megfordulni a keskeny parcella végén már csak Romániában tudtak.

Egy beretvaéles dombgerincen történt a bukolikus eset, életem első és mind mostanáig legfontosabb eseménye, amelyik a memóriában-lélekekben egyaránt örökre megmaradt. Vásárnap volt, és mi, anyám és a gyerekek, zománcos ételhordóban ebédet vittünk honvéd-határőr apánknak arra a bizonyos bércre. Miközben ő, eldőlvé a kankalinos kaszálón, jóízűen falatozott, nővéreimmel helytelenkedve, bévertük szülénk katonasapkáját Romániába. Szuszogva, lihegve, minket szidalmazva hozta ki a kökénybokros ciheresből a csákót, s – akárha Egyip-

tomból, a szolgaság házából tért volna meg – mennydörögve méltatlankodott, prüszkölt, zsémbelt reánk.

Hároméves koromig több történt velem, mint...

A szabadság diadala, a felnőttekről ránk ragadt örömmámor, a „mi is emberek vagyunk” boldogsága csak ahhoz az éteri erőhöz hasonlítható,

amit a csillagászok kozmikus energiának neveznek. Azt éreztük, hogy a fény, a világosság győzött a sötétség, a homály, a gonosz felett. A babiloni rabságból kiszabadult zsidók örülhettek így, ez az öröm volt a mi boldogsághormonunk, ez volt a mi pozitív stresszünk, persze nem így neveztük, egyáltalán megnevezni sem tudtuk, hisz úgy éltünk, mint az idahegyi pásztorok, azt mondtuk, „végre magyar világ van, végre béjöttek a magyarok, s felszabadítottak”.

Nincs nagyobb világtörténelmi esemény, mint egy nép felszabadulása!

Keresztelő keresztelőt követett a faluban, soha olyan magas népszaporulat nem volt, mint akkor, a majálisok, a szüreti bálók, a farsangi mulatságok összeértek, a hegedű édes hangját, a cimbalom pengését őrzöm a fülemben, pedig háború volt akkor a nagyvilágban, mégis, mégis hallom, ma is hallom a nótát: „Zöld ablakban piros-fehér virág...”

Ez az eltelt hetven évem legnagyobb eseménye. A boldog öntudatlanságot egy saját készítményű szavam

is őrzi. Nehéz volt kiejteni két-három éves koromban a szót: Románia, ezért ha ijesztgetni akartam a nagyokat, azt mondtam: „Ejbujdosok Mádidába!”

*

Aztán megismertem a HATÁR másik jelentését is, amikor nem a szabadságot, hanem a rácsot, a rab-ságot, a retorziót, a labirintust, a frusztrációt, a depressziót jelentette-eredményezte.

Hatévesen eltévedtem a székelyra-vai erdőrengetegben, apám megtalált, s a legbonyolultabb elágazásnál megfaragott egy szőke bükkfát, aztán neki-térdepelve tintaceruzával ráírta: HATÁR. Elvétette az írást, az R-nek a lábát-fejét hátul rakta. Kentaur-betű. MENE TE-KEL... Bevésődött, mintha tűzzel égették volna. Éjszakai virrasztások lármafája ma is a megfaragott, sebzett bükkfa.

Azt mondják, eltévedni igazán csak a felnőttek tudnak. A gyerekeket mindig kivezetik a labirintusból a jó szellemek.

*

A bolsevizmussal dúsított román sovinizmus nem tűrt meg még a szolgaság földjén sem, s mi, néhány hónapos emigránsok – 1984-ben (az orwelli évben!) –, arccal a december végi szélnek, hófúvásnak feszülve, Nickelsdorf-Hegyeshalom HATÁR-átkelőnél vártunk egy autót, vártunk egy kedves, rokon fiatalasszonyt, aki öt éves, túsznak visszatartott kislányunkat áthozta Ausztriába.

Ez volt az iszony. Ez a VASFÜG-GÖNY-HATÁR! Apám telefonon könnyörgött még Budapestről, jöjjünk el a sorompóig, öleljen meg legalább, mit sem tudott szegény a senki földjéről, a határsávról, a szögésdrótról, az őrtornyokról.

*

Aztán... Aztán a hazalátogatásokkal csak gyűltek, szaporodtak a HATÁR-komplexusok. A kezdet kezdetétől keresztény, az örök időktől egy helyben lakó, őshonos román nemzet híres forradalma után, még 1993-ban is úgy kobozták el a vámosok Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődés* című regényét Biharkeresztesnél, mint horthy-sa író reakciós munkáját.

*

Legmélyebbre akkor vágott rajtam csontig ható sebet a HATÁR, amikor ellopták egyik vasútállomáson az osztrák útlevelém, és nagyváradi asztalosmester barátom hatalmas, ortodox díszítésű csigalépcsőt csinált meg ajándékba egy nyugdíjazott tábormoknak, hogy átengedjen engem a HATÁRON.

*

Halál-HATÁR! Emiatt kezdtem hatvanéves koromban írni. A HATÁR volt korbácsos tanítómesterem. Így lettem minden korlát, minden HATÁR esküdt ellensége. Esszéim, elmélkedéseim germán földön keletkeztek. „Túl három vad határon” (R. M.). Az elveszített szülőföldet sirattam. Neki üzentem.

Első könyvem címe: *Körfolyosó* (2003). Eger várának híres katakombáit neveztem meg vele. Azokon keresztül csoportosította újra seregét Dobó, azt a látszatot keltve, hogy erős sereg védi a várat. A Zwingert is jeleztem a szóval, amiről a drezdai híres képtár kapta a nevét; a vízárkok és a várfal közötti kör alakú részt hívták így a németek a középkorban, de számomra a magam alkotta katakomba-körfolyosót jelentette, ahol a vakondok konokságával őriztem meg – a magam alkotta két HATÁR közt –, idegen földön, otthoni világomat.

*

Krédóval sem maradtam adós, *A néma esküje* (2004) című visszaemlékezésemben fogadtam örök hűtelen-hűséget a Székelyföldnek, amelyet elhagytam.

*

Aztán vissza az imaginárius térbe és időbe. Benedek Elek szellemarca kísértett, riasztott, sokkolt. Róla, a hűség és kitartás bajnokáról kellett monográfiát írnom, nekem, a hűtelen-hűségesnek (Benedek Elek, 2006, 2009). Pontosan hetven évet élt!

Zwingen. Kényszerít. Terel. Bezár. Gyóz. Véghez visz.

Ennyivel szolgáltam a szülőföldet. Elek apó meséiben három nap egy esztendő. Akkor kapja a kiskondás a bért.

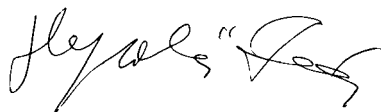
Nálam harminc évből állt egy esztendő. Legszebb bérem: a munka.

És a remény, hogy nem lesz HATÁR.

Csak Schengen, Schengen és Schengen! Térben és időben!

Aveburytól Etelközig.

Aztán még az se!

Ágh Attila

politológus (Budapest, 1941. július 15.)

Rövid közéleti üzenet. Hetven év alatt sokat változik az ember körül a világ. Visszatekintve talán túl sokat is, és túl gyakran is. Az 1941-ben született nemzedék számára a felnőtté válás és a tudatos életvitel kezdete az ötvenes évek végére esik. Ez számomra 1959-ben egy csodálatos fordulattal kezdődött: „x-es” származásom ellenére felvettek az egyetemre. Ez az ügy, az x-es származás már jelzi, hogy milyen nehéz a generációk közötti párbeszéd, hiszen a korok jól-rosszul túllépnek egymáson, és az egymást követő változásokkal az evidenciák is csak azokban maradnak meg, akik megélték azt a korszakot. A mi generációnk legalább három világot, három különböző társadalmi rendszert élt meg, s ezért háromféle evidenciát őrzünk és értünk meg. Úgy gondolom,

hogy kegyetlenül kemény körülmények között ugyan, de az ember mégiscsak alakítja a saját sorsát, és a mi nemzedékünk is legalább kétszer megpróbált újra megkapaszkodni a történelem sodrásában, az ötvenes és a kilencvenes években is. A magam részéről mindvégig aktív szerepet próbáltam játszani a közéletben, és ez még ma is tart. Egyetemista koromban kapcsolódtam be a közéleti vitákba, a legaktívabb 1987 és 1989 között voltam, amikor megkísértett a politikai pálya, de a kilencvenes évek legelején visszatértem az elemzések világába.

A magántörténelmem körvonalai: a nehéz indulás után számomra a legzürösebb időszak az ötvenes években volt, amikor Budapestről vidékre sodort polgárgyerekként, a belvárosi jólétből a kemény éhezésbe zuhant kiskamaszként megpróbáltam visszaintegrálódni a társadalomba. Budapestre vissza-

pózva sok segítséget kaptam az anyai nagyszülőktől, de így is végigdolgoztam a középiskolai éveket, és túl korán váltam felnőtté. Kamaszszerelemnek pedig ott volt a matematika. Hamar kiderült, hogy van tehetségem hozzá, s ez nemcsak önbizalmat adott, hanem egy baráti társaságba is elvezetett, s legszebb emlékeim ebből a korszakból a matematikus kortársakkal kötött barátságok. Akkor a Középiskolai Matematikai Lapok volt számomra a legizgalmasabb olvasmány, és buzgón készültem a matematikusi pályára. Néha még most is elmerengek azon, hogy talán jobb lett volna a békés matematikuspálya, ahol minden biztos és kiszámítható. De a történelem által kibillentett élet más pályára lökött, mivel egyre inkább az érdekelt, hogy miért ilyen körülöttem a világ. Így kezdődött a társadalomtudományi érdeklődésem, és az Eötvös gimnáziumból a tanárain némi megdöbbenésére az ELTE bölcsészka felé vettem az irányt.

A magántörténelmem gerincét mindvégig az egyetemi kapcsolatok adják. 1964-ben az ELTE Bölcsészkarán filozófiából és történelemből diplomáztam, 1967-ben Nancy-ban a Centre Européen Universitaire de Nancy egyetemi központban doktorátust szereztem közgazdaságtanból és európai tudományokból. 1968–69-ben Moszkvában, a Filozófiai Intézetben töltöttem egy évet. 1971-ben lettem a filozófiai tudományok kandidátusa és 1978-ben a doktora. Több egyetemen voltam hosszú időn át vendégprofesszor, kezdve Dar-es Salaammal és végezve Aarhusszal, de közben ott volt tartósan New Delhi és Bécs, s rövidebb időre Mexico City, Los Angeles, Pretoria és Sydney is. A kutatói pályám már az egyetemi évek alatt megkezdődött számos publikációval. Ötven év alatt megírtam egy fél könyvtárat, sok idegen nyelvű publikációval. Ebben folytonosság van az életemben, ami önmagában véve is egy újabb csoda, hiszen viszonylagos függetlenséggel társadalomtudományi kutató és közéleti ember lenni az utóbbi ötven évben elég sok kitartást és makacsságot kívánt meg. Az utóbbi évtizedben főleg az Európai Unióval és a hazai alkalmazkodással foglalkoztam. Éveken keresztül irányítottam egy kutatási programot a magyar uniós elnökség előkészítésére, a spanyol és belga csoportos elnökség keretein belül. Ebből eddig öt nemzetközi kötet született angol nyelven, és még nincs vége.

Az utazás vált számomra a legfőbb szórakozássá, hobbivá. Már a hetvenes években nekivágtam Európának, s a hivatalos utakon és az egyetemi kapcsolatokon túlmenően is, ha csak tehettem, utazgattam és felfedeztem magamnak a világot. Beutaztam Európát, még a szovjet időkben Oroszországot, a Kaukázust és Közép-Ázsiát. A hetvenes évek végén adódott Kelet- és Dél-Afrika, majd a nyolcvanas években Ázsia – India, Kína és Japán –, a hivatalos utakon pedig Kanada és az Egyesült Államok. Már a kezdet kezdetén, 1981-ben elkövettem egy könyvet a korai civilizációkról, ami nagy példányszámban fogyott el, ennyiben messze a legsikeresebb könyvemnek tekinthető. A kilencvenes években már inkább Latin-Amerika volt a felfedezés tárgya, sok-sok más korábbi tethelyre való örvendetes visszautazással. A 2000-es években egy baráti társasággal „meghódítottuk” Thaiföldet, Kambodzsát, Burmát, Laoszt, Vietnámot és Malajziát, s 2011 elején már vár bennünket a Fülöp-szigetek. A 2000-es évek utazásai a civilizációkról való színes leírások hobbijához is visszatérést jelentettek, mert sorra jelentek meg a szép, színes könyvek a fenti országokról, ame-

lyekben társszerzőként az én részem volt a történelem és a kultúra bemutatása, főleg a buddhizmus oldaláról.

1990-ben megalapítottam a politikatudományi tanszéket az akkori Közgázon. 2011 nyarán innen megyek nyugdíjba, nagyon morgolódva, mert el sem tudom képzelni a nyüzsgésmentes nyugdíjaséletet. Folytatni és újra kezdeni kell.

Medveczky Ádám

karmester (Budapest, 1941. július 15.)

1945 februárjában a „malenkij robot” áldozata lett.

Szüleim révén már megszületésemmel magamba foglaltam a Kárpát-medencét: Apám családja Léváról származott, Édesanyám Hunyad megyéből jött. A Medveczky család egy Árva megyéből származó régi nemesi família.

Gyermekeivéimet a legpoétikusabb Ferencváros, majd a leghírhedtebb „Chicago” (a Keleti pályaudvar környéke) vette körül. Mint született „franzstadti”, húszéves koromig minden Ferencváros-meccsen kint voltam.

Én a hetven évet (és ez egész életet) adománynak fogom fel. Olyan lehetőségnek, amellyel élni kell és nem visszaélni. Sok ez az idő, vagy kevés? Ez nézőpont kérdése.

Ezt a megtisztelő felkérést nem arra használnám fel, hogy epilógust írjak. Az önmagukról könyvet írókhoz sem szeretnék csatlakozni, pontosan azért, mert az nagyon nagy kitárulkozást kívánna, amire képtelen vagyok.

Hívó vagyok és nemzeti érzelmű, pozitív gondolkodású, sötét korszakokban, bántó szélvészükben is így tudtam megkapaszkodni.

A XX. századot a világháborúk századának is nevezik. Mindkét háború beleszólt családok életébe. Anyai nagybátyám Oroszországban tűnt el az első világháború után, Édesapám

Sport, színház, film – nagyszerű egyéniségek minden vonalon! Lám, a szögesdrótnak, vasfüggönynek is lehettek pozitívumai: hogy itthon csodálhattuk nagyjainkat. A „circensis” megvolt, a „panem” csak jegyre. Miközben arattuk a sportsikereket, élveztük a fantasztikus operai és színházi előadásokat, a politikai színpalak mögött tombolt a kegyetlen terror, a primitív gonoszság. Miközben gyermekkorom szép nyarait töltöttem Mezőtúron és Tasson, sejtelmem sem lehetett Recskről, Andrassy út 60.-ról.

Milyen volt számomra a XX. század? – teszi fel a kérdést a felkérő levél. Nagyon jó a memóriám, nemcsak fényképek, mozik jelennek meg.

Az 1956-os szabadságharc leverése után tragikus hangulatban voltam, nagyon lassan engedett fel ez a depresszió. Évek múltán hálát adtam a Teremtőnek, hogy történelmet éltem át, hogy ilyen csodálatos időnek vagyok tanúja. Ezeknek az eufóriával átítatott napoknak minden mozzanataira emlékszem. Láttam, amint „föltámadott a tenger”.

És ami utána jött... Rádöbentem, hogy a politika, a média és a hazugság mennyire egy tőről fakadnak. Annak az ellenkezőjét akarták elhíttetni velem, amit saját szememmel láttam.

A szabadságharc fordulópont volt életemben, gyermekkoromat az azonnali felnőtté válás váltotta fel. Életszabályokat állítottam fel, igaz hiten alapuló törvényeket. Ha túl magas is volt a mérce, kellett tudnom, mitől térek el.

Muzsikus vagyok, csodásan szerencsés ember, hiszen szenvedélyem, kedvenc időtöltésem lett a foglalkozásom. Édesanyám és Nevelőapám az Operaházban dolgoztak, a zene lassanként olyan lett számomra, mint a levegővétel. Délutánonként szabályos koncerteknek voltam „potyaközönsége”, Érsek Mária az Opera aranykorszakának korrepetitora, olyanok jártak hozzá, mint Udvardy Tibor, Tiszay Magda, Mátyás Mária, Simándy József és mások. Sokat jártam az Operába, szinte ott nőttem fel.

Eleve el volt döntve a sorsom, más nem lehettem, csak zenész.

Zenész mivoltom csodálatos dologgal ajándékozott meg: az utazással! Mint üstdobos kerültem az ország vezető szimfonikus zenekarába. Az Állami Hangversenyzenekarral szinte egész Európát bejártam. Mint karmester voltam Észak- és Dél-Amerikában, a Távol-Keletre is többször eljutottam.

A zene megfogalmazhatatlan, kicsit misztikus varázsa azt mondja ki,

amit szavakkal már lehetetlen. Ugyanakkor nem rózsaszínű álom vagy lila ködön alapuló ezoterikus ihlet, hanem kemény munka. A zenélésnek a tanulási, szakmai része időigényes, kitartást és lemondást igényel.

A karmesterség még a zenén belül is egy megfoghatatlan téma. Lehet-e tanulni? Lehet-e tanítani? Szükség van-e egyáltalán karmesterre? Csupa jogos kérdés, és csupa sokirányú, összetett válasz. Toscanini felállt a cselló mellől és elvezényelte megbetegedett kollégája helyett az *Aidát*. Más képezi magát, kurzusokra jár, diplomákat kap – és?... Technikai tanácsokat lehet adni, de a tartalom, a lényeg taníthatatlan.

Egy leendő karmester számára a zenekari munka megfizethetetlen iskola. A XX. század tele volt legendás nagy karmesterekkel – most inkább az együttesek, zenekarok nevét jegyzik, vezetőiket csak másodlagosan.

Az operáknál a rendezők veszik át az irányítást. A jó és hiteles rendezés nagyon sokat ér, hiszen ez láttatja a cselekményt, a zenei kifejezést aláhúzza a színpadmozgatással. A baj ott kezdődik, ha egy rendező fölébe kerekedik a műnek, és az adott opera (vagy színdarab) helyett saját magát rendezzi meg; nem a darabot, hanem ami neki arról eszébe jut. Az operának ilyenkor a cselekménye is megváltozik; mondanivalója, jelentése eltorzul. Ismerek világhírű és jó rendezéseket, amelyek modernnek, tele vannak friss ötlettel, de azért megtartják a darab lényegét (Ponnel – *Pillangókisasszony*, Ingmar Bergman – *Varázsfuvola*, Korcsmáros György – győri *Turandot*). Nem hiszek abban, hogy az emberi vagy szent gondolatokat a cinikusság idézőjelébe kell tenni.

Egy zeneművet is lehet különbözőképpen előadni, hiszen nem egy

falanszterbeli géprendszerben működünk (remélhetőleg nem is fogunk). A leírt zenei szöveg szent, megváltoztatni nem lehet.

Századunk zenei világának nagyon fontos kérdése az eredetiség és az előadói praktikum, a hitelesség és a tradíció problémája. Felfokozottan vetődik fel a kérdés az operáknál. A *Don Giovannit*, *Don Carlost*, *Tanhausert* két változatban írták meg zseniális szerzőik. Gluck igény szerint változtatott; így szinte minden operájának van francia, német, olasz változata. Melyik a jobb? Melyik az eredeti? Rimszkij-Korszakov hangszerelése ártott-e az *ős-Borisznak*? Vagy – másik műfaj – kisebb lett-e Madách, hogy Arany János belenyúlt a *Tragédiába*?

Mindezt kultúránk nagyja, Erkel Ferenc ürügyén fejtegetem. Szégyenletes, hogy csak most került szóba az Erkel-összkiadás témája. Az volt a kifogás, hogy a finom részletmunkákba olykor fiai is besegítettek. Ilyen alapon a reneszánsz és barokk freskók nagy részének eredetiségét is meg lehetne vétőzni, ahol a nagy óriások mögött iskolák sorakoztak.

Erkel nagy operáinak ősi formáját kötelességünk megmutatni, de folyamatos repertoáron tartásra jobb a XX. századi nagy színpadi szakemberek (Oláh Gusztáv, Nádasdy Kálmán) által dramaturgiailag sűrített változat. A bemutatóhoz képest maga Erkel gazdagította a *Hunyadi Lászlót*. Bíráljuk meg Erkelt azért, hogy az opera nyitányát és a *La Grande-áriát* későbbre tette az eredetinel?

Az utóbbi fél évben sok fogalmazást írtam, és előadást is tartottam Erkelről. Nem akarom ismételni magamat, de egy mondatot szüntelenül ismételnem kell, különösen azokhoz intézve, akik az oldalon mellől intézve támadást, kétségbe vonják Erkel

jelentőségét. Erkel a magyar zene-történet legnagyobb alakja, a magyar nemzeti zene megteremtője, nagy tudású mester, nagyszerű komponista.

A századnak (különösen a második felének) leleménye a zenei verseny fogalma. Verseny, amit nem lehet sem centiméterrel, sem stopperrel eldönteni. Egy bizonyos technikai tökéletességen túl (mert ez konkrétan értékelhető) a szubjektív tetszés vagy nem tetszés dönti el a sorsot.

Túl azon, hogy egy fiatal művésznek mit jelent egy versenydíj, egy televíziós karmesterversenynek más jelentősége is van. Szórakoztatva hívja fel a figyelmet a komolyzenére, megismertet a nagy klasszikus mesterek műveivel. 2002-ben volt az utolsó karmesterverseny a televízióban, majd „pénzhiány” miatt végleg törölték a palettáról.

Ami különösen gyönyörködtet a karmesteri szakmában, az a műfajok és ezzel együtt a kifejezés végtelen sokasága. Igen, művészeti vegyes kosztón kell élni. Opera, szimfonikus zene, balett, operett, daljáték, musical; ha ritkán is, de jazzszólisták kísérete és filmzene felvétele is adódott pályámon. A felvételek (tévé, rádió, hanglemezzel) más technikai, munkamódszeri hozzáállást követelnek. Az éneket fülével kíséri a karmester, a balettet a szemével. A szimfonikus koncert megelégszik a bensőséges jelzésekkel; az operák vezénylése, a karmestert körülvevő távolságok miatt, mindenhol látható, nagy mozdulatokat kíván.

Amikor a Hangversenyzenekar tagjából operaházi tag vált belőlem, akkor – szerencsémre – végigjártam a különböző fokozatok állomásait. Korrepetitor, vezénylő korrepetitor, kinevezett karmester – ez az elfogadott ranglétra. Három évig zeneigazgató is voltam.

Egy muzsikos – legyen az hangszeres, énekes vagy karmester – szeren-

csés esetben három cölöpön fejt ki tevékenységét: szimfonikus zene, opera és pedagógiai munka. Harmincöt éve tanítok a Zeneművészeti Egyetemen, ott is kivártam a különböző fokozatokat: óraadó, adjunktus, docens.

Felőlő lehet az idegi és szellemi koncentráció a tanításban, ha azt az ember nem örömmel csinálja. Az igényességnek kell találkozni türelemmel, odaadó figyelemmel, szuggesztív erővel. Azt a műfajt tanítom énekeseknek, korrepetitoroknak, karmestereknek, amibe beleszülettem, ami az anyanyelvem: az operát.

Ifjúság, oktatás és kultúra. Három összefüggő dolog, ami meghatározza egy ország jövőjét. Ismeretes Kodály mondása: „Csak az a nemzet maradhat fenn, amelyik meg tudja őrizni kultúráját.”

Oktatás a felsőfokon. A bolognai rendszer rossz. Méltánytalanul kettőtört és reménytelen pályákat von maga után. Miért csak két évvel a diploma előtt közlik, hogy az illető alkal-

mas-e a pályára? A másoddiplomások kiszípolozása is eszeveszett ötlet. Ki látott karmesterképzőst hangszeres diploma nélkül, operaénekest énekművész-tanári diploma nélkül, korrepetitort zongoradiploma nélkül?!

Változást remélek itt is, úgy gondolom, nem alaptalanul.

Gyermekvállalás, népességcsökkenés. Utóbbi ötven évünk szörnyű csapása. Nem osztom azt a nézetet, hogy ez csupán a folyamatosan romló életszínvonal következménye.

CSALÁD. Erről a csodálatos fogalomról méltatlan és gyenge vagyok beszélni. Meg nem érdemelt életem csodálatos ajándéka gyermekeim és unokáim minden szava, mosolya.

Életem kapcsán próbáltam egy-egy gondolatot lejegyezni. Elképzelhető, hogy nem pontosan hetven sor kerekedett belőle – így esetleg fiatalítottam vagy öregítettem magam.

Medveszky László

Vigh László

torna mesteredző, sportszerkészítő (Budapest, 1941. július 26.)

Feleségem Ferenczi Ilona testnevelőtanár. Gyermekeink: László, 1969, Zoltán, 1970, Ákos, 1973, Előd, 1976, Réka, 1982.

Iskoláim: Bp., XII. Németvölgyi Általános Iskola, Bp., XIII. Vas u. Széchenyi Közgazdasági Technikum Kereskedelmi Tagozat. 1964: TF tanári, 1968: TF szakedzői, 2002-től doktor.

Egész életemben a kemény, következetes munkában hittem. Mindig újításokra törekedtem, nagy hangsúlyt helyeztem a tanítványok ellenőrzésére.

Legnagyobb sikereimet a lógyakorlatok fejlesztésében értem el. Munkásságom kezdetén a ló volt az a szer, amely mozgásanyagában lemaradt. A világot járva mint edző hamarosan

felismertem, hogy a magyar adottságok mellett ezen a szeren lehetne megelőzni a világot. Ehhez szükségesnek látszott az edzésmódszerek fejlesztése és a kiegészítő szerek megalkotása. Mindezeknek köszönhető a ma is élő magyar lovasiskola.

Munkahelyek: Alsónémedi Általános Iskola (1964–66); IX. ker. Sportiskola, majd FTC (1964–89); II. ker. Sportiskola (1962–68); IX. ker. Szamuely u. (Lónyai u.) Általános Iskola (1968–74); Magyar Testnevelési Egyetem (1990–2006). 2006-tól nyugdíjas vagyok.

Tanítványok: Magyar Zoltán lovon: kétszeres olimpiai bajnok, háromszoros vilgbajnok, háromszoros Európa-bajnok, kétszeres Universiade-bajnok, kétszeres Világkupa-győztes; Sivado János; Vigh Ákos középiskolás világbajnok talajon, nyújtón (1990); Lengyel Imre műugró Universiade-győztes 3 m-en és toronyugrásban, olimpián 11.; Gál Róbert talajon olimpia 6., vb 3. helyezett.

Pályafutásom során felfedezések: Magyar-vándor; Magyar-orsó; szökkenő vándor negyedfordulattal; Sivado-vándor; keresztbe körfordulattal a korlát (azóta letiltott elem) és ezek variációi.

Oktatási segédeszközök: „mankó” (a csukló kímélésére szolgál); körzsámoly; gömbzsámoly; felfüggesztett vödör a páros kör tanulásához.

Irodalmi munkásság: *Lógyakorlatok* (Békési Sándorral közösen, három nyelven jelent meg, 1986); *Magyar tornatörténet* (a Nemzetközi tornatörténet fejezete); *Segítségadás a tornában* (a tantervi anyaghoz); *Gymnastics at school* (TF tankönyv, Hamza Istvánnal).

Kitüntetések: Munkaérdemrend aranyfokozata (1976); Sportérdemrend aranyfokozata (1980); KISZ KB Ifjúsági Érdemrend (1981); Edzői Nívódíj (2000).

Payer András

zeneszerző (Budapest, 1941. július 31.)

Hetven évről hetven sorban – ugyancsak két- esélyes feladat. Nem tudok mindent ebben a formában elmondani, bár, hogy hiteles legyek, mégis ezt kellene tennem. A száraz önéletrajzi adatok előtt elmondom, hogy muzikális családból származom. Ez már valószínűleg akkor kiderült, amikor 1944-ben szüleimmel a németországi Silen-

buchban amerikai fog-ságba kerültem, hiszen édesapám (dr. Payer Dénes) mint egészségügyi szolgálatos szolgált a magyar hadseregben, és ennek kapcsán Németországba szólította a kötelesség, ahova vihette családját is. Rövid időn belül amerikai fog-ságba kerültünk, aminek én nagyon örültem, mert az amerikai katonák nem gépfegyverrel

meg tankkal, hanem csokoládéval, rágógumival és nyalókával, valamint gitárzenével foglalták el azt a települést, ahol édesapám szolgált. Az amerikai gitárzenére táncra perdültem és énekekre fakadtam. Édesapámnak feltűnt, hogy muzikalitásom valószínűleg átlag feletti, és erre különös figyelmet fordított. 1947-ben visszatértünk Magyarországra, nyomban beíratlak az első elemibe, ahol az énekórán és a kórusban állítólag sok hasznomat vették, mert, mint később, zongoratanulmányaim alatt kiderült, abszolút hallású voltam. Ennek vannak előnyei és rengeteg hátránya. (Ha egy temperált hangszer hamis, akkor én attól megőrülök, mert nemcsak a relatív hangzást ismerem föl, hanem az abszolútot is.) Általános iskolás koromban, majd később, középiskolásként és egyetemistaként is leginkább a zene iránt érdeklődtem.

Születésem événél sokkal érdekesebb dátum az 1959. év, hiszen mint zeneszerző, ekkor jelentkezhettem első dalommal, melyet még kottára is kinyomtattak. A két dátum között elvégeztem a Goldmark Károly Zeneiskolát, és oszlopos tagja voltam a Sziget Utcai Általános Iskola énekkarának. A muzsika iránti affinitásomat az idő múlása csak fokozta, s így a zongora mellett klasszikusgitár-stúdiumokat is végeztem a zeneelméleti tanulmányaim mellett.

A gitár megnyitotta zenei fantáziámat, melynek köszönhetően számtalan dalt komponáltam kiváló muzsikusok és szövegírók bábáskodása mellett. Az akkori idők legnagyobb sztárjai megismerték dalaimat, melyeket az ORI lépcsőházában egy szál gitárral úgy adtam elő, mint napjaink aluljárós muzsikusai. Vámosi János volt a legbátrabb, mert ő vállalkozott elsőként arra, hogy Payer-dalt tűz-

zön műsorára. A dal hangszerelője Körmendi Vilmos volt, és bemutatta a Magyar Rádió. Ettől kezdve a Magyar Rádió dédelgetett gyermekének vallom magam, hiszen dalaim jobbik felét a legjobb énekesek és legjobb hangszerelők művés munkájával a siker felé terelte.

Kihagyhatatlan azon művészkollégák megemlézése, akik még hangszerelőként segítették pályafutásomat („payer-futásomat”): Bágya András, Balassa P. Tamás, Gyulai Gál János és az újabb időkben Malek Miklós, Zsoldos Béla és Wolf Péter.

Azóta is önfelelt boldogságot szerez, ha felcsendül egy-egy dalom az éterben. Ezt az érzést a Magyar Rádió még fokozni tudta az Életmű eMeRTon-díjjal. Őszinte legyenek? Könny szökött a szemembe.

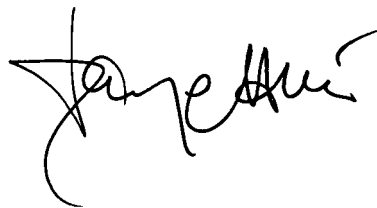
Az 1999. évi eMeRTon-életműdíjas énekes zeneszerzőként a hatvanas évek elejétől részese lehettem a hagyományos tánczenei stílus felfrissítésének. Jóformán az egész magyar élvonal énekelte, illetve éneкли dalimat. Számtalan dalomat vitte sikerre Németh Lehel, Zárny Márta, Vámosi János, Kovács Erzsi, Koós János, Tolgy Mária, Sárosi Kati, Zalatnay Cini, Aradszky László, Magay Klementina, kezdeti korszakában Koncz Zsuzsa, Szécsi Pál, Korda György, Katona Klári, Németh József, Mikes Éva, Komár László. De ne feledjük, hogy a legnagyobb magyar nevetető, Hofi Géza első sikeres nagylemezének jelentős részét is én írhattam. A számottevő együttesek közül a hatvanas, hetvenes években az Omega, Illés, Bergendy együttes, valamint a Magyar Rádió Big Bandje is műsorán tartotta a Payer-dalokat, akárcsak napjainkban a legfiatalabb generáció sztáregyüttesei, mint pl. a Cotton Club Singer's, valamint a Republic együttes. Szám-

tan világszláger is sikerre vihettek magyar változatban. Pl. Michel Legrand: *Szélmalom*, Rod Stewart: *Te vagy minden*, Dean Martin: *Minden ember szerelmes lesz egyszer*, vagy az olasz dalok közül Ricci e Poveri: *Áruld el* című dalát stb. Meghatározó dalaim közül hadd említsek csak párat: *Ó, egy Alfa Romeo*, *Annyi arc ismerős*, *Találkozás*, *Gedeon bácsi*, *Könnyek nélkül*, *Felmegyek hozzád*, *Még egyszer*, *Almát eszem*, *Nincsen olyan ember*, *Isten veled*, *szomorúság!*, *Az a sárga liliom*, *Nem születtem grófnak*, *Mama*, *Mostanában hosszabbak az éjszakák*, *Veled nem jó* stb.

Ezenkívül számtalan színdarabhoz írtam zenét, valamint a legkitűnőbb magyar jazz-rock zenészekkel kortárs mai magyar költők verseit is megzenésíthettem. Többek között Baranyi Ferenc és Gyurkovics Tibor barátom szerelmes verseit. Ezen kiadványokban segítségemre voltak Magyarországi jazzikonjai: Szakcsi Lakatos Béla, Babos Gyula, Déés László, Kőszegi Imre, Dandó Péter és Horváth Kornél. Nem szabad elfelejtkezni szövegíró kollégáimról sem, kikkel volt szerencsém megírni az eddigi életművem: S. Nagy István, Szenes Iván, ifj. Kalmár Tibor, Hajnal István, G. Dénes György – és néhány esetben Payer András. (Ez nem tévedés, mert olykor én is írok szöveget, ha nem tudok gátat vetni grafomán ösztöneimnek.)

A már említett énekes kollégáimmal együtt az elmúlt ötven esztendő alatt több millió felvételem vagy dalom jutott a hanglemezvásárlók kezébe. Saját albumaim közül a leg-sikeresebbeket említem meg, többek között: *Minden jót*, *Mónika!*, *Minden ember szerelmes lesz egyszer*, *Nem mondhatom el* vagy *Nincsen olyan ember* című szerzői és előadói albumom mellett pár évvel ezelőtt megjelent egy életműkiadványom *Annyi arc ismerős* címmel a Ríger's Digest gondozásában.

A muzsika nem enged el, úgyhogy a mai napig is koncertezem és élvezem a közönség szeretetét. A koncertpódiumon kívül rádiós és tévés produkciókban is részt veszek, nemcsak énekesként, hanem szerkesztő-műsorvezetőként is. Ilyen volt egykoron a Petőfi rádió *Promenáda*, az ATV *Zenés Kávéház* és az Echo Tv *Csak a dal* című műsora, melyben magyar szerzők magyar előadók által előadott magyar kompozícióit találjuk a nézők ízlésének megfelelő formában. Ez volt eddig, szeretnék még egy-két meglepetést okozni a magyar nézőknek és hallgatóknak a jövőben is.

Gyarmathy Ágnes

látványtervező-művész (Budapest, 1941. augusztus 9.)

Egész életemben kerestem az EMBERT. Meg akartam érteni minden zegzugát – a tételeket, amelyek mélyén ott kell lennie.

„Az igazat mondd, ne csak a valódit” – nézz a szemembe és ne félj! Soha ne félj magadtól! Hic Rhodos, hic salta!

A SZÍN és FORMA vezetett – barátom lett a „TÉR” és üvegcipőben járt a fájdalom. A vágy és a megvalósulás az én művészetem – amikor a papírra vetett álmom megelevenedik.

A létrehozás minden gyötrelmétt elfelejtve életem meg ezeket a pillanatokot. Szeretem a kihívásokat, szeretem a Tengert és a Sivatagot.

És a gyerekek – több generáció nőtt fel a kezem alatt az egyetemeken – már kollégák, dolgoznak, büszke vagyok.

A lélek törékeny. A virág meghal, ha letörik! Csak nézni, figyelni – és TÜRELEM.

Beengedni magamba mindent – a fényt, a zenét, a napsugarat, az esőt és a szelet.

Felkiáltani: ÉLEK!

Hát ennyi történt eddig; rohantak az évek, és gyűltek a rajzok, halmokká – hegyekké –, megszámlálhatatlan jelmezt terveztem meg és sok-sok gondolat alakult bennem térré; színházi előadások, filmek sokasága, melyek látványát odaadtam magamból, melyekbe beépült az életem.

Igen: a levegő, só és víz vagyunk.

Szárason az életrajzom következők – de persze ez semmit nem tesz, a

lényeg, hogy megtaláljam az embert.

Solymáron élek. Apám Gyarmathy Tihamér festőművész. Az 1959-es érettségi után – hogy az akkori megítélés szempontjából az egyetemi felvételinél hátrányos származásomat „enyhítsem” – egy évig a Kőbányai Tűzállóanyag-gyárban téglát rakodtam vagonba. 1960 szeptemberétől

1962 júniusáig a Pécsi Nemzeti Színház ösztöndíjas színésze lettem. 1962 szeptemberétől 1966-ig a Poznani Képzőművészeti Főiskola (Państwowa Wyższa Szkoła Sztukoplastycznych Poznanu) hallgatója voltam, ahol festészetet, grafikát, látványtervezést tanultam. 1966-ban már itthon a Szegedi Nemzeti Színházhoz szerződtem, ahol 1968-ig dolgoztam. Ezután több magyar színháznak voltam tagja: 1968–72, Debreceni Csokonai Színház; 1972–78, ismét Szeged; 1979–81, a kecskeméti Katona József Színház; 1981–88, Békéscsabai Jókai Színház. 1988-tól 1990-ig ismét a kecskeméti színház tagja lettem. 1990-ben újra Debrecenbe szerződtem, ahol 1993-ig voltam a színház tagja. 1993-ban a nyíregyházi MórícZ Zsigmond Színház tagja lettem, ahol 1995-ig dolgoztam. Más színházaknál vendégként dolgoztam. Állandó színházi szerződést 1995 óta elvből nem kötök, a kötöttségtől megszabadulva csak a soron következő előadásra koncentrálok. A nyíregyházi színházzal a kapcsolatom szabadúszóként is megmaradt, egészen

1998-ig. Életművem mennyiségre jelentős: mintegy ötszáz, különböző műfajú előadás fűződik a nevemhez. Számos magyar és nemzetközi film, valamint tévéjáték jelmezét terveztem, például Szabó István: *Mefisztó*, Gárdos Péter: *Szamárköhögés*, Enyedi Ildikó: *Az én XX. századom*, Szántó Erika: *Gaudiopolis*, Dario Argento: *Az Operaház fantomja*, Emidio Greco: *Az egyiptomi tanács*, Alberto Negrin: *Perlasca, egy igaz ember története*, Alberto Negrin: *Emlékszem Anna Frankra* című filmekét.

1989 óta tanítok, először a nyíregyházi Művészeti Szakközépiskola tanára voltam. Később a budapesti Képzőművészeti Egyetemen tanítottam, 2003-tól a Kaposvári Egyetem Látványtervező Tanszékének tudományos főmunkatársa vagyok.

1978-ban Munkácsy-díjat kaptam. Egyéb kitüntetések: Gyula Város Művészeti Díja (1981), Békés Megye Művészeti Díja (Pro Urbe, 1986), Nyíregyházi OSZTÁR-díj (1996) – legjobb tervező, Debrecen – Kortárs művészeti díj (2003), Szegedi Dömötör-díj (2003) – a legjobb jelmeztervező, Debreceni Művészeti Nívódíj (2004).

Filmjeim közül a *Mefisztó* Oscar-díjat kapott (1981).

További díjazott filmtervezéseim: *Három szegény szabólegény* – díszlet, jelmez – r. Katkics Ilona, Magyar Televízió tervezési Nívódíja (1981). *Szamárköhögés* – jelmez – Montreal: FIPRESCI Prize (1987); Chicago Gold Hugo-díj; Troia: Prize for the Direction; Budenz Alpina, Mai Prize (1988); Vevey: Prize for the Best Film, Prize for the Best Performance to the „family” of the film (1988). *Gaudiopolis* tévéfilm – jelmez – Prix Italia Television Festival – RAI PRIZE (1988); Strassburg – Prix Europa Television Festival Best Fiction of the Year

(1989), *Az én huszadik századom* Gene Muskowitz Pritze, Special Prize Cannes (1989); Golden Camera Edinburgh (1989); Special Prize Budapest – The Pritze Hungarian Critics (1990) *Perlasca, egy igaz ember* TV-Oscar-díj – 42. San Remó-i Filmfesztivál (az év legjobb alkotása, 2002).

Pályám kezdetén burjánzó, nagyon színes látványvilágú tervekét készítettem.

(Csajkovszkij: *Pick Dáma*, Szeged, 1967, r. Versényi Ida. Hervé: *Lili*, Bp., 1967, r. Seregi László. Hindemith: *Mathis a festő*, Szeged, 1968, r. Versényi Ida. Ilyés Gyula: *Kegyenc*, Debrecen, 1969, r. Giricz Máttyás. Svarc: *Sárkány*, Debrecen, 1970, r. Giricz Máttyás. Madách: *Az ember tragédiája*, Gdansk, 1970. Molière: *Mizantrop*, Bp., 1971, r. Vámos László. Hernádi-Jancsó: *Fényes szelek*, Bp., 1971, r. Jancsó Miklós. Shakespeare: *Macbeth*, Miskolc, 1971, R: Nyilassi Judit)

Később nyugodt vonalú, tudatosan használt színvilággal rendelkező időszak következett.

(Lunacsarszkij: *A felszabadított Don Quiote*, Szeged, 1973, r. Giricz Máttyás; Krleza: *Golgota*, Szeged, 1974, r. Giricz Máttyás; Verdi: *Otello*, Szeged, 1975, r. Horváth Zoltán; Daneke: *Negyven gazfickó meg egy megszületett bárány*, Szeged, 1976, r. Giricz Máttyás; Mitch Leigh-Dale Wasserman: *La Mancha lovagja*, Szeged, 1976, r. Giricz Máttyás; Déri Tibor: *Képzelt riport*, Szeged, 1977, r. Giricz Máttyás; Muszorgszkij: *Borisz Godunov*, Szeged, 1977, r. Giricz Máttyás; Verdi: *Álarcosbál*, Debrecen, 1993, r. Vámos László; Mozart: *Varázsfuwola*, Debrecen, 1994, r. Vámos László.)

Jelenleg letisztult, konstruktív, a minimal-art légkörével rokon, a színpszichológia eredményeit alkalmazó terveim vannak.

(Bozzai Attila: *Az utolsó öt szín*, Bp., 1999, r. Kerényi M. Gábor; Shakespeare: *Lear király*, Győr, 2005, r. Ács János; Mozart: *Idomeneo*, Debrecen, 2005, r. Antonio Petris, Shaw: *Szent Johanna*, Győr, 2005, r. Ács János; Wagner: *A bolygó hollandi*, Debrecen, 2006, r. M. Sturm; Brecht.: *Koldusopera*, Bp., 2006, r. Alföldi Róbert; Molière: *Tartuffe*, Bp., 2006, r. Alföldi Róbert; Celia: *Adriana Le Cublar*, Mezzo operafesztivál, 2008, r. M. Sturm; Euripides: *Orestes*, Bp., 2008, R. Alföldi Róbert, Francis Hackett: *Boleyn Anna* [díszlet, jelmez], Pécsi Nemzeti Színház, r. Somogyi Szilárd, Francesco Cilea: *Adriana Lecouvreur* [jelmez] Bemutató: 2008. november 3. Szegedi Nemzeti Színház, r. Michael Sturm.)

Kiállításaim: 1966 Poznan – *Teatru Polskiego w Poznaniu*, 1974–77–80 Miskolci szcenikai biennálé – *Miskolci Galéria*, 1975 Szeged – *Móra Ferenc*

Múzeum Képtára, 1976 Eger – *Szcenika Hungarica – Gárdonyi Géza Színház*, 1982 Kaposvár – *A 13 sz. Volán Vállalat kiállítóterme*, 1984 *Fényes Adolf Galéria*, Budapest, 1984 *Érd – Városi Művelődési Központ kiállítóterme*, 1984 Szófia – *a Magyar Kultúra kiállítóterme*, 1984 *Békéscsaba – Munkácsy Mihály Múzeum*, 1984 Berlin – *Haus der Ungarischen Kultur Berlin*, 1994 Nyíregyháza – *Levegő, víz és só vagyunk* – *Városi Galéria*, 1996 Nyíregyháza – *Képzőművészeti Szakiskola kiállítóterme*, 2000 Budapest – *Derkovics Galéria*, 2004 Budapest – *Körmendi Galéria – Gyarmathy dinasztia*, 2004 Budapest – *Mesélő bábok között* – *Kolibri Színház*.

Gyarmathy Géza

Kovács Lóránt

fuvolaművész (Győr, 1941. augusztus 10.)

Beleszülettem a második világháborúba, az utána következő nyomorúságos évekbe, a kommunizmus szörnyűségeibe, az '56-os forradalomba. Így kezdődött életem, mely mégis felemelően szép, színes, sikeres és boldogsággal teli volt. Apám 1944-ben kántor-tanítóként került Szentendrére. Néhány évvel később, a Rákosi-időkből lemondott kántori tevékenységéről, és ezzel megteremtette gyermekei számára a továbbtanulás lehetőségét. A családban

meleg szeretet ölelt körül bennünket, ahol szinte naponta szólt a kamarazene. Mindenki játszott valamilyen hangszeren. Én hatéves koromtól zongoristának készültem a szentendrei zeneiskola nehéz, hányattatott körülményei között. tizenhárom éves voltam, amikor hobbi fokon elkezdtem fuvolázni is.

Mindkét hangszerből felvételiztem a Budapesti Zenei Gimnáziumba, ahol – most már tudom – nagy szerencsémre a fuvola szakra vettek fel, és ez meg-

határozó lett egész életemre. Nem volt könnyű a fűtetlen, rozoga HÉV-vel naponta Pestre utazni, ahol fűtőkben lógtunk a nyitott teraszú villamosokon. De amint beléptem a gimnázium épületébe, egy más világba érkeztem. A tanári kar magas szellemiséget, kultúrát árasztó tudós társaság volt. Ők szeretették meg velem a művészettörténetet, felkeltették érdeklődésemet az ókori nagy birodalmak történelmének, művészetének megismerése iránt. Rávettek a magyar és a világirodalom remekműveinek elolvasására, melyekből számomra mind a mai napig a költészet él és hat a legerősebben.

Osztálytársaimmal együtt éltük át '56 megrázóan boldog napjait és az utána következő szörnyű pusztítás éveit.

Innen egyenes út vezetett a Zeneakadémiára, ahol a legmagasabb pontszámmal vettek fel a fuvola szakra. Már harmadéves koromban bekerültem a Magyar Állami Operaház zenekarába, ami nagy sikernek számított. Mégsem lettem ettől elbizakodott, mert élt bennem egy eltökélt szándék, hogy elérjem az európai fuvalaművészet legmagasabb színvonalát. Ebben az időben szinte lehetetlen volt hozzájutni nyugati kottákhoz, hanglemezekhez. A Magyar Rádióban is csak elvétve hallgathattam Rampal fuvolázását. Erős elhatározás élt bennem, hogy amint lehetőségem adódik, elmegyek a legjobbakkhoz tovább tanulni, és meghívom őket Magyarországra. Ezt a tervemet nagy kitartással véghez is vittem. Rengeteget tanultam a legjobbaktól, s ezt a tudást minden fuvolatanár számára elérhetővé tettem hazai továbbképzések szervezésével.

1964-ben „vörös” diplomával befejeztem tanulmányaimat, és még ebben az évben megnősültem. Feleségem, aki gimnazista korában a Knézits utcai apácáknál tanult, és akit ennek ellenére fölvettek a Marx Károly Közgazdasági Egyetem külkereskedelmi szakára, nem zenész ugyan, de nagy szakmai tudásával, odaadó szeretetével és támogatásával fellendítette és sikeressé tette hazai és nemzetközi karrieremet. 46 éve élünk boldogan egymás mellett, a nagyon korai szerelemtől a mai, már-már fiatalosan öregedő éveinkig. Hálás köszönettel tartozom neki ezért a gazdag életért!

1965-ben Ferencsik János átvitt a Magyar Állami Hangversenyzenekarba szólófurolásnak. Ettől kezdve elindult világjárásom. Ebben az időben ez a lehetőség szinte csak a sportolóknak, a kereskedelmi utazóknak és a művészeknek adatott meg. Igyekeztem mindent megnézni és megismerni, amerre csak jártunk.

Még ebben az évben megnyertem a Budapesti Nemzetközi Fuvolaversenyt.

1966-tól tanársegédként taníthattam idős professzorom mellett a Zeneakadémián, és rá egy évre, a halála után már önálló, adjunktusi megbízást kaptam. Azóta 46 éven át – emelkedve a ranglétrán – tanítottam. Tanítványaim néhány év múltán már Európa legrangosabb versenyein jeleskedtek, és ismertek lettünk világszerte. Munkám tehát háromrétű volt: zenekar, tanítás és szólókoncertek.

Két japán szólóturném és a tanításban elért sikereim után meghívást kaptam Tokió legnagyobb zenei egyeteméről, a Musashino Academia Musicae-től.

Izgatott ez a meghívás, mert a két szólóturném alkalmával kissé megismerhettem a kereszténységtől teljesen eltérő buddhizmust és sintoizmust. Mélyen hatott rám a művészetük, a természettel mindig harmóniában épült templomaik, az erőt kifejező szobraik és lágy, lírai finomságú festészetük. Teljesen más, mint a harsogó és dicsőséges európai művészet (mely azért számomra termé-

szetesen mindenek fölött áll). Más, mégis élményszerűen szép. Tizenöt éven keresztül összességében több mint hat évet éltem és tanítottam Tokióban családommal együtt. Nagy örömünkre 1977-ben fiunk született, ő csavargásaink alatt hét évig amerikai iskolákba járt. A tanítás mellett számos lehetőségem volt szólókoncerteket is adni. Élveztük Japánt, a japánok természetszeretétét, az ételeiket, az ünnepeiket és a jól szervezett életüket.

Japán messze van, oda- vagy hazarepüléseink alkalmával lehetőségünk volt megállni, és szinte az egész Távol-Keletet bejárhattuk. Ez a lehetőség igazi utazókká tett bennünket. A feleségem mint külkeres, én pedig ÁHZ-tagként már többször beutaztuk és csodáltuk szinte egész Európát. Japán után viszont most is él bennünk egy vágyódás a Kelet felé, a népek nagy bölcsője, a fuvola őshazája felé. Meglátogattuk Kínát is, és ámultunk-bámultunk, 2010 tavaszán pedig nagy utat tettünk Indiában. Már nem először, de most is a legszebb arcát kutattuk, az indiai kultúra leírhatatlan ősi szépségét. Már-már azt kellett hinned, hogy ilyen alkotásokat csak hindu istenek hozhattak létre.

Azt a mérhetetlenül sok életeményt, mely az életemet jelenti, ebben a terjedelemben lehetetlen leírni. Szép volt, és igaz volt!

Pályafutás: 1963–64 Magyar Állami Operaház zenekara, 1965–1990 Magyar Állami Hangversenyzenekar, 1. fuvola, 1966–2010 Liszt Ferenc Zeneműv. Főiskola, majd Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, fuvola tanszak – tanársegéd, adjunktus, docens, majd 1981-től egyetemi tanár.

1965-ben az I. Budapesti Nemzetközi Fuvolaverseny I. díját nyertem. Szólistaként hangversenyeztem, illetve televízió- és rádiófelvételeket készítettem szinte minden európai országban, Japánban, az Egyesült Államokban, Oroszországban, Indiában, Kubában és a Fülöp-szigeteken. 1985 és 1997 között megszakításokkal több évet tanítottam vendégtanárnaként Japánban a Musashino Academia Musicae-n.

Mesterkurzusokat vezettem Ausztriában, Belgiumban, Görögországban, Hollandiában, Japánban, Magyarországon, Németországban, Olaszországban, Oroszországban és az Egyesült Államokban.

Nemzetközi fuvolaverseny elnöke voltam Budapesten 1980-ban,

1994-ben és 2003-ban, zsűritag Barcelonában, Párizsban, Münchenben, Kobében, Prágában, Lipcsében és Bukarestben.

Kitüntetések:

Liszt Ferenc-díj (1972), Erdemes Művész (1983), Ferencsik János-emlékdíj (1991), Magyar Fuvolás Társaság Életműdíja (2006), Életműdíj Olaszországban (2007).

Diszkográfia:

LP lemezek a HUNGAROTON, ill. ARS NOVA (Milano) kiadásában:

A Fúvósverseny Győztesei 1965 LPX 1246

Rameau: Pieces de Clavecin en Concerts LPX 11453

Händel: Szonáták (ARS NOVA)

Telemann: Kvartettek (ARS NOVA)

Vivaldi: Il Pastor Fido Szonáták (ARS NOVA)

Vivaldi: Concertos SLPX 12281

Vivaldi: Áriák fuvolaszólokkal SLPX 11632

J. S. Bach: Fuvola szonáták I. LPX 11466

J. S. Bach: Fuvola szonáták II. LPX 11533

J. S. Bach: *Brandenburgi versenyek*
No.1-6 SLPX 11849-50

J. S. Bach: *Versenyművek zongorára*
és fuvolára SLPX 11752

J. S. Bach: *Suites* SLPX 11787-88

J. és M. Haydn: *Fuvolaversenyek*
SLPX 11530

Mozart: *Fuvolaversenyek* SLPX 11974

CD-k:

A fentiekből kiadták az összes J. S. Bach, Vivaldi, Rameau, Haydn és Mozart HUNGAROTON-felvételt.

A Magyar Rádió CD-re vette az összes, általa készített hangfelvételt.

Korács József

Vén Zoltán

grafikus (Pestszenterzsébet, 1941. augusztus 14.)

Kételtű ember vagyok. Egyszerre élek Budapesten és Fonyódon. A többit lásd a *Humorlexikonban* és másutt. Nehéz hetven sort írnia egy képzőművésznek. Nagy szerencse kell ahhoz, hogy megéljen hetven évet. Ilyenkor az ember már eljut a protkológiától a proctológiáig.

Pár hónapos koromban leugrottam a konyhaasztalról, amint pelenkáztak. A konyhakötőtől tíz centire kaptak el bal lábamnál fogva.

Általános iskolai igazgatóm nem javasolt továbbtanulásra, mert nem kell egy értelmiségi család gyerekének is értelmiséginek lennie. ('56-ban disszidált Amerikába.) Gimnáziumba humán tagozatra íratott be Apám. Már előre örült, feltételezve, hogy korrepetálnia kell engem latinból. Az osztályt egy hónap múlva átminősítették reál tagozatra, mert a Vörös Csepelnek nem

filoszokra és egyéb kasza-kapakerülőkre van szüksége, hanem mérnökökre. Fizika szakos osztály lettünk, mindennapi matematika- és fizikaórával. A sokkhatástól megriadva végigbukdácsoltam a középiskolát kiváló tanárain igyekezete ellenére. Ma sem tudom biztosan, hogy a *Külvárosi éjt* Vörösmarty vagy Ady írta-e. A Pénzjegynyomda tervezőosztályán eltöltött évtized hatása viszont felemelő volt, úgyhogy elkészítettem a magam bankjegyét, egy hatszázhusz forintos hátoldalát. A kép alkimista műhelyt ábrázol, ahol épp aranyat csinálnak a szarból. Igazgatóm értette a viccet – kirúgott. Azóta vagyok szabadúszó. A sikertelenségek elbizonytalanítottak, erényeimben tétova vagyok. Igazolásul abból épülök, ha dicsérnek. Nem baj, ha szembe, hosszan, ismétlésekbe bocsátkozva, elvtelenül. Ezek után inkább a kritikusokra támaszkodom, és a rólam, illetve munkáimról szóló vélemények közös nevezőjét keresem.

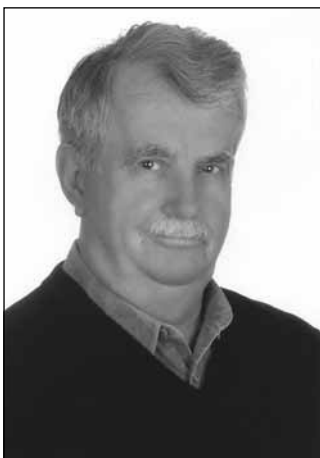
Egy nemzetközileg elismert prágai professzor monográfiát jelentetett meg róla (*The Sly Joker*). Európa egyik leghumorosabb grafikusának tartja, aki a

világ jelenségeit ugyan tiszteletlenül figyeli, de távol tartja magát az olcsó megoldásoktól.

Néhány rövid idézet a munkásságomat méltató írásokból (mivel nem elég himnikusak, a szerzők nevét mellőzöm). – „Ahhoz, hogy igazán belemélyedjünk Vén Zoltán képi világába, ismernünk kell a rajta szereplő alakokat. Tudnunk kell időben, térben elhelyeznünk őket. Az általános műveltségen túlmenően rendelkezünk kell ismeretekkel a mitológiáról, a bibliáról és egyéb kultúrtörténeti hátterekről is.” – „A művész a magyar kisgrafika világszerte ismert és elismert mestere, amint ezt – többek között – a sanghaji meghívások kiállítások is igazolják. A Bolognai Akadémia az ex libris 25 legjobb európai mesterének egyikeként hívta meg kiállításra.” (Persze botorság lenne az ilyeneket nagyon komolyan venni.) – „Rákérdez a kulturális múltra és jelenre. Felfedezi a jelenségek színét és fonákját, sokszor ugyanazon alkotásban. Parafrazeálja kulturális életünk kész tárgyait. A szakralist profanizálja, a profánt szakralissá emeli.” – „A rézmetszetet, az ex libris ritkaságszámba menő művelését nem tekinti időrabló penzumnak. Művészete egyszersmind hagyományos és modern. Archaikus stílszerűsége és a mai szemmel is kifejező erejű formanyelve a jelenkor művészetét, művészetelméletét foglalkoztató problémák vizuális megjelenítését is felvállalja egy nem ilyesmire szoktatott anyagba. Így jön létre a sajátos vénzoltáni humor, amely a szelíd iróniától a groteszk érintésével a végletes szarkazmusig ível.” – „Gyakran dolgozik ready made-ekkel, a kiválasztott tárgyak kópiáin kisebb-nagyobb változtatásokat hajt végre, majd olyan millióbe helyezi, melynek révén új értelemre, értelmezhetőségre tesznek szert.” – „Ebben a filozofikus, a világot kesernyés, kalodába záró mosolyban és a – nemritkán – dévaj hahotában történelmi korok csúsznak egymásba. *Dávid és Judit kibicikliznek, Tatjati levele Anegihotephez, Miszték kislány ugróiskolát játszik* című alkotásai bizonyítják, hogy a művész mitológiában is megmerült kedélye messze túl mutat a műveltségeszményt fókuszban tartó gyarapodáson.” – „A groteszk a művészet udvari bolondja. Aki nem akarja őt megérteni, a sipkája rézcseréjével kiveri a szemét. A mester nem képzelel el így a világot, hanem így is látja.” – „Mikor szembesültem a világtojásán trónoló *Ptah* fényistennel és a hieroglifák között villanykörtét, vasalózsínort, viharlámpát, sőt csillárt is felfedeztem (ezekért a részletekért érdemes élni!), rájöttem: kiderült, hogy a mester valójában sültrealista.”

Búsi Lajos

fazekas (Mezőtúr, 1941. augusztus 17.)

Búsi Lajos a fazekas szakmával általános iskolai tanulmányai után ismerkedett meg. Lévai Alberttől tanulta meg a fazekasság alapját, a korongolást. Pályája kezdetén nem volt kialakult stílusa, főként az elődök és más tájegységek munkáit másolta. A népművészetre Boros Géza hívta fel a figyelmét.

Első figyelemre méltó eredményét 1967-ben érte el, amikor a Gerencsér Sebestyén-pályázat fődíját kapta meg. Ugyanabban az évben lett népi iparművész.

Kísérletezett a folytatott és a fröcskölt technikával, továbbá az ún. macskatalpas technikával.

1975-ben holdas díszítésű fennálló edényeivel másodszor nyerte el a Gerencsér Sebestyén-pályázat fődíját. Ekkor kezdett a mezőtúri és az ahhoz

formailag és máztechnikailag is közel álló gömöri hagyományok alapján kialakulni sajátos, egyéni stílusa.

Főként nagyméretű fennálló edényeket készít, de nem idegen tőle a háztartási edények, kuglófsütő, étkezéslet készítése sem. Edényeit elsősorban zöld, sárga és barna mázzal díszíti, írókát nem használ.

1984-ben lett a népművészet mestere, számos kiállításon szerepelt és pályázatot nyert munkáival.

Bagdy Emőke

klinikai pszichológus, pszichoterapeuta (Tiszafüred, 1941. augusztus 18.)

A megtisztelő felkérés számadásra késztet, noha még nem léptem át a hetvenes kapun. Aktív és tervekkel teli „hetvenes” vagyok, de már mögöttem vannak azok az évtizedek, amelyeket szokványosan teremtő életidőszaknak tekintünk. Elfogadom, hogy ez így van rendjén, és örülök, hogy van mit összegezni. Éppen most lettem emeritus professzor, ez már magában véve az életkoromra, a beszűkülő időperspektívára és alkotó lehetőségeim korlátaira figyelmeztet. Pszichológusként azonban tudom, hogy senki nem érzi annyi évesnek magát, amennyit a kronológia számon tart, a szív örök fiatal, mert az érzelmi agyunk időtlen, nem képes időben gondolkodni. Hegel a „világész cselvetéséről” szól: nagy vigasz, hogy nincs lelki öregségtudatunk.

A hatvanas megállóban nem értem rá összegzésre. Akut gondban voltam, sietős volt minden. 2000-ben a Károli Gáspár Református Egyetem pszichológia szakát indítottuk, ez a szakmai kihívás megújította szakmai életem motivációit is. Nagy váltás volt ez számomra, 34 év klinikai pszichológiai, szorosán egészségügyi tevékenységből az oktatásba átlépni és elbúcsúzni a „Lipótmezőtől”, ahol szakmai pályá-

mat Mérei Ferenc szárnyai alatt 1968-ban elkezdtem, elmeosztályokon, laboratóriumban, vezetőhelyettesként, osztályvezetőként, végül szakigazgatói tizenkét év munka lezárásával. Elköszöntem az első magyar klinikai pszichológiai tanszék vezetői állásától is, amelyet 1994-től szívvel lélekkel vittem, sőt a klinikai pszichológiai szakmai kollégium vezetését is átadtam, amelyben tíz éven át óvhattuk, építhettük a hazai klinikai pszichológiát és pszichoterápiát. Sorsfordulós élethelyzetben lettem hatvanéves.

Ma, csaknem tíz évvel később, amikor az ország négy éve első helyen álló pszichológusképzésének tízéves jubileumát ünnepeljük, hála és öröm hatja át a lelkem: nem éltem hiába. A maroknyi tanárral és harminc hallgatóval indított képzés Pszichológiai Intézetté nőtte ki magát, mely négy tanszékből és egy továbbképző központból áll. 640 hallgatónk egyharmada posztgraduális képzésre jár, a BA és MA szakokra most is a hazai legmagasabb felvételi pontszámokkal lehetett bekerülni. Büszke vagyok erre a kibontakozásra és eredményre. A növekedés, fejlődés, előrehaladás eredményességi érzései uralják a lelkem, amiért minden akadály, viszonytagság, küzdés ellenére végül sikerült, amire vállalkoztam. Merész talán Madách szavaival így fogalmaznom, de a magam élethite és törekvése „bármely csekély volt, lelkesített, s előbbre vitte az emberemet”. Megtettem, ami töltem telt. Be kell látnom, hogy pályám során soha nem a magam személyes jólléte izgatott, hanem az értelmes szakmaépítés akarása. Ebben is jó mesterem volt Mérei Ferenc.

Ha visszatekintek most „hetven év magasából”, akkor jól követhető nyomvonalon rajzolódik ki alapító-teremtő buzgalmam és ennek számos eredménye. Ilyen pl. 1985-ben Debrecenben az orvosi egyetemen az orvosi pszichológia tárgy bevezetése, ma már Magatartástudományi Intézet képviseli ezt a tudásanyagot. Debreceni egyetemi tíz évemben személyiség- és klinikai pszichológiai tanszékalapító lehettem, majd 1993–94-ben a szupervizori szakirány hazai meghonosítása, alapítása és szakindítása került küzdelmeim középpontjába. Volt sok ellenerő, mégis sikerült. A klinikai pszichológiai szakképzés önállósulásakor 1994-ben Budapesten az első tanszékvezetőként is négy újabb klinikai szakirányt alapítottam, és elősegítettem a debreceni, majd a pécsi egyetemen a klinikai és mentálhigiéniai szakirányú képzések elindítását. 2000-ben a Károli egyetem pszichológia szakának alapítása és indítása magában véve is kockázatos vállalkozás volt, sikerült. Itt az évek során a szupervizorhoz 1995-től a mentálhigiéné szakirány, végül 2009-ben a coach-képzés is kapcsolódott. Mind szívügyem volt. Mindezt persze nem egyedül értem el, hanem mindvégig jó munkatársi és szakmai szövetségekben, barátságokban, kollegiális együttműködésekkel. Megérte hát a fáradozás, helyes volt azt tennem, amit a szívem diktált. Az életem értelmet nyert jó néhány olyan fáradozásban, amelyre időmet, energiámat számolatlanul adtam, szívesen, odaadóan. Visszatekintve – Viktor Frankl szavaival szólva – „tele a csűr”, van mire nyugodt lélekkel gondolnom. Egészséges vagyok, és még sok a tervem, tennivalóm.

Most, hogy a hetvenedik évbe léptem, életérzésemben több a megnyugvásos boldogság, mint bármi-

kor korábban. Ránézek gyermekeimre, unokáimra, és felmelegszik a szívem: „non omnis moriar”, génjeim maradandó nyomot hagynak ebben a világban. Körülvesz a szeretet, és látom, érzem, átélem, hogy minden szakmai eredményem elé helyezhető ez a legigazibb alkotásom, a család, az „élet alapítása” és építése. Három gyermekemmel és öt unokámmal beteljesítem a női mivoltom nembeli lényegéből fakadó életfeladatot: az élet újrateremtését. Minden, ami él, a szeretet melegében képes növekedni. A hivatásra készülők szakmai nevelésében is az elfogadó szeretetkapcsolat a meghatározó. Reménykedem, hogy számtalan tanítványom emlékeiben, szakmai identitásalakulásában nyomot hagy az alma mater is, mely szerette, nevelte-növelte, s amelynek szellemiségéért vezetőként felelős voltam.

Az én életemben sajátos viszonyba került a szakmai és személyes sors. Hivatásomat és a szakma építését személyes életfeladatnak éreztem, családi életemet pedig áthatották a szakmai normák: igyekeztem arra, hogy ne legyek „olyan suszter, akinek lyukas a cipője”. Így aztán puritán parallelizmus alakult ki az életemben: szakma és család, avagy család és szakma. Más nem fért bele. Mindig volt preferáltabb, hol a szakma, hol a privát élet, és küzdöttem a sorsomba beépült konfliktussal: melyiket szerettem jobban? Nem az én tisztem, hogy az eredményt megítéljem, megtettem, amire képes voltam.

Minden élet műalkotás. Az enyém a második világháborús kisgyermekkorból, az x-es megbélyegzettségű, „osztályellenség, sovíniszta-irredenta” költő nagyapám és „egyéb”-nek tekintett református lelkész édesapám kirekesztettségéből eredő származási hátránnyal indult. Nagyon jó tanuló-

nak kellett lennem, hogy gimnáziumba bejussak, majd kerülő utak után pszichológia szakos egyetemi hallgató. A hetedik pártkongresszus évében, 1963-ban vettek fel, amikor Kádár híres beszéde („aki nincs ellenünk, az velünk van”) feloldotta a származási kirekesztést. Megküzdöttem kitűnő tanulmányi eredményeim révén mindvégig az akadályokkal, mígnem egyetemi éveim idején Mérei Ferenc, az '56-os elítélt és börtönből szabadult zseniális pszichológus a politikai száműzetése helyén, a Lipótmezőn tanítványául fogadott. A szocializmusnak nevezett évtizedekben személyes szakmai történetem belefőzött a magyar klinikai pszichológia „történelmébe”, míg a „burzsoá áltudomány”-ból ismét respektálható tudománnyá válhatott és visszakerült az egyetemi képzsébe. Aligha lehet a

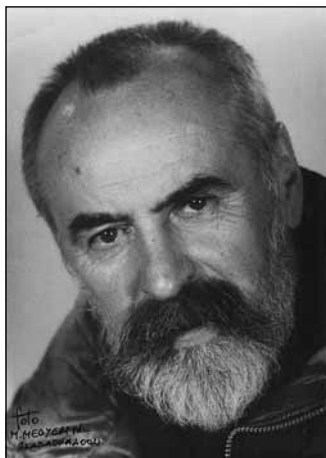
megszabott gyűszűnyi terjedelemben többet mondanom a pszichológia történetéről, benne magamról, ennyi azonban elég is. Az én életművem a tanítványaimban bontakozik ki leginkább, így joggal érezhetem: „ifjú szívemben élek, s mindig tovább...”

Mindig szerettem tanítani és lelket gyógyítani. Ezt teszem ma is, és tanítok „nem közép-iskolás fokon” a média minden csatornáján és mindenütt, ahová hívnak és ahol terjeszthetem a pszichológiai ismereteket. Remélem, sokáig végezhetem ezt a szolgálatot. Mégsem időt kérek a sorstól, hanem csak azt, hogy szabott életidőmben mindig a személyes érdekeltségen túlmutató értelme legyen annak, amit teszek.

Dr. Rapcsák Endre

Vicsek Károly

filmrendező (Újvidék – ma: Szerbia –, 1941. augusztus 21.)

„E világon ha ütsz tanyát...”

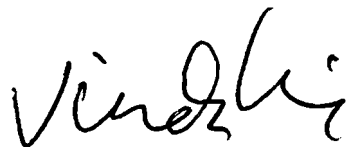
1999. május 3-án érte az első rakétatámadás az Újvidéki Televízió épületét. Másnap néhány barátommal csónakkal átkeltünk a Dunán, hogy kimenekítsük műsoros kazettáinkat. A három újvidéki Duna-híd már a folyó fenekére bombázták, ezért érkeztünk vízi úton. Precíz munkát végeztek a NATO-legények: csak a tornyot és a műsorsugárzás elektromos berendezését lőtték szét. Az irodák falai és a szekrények rádőltek az asztalokra, kazettáink szanaszét hevertek a földön, épület-hulladék, összetört bútorok között. Négykézlábra ereszkedve megkezdtem a szétszóródott kazetták gyűjtését. Nem vihetem magammal valamennyit...

Így hát kénytelen vagyok szigorúan válogatni. Mit érdemes átvenni a túlsó partra, megmenteni az utókornak? Megnyugszom a gondolattal: befejezetlen, torzó marad ez a filmes karrier. Eddig csak elfektették ötleteimet, cenzúrázták filmjeimet vagy egyszerűen dobozban felejtették őket. A NATO-kritika radikális

és brutális: rakétákkal szelektálja műveimet. A világ elégedetten nézi, hogyan lövik szét az újvidéki „szerb” televíziót.

1968 őszén jöttem vissza Újvidékre Belgrádból, ahol öt évig bölcsészetet tanultam, a Filmmúzeum volt a második otthonom, és diáktüntetésekem kapta az első leckét: van-e értelme és lehetséges-e változtatni ezen a világon? Diákvezéreinket megvásárolta a hatalom, tanárainkat eltiltották az oktatástól. Hiába üvöltöttük napokig: „Vesszen a vörös burzsuj! Ne higgyetek a sajtónak!” A következő években dokumentumfilmeket forgattam az Újvidéki Televízió részére, a dél-bánáti székelyek, drávaszögi és a muraközi magyarok életéről. Döbbenetes volt a felismerés: hogyan félnek ezek az emberek, akiket elszakítottak az anyaországtól, kisebbségi sorsba nyomorítottak, naponta megaláznak, örökös félelemben, idegenként szenvedik meg mindennapjaikat. „...mert enyém a föld; csak jövevények és zsellérek vagytok ti nálam” (Mózes III.25.23.). Első nagyjátékfilmemben elhangzik a bibliai idézet (*Parlag*, 1974).

Amikor a lerombolt Kórógyon forgattam 1993-ban, a szétlőtt református templom előtt igazoltatott a szerb járőr, és bekísért a katonai parancsnokságra, ahol egy katonatiszt, tintaceruzáját nyalogatva kérdezgetett és Kalasnyikovjára támasztott kockás noteszébe jegyzetelgette válaszaimat: „1941. augusztus 28-án születtem, Újvidéken. Filmrendező vagyok.” „Mađar (magyar)?”, kérdezte. „Igen, magyar vagyok.” Lehet, hogy nem pontosak ezek az adatok. Anyám szerint augusztus 21-én láttam napvilágot, keresztanyám 28-át mondta a papnak. E világon ütöttem tanyát, de csak kettőször szült meg az anyám.

Vukán György

zongoraművész, zeneszerző, karmester (Budapest, 1941. augusztus 21.)

A Creative Art Ensemble Ltd. művészeti vezetője, a Creative Art Jazz Trio zongoristája (*bőgő Berkes Balázs / dob Balázs Elemér*), a Creative Art Brass & Rhythm vezető komponistája és karmestere.

1960-ban a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán végzett zongora szakon.

1964-ben a Budapesti Orvostudományi Egyetem fogorvosi szakán doktori címet szerzett, a mai napig aktív fogorvos.

Gyermekkora óta, több mint 40 éve koncertezik, eleinte mint klasszikus, az utóbbi évtizedekben főként mint jazz-zongoraművész, trió formációban és szólístaként egyaránt. Végigkoncertezte Európát, két ízben egy-egy hónapos koncertkörútja volt az Egyesült Államokban

(1983,1993). Olyan művészekkel játszott együtt, mint Philly Joe Jones, Clifford Jordan, Linda Hopkins, Annette Lowman, Frank Foster, Clarck Terry, Kenny Wheeler és mások.

1991-ben a Creative Art Jazz Trióval Sevillában a World Expón kivételes sikert arattak. Ugyancsak 1991-ben szólóban, Japánban koncertezett. 1992-ben ő vezette és vezényelte a European Broadcasting Union Big Band Workshopját, melyben Európa 17 országának zenészei szerepeltek. A Workshop műsorán nagyrészt saját kompozíciói szerepeltek. Óriási sikert aratott úgy is mint zeneszerző, és úgy is mint karmester. Utóbbi időben a Liszt Ferenc és Erkel Ferenc kamarazenekarra írt darabjaival (*Kettősverseny, Chopin-átiratok, Zongoraversenyek, Klarinétverseny, Concerto Trióra és Zenekarra* stb.) arattak elismerést itthon és külföldön egyaránt.

Eddig több mint 140 filmzenét, 3 balettot (*Derby*), operát (*Black Advent*), szimfonikus műveket, versenyműveket, kamaraműveket (főként réz- és fafúvóegyüttesekre, jazz-zenekari formációkra), több mint 80 dalt, 150 zsolnárt, misét, színházi és tv-, rádiójáték-zenét írt.

Díjai:

Helikon-díj (1957), Chopin-díj (Lengyelország, 1962), Sajtó-díj (Montreux, 1968), Magyar Hanglemezgyártó Vállalat zeneszerzői díja (1970), Balázs Béla-díj (1978), Magyar Rádió előadói díja (1981), Erkel Ferenc-díj (1990), eMERTon-díj (az év legjobb jazz-előadóművésze és zeneszerzője, 1993), Líra-díj (1996).

Tudományos munkássága:

Szakkönyvek énekléssel, zeneszerzéssel, hangszereléssel kapcsolatosan, „R.A.S.” – relatív tengelyimprovizációs rendszer, DMA műszer /DentMetAct/ – eljárás és műszer fémallergiára.

Derby című balettjét a Magyar Állami Operaház több,mint három évig tartotta műsorán.

Missa ad Dominum Jesum Christum című miséjét 1989-ben írta a magyar történelmi változások hatására, és művét II. János Pál pápának ajánlotta 1991. évi magyarországi látogatása alkalmából.

Black Advent című operáját az 1996-os (elmaradt) budapesti expóra írta.

Diszkográfia:

Modern Jazz Anthology, 1964, Qualiton LPX 7279-80.

Modern Jazz Anthology, 1967, Qualiton LPX 17372.

Modern Jazz Anthology, 1968, Qualiton LPX 17392.

Modern Jazz Anthology, 1969, Qualiton LPX 17406.

Modern Jazz Anthology, 1970, Hungaroton LPX 17421.

Szikrázó Lányok (filmmusical), Pepita SLPX 17469.

Csaba Deseő Jazzquintet & Friends, Pepita SLPX 17504.

Egy Éj a Holdon is túl (mese), Hungaroton SLPX 13972.

Clarck Terry at the Montreux Jazz Fest., Polydor 2391.

Clarification, 1981, EMI-Columbia 14 C 062-71168.

Debreceni Jazznapok, 1981, Krém SLPX 17706.

Döggeselyű (filmzene), Pepita SPS 70536.

Hány az óra, Vekker Úr? (filmzene), Favorit SPS 70674.
 Derby (balettzene), Krém 37216.
 Stjepko Gut Quartets, 1990, RTB 210951.
 Together Alone, 1982, Krém SLPX 17691.
 Birthday Party, 1987, Krém 37047.
 Missa ad Dominum Jesum Christum, 1991, CAE LP 001.
 Spanish Rhapsody, 1991, CAE LP 002.
 Az egyházi év miseénekei, 1991, CAE LP 003.

Compact Discs:

The Hungarian Jazz Anthology 1991 Pepita HCD 37553.
 The Super Trio feat. Dezső Lakatos – „Elliptic Dance” – 1991. Timeless Records
 CD SJP 298.
 Missa ad Dominum Jesum Christum, 1991, CAE CD 001.
 Spanish Rhapsody, 1991, CAE CD 002.
 Az egyházi év miseénekei, 1991, CAE CD 003.
 Vukán Trio Live! Bridge Series, Hungaroton HCD 37587.
 Duna-palota Ragtime, 1993, Hung. Soc. for Jazz Res. HSJR 2001.
 Live in Tata Pannon Jazz, 1995, PJ 1004. G. Vukán solo
 Fly Bird Pannon Jazz, 1995, PJ 1008. E. Balázs comp.
 Chopin 12 Preludes, CAE CD 004.1994.
 Debussy Children's Corner, CAE CD 005. 1994.
 It Was, What Was, My Life, CAE Trio Live!, CAE CD 006. 1994.
 Contrasts, CAE/Live!, CAE CD 010. 1993.
 Creative Art Jazz Trio Live! at Alpok-Adria Fest., CAE CD 009.
 Self Portrait, CAE CD 008. 1994.
 Atlanta Ga. Jazz Version, 1995, CAE CD 007 Double set.
 Bagatelles Berkes/Vukán duos, CAE CD 013 1995.
 Vukán's Film-Music, CAE CD 015. 1995.
 Derby (balletmusic complete), 1995, CAE CD 016. Double set.
 Kis Romulus (filmzene), Hungaroton Gong HCD 37788.
 Morgan Workshop, 1994, BBKR-94-2.
 Hungarian Brass Quintet, Hungaroton Classic, 1994, HCD 31449.
 Pege Hung. Jazz Workshop, 1995, GONG HCD 37790.
 Forever Pannon Jazz, 1996, PJ 1016. B.Berkes comp.
 Live in Concert / Chopin–Vukán: Preludes & Etude, BBKR/MR 96/1
 The Akadimpex Concerts / Live PJ 1015 / CAE Trio 1996.

Kopcsik Lajos

mestercukrász (Sajószentpéter, 1941. augusztus 23.)

Édesanyám irányított a cukrászszakma felé, mivel beteges srác voltam. 1955 szeptemberében kezdtem tanulmányaimat Schmida Pál jó hírű cukrászmester parányi műhelyében. Ott kezdődött el az a szerelem, ami a mai napig is tart. Ötvenöt éve vagyok cukrász, ebből negyven évet töltöttem a „süteményes” cukrászatban. 1960-tól részt vettem jelentős hazai és nemzetközi szakmai versenyeken, ahol a munkáimat a zsűri minden alkalommal első díjjal és aranyéremmel jutalmazta.

Am mint sokunknak, az én életemnek is volt olyan szakasza, amikor elfordult tőlem a szerencse. 1995-ben arra kényszerültem, hogy elhagyjam munkahelyemet, félbehagyjam, amit tizennégy éves koromtól szenvedélyesen szerettem. Ez akkor megrázó volt számomra. Nem tudtam, mit kezdjek magammal, hogy keveredjek ki ebből a szerencsétlen helyzetből. A jó Isten azonban erőt adott nekem, és a szakmám szeretete is segített. Cukrászati anyagokat vásároltam: marcipánt, porcukrot és tojást. Elkezdtem dolgozni csak úgy magamnak, semmilyen jövőképem, perspektívám nem volt. Csak sokféle tervem, amit már korábban szerettem volna megvalósítani, de addig a mindennapi teendők mellett nem jutott rá idő. Egy év kemény munka után született meg az első világra szóló siker: az 1996-os berlini gasztronómiai olimpián tíz aranyéremet akasztottak a nya-

kamba. Ebből később Guinness-rekord is lett. E siker után sem tettem mást, csak dolgoztam és dolgoztam, és jöttek a sikerek: szakmai, nem szakmai elismerések egyaránt. Én ekkor úgy éreztem, kiderült az ég felettem, elvonultak a sötét felhők a fejem fölül, és már „hivatalosan” is elkezdtem dolgozni. Keményen, kitartóan mind a mai napig: nem

lettem hűtlen szeretett hivatásomhoz. Ma is boldogan mondom: a szakmám az életem.

Már tizenöt éve cukrászati artiztikával foglalkozom. Ez alatt az idő alatt a moszkvai Eszterházy cukrászda belső dekorációját készítettük el két segítőtársammal: Herczeg István grafikusművésszel és Sebők Sándor cukorcsiszoló mesterrel, akik a mai napig is segítik az álmaim megvalósítását. Majd elkészült Egerben három év alatt – a Kopcsik Marcipánia, amely 2005. július 7-én nyílt meg. Azonban volt még egy nagy tervem: Eger barokk város lévén úgy gondoltam, jó lenne elkészíteni egy barokk szobát, amelyben a parkettától a csillárig minden tárgy cukorból készül. 2008-ban, újabb hároméves munka után át is adtuk ezt a szobát. Jelenleg is dolgozom, évente két-három tárggyal gyarapítom a kiállítási anyagot. Az idén három népművészeti párnát (buzsáki, kalocsai, sárközi) és egy kalocsai kötetnyt készítettem. Jövőre szeretném átadni Gárdonyi Géza portréját, ezenkívül készül egy közel negyven darab-

ból álló vándorkiállítási anyag is. Úgy gondoljuk, ez a vándorkiállítás elviszi Eger és a magyar cukrászat jó hírét, egyben a Marcipánia reklámja is lehet. Köszönettel tartozom a jelenlegi és az előző időszak városvezetésének, amely segítette és segíti a mai napig a munkámat.

1961-ben nősültem, feleségem Bencs Margit cukrász. 1964-ben született fiunk, Lajos, Egerben fogorvos. Két drága unokánk van: Kristóf tizenhárom éves és minden évben kitűnő bizonyítvánnyal örvendezteti meg a családot, illetve Lili, a hároméves gyönyörű, értelmes kislány. Feleségemmel – ha Isten is úgy akarja – 2011 decemberében ötvenéves házassági évfordulónkat ünnepeljük. Sikeres pályafutásomat családomnak, elsősorban feleségemnek köszönhetem, aki jobban-rosszban mellettem van.

Hobbim a zenehallgatás, lemezek gyűjtése és a kortárs képzőművészet. Mindkét hobbim segíti a munkámat: a zene szeretete karbantartja/megörvendezteti a szívemet-lelkemet, a képzőművészet szeretete pedig a vizuális látásomat segíti a munkámban. 1972–1998 között tagja voltam a magyar nemzeti gasztronómiai csapatnak. Ez idő alatt több nemzetközi versenyen vettem részt, pl. Prágában, Bécsben, Frankfurtban, Baselen, Luxembourgban, Karlsruheban, Berlinben.

Kitüntetések, díjak: 1988: cukrász Oscar-díj a magyar csapat tagjaként, 1989: Venesz József-díj, 1997: Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztje, 2001: két Guinness-rekord, 2007: Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje, Eger város és szülővárosom, Sajószentpéter díszpolgára (1999 és 2007), Életműdíj a magyar és a német gasztronómiai szövetségtől.

Az életemről a Magyar Cukrásziparosok Országos Ipartestülete könyvet adott ki *A cukrász* címmel, illetve két portréfilm is készült rólam. Egerben 2006-ban megkaptam a megyei Prima-díjat.

Önálló kiállításom volt Grazban, Maastrichtban, illetve Stockholmban.

Munkáim megtalálhatók: Ausztriában, Németországban, az Egyesült Államokban (Hillary Clintonnál), Hollandiában, Horvátországban, Svédországban, Oroszországban (többek között II. Alekszij pátriárka gyűjteményében és az ortodox egyházi gyűjteményben is); illetve Egerben, a városháza dísztermében (Magyarország és Eger címere), az Offi-házban (a Guinness-rekord: 3,5 m²-es cukorkép) és – természetesen – a Kopcsik Marcipániában (kb. 120 díszmunka és a barokk szoba).

Ács Jenő

költő, újságíró (Konyár, 1941. augusztus 26.)

Amióta élek, csak a költeményeket szeretem, a vers az, amely elbűvöl, fogságba veri vérem: lehet-e Ányos Pál két sorától szabadulni: „Hallom barczogását a bús kísértésnek, szerelmes hívását a mézárló késnek!”

Az ilyen idézetekből köteteket lehetne megtölteni. És fölvetődik, miért és hogyan keletkezik a költészet? Számomra természetes, hogy nem emberi, hanem égi eredetű. Mi, emberek csak eszközök vagyunk a sors, az Isten, az istenek, az égi és földi szellemek „kezében”. A költészet: életzamat. Párlat és sűrítmény egyszerre. Mindaz megvan benne, ami az embert képzelettel meggazdagítja. És ez állandóan változik, hol alkony, hol naptámadat. Nekem a

költészet: képzelet-értelem! Egyszerre pontos és indázó. Rügy és rózsa, bimbó és mag, szárny és röpt. Fény és homályló sáv. Test és árnyék, naptámadat és napszentülés.

És a különös, feledhetetlen belső hang, amely tisztán, érthetően mondja a költeményt, az első sortól az utolsóig. Ki tudja, honnan érkezik ez: ütem, rím, hangzás mintha álomban történne. De itt az ébredés: elragadtatás. Az ilyen pillanatok adnak némi kárpótlást a költőnek, akit a sors, az ég azzal vert vagy áldott meg, hogy verset, költeményt írjon. De tűnékeny ez az ideg- vagy szellemlobbanat, mert utána rögvést érkezik a kétely, a kétség, a szorongás, a reszketés némasága.

A költőben semmi nem állandó, csak a bizonytalanság: ha elkészül a vers, s talán kedvére való, máris ott az újabb rém, hogy lehet, ez az utolsó vers, hogy soha többé nem lesz sem erő, sem képzelet, sem elszánt akarat, hogy újabb szülessék.

Érdemes? Megéri-e, hogy folyton nekifeszüljön az újabb és újabb erőfeszítésnek? Többek között azért, mert költészetünkben – szerencsére – nagyon sok a remekmű, a kiváló költemény.

Aztán a megnyugvás, úgy fogadni bármit, mint ajándékot vagy mint kegyet, azaz nem tenni mást: írni.

Persze az írásnál jobb az olvasás, kézügyben ott vannak a könyvek, a magyar remekművek és a külhoniak, és mindkettőben élvezhetni az anyanyelv csodáját, az erőt, a hajlékonyságot és a pazar szó leleményeit, rejtett és nyílt képzettársításait, amelyek okok az öröme, arra, hogy nappír lepje el orcánkat, az a fény, amely minden költő végső vágya, hiszen ez nem más, mint maga a teremtés. Vagyis: lett az, ami nem volt.

A láthatatlanból egy új szóvilágot teremteni, amely már csak az övé, nem lehet összetéveszteni sem az elődökkel, sem az utódokkal. És ehhez adódik rejtve a „becsvágy párducza”, amely mindig ott szökdel belül, karcsú és arányos

termete, izmainak pompás tökélye örökké friss élmény, s a benső szemnek örök káprázat.

S nem szóltunk még a valóságos térről és időről, hiszen a költőnek vannak szülei, felesége, gyerekei és unokái, sőt, ha az égiek úgy akarják: dédunokái. S így a családban kell megvalósítani azt, amiért, ő így hiszi, megszületett!

A család, az a köznapi, emberi közeg, amely élte az életet. A mindennapok tapasztalata mélyen emberi. Mi más ez, mint munka, kötelesség, becsület; a jellem szilárd alapzata. Erre épül föl a költészet, ha ez nincs, akkor szétesik, mint homokra épített ház. A jellem az, ami sugárzik, és fénye beragyogja a költőt és költészetét. A jellem az, amely ellenáll az időnek, márványnál keményebben.

És a megélt élet buzogtatja a versben a sorokat, s versbőséget teremt, frisset és ütemzőt, mint a tenger, soha nem nyugszik meg, érzékeny, s egy szellő rebbenése is láthatóvá teszi. A külső és belső szem állandóan figyel, rögzít és felmutat; nem más ez, mint előtermés, amelyből majd megláthatjuk a verskálást, benne a szómagvakkal. Az életcsoda hordozóival.

As Jeno

Medgyasszay László

állatorvos (Mór, 1941. augusztus 29.)

*„...nem azé, aki akarja,
sem nem azé, aki fut,
hanem a könyörülő
Istené...”
(Róm. 9,16)*

Hetven év – hetven sor. Diákkoromban még úgy gondoltam volna, hogy tizenéves életem hetven nagyregényben sem lenne elmondható. Most az jutott eszembe, hogy a hetven évhez nem kell hetven sor, hanem csak annyit írok: születtem, élek.

Ez mégiscsak hálátlanság lenne a Jóisten és mindazok tekintetében, akik társaim voltak a hetven év alatt, így kicsit tovább írom a sorokat.

Mór mellett, Árkipusztán születtem. Gyermekkorom és hetven évem a Dunántúlon telt. Azt a „regényes” életet éltem, ami Magyarországon, de talán egész Közép-Európában oly sok millióan „megadatott”: osztályidegen lét, államosítás, utána nélkülözés, heten egy szobában, ’56, utána Ausztria és vissza, továbbtanulás bölcsész

helyett dízelmozdony-lakatosként. A diákéveim Magyarország történelmének egyik legsötétebb időszakára estek, de azért emlékszem, számtalan napomat tették derűssé a diákszínpa-

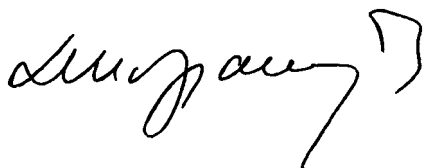
di előadások, azok a jó emberek, akik körülvettek, a tanárim, és persze boldogság volt akkor, amikor végre együtt lakhatott a család.

Aztán diplomát szereztem, állatorvosként dolgoztam, családot alapítottam. Az irodalom szeretete megmaradt, de apám tanácsára politikamentes pályát választottam, amit aztán meg is szerettem és műveltem is egészen 1990-ig, amikor országgyűlési képviselő lettem. Egyre gyakrabban gondoltam édesapámra és apai nagyapámra. Apámra azért, mert az ajánlása ellenére mégiscsak a közéletbe keveredtem. Azt reméltem és remélem, hogy a falugazdász-hálózat tal vagy a termőföld érdekében végzett munkámmal ő is – mint egykori gazda – elégedett lenne. Református püspök nagyapám lelkészként, költőként, irodalomszervezőként aktív közéletet élt, és ismert volt, hogy nemcsak együtt érzett a rászorulókkal, de tett is értük. Azt remélem, hogy az ő szigorú elvárásainak is megfeleltem azzal, hogy olyan kezdeményezéseket sikerült indítani, felkarolni, mint a Kultúrával a Nyugat Kapujában Fesztivál, a Medgyasszay Vince Nyugdíjas Alap vagy a Bursa Hungarica-ösztöndíj. Velük együtt lehetek büszke fiaimra, unokáimra, családomra.

Ha kudarcok, tragédiák értek, szükség volt az erőre, hogy felálljak.

Fontos volt az is, hogy ne váljak a sikerektől elbizakodottá. Mindehhez az erőt, azt hiszem, családomtól, iskoláimtól, reformátusságunktól kaptam, és erre hetven évem alatt mindig számíthattam, abból mindig megújulhattam.

Most úgy tűnik, hogy ez a majd hetven év gyorsan elrepült. Gyerekként bizony azt gondoltam, hogy aki hetvenéves, az már aggastyán, de most nem érzem ennek a hosszú időnek a súlyát. Talán azért érzem ezt a könnyúséget, mert a terheimet le tudtam tenni. Nem cipelem azokat az érdekrendeket sem, amelyeket kaptam vagy éppen néha magamban magam adományoztam magamnak. A terheimen könnyítettem, mert a tragédiáimmal, az ellenségeimmel, amennyire tudtam, megbékéltem. Arra is rájöttem, hogy az érdemeim sem csak a magam érdemei, sőt nem érdemek, hanem csak a kötelesség teljesítése, csak a kapott „talentumok” hasznosítása. Ezért is idézem mottóként mindig, hogy *„...nem azé, aki akarja, sem nem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené.”* Ezért elég is csak annyi, hogy: születtem, élek. És még maradt itt néhány sorom...

(Lejegyezte: Zsumbera Árpád)

Babarczy László

rendező (Budapest, 1941. szeptember 3.)

Azt gondolom, hogy 1941-ben születni nem volt nagyon nagy szerencse. Az én első emlékeim 1944-ből vannak, '44 karácsonyán kezdődött a város ostroma. Égő házak, pince, ahol lakunk, velünk szemben találat ért egy játékboltot és oltották, az izzó, vörös fény előtt fekete alakok ugráltak, próbálták oltani a tüzet, de szemmel láthatóan ez nem nagyon ment, és elkezdtek kifelé dobálni a

játékokat. A lábam elé esett egy doboz, abban egy százharmonika volt. Mivel senki sem törődött vele, így aztán végül a harmonika az enyém lett. Miután karácsony előtt volt, karácsonyi ajándéknak is felfoghatjuk.

Ennél pokolibb élmények is voltak, halottak, megégett emberek és egy romba dőlt város. S mindez úgy hatott rám, hogy az a kép alakult ki a világról, hogy az egy borzalmas hely.

Az ilyesmi akár beteggé is teheti az embert, de én úgy reagáltam a háborús élményekre, hogy minden, ami kicsit is különbözik ezektől a borzalmaktól, az ajándék az élettől, amit nagyon meg kell becsülni.

Úgy lehetne summázni ezt az indulást, hogy megtanultam lemondani mindenről, s ehhez képest örülni annak, ami mégiscsak jó volt.

Én azt gondolom, hogy nekem mint 1941-ben Budapesten született embernek ez volt az alapvető indítás.

Surján László

orvos, képviselő (Kolozsvár – ma: Románia –, 1941. szeptember 7.)

Azt a hetvenedik évet még meg kell élni, nem iszunk előre a medve bőrére. De mit is látok majd, ha odaérek?

Életem hármasság tagolódású. A gyermek- s ifjúkorom meghatározói a szüleim s az iskolám. Orvos szülőök gyermekeként a mások szolgálata, a tudás és a kutatás tisztelete, az irodalom, azon belül a versek szeretete, magyarságom fontossága, a pénz és vagyon eszközjellege, mondhatni másodlagossága, helyettük az örök értékek valósága,

az Úristenbe kapaszkodó élet igénye került a tarisznyámba. E képzeletbeli tarisznya tartalmát a piarista rend nagyon is valós kincsekkel tömte meg. Talán a legjobb, ha neveket sorolok: Előd István, Sík Sándor, Medvigy Mihály, Kovács Mihály, Lukács László, Jelenits István. Az egyetemen pedig Csaba György, Bodoky Márta – a legnagyobb mértékben ők hatottak rám ebben a diplomám megszerzéséig tartó korszakban.

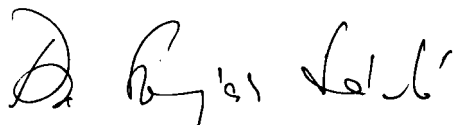
Ezután, 1969-től, a második szakasz. Orvosi diplomával a zsebemben egy újabb pályaválasztás: gyógyítómunka vagy kutatás? Nem tudván dönteni, a patológiában láttam megtarthatónak mindkettőből valamit. Erről a szakmáról a nagyközönség nem sokat tud, s ha igen, többnyire torz képe van. Jelentősége messze túlmutat a halottak boncolásán, a gyógyítómunka ellenőrzésén. Nem tagadva ezek fontosságát hitet teszek a kórszövetteni diagnosztika szépsége és jelentősége mellett. A mikroszkópi képet figyelő és értékelő orvos munkája meghatározó a beteg sorsára nézvést. A műtőasztalon fekvő beteg nem is tudja, hogy további életét a műtőn kívül lázas munkát végző kis csapat befolyásolja a legnagyobb mértékben. Ott, a mikroszkóp mellett dől el, hogy meg lehet-e menteni például egy asszony mellét, hogy milyen nagy vagy épp kicsiny beavatkozásra van szükség. A dallamot a sebész játssza, de a kottát a kórszövettanász írja.

Időm nagy részét a kutatás foglalta le, de ezeket az éveket is átszötte a tanítás. Okítottam medikusokat, orvosokat, ápolónőket, asszisztensnőket, szociális munkásokat, pedagógusokat és még általános iskolásokat is. Tanítottam szövettant, patológiát, anatómiát, elektronmikroszkópiát, immun-hisztokémiát, etikát és igen, még hittant is a plébániánkon. Közben megvédtem kandidátusi disszertációm, egyetemi docens lettem, készültem az akkoriban nagydoktorinak nevezett fokozatra. Szép évek voltak.

Ekkor csapott meg a rendszerváltozás szele, előbb a Nagycsaládosok Országos Egyesületének alapító tagja, egyik elnökhelyettese lettem, majd a Kereszténydemokrata Néppárt történetének első minisztere s a párt elnöke.

Életemnek az 1990 utáni szakasza a nyilvánosság előtt zajlott, nem kell a szót fecsérelni rá. Kiemelem azért az 1998–2004 közötti éveket, hogy elmondjam, politikai munkám legszebb részének nem a Népjóléti Minisztérium irányítását tartom, hanem ezt a hat évet, amikor Szécsény képviselőjeként megtapasztaltam az emberek háláját, barátságát és szeretetét. Hogy mindezt végig tudtam csinálni, annak tizenhárom titka van – egy feleség, három gyerek, kilenc unoka – és sok segítőtje: csodálatos munkatársak pályám minden állomásán.

Furcsa volt eleget tenni a felkérésnek és mondani valamit a mögöttem lévő évekről. Gondolataim ugyanis előre irányulnak, részben az örök távlatokra, de azokra a földi feladatokra is, amelyekhez, méltatlanul bár, de remélem az Úris-ten segítségét. Egy olyan Kárpát-medencét látok magam előtt, amelynek népei ismerik, segítik és szeretik egymást. Utópia? Lehet. De tudom: nincs más út. Ahogy azt is ki kell mondani: Európa számára sincs más esély, mint a kereszténységhez való visszatérés.

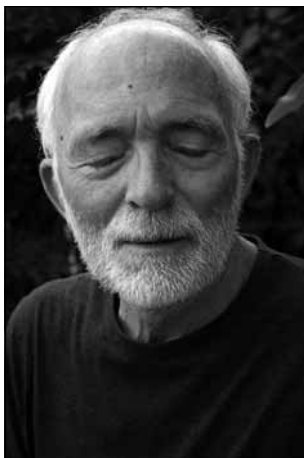

Csíkszentmihályi Péter

belsőépítész, formatervező (Budapest, 1941. szeptember 11.)

Önmagunkról írni meg-
lehetősen nehéz. Hi-
szen az életrajzok nyil-
vánosak, minek ismé-
telní, a visszatekintés
olyan, mint egy nek-
rológ, a bölcselkedés
még korai.

Úgy gondolom,
hogy hetven év távlatá-
ban nem az a lényeges,
ami velünk dokumentá-
tíve történt. Inkább azok
az aprócska mozzana-
tok lehetnek érdekesek,
amelyeket sehova sem kellett még
leírni, senki nem kérdezte, és magunk
is amolyan belső titokként tartogatjuk,
bedobozolva. Ezek a „nyomok”, me-
lyeket mások, mások munkái hagynak
bennünk, melyek katartikus erővel
befolyásolják az elkövetkező történé-
seinket.

Így hatott például rám,
tizenöt évesen, az Archi-
tecture d' aujourd' hui
egy különszáma Le Cor-
busier munkáiról. Vé-
letlenül került hozzám,
Kaldor Jacqueline emigrá-
rált madista művész ha-
gyatéka volt, dedikál-
va, egy teljes oldalon,
melyben a szerző-épi-
tész kifejtette, hogy mi-
ért képtelen dedikálni.
Valahogy így kezdődött,
ha jól emlékezem – s a

franciát is csak kapisgáltam, tehát ke-
veset értettem –: *Je ne sa' pa, parceque
Je son un idiot...* Ez roppantmód im-
ponált. S ezután képekben láthattam
a nekem ismeretlen építész munkáit,
épületeket, festményeket, rajzokat,
szobrokat. Egy új világ nyílt meg, a
„tér”. Mindez 1956-ban.

És még, a Kaldor házaspár otthona: addig sosem látott egyszerűség, melegség, közvetlenség. A tér és a tárgyak. Egységes, teljes, barátságos és működő otthon.

Hát így lettem belsőépítész. Erről persze nem tud sem Le Corbusier, sem Kaldor Tamás és Jacqueline. Pedig... ha tudnák...

– vagy hallgatóként, három szobrásztanár egyénisége: a középiskolában Somogyi József, a főiskolán Borsos Miklós, majd Megyeri Barna. Tisztelem hitvallásukat és azt, ahogyan a felfedezés örömét képesek voltak átadni tanítványaiknak.

– vagy Szrogh György építész, aki nemcsak tanárom és tanszékvezetőm volt mintegy húsz éven át, hanem a második apám. És sokunk számára meghatározó apa.

A véletlenek úgy hozták, hogy szinte folyamatosan a művészeti felsőoktatásban dolgoztam, és dolgozom ma is. Pár év kivételével. De ezeket az éveket sem tudom más minőséggel jellemezni, hiszen a tervezőműtermek kollektívái éppúgy a tanulásról, az építészeti tervezésről szóltak, mint az egyetemi évek.

Egyetemeken élni le az alkotó éveket jó is, meg nem is. Jó, mert az oktatásban az alkotás hallgatói feladatokon keresztül ölt testet, s ez min-

denkor új szakmai és emberi kihívás. Nem jó, mert a saját alkotói ambíciók felszívódnak az átadás örömeiben.

A történelmi korszakok között nem tudok különbséget tenni. Mindegyikben emberek, emberi tulajdonságok működnek. Mindegyikben lehetünk boldogok és boldogtalanok. Valamennyi rendszer kitermeli magában a jót és a rosszat. Mindegyikben meg kell találni a tisztességes cselekvési területet. Vagyis számomra nem meghatározó, hogy melyik rendszerben élek.

Viszont meghatározó, hogy itt élek. Nem kívánkozom máshova.

Ma úgy gondolom, nem utazva kell látnunk a szépet, hanem saját környezetünket kell azzá tennünk.

Sok embert – nemcsak szakmai vonatkozásban – tisztelek. Az elismertség relatív fogalom. Az általam elismertek általában nem elismertek. De nyomot hagynak.

Az ökológiai nyomhagyás számítására ma már rafinált módszereket dolgoztak ki. Nem kívánom, hogy a lelki lábnyomhagyás valaha is követhető legyen. Pedig mindannyian hagyunk lábnyomot. Ki ilyet, ki olyat, ki mélyet, ki felszíneset, ki keveset, ki többet, bejárt vagy járatlan utakon.

Nem nézek hátra.

Bolberitz Pál

teológus, filozófus (Budapest, 1941. szeptember 15.)

Ötgyermekes családban született. Apja néhai dr. Bolberitz Károly vegyészmérnök, hidrológus. Anyja: néhai Marsovszky Klára. Általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. 1959-ben kitűnő eredménnyel érettségizett a Budapest I. kerületi Toldy Ferenc fiúgimnáziumban. Az Állami Egyházügyi Hivatal megakadályozta felvételét az esztergomi főegyházmegyébe papnövendékeknek. Előbb antikvárius, majd autóvillamossági műszerész szakmát tanult. 1961–66 között az Esztergomi Érseki Papnevelő Intézet növendékeként az ottani Hittudományi Főiskola hallgatója. 1966. június 19-én áldozópappá szentelték Esztergomban. 1966–68 között a budapesti Központi

Papnevelő Intézet növendékeként a Római Katolikus Hittudományi Akadémia hallgatója. 1968-ban előbb Szentendrén, majd 1973 szeptemberéig a budapesti Ciszterci Szent Imre-plébánián hitoktató és segédlelkész. 1969-ben teológiai doktorátust szerzett a budapesti Római Katolikus Hittudományi Akadémián dogmatikai tárgykörből dr. Gál Ferenc irányítása mellett. Doktori értekezésének címe: *A 'jövő' teológiai szemlélete*, ami *Reménység és jövő* címen könyvként is megjelent (Ecclesia, 1973). Ekkortól jelentek meg tanulmányai a Teológia folyóiratban, később az Új Ember hetilapban. 1973/74-ben teológiai tanár és tanulmányi prefektus volt az esztergomi Érseki Papnevelő Intézetben és Hittudományi Főiskolán. 1974–76-ban a Magyar Katolikus Püspöki Kar ösztöndíjasaként és a római Pápai Magyar Intézet növendékeként a római pápai Gergely Egyetem Filozófiai Karán tanult, és szaklicenciátust szerzett a filozófiai tudományokból, „elméleti filozófia” élet specializációval. 1976–78: teológia- és filozófiatanár az Esztergomi Érseki Hittudományi Főiskolán. 1978. szeptember 14-én kinevezést nyert a budapesti Római Katolikus Hittudományi Akadémia megüresedett 1. sz. filozófia tanszékére mint ny. rendkívüli tanár. 1983-ban a római Katolikus Nevelésügyi Kongregáció bíboros prefektusától megkapta nyilvános rendes tanári kinevezését. Azóta e tanszék tanszékvezető professzora. 1996-ban PhD tudományos fokozatot szerzett. 1980 óta rendszeresen publikál hazai és külföldi folyóiratokban latin, német, angol és olasz nyelven. Tagja a Nemzetközi Cusanus Társaságnak és a Német Nyelvtérület Katolikus Filozófia Professzorai Szövetségének. Kiadója a Hans Urs von Balthasar alapította Communio nemzetközi katolikus teológiai folyóirat magyar változatának. A Magyar Kolping Szövetség egyházi elnöke és a szövetség Kolping című újságjának főszerkesztője. Számos egyetemi jegyzet, 15 könyv (egy német nyelvű) szerzője, illetve társszerzője, számos kiadvány és könyv fordítója. 1994. március 15-én megkapta a Magyar Köztársasági Erdemrend (parancsnoki) középkeresztjét. A Szuverén Máltai Lovagrend tagja mint konvent-káplán. 2000-ben megkapta

a Fraknói Vilmos-díjat. 2002-ben a Magyar Köztársaság Széchenyi-díját nyerte el, továbbá a Magyar Köztársaság elnöke egyetemi tanárrá nevezte ki. 2008-ban a Szuverén Máltai Lovagrend Nagykeresztjét kapta meg, továbbá 2009-ben elnyerte az Olasz-Savoyai királyi ház Szent Móric és Lázár Rendjének parancsnoki keresztjét. 1988: c. apát, 1988–90: a Pázmány Péter Hittudományi Akadémia, majd a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának dékánja, 1990–92: dékán h., 1992–1996: dékán, 1996–1998: dékánh., 1995: pápai prelátus. 2001: apostoli protonotárius. „Fontolva haladó” teológus és filozófus. Negyed század óta aktív formálója a magyar katolikus bölcseletnek. 2010-ben elnyerte a Gál Ferenc-díjat.

Szántó Erika

filmrendező, író, dramaturg (Budapest, 1941. szeptember 17.)

Nem számolom az éveimet. Néha azonban a fogyatkozó feladatok, kihívások figyelmeztetnek rá. Évtizedekig rohamléptekben éltem, teljesítménykényszertől hajtva. Televíziós dramaturgként filmes és rendezői pályát építettem, olyat, amilyet. De mindig többet, „igazibb” sikert akartam. Aztán több mint egy évtized következett Kaliforniában, ahol az itthoni teljesítmény hirtelen összement a mosásban. Nem jelentett semmit. Újra kellett építeni azt, amit a legnehezebb: önmagamat. S amíg nem beszéltem jól a nyelvet, meg kellett tanulnom, hogy szavak nélkül is van önkifejezés. Végül a San Francisco State University film tanszékén tanítottam, aztán színházban kezdtem rendezni. Hiába, a teljesítmény kényszere velem jött az óceánon túlra is... A fontossági sorrend azonban mégiscsak

véglegesen megváltozott. Próbáltam megtudni, valójában ki vagyok...

Sartre szerint minden ember a gyerekkorra. Az én emlékezetem később kezdődik, mint normális, de a háborús évek nem voltak normálisak. Védekezésül talán, de egyetlen emlékem sincs bombázásról, bujkálásról, gettóról. Filmrendezőként néz-

tem farkasszemet a korról, amelyben éltem, de nincsenek képeim róla. Meg kellett teremtenem.

Az én gyerekkori emlékeim a háború utáni években kezdődnek. Elmondok hát erről egy történetet.

Harminchárom kockakő a kertkapuig... Pontosan tudom, százszor is megszámloltam, mert már tudok számolni és ismerem a betűket. A kertkapuig, oda és vissza a házig, sokszor megteszem az utat. Délután, amikor a nap már lejjebb száll az oldalsó kerí-

tés mellett, ahonnan a szomszéd kertbe látni, egy másik fakerítésig, aztán azon is túlra, ahol egy poros mellékutca kanyarog, amelyen fel-alá karkáznak azok a környékbeli gyerekek, akiknek a háború után megmaradt a biciklijük. Ez az a kerítés, a távoli, ahonnan apám munkaszolgálatos bajtársai integettek, amikor kétévesen a gangról a magasba emelt és felmutatott nekik. Ez a fénykép is ott van a fényes, barnára pácolt fadobozban, anyám kincsei között. Apám megsárgult és gyűrött utolsó levelezőlapjai mellett. Tíz évvel később érezni vélem a keze szorítását a derekamon, ahogy felkap és magasba emel. Nem tudom eldönteni, hogy anyám szavai és a régi fénykép színesedett a magam emlékévé, vagy valóban emlékezem... Húsz év múlva, amikor Szabó István *Apa* című filmjét nézem a moziban, megértettem, hogy az én apa nélküli nemzedékem hasonló képeket hív elő egy közös filmszalagról.

A kockaköveket azért számolom meg újra, mert sikerrel kell eljutnom a kockaköveken ugrándoza a kertkapuig, és nem is akárhogy, hanem a magam által szabott szigorú, bár kissé kusza szabályok pontos betartása mellett. A szabályok mindig változnak, aszerint hogy mint gondolom el magamban, csak az nem változik, hogy nekem be kell tartanom őket. Néha minden második kockára lépek csak, máskor minden harmadikra, néha gonosz vagyok magamhoz és a kettő kombinációját rovom ki, mielőtt elindulok. Ha nem vétem el, meg vagyok mentve. Akkor hamarosan megjön az anyám. Kék virágos kartonruhában vagy a mindig frissen vasalt fehér blúzban és az egyetlen szürke szoknyájában feltűnik majd az út másik oldalán, ahol az ipari vágányok futnak és vonatokat tolatnak lizsttel a

malomból, amely nemrég még orosz laktanya volt, és ahonnan mosnivalót hoztak nekünk a katonák (a fizetség: kenyér). A vonatok néha üresen állnak és nem mozdulnak. Nincs örölnivaló.

Nem tévedhetek, mert akkor isten megbüntet, és anyám egy napon nem jön haza a gyárból. Ugyanúgy eltűnik az életemből, mint az apám. A gyár az a hely, ahol eltűnnek az emberek. Apám is a téglagyárba ment, és soha többé vissza se jött. Gyűlölöm a gyárat, gyűlölöm, hogy minden reggel elmegy az anyám, és semmi sem marad utána, csak az egész napi várakozás.

A szomszéd udvar innen gondozottnak látszik, virágágyások szabdalják fel, hinta lóg egy vastag faágról, szőlőlevéllel befuttatott lugas, és a kerítés oldalához tapadva egy kerti ház.

És Évike. Évike még a hintánál is jobban vonz. Játszani szeretnék vele, ő is velem, hiszen épp egyforma magasak vagyunk, s ha ágaskodunk, elérjük egymás nyújtózkodó tenyerét a kerítés felett. Órákig állunk a szálkás fakerítéshez tapadva, aztán vagy az ő két öreg nagynénje kezd kiabálni, vagy az én nagyanyám. A felnőttek nem engednek minket együtt játszani. De amikor senki nem néz oda, mi már megint ott ágaskodunk a kerítéshez lapulva. Évike titkokat súg nekem a kerítés lécei között. Arról, hogy azért nem játszhat velem, mert mi istentelenek vagyunk. A nagyanyám néha azt kiabálja, hogy a két nagynéni gonosz, mert nem segített akkor... hanem azt mondták a sarki fűszeresnek, hogy ki kellene írnia, hogy zsidókat és kutyákat nem szolgál ki. Már tudom, hogy az „akkor” a háborút jelenti, de fogalmam sincs, mitől lesz valaki istenes vagy istentelen. Csak azt tudom, hogy Évikevel jó játszani, és olyankor nem félek, hogy nem jön haza az anyám. Évike azt is elárulja nekem, hogy a

kerti házban lakik a jóisten. Nem is bánja, ha valamelyik nagynéni büntetésből bezárja oda, mert olyankor ő a jóistennel találkozik, s ha szépen imádkozik hozzá, lehozza az ő anyukáját és apukáját a mennyországból, és ők szépen együtt vannak újra. Nem hiszem el. A nagyanyám megmondta nekem, hogy Évike szülei meghaltak egy bombatámadásban. Aki meghal, az eltűnik, mint az apám, és soha többé nem jön vissza. Évike csak mosolyog. Isten azt csinál, amit akar. Isten jóságos és mindenható. Mondom neki, akkor nézzünk farkasszemet. Ha nem pislog... akkor talán nem hazudik. Évike rezzenetlenül állja a tekintetemet és gögösen elvonul a kerti házba, pedig nincs is büntetésben. Én nem tudok mozdulni, csak állok a kerítés mellett és nézem, amint csikorogva becsukódik mögöttem a nagy faajtó. Bement a házba, ahol a jóisten lakik, aki az tesz, amit akar. Akkor az apámat is visszahozhatja, ha szépen megkérem rá. És akkor az se számít, hogy halott. Még aznap délután kiloptam a kisbaltát a szennyestároló alá. Tudtam, hogy a kert végében a kerítés néhány deszkája mozog. Már máskor is gondoltam rá, hogy talán átmehetnék Évikéhez játszani. De nem mertem. Most azonban a jóistennel van beszédem, hát összeszedtem magam. Ha lehozom a mennyekből az apámat, anyám majd megbocsát. A kerítéshez gázoltam a gazon át. Megragadtam a kiszemelt korhadt léceket. Mozogtak, de nem engedtek a feszítésnek. Felemeltem a kisbaltát, és teljes erőmből lesújtottam. A lécs megmozdult, de nem dőlt ki. Újra és újra nekiveselked-

tem. Izzadtam, és annyira szorítottam a balta nyelét, hogy törte a tenyereimet, de nem bántam. Újra és újra... Nem tudom, meddig birkóztam a deszkákkal, de végül akkora volt a rés, hogy valahogy átpréseltem magam.

Ott álltam az idegen kertben. Olyan csend vett körül, hogy hallottam, ahogy a bogarak araszolnak a fűben. Nem mozdultam. Nem volt semmiféle más hang. A nagynéni és Évike délutáni álmukat aludták. Lassan elindultam a kerti ház felé. Nehéznek éreztem a lábaimat, hányinger környékezett, mint amikor kukoricamálét erőltettek belém. De amikor odaértem az ajtóhoz, hirtelen megnyugodtam. Nemsokára beszélhetek a jóistennel, és majd újra magasba emel az apám örömeiben, ha meglát. Talán nem is kell visszamennie többé a mennyországba, és anyám sem megy majd reggelenként a gyárba. Az ajtó könnyedén engedett. Az első mozdulatra. Nem is csikorgott. Simán feltárult. Almaillat csapott az orromba. Odabent homály volt, csak a porszemek táncoltak az ajtónyílásból bejövő fényben. Körülnéztem. Kerestem a jóistent, hogy beszéljek vele. Kész voltam térdre borulni, ahogy Évike mutatta, és szépen összekulcsolni a kezem. De csak alma volt mindenütt, nagy, fonott kosarakban és a földre leterített ponyván is. Vártam egy kicsit, hátha történik valami, hátha csak bújócskázik velem. De a ház üres volt.

És üres is maradt.

Évike

Bráda Tibor

festőművész (Karcag, 1941. szeptember 18.)

Két bátyám után harmadikként láttam meg a napvilágot. Elég későn. Apám (gimnáziumi tanár) azt mondta, hogyha a gyerek fiú lesz, legyen pap, ha leány, akkor meg Piroska. Anyám (tanítónő) másként döntött: egyik se lettem. A második világháború ellenére jó dolgok is történtek velünk gyermekkorunkban. Időnként a holland református egyház segítségét élvezhetjük. A menekülésekről azt hittem, hogy kirándulunk.

Apám elvesztése viszont az egész életünkre rányomta a bélyegét. Harminc évig vártuk a hazajövetelét. Rengeteg iskolába jártam, és mindegyikben csak rajzolni szerettem. Végül Albertirsán egy képzőművészeti főiskolát végzett apáca rajztanárnó segített a pályára: Puruczky Mária.

A Török Pál utcai gimnáziumban, Ujváry Lajos osztályában talán életem legpörgőbb, legizgalmasabb éveit éltem. Tudom, hogy minden osztály a legjobb, de a mienk is az volt. 1956-ban mindjárt egy forradalommal kezdtük a tanulmányainkat. A két lövöldözés között alig telt el másfél évtized, nekünk szinte ez megszokott állapot volt. A főiskola már gyötrelmesebb időszaka volt életemnek 1960-tól 1967-ig. Grúber Béla és Georges Rouault kegyetlen terhekkel nehezítették tanulmányaimat. Szentiványi Lajos könnyed, ragyogó koloritja, kitűnő franciás szelleme sem tudta teljes mértékig megadni festészeti szabadságomat.

Nagyon fiatalon kezdtem a tanítást a Képzőművészeti Egyetemen, talán ezzel is várhattam volna. Hiszen azokat a feladatokat, amelyeket nekem kellett volna megoldanom, a hallgatóktól megoldva kaptam vissza.

Életem során rengeteg társadalmi munkát végeztem – mindig a szakmáért.

Úgy látszik, ez egyeseknél eleve elrendeltetés dolga (Isten csapása). Most a magyar festészet napjának szervezése a mániám.

Nagyon sok kiállításom volt eddig (ezt másutt a curriculum vitae tartalmazza).

Különösen szeretek a családommal kiállítani: festőművész feleségemmel, Deák Ilonával, bőrműves nagyobbik leánnyommal, Bráda Judittal, keramikus kisebbik leánnyommal, Bráda Enikővel. Ezt külföldön is és hazánkban is szívesen vállaljuk.

Karcagi születésem folytán a gyerekkorom egy részét a berekfürdői üvegyár közelében töltöttem. Így volt alkalmam beleszeretni az üveg ragyogásába. Nincs az a festék, amelyik versenyezni tudna a nap által megvilágított színes üveggel. Nemsokára elkészül az ötvenedik üvegfestményem.

Talán pont azért, mert az előbb említettnek az ellentéte, a másik szerelmem a pasztell. Bársonyos, lágy, kissé visszafogott színeivel más mondandókat hordoz.

Köszöntöm mindazokat, akik értőn és elfogultságok nélkül tudják élvezni azokat az örömeket, amelyeket csak a festészet tud nyújtani!

Bráda Tibor

Balogh Gyula Bogumil

író, feltaláló, természetgyógyász (Pestszentlőrinc, 1941. szeptember 20.)

Születésem helye, Pestszentlőrinc csak rövidke állomása volt örökké vándorló szüleimnek. Apám esztergályosként dolgozott a *Weiss Manfréd*-nál Csepelen. A reptér közelében laktunk, a Beregszász utcában. A közelgő bombázások elől egy Cegléd környéki tanyára menekültünk. A Csapó-tanyán kerültem testközelségbe az állatokkal. Többször kiengedtem a delezésre karámba terelt bivalyteheneket, borjaikkal, és egy letört faággal hajtottam őket.

Hamarosan azonban vége szakadt a felhőtlen idillnek, mert szüleim beköltöztek Ceglédre, a Fő utcai Podrácki-házba. Anyai nagyszüleim, hadiözvegy nagynéném, két unokatestvérem már itt laktak, s így összeköltöztünk velük. Itt húztuk ki a telet, éltük át a felettünk átviharzó ruszki frontot. Máig kitörölhetetlen emlékként él bennem, amikor lefújták a légiriadót, s előmerészkedtünk a hatalmas borospincéből, az utcákat döglött lótetemek, halott katonák borították.

Apám beállt rendőrnek, és így állami alkalmazottként védettséget élveztünk a megszállók zaklatásaitól. Mivel a ház óriási volt, beköltöztettek két lityinántot és két bárísnnyát. Arra emlékszem, hogy nagyon szerettek minket, gyerekeket, az ölükben ülve cukorkával kínáltak bennünket. A levegőbe dobáltak, puszilgattak. Azonban ők sem tudták megvédeni világvevő rádióinkat a főtéren tiporó lovak pa-

táitól. A ruszkiak minden rádiót elkoboztak és megsemmisítettek. Nem beszélve a kar- és zsebórákról. A tavasz újabb változást hozott életünkben. Kiköltöztünk a zsidó bankár gyümölcsösébe, a Pál kertbe. Vak-tában elvállalta a főkertészséget. Vett egy szakkönyvet és abból kitanulta a mesterséget. A tavaszt, nyarat,

őszet ott töltöttük. Nagyszüleim, unokatestvéreim benn maradtak a városban, mivel a gyerekek iskolába jártak. Egy négyéves gyereknek ez maga volt az édenkert. A hatalmas gyümölcsös ontotta a finomabbnál finomabb gyümölcsöket. Hátul, a gazdasági udvarban a nyulak, csirkék, kacsák, libák elláttak bennünket hússal, tojással.

Ősszel aztán hazajött a hadifogságból a kertész, és a bankár útilaput kötött a talpunk alá. Apám borban kapta meg a járandóságát. Ez pedig elég indok volt arra, hogy kocsmárosi engedélyt váltson. Ezt az okmányt lobogtatva kocsmát nyitott Szolnokon, a papírgyárral szemben, apai nagyszüleim házában. A 45–46-os borzalmas inflációt és az új forint születését a kocsmában vegetáltuk át. Volt úgy, hogy a munkások taligán tolták át a fizetésüket a kocsmába, aztán, amikor megjelent az új forint, kordélyokkal húztuk vissza a papírgyárba a hegyekben felhalmozott billpengőket. Itt született '46 őszén a kisebbik húgom.

A kocsmároságnak is hamar vége szakadt. Mivel a saját bor már

régen elfogyott, így a termelői bor-kimérési engedély okafogyottá vált. Jóakaróink, a szomszéd kocsmárosok feljelentették apámat, és egy szép napon megleptek bennünket a fináncok. Lefoglalták a számla nélkül vásárolt borokat, elkobozták a korcsmárosi engedélyt és a kocsmaberendezést. Apám beállt a Járműjavítóba, eredeti szakmájában, esztergályosként dolgozni.

1947-ben kora tavasszal adódott, hogy a cukorgyár és a vattagyár közötti senki földjén lévő Fodor-tanyából elköltöztek a bérlők. Mivel anyai nagyapám éppen nyugdíjba vonult, kaptunk az alkalmon és kibéreltük a tanyát. Nagyapámék kétkerekű kordéra pakolták minden cókmojkukat, és Ceglédre átfuvarozták holmijaikat Szolnokra, a Fodor-tanyára. Kora nyáron mi is áthurcolkodtunk. Mi laktunk az egyik szobában, nagyanyám, a lánya meg a két unokatestvérem a másikban. Nagyapám a nyári konyhában aludt.

Természetesen apám és anyám is beiratkoztak a kommunista pártba – akkoriban ezt követelte meg a korszellem. Munka mellett szemináriumokon töltötték magukba az ígét. Apám megkapta az első megbízatását: étkezési jegyeket kellett kiosztani a Fodor-telep munkás lakosainak minden hónapban. Biciklivel járta a környező házakat.

Anyám, mikor a kishúgom hároméves lett, visszament a fatelepre irodistának. Ő állította ki a kapujegyeket, szedte be és könyvelte le a fűrészáruért, szénért, tüzelőért, építőanyagért befolyt bevételeket a fatelep részére.

Aztán jöttek az államosítások. A vattagyáros felgyújtotta a gyár raktárkészletét és felakasztotta magát a padlásra. A gyár ebek harmincadjává válva, kitűnő játszóhellyé vált számunkra.

Cséplés után a géptől elvették tőlünk a beadást, ami maradt, avval éppen csak kihúztuk az újig. A cukorgyárba szállított kocsiról lepotyogott cukorrépakat összegyűjtögettük az előtűnk elhaladó köves út porából. Céklával összefőzve finom étket adott ez is.

Aztán 1954-ben felültünk egy Sztálinvárosba tartó teherautóra. Azt hittem, megszakad a szívem, amikor búcsút intetem életem nyolc évének. Az öt és tizenégy életévem közötti

legfogékonyabb, legboldogabb, idilli éveket hagytam magam mögött.

*

Fantázia- és mesélőképességet anyai nagyszüleimtől örököltem. Mindketten ragyogó mesefák voltak.

Alacsony, kövérkés, tűzrólpattant, kun menyecske volt nagyanyám. Örökmozgó, szervező, a semmiből is étkeket készítő tudománya nélkül aligha éltük volna túl az országépítés, államosítások, jegyrendszer eszement világát. Ha nem volt kivel pörölni, akkor még a seprővel is összeveszett. Nagyapám, hallgatag, békés természetű ember lévén, soha nem szólt neki vissza. Még a keresztnévén se szólította mamát. Csak ennyit mondott neki, ha akart tőle valamit: *he!* Mivel a háború előtt nyáron mindig szakácsnőként dolgozott a *Kolopon* (Kolopfürdőn), így első osztályú sza-

kácstudománnyal bírt. Ha éppen volt mit és miből főzni.

Volt hátul a kukoricagóré mellett egy füstölő. Ezt a disznóhús füstölésre használtuk. Mivel a disznó tabu állat volt abban az időben, s egy család csak egyet vághatott, abból is a zsírt be kellett szolgáltatni, így, hogy ne álljon kihasználatlanul a füstölő, átalakította aszalóvá. Az aszalt gyümölcsöket mamám kandírozta. Amit a család nem fogyasztott el, arra mindig akadt vevő. Mivel nagynéném alkalmi munkásként a cukorgyári kampányokban dolgozott, így némi barnacukorhoz, melaszhoz jutottunk, ami a kandírozáshoz nagyszerűen megfelelt.

A szappant is magunk főztük. Úgy éltünk azon a vedlett tanyán, mint a Robinsonok. De miénk volt a tisztai ártér minden vadjával, gyümölcsével. Mi, gyerekek tavasztól őszig legeltettük a kecskéket a vadmuharral benőtt, vízenyős réten. Ez annyi játszásra adott alkalmat, hogy a nyargalászásban úgy elfáradtunk estére, hogy csutakolás után bezuhanva az ágyba, boldog, mély álomba merültünk.

Amikor beköszöntött az ősz, számunkra elkezdődött az iskola. Örömmel vegyes kíváncsisággal mentem az évnnyitókra és boldogan lapozgattam a tankönyveket. Szerettem tanulni. Anyám mindig azt mondogatta: *Kisfiam, magadnak tanulsz. Ebben a rendszerben mérnök is lehetsz, orvos, vagy akár miniszter is!* Én hittem neki, hittem Rákosinak, a kommunistáknak, mindenkinek hittem, de a legjobban önmagamban bíztam. Az önbizalmam az égig ért!

*

Papa magas, horgas orrú, igazi jáász volt. Részt vett mindkét világháborúban. Még az ötvenes években is megvolt a katonai pokróca, lábszár-

tekerce. Télen a bakancsra lábszártekercestet tekert, és a nagy sárban abban caplatott ki az ólakhoz megetetni a jószágokat. Mindene volt a pipa és a bor. A kukoricaföld közepébe palántázta a dohányt, hogy a fináncok ki ne szúrják. Volt neki két hosszú szárú tajtékipipája, több csibukja, és minden eshetőségre készen egy dóznija, benne cigarettapapír és finomra vágott cigarettadohány.

Mivel a szőlő azon a vidéken nem termett meg, így papám ráállt a golyhói készítésére. A golyhói bor úgy készült, hogy egy adag melaszt feloldott húsz liter vízben, élesztőt tett hozzá és egykilónyi kukoricalisztet. Kierjesztve aranszínű bor lett belőle. Amikor el tudott csenni egy kis bodzavirágdrogot mamámtól, azt is hozzáadva, a legfinomabb muskotállal is vetekeedett a golyhóija. Négy elemije ellenére, komoly, intelligens ember volt. Egy nagy kockás füzetet őrizgetett, amelybe fiatalkori verseit írogatta. Innen örököltém írói vénámat. Valóságos meseláda volt, aminek csak ki kellett nyitni a fedelét és dőltek belőle a csodálatos történetek.

Téli estéken a petróleumlámpa gyér világánál tanultunk. Este lefekvés előtt megfürdettek (lecsutakoltak) bennünket, és a búbos kemence padkájára sorban ülve szárítkoztunk, mint a kis verébfiókák. Papám bejött. Leült a kopott vesszőfotelba, fején megigazította herélt svájcisapkáját. Nagyt szívott a pipából és megszólalt: – köpő! – mi pedig rohantunk a sarokba félretett köpöcsészékért, mert ugye ebből kettő kellett. Egy arra, ha jobbra, a másik meg arra, ha balra köp.

Mamánk is előkerült. Hálóingben volt már. Ült a hokedlin, leeresztette a kontyból kibontott hajzuhatagát, és gondosan fésülgetni kezdte bontófésűjével, miközben elmerengve hall-

gatta az ezerszer hallott mesét. Papa még egyszer megszívta a pipát, hogy jól szelel-e, aztán sercintett egyet és hegyeset köpött valamelyik köpőbe, majd elkezdődött a mese. Néhány, bevezető mondat után Tizsasülyön találtuk magunkat. Megelevenedett a hajdani falu.

A mesélés vége felé mamám elővette a bibliát, olvasott egy passzust belőle, majd lejjebb csavarva a petróleumlámpa kanócat, jelt adott a lefekvésre. A dunyha alatt nagy hancúrozás folyt, mert az öt gyerek, a két

macska mind, mind helyet keresett magának a jó meleg takaró alatt. Aztán elnyomott bennünket az álom és az álomréten járva vidáman kergettük a lepkéket a sülyi réten.

1987-ben jutottam el Sülyre, de a falu már nem volt a régi. Nagyszüleim mesefaluja végkép elsüllyedt az idő sodrában.

Bócz Mara

maszkmester (Budapest, 1941. szeptember 21.)

Már hetven vagyok? Nagyon sok! S mi minden történt?!

Két egymást szerető ember vágyából születtem, Budapesten, de szüleim már 1939-től Hevesen éltek. Édesapám, Bócz Sándor (három szakvizsgával) körorvosi állást vállalt. Szívet melengető érzés, hogy Hevesen máig tisztelettel emlékeznek rá. Édesanyám, Holles Mária tanító- és védőnőképzőt végzett. Különleges kontraalt hangja okán nagy reményű énekesi pályára volt hivatott. Azt hagyta el miattunk. Testvérem, Bócz Sándor zenekritikus, esztéta Miskolcon.

HEVES. Gyermekkor. Egész életemben végigkísér egy életérzés: védettség, biztonság, szeretet. Itt kezdtek el megtölteni szüleim azt a PUTTONYT, amiből életem végéig táplálkozom. Nagyon jó visszaemlékez-

nem ezekre az évekre. Példájukkal igényességre tanítottak, s arra, hogy mindenért meg kell dolgozni, az elért eredménnyel ne dicsekedjen az ember, de tudja megbecsülni. Azt hiszem, ezt ma értékrendnek szokás nevezni, mely nem tűr megalakuvást. 1952-ben apám az egri kórház egyik sebésze lett. Így lettem „egri leánka”.

Az OTTHON továbbra is VÉD. Édesanyám mélyen hívő, vallásos katolikus volt. Egész életemben velem maradt féltő szeretete, Istenben bízása. A gimnáziumi években orvos akartam lenni. A biológia-tanárnőm kijelentette, hogy nem járul hozzá orvosdinasztiák képződéséhez.

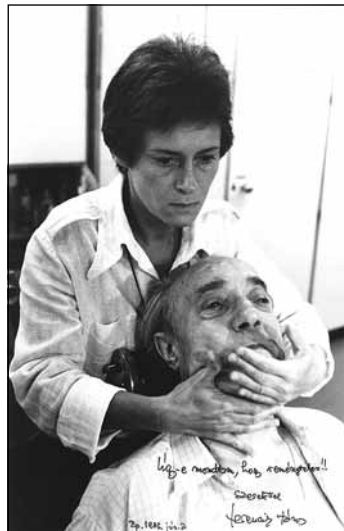
1960: kozmetikustanuló lettem azzal a titkos szándékkal, hogy saját „káder-lappal” jelentkezem orvosira. Közben, még végzés előtt támadt az ötletem: maszkmester akarok lenni! Köpeczi Bócz István jelmez- és díszlettervező távoli rokonunk volt. Fiatalkorom akadályt nem ismerő lendületével kerestem meg és kértem segítségét. Filmgyár, színházak, Opera mind elutasított. Szerencsére az

akkor már létező televízió vett fel fiatalokat. 1962. szeptember 1-jén léptem át a televízió kapuját, ekkortól alkalmaztak „külsősnek”. Első perctől bekerülhettem a készülő tévéfilmekbe, tévéjátékokba, s mert kevesen voltunk, rögtön a mély vízbe dobtak.

A nagy próba 1964-ben Robert Burns *A vídám koldusok* című darabja volt, Seregi László rendezésében. Ezt dramatizálták. Mezei Mária volt az Öreg kurva, Jancsó Adrienn a Fiatal kurva, Szakács Miklós, Garas Dezső s még sokan mások féllábú, félkarú, sebhelyes koldusok egy XVIII. századi skót kocsmában. Hályogkovács módján vágtam bele. Jancsó Adrienn száját izgalmamban ferdére festettem. Később állította, hogy ez a „zsenim”, mely tudat alatt már megmutatkozott.

1965. Meghal Édesapám. Az első rossz, ami részükről ért.

1966-ban neveztek ki maszkmesterré. Egy-más után kerültek ki a főiskoláról rendezők, operatőrök. Sokuk diplomafilmjét csinálhattam, s lett életre szóló munkakapcsolat. De jöttek színházi, operai, filmgyári rendezők is a tévébe, s szinte mindenkiel dolgozhattam

Közös kép Ferencsik Jánossal

Felsorolhatatlan, akiket megadatott ismerhetnem. 1964 szilveszterére készült a *Denevér* Házy Erzsébet, Darvas Iván, Moldován Stefánia főszereplésével, Horváth Ádám rendezésében. Vele dolgoztam a legtöbbet: *Othello* (opera), *Osztigás Mici*, *Gépírók*, *Bunker*, *Mire megvénülünk*, *Petőfi*, *Széchenyi napjai* (ezek mind többrészes sorozatok), s minden évben szilveszterre: Hofi! Dömölky Jánosnak *A tenger csendje* volt a diplomafilmje. Életre szóló munkakapcsolat és barátság. A Vámos László rendezte *Falstaff* csak egy a sok közös munkából. Fehér György: *III. Richárd*, *Bajazzók*. Keleti Márton első tévés rendezése, a háromrészes *Strasznov Ignác*, főszerepben Benkő Gyula és Márkus László. Az utóbbival mély barátság és sok közös munka. A *Defekt* című horror Márkus egyik kedvence lett. Maszkos mi voltomnak köszönhetem, hogy az 1989. október 23-ra készült műsorban Faludi György, Petri György, Obersovszky Gyula s a többi valamikori elítélt emlékezésénél ott lehettem. Ekkor kezdődött fotós „karrierem”. Kis gépemmel lövöldöztem a stábot, a hivatásos fotós Gáti Györgyöt is! A róla készült képet tette fel honlapja kezdőképének. Aláírás: „FOTÓ: BÓCZ MARA.” Kedves emlékként őrzöm a Mozart *Requiem*jének forgatásán Ferencsik Jánossal készült közös képeket és beszélgetéseket. 1981-től nyolc évig tanítottam a Balettintézetben sminket a növendékeknek. Sok produkcióért kaptam nívódíjat. 1985-ben a veszprémi tévéfilmfesztiválon különdíjat vehettem át Hofi *Piál a föld* című paródiájáért. 1994-ben Balázs Béla-díjat szavaztak meg kollégáim és a Filmszövetség, maszkosnak először! Hálás vagyok sorsomnak gazdag munkaéletemért. Jó játék volt.

Bócz Marcs

Vagyóczky Károly

festőművész, grafikus (Budapest, 1941. szeptember 21.)

Gyermekkoromban – már hatéves koromtól kezdve – mindig nagyon szerettem rajzolni.

Rajzképességem határozta meg a pályaválasztásomat. Ugyan a festőművész hivatás vonzott, de szerettem volna cukrász, futballista vagy pap lenni.

Így visszagondolva lehet, hogy mégis rosszul döntöttem!? (Napló)

„Évfolyamtársként figyelhettem főiskolai munkáit, akkori lapjai, melyek a tanszék archívumában ma is megvannak, a mesterség szeretetét őrzik.

Később, már pályája elején, hazai és nemzetközi eredményeiben is nagy szerepe volt mesterségbeli tudásának. Szuverén grafikáival a legjelentősebb nemzetközi fórumokon, nemzetközi grafikai biennálékon szerepelt, díjakat nyert, Derkovits-ösztöndíjat kapott, majd annak lejárta után tanári ajánlásra került a Pénzjegynyomda műtermébe. Nagy Zoltán, a kiváló mester és nagy előd irányítása mellett még öt éven keresztül tanulta a rézmetszést és a bankjegytervezés mesterségét.” (Idézet)

A Képzőművészeti Főiskola elvégzése után a Magyar Nemzeti Bank

pénzjegynyomdájához kerültem. Itt tanultam meg alaposan a mesterséget mint rézmetsző, majd 1978-tól a művészeti igazgató posztjára neveztek ki osztályvezetőnek. Ez a grafikai műhely nemzetközi hírű szakemberekkel és grafikusművészekkel rendelkezett.

Kiváló mesterekkel dolgozhattam együtt. Hálával emlékezem meg róluk.

A kötött munka mellett természetesen továbbra is részt vettem a művészeti életben.

Hazai és nemzetközi kiállításokon is szerepeltem. (Napló)

„Vagyóczky Károly kiállítása olyan meglepetésekkel szolgálhat, mintha a nagyzenekari művek ismert előadóművésztől önálló koncertjén váratlanul komponistaként ismernők meg – saját szerzeményeinek, játékának és hangszerének egyedi tolmácsolásában. Művei újak számunkra, csak játéka – ez esetben Vagyóczky látásmódja – az, ami ismerős, érthetően, ugyanis e művész kézjegye a sokszorosító grafika legkedveltebb, világszerte otthonos ágazatából, a pénzek és a bankjegyek révén vált ismeretessé.

Alkati az a tulajdonsága, ahogyan a műhely, az anyagok és a tárgyak hármasságában alkot, ökonomikus gondolkodásra vall, ami a tartalmak formai sűrítését teszi szükségessé.

A motívumok csoportosításában a szerkesztés szigorú rendje uralkodik, puritán szellem, amelybe olykor mintha a patikáriusi higiénia légköre is vegyülne, mintegy a mesterség

technikai-kémiai pedantériáját emelve ki artisztikusan... (Idézet)

Festőnek készültem, de a sors úgy hozta, hogy mintegy 34 éven keresztül grafikával foglalkoztam. Nem bántam meg ezt a nagy kanyart. Ebben a grafikai műhelyben terveztem és készítetük az új magyar bankjegysort. Munkásságom legjelentősebb alkotásai mintegy tíz nehéz és a képességeket próbáló év eredménye. Az utóbbi esztendőben festéssel foglalkozom. (Napló)

László Gyula professzor írja könyvében, hogy történelmünk nagyjait tulajdonképpen a festmények, a szobrok által ismerjük, és azok alapján tudjuk felidézni őket.

Az én arcképeim – szándékom szerint – egy mai (XX. század végi) művész képi megfogalmazásai a nemzet nagyjairól, eszményképeiről. Valamilyen kételkedés azonban, szerintem minden művészen megfogalmazódhat, hiszen egy nagyobb közösségnek szánja művét: vajon megértik, elfogadják és azonosulni tudnak vele?

Vajon a nagy szent királyt, Istvánt, vagy a liliomos királyt, Károly Róbertet ezután így tanulják vagy így fogják ismerni?

Talán a kételkedés szül gyenge pillanatokat. (Napló)

Mindig úgy érzem, hogy a papírpénzeim révén egy állandó grafikai kiállításon szerepelek. Mint állampolgár

már megszoktam a műveim ilyen formában való állandó jelenlétét. (Napló)

Éreztem ennek a nagy jelentőségű feladatnak a súlyát és felelősségét, amikor 1993-ban megkaptam a megbízást. Évekkel, jóval később a Szépművészeti Múzeumban rendezték meg Ferdinand Hodlernek, a nagy svájci, európai jelentőségű festőművésznak a gyűjteményes kiállítását. Erről a bemutatóról írt, megjelent művészettörténeti értékelő írásban olvastam: „Hodler olyan nagy művész volt, hogy a svájci állam őt kérte fel az ország bankjegyeinek a megtervezésére.” Ez a megállapítás érdekes volt, de mindenképpen kellő szerénységgel kellett értelmeznem a magam számára. (Napló)

Időnként szembekerülök azzal a feladattal, hogy mint művész fogalmazzam meg az ars poeticámat. Szerintem ez egy nagyon nehéz feladat, mert az ember élete folyamán változik, az alaptételek ugyan változatlanok, de jól, lényegesen megfogalmazni bölcsesség és leüledett élettapasztalat szükségeltetik hozzá.

Ez a hetvenedik életév meditációja, de biztos vagyok benne, hogy a tisztességesen elvégzett munka és a tisztességes élet mindennek az alapja. (Napló)

Münz András

író, szerkesztő (Budapest, 1941. szeptember 26.)

Apám jövőre lenne százéves, halott már majd hetven esztendeje. Magam jövőre leszek hetven. Apámról csak mások elbeszéléseiből van képem („Becsületes ember volt az édesapád”), ő még hallhatta első szavaimat. Akarta az életet. Akarták a halálát.

Asszonyok közt, Törökszentmiklóson cseperedtem, ma is sűrűn vonatra ülök, hogy régi házunkat megsimogassam. Visszasimogat mindannyiszor, érzem.

Középiskolás kisdíák voltam 1956-ban. („Kisfiam, ez történelem” – mondta anyám a rádió mellett, 23-án este.) Érettségi Szolnokon, majd egy jól kivitelezett pályatévésztes: Budapest, Műegyetem, gépészmérnöki diploma, tizennégy évfolyam hallgatóit okítottam (...aki nem tudja, tanítja?), majd

„dezertálás”, hírlapíró, lapszerkesztő lettem, vagyok a mai napig. (Némelykor humoristaként is emlegetnek, egy ízben például akkor történt ez, amikor keresztretjvény-definícióként tündököltem valahol – máig nagy személyes sikeremnek tekintem.) Hétfői Hírek, Ludas Matyi, Nők Lapja a főbb állomások, néhány feltételes megálló is akadt, emellett, az idők során, félszáznál is több lapban, magazinban, folyóiratban publikáltam, kilenc kiadó könyveit szerkesztettem. Végigdolgoztam és végigfociztam az életem, különösen utóbbi járt eredménnyel: kopás a térdeimben (ahol csak tudom, kerülöm a lépcsőket). Nyolc kötetem (jobbára novellák, tárcanovellák) jelent meg, kéziratban készülődik a kilencedik. Fülszövegekben azzal kérkedem, hogy soha nem tartoztam a száz leggazdagabb magyar közé. Jelentem, változás azóta sincs ebben.

Leltár, összegzés: háború óvoda helyett, iskola, áldott emlékű, gyapotszedés, úttörőtáborok, ballagások, diploma, munkakezdés, katedra, angyalbőr, barátok, szerelmek, házasság, fiam születése, gyász, felmondólevelek („...további munkasikereket kívánunk”), nyugdíj, ingyenes utazás, EKG-k, vérképek, patikák, orvosi várók. Egyre több múlt idő, mind kevesebb jövő.

Mindazonáltal, mindezek ellenére, előrenézek. És nem látszik még az alagút a fény végén.

Pálóczi Horváth András

régész, muzeológus, történész (Budapest, 1941. szeptember 29.)

Féltem örök egy kéziratos könyvet, melyet dédapám 1853-ban, 18 éves korában állított össze „jelesebb költeményekből”, nagyrészt a cenzúra által üldözött hazafias versekből. Az irodalom szeretete és a nemzeti elkötelezettség régóta családunk jellemző vonásának tartható, leghíresebb rokonunktól, a rebellis Pálóczi Horváth Ádámtól (1760–1820) kezdve bányamérnökké lett dédapámon és jogász nagyapámon keresztül jól verselő édesapámmig és újságíró György nagybátyámmig, aki éveket töltött az ÁVH börtöneiben (13 hónapig abban a hiszemben, hogy halálra ítélik), majd az 1956-os forradalom egyik szellemi előkészítője lett, s az újabb halálos ítélet elől végül is Angliába távozott.

Gimnazista koromban Babits irodalomtörténete volt a szellemi vezetőm a világirodalmi tájékozódásban. Iskolai tananyagunk az 1950-es években ilyen szempontból szegényes volt, ezért feltettem magamban, hogy majd én írok egy jobb tankönyvet. Aztán egyre erősödő történelmi és művészettörténelmi érdeklődésem miatt úgy határoztam, hogy mégsem a

szépirodalmat választom szakmámnak, az olvasás hadd maradjon meg örök kedvtelésnek.

Érettségi után először nem jutottam be az egyetemre: ilyen rokonsággal tanárképzésre nem javasoltak. Két évvel később némi enyhülés következtében és egyik kedves tanárom ajánlásával mégis felvettek az ELTE történelem és régészet szakára. László Gyula professzor tanítványaként középkori régészetre szakosodtam, néhány év múlva nála doktoráltam a magyarországi kunok régészeti emlékeiről írott disszertációmmal.

Két évtizedes munka, számos szakmai publikáció előzte meg a *Besenyők, kunok, jászok* című, 1989-ben három nyelven megjelent könyvemet, amelynek igen jó visszhangja volt külföldön is. Később Iránban perzsa nyelven is kiadták, igaz, hogy illegálisan, de én örültem neki. 1985-ben a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeumban Fazekas István néhai igazgató kezdeményezésére megrendeztem *A kunok emléke Magyarországon* című régészeti kiállítást – ez volt a világon az első önálló kiállítás ennek az egykori híres sztyeppe népnek a kultúrájáról. Érthető módon a kun városok közönségénél volt leginkább sikere, vándorkiállításaként több kunsági város múzeumában is bemutatták.

A honfitársainkka lett kunok múltjának feltárását szívvel-lélekkel magamra vállaltam, bár ereimben tudomásom szerint nem csörgedezik kun vér. Szerencsére a Magyar Nemzeti Múzeum – 15 évig munkahelyem – támogatja ezt a kutatási programot. Ekkor kezdtem el azt a régészeti ásatást, amelyet legjelentősebb munkámnak

tartok: egy kun lakosságú középkori falu, a Duna–Tisza közti Szentkirály feltárását, amelyet több mint húsz éven keresztül folytattam. Ez volt az 1980-as évek legjelentősebb késő középkori faluásatása Magyarországon, a lakóházakon kívül teljes gazdasági udvarokat tártunk fel számos, korábban ismeretlen típusú gazdasági épülettel, és az interdiszciplináris ásatási módszerek tekintetében, a természettudományos módszerek alkalmazásában is előrelépést hozott. A feltárt lakóházak a magyar népi építészet egyik legfontosabb típusának, az alföldi középmagyar háztípusnak a középkori előzményeit képviselik. 1996-ban a millicentenárium alkalmából az ásatás eredményeiről a házak hitelesen rekonstruált makettjeivel együtt időszaki kiállítást rendeztünk a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban *Élet egy középkori faluban* címmel. Hat hónaposra terveztük, de a közönségsiker miatt nyolc évig állt fenn, mintegy hatszázezer látogató látta. Ennek a kiállításnak a legfontosabb részeit beépítettük a múzeum jelenlegi új, állandó kiállításába is.

A szentkirályi ásatásoknak a mai falu életében is jelentős szerep jutott. Amikor ugyanis a település 1952-ben tanyaközpontból önálló község lett, sok évszázados történelmi nevét a mesterségesen kreált Lászlófalvára változtatták, csak hogy a „szent” szócska ne szerepeljen benne. A hosszú ideig tartó ásatások során, az ősök sírjainak, hajlékainak és használati tárgyainak feltárása láttán azonban a helybeliek ráébredtek arra, hogy községüknek milyen jelentős a múltja. Így fogalmazódhatott meg az az igény, hogy visszakapják a *Szentkirály* nevet, amire 1987-ben került sor, a rendszerváltás előszeleként.

Az idők folyamán természetesen másutt is voltak ásatásaim: több középkori templomban, honfoglalás kori és Árpád-kori temetőben. A millennium előtti években a visegrádi királyi központ műemléki rekonstrukciós programjának keretében a királyi palota középkori gyümölcsöskertjének régészeti kutatását vezettem. Ez tekinthető Magyarországon az első szisztematikus régészeti feltárásnak, amelyet történelmi kertben folytattak. Egy ilyen munkának sajátos módszerei vannak, hazai előzmények híján főként az angol régészet tapasztalataira támaszkodhattunk. Az alkalmazott környezetregészeti módszerek segítségével eredményesen tudtuk megvizsgálni a kert talajrétegeit, megkerestük a botanikai és egyéb szerves maradványokat, és meghatároztuk a kert építésmódját, az udvari életben betöltött szerepét. Kutatási eredményeinkre épül a ma már látogatható Zsigmond- és Mátyás-kori kert műemléki rekonstrukciója.

A régészeti kutatás céljának nem a tárgyakat, leleteket, hanem az embert tekintem, eleink életébe megpróbálunk ezzel az aprólékos, hosszadalmas, sok nehézséggel járó, de szép munkával bepillantani. Amikor a régész feltár valamit, maga formálja meg tudományának forrásait a talajból, mint ahogy a szobrász kibontja a szobrot az anyagból, és felkészült-ségétől, pontosságától, tapasztalataitól függ, hogy ezek a tárgyi források megőrzik-e az összes lehetséges információt napvilágra kerülésük során.

Munkásságom elismeréseként 2009-ben kitüntettek a Schönvisner István-díjjal.

Jókai King Andri

Komáromi Gabriella

irodalomtörténész (Szentgotthárd, 1941. október 1.)

Dologban jártam mind ez idáig, nem is volt időm visszanezni. Ámítottam is magam, hogy ráérek még. És most itt ez a hetven sor! Ennyiben kellene vallani arról, hogy ki vagyok, mi vagyok, mi végre vagyok közel hetven éve a világon. Egy szócikk a lexikonba ehhez képest gyerekjáték, pontosnak lenni könnyebb, mint őszintének. Csak „klipekben” lehet mesélni.

Egy régi rétre emlékezve bukik fel belőlem a gyerekkor. Előttem van ennek a széles rétnak minden virága. És emlékszem a mogyoróbokor mögött a lövészárokra, még gízgaz sem takarta be a háború nyomát. A húsvéti tüzet évekig német gázálarcokból gyűjtötték. Az iskolában meg számon tartottuk, hogy H. Panni papája ottmaradt a

Donnál, hogy P. Borié meg eltűnt. Arról már nem beszéltünk, de tudtuk, hogy K. Mari édesapját elvitte az éjjel a nagy „fekete autó”. (Az ötvenes évek a határszélen egy fokkal sötétebbek voltak.)

Mindennek ellenére boldog volt ez a gyerekkor. Büszke voltam az apám okosságára, bátorságára és az anyám szelídségére, szépségére. A házunk, az apám tervezte Bauhaus-villa úgyszólván kőhajításnyira állt, dombon, a Rába fölött. Az udvarokon mindenütt sok-sok gyerek. Csak mi voltunk négyen, a szomszédságban öt, három, tíz. Sose tudtam elképzelni, hogy kevesebben legyünk, csak azt, hogy többen. (Azt pedig végképp nem, hogy a sors nekem majd nem ad gyerekeket.) A boldogságot nem lehet „bespájzolni”, ahogy Janikovszky Éva mondta, de azért nagy tartalékokra tehet szert az ember. (Azokból a karácsonyokból vagy negyven évig éltem. A gyönyörű porcelánbabámmal a harmadik nemzedék játszik. A tanítóm, Vidosfalvi Anna sírjánál hálásan gyűjtök gyertyát. Nem világszép királylányokról és sárkányokról mesélt, hanem Kréta szigetéről, ahol korábban élt. Az írásom képe ma is olyan, mint az övé.)

Nemcsak a háború és az ötvenes évek árnyéka vetítődött erre a gyerekkorra. Az emlékezet klipjeiben kis koporsók is megjelennek. A halál angyala difteritiszjárvány képében járt felénk (csaknem elvitte a kishúgom is), korcsolyázás közben jég alá került egy-egy gyerek, kit elsodort az ár, kit lehúzott az örvény. A ma habzó Rábában akkor még fürödtünk.

1953 februárjában a történelem vihara minket is elsodort a határszélről. Kitelepítettek bennünket, mint annyi más családot. „Elúzótt” a szülőhelyem, és azóta sem mondhatom, hogy hazavár. A szűkebb pátriám apám szülővárosa, Kaposvár lett. Ám mégis átmelegszik a lelkem, bárhol meglátom a Rábát, ha feltűnik a távolban a gotthárdi templomtorony, ha valakinek, aki onnan való, azt mondhatom, hogy „földiek vagyunk”. Móricz Zsigmond szerint tízéves korunkig minden fontos dolog megesik velünk, ezért itt abba is hagyta az élete történetét. Lehet, hogy velem is ott történt meg minden? Ott olvastam az első

könyvet, a gotthárdi barokk templomban csodálkoztam rá a szépre. Amikor abba az egyetlen vagonba berakhattuk „mindenünket”, a jóság valóságos mutatványa volt, ahogy néhányan segítettek, pedig bizonyára félték.

Amikor Kaffka Margit *Színek és évek* című regényéről írtam, szíven ütött a regény intonációja. Csendes, harangszós délutánokon leanderes tornácán „lapozgatja” a múltat a hősnő. Öreg és magányos. „Tavaszkor múltam ötven” – mondja magáról. De már mögötte van minden, amitől a pergő esztendőket életnek érezheti az ember. Nincsenek céljai, szándékai. Eljátszotta kiosztott életszerepeit. Bár néha maga is azt gondolja, korán van az, hogy így leszokjék a világ róla. Megsajnáltam, bár a vibrálóan izgalmas ifjúságáért irigyeltem is. Számomra negyven után lett igazán érdekes, eseményes az élet. Későn érő típus vagyok – mondhatnám iróniával. Addig szorongva készülődtem, várakoztam, és próbálgattam, ki is vagyok én.

Ha Esti Kornél villamosútjára gondolok, talán tovább ácsorogtam a megállóban, mint kellett volna. Nem mertem felugrani, felkapaszkodni is sokára. A kapaszkodósíjhoz nagyon nehezen fértem hozzá, és tekintetek se biztattak. „Aztán a lehetőségeim fokozatosan javultak.”

Könnyed és magabízó kamasz voltam, akinek mindenre volt ideje: festeni, zongorázni, újságot írni, biciklizni, úszni, merészeket álmodni és máig tartó barátságokat kötni. Egy magyarórai szereplés nagyobb esemény volt a gimnáziumban, mint egy egyetemi kiselőadás. A tanárunkat Zelenik Saroltának hívták. Sok-sok mesterem volt/van, máig keresem őket, és boldog vagyok, ha rájuk találok, de ő volt az első. Nem tudott elviselni egy kócos mondatot, egy kusza gondolatot. Lenyűgözően művelt volt. Szerettük, csodáltuk, tartottunk tőle, de nem akartunk hasonlítani rá. Csehovi lélek volt, a három nővér közül: Olga. Folyton elvágyódott, nem illett a világhoz, vagy a világ hozzá. Mi meg tele voltunk egészséges boldogságvággal.

Aztán szorongó, kapkodó huszonéves és harmincas lettem, aki mindig görcsben él, akiben ijesztően „ketyeg egy óra”, aki mindenkinek meg akar felelni, mintha bármikor vizsgázna. Mégpedig színjelesen. A doktori vizsgám idején úgy éreztem, földbe gyökeredzik a lábam, amikor Király István, Nagy Péter, Czine Mihály professzor urak talpig feketében bevonultak. Olyasmi lehettem, mint Karinthytól Steinmann, a grófnő. Vagy mint a Lázár-mese feketeterigója, aki pirosra, kékre, sárgára festi magát, hogy mindenkinek tessenek. Csak egyszer lázadtam: amikor egyetemi hallgatóként a világ ellenében férjhez mentem. Akiért ez történt, rég eltemettem. Egyik könyvemem (*A gyermekkönyvek titkos kertje*, 1998) ajánlottam az emlékének.

Magyar-könyvtárosi szakos diplomával a pályám első éveit könyvtárhoz kötődtek, aztán úgy beépültem egy vidéki főiskola/egyetem életébe Kaposváron, mint Kómives Kelemenné Déva várába. Minden ott történt meg velem. Rettegettem, hogy milyen nagy számokkal tudok mesélni erről. Csaknem negyven esztendőt töltöttem a katedrán (az utolsó órát is örömmel), negyed századon át voltam tanszékvezető, egy cikluson át főigazgató is (ez a tévedéseim történetébe tartozik). Teleírtam, szerkesztettem jó néhány könyvet. Megjelent több mint 250 tanulmányom, esszém, kritikám. Jó részük a gyermekirodalom köréből. Tele volt fölösleges mentegetőzésekkel az életem, hogy a gyermekirodalom „irodalom”, a gyerekkviers vers, a gyermekregény regény, csak gyerekkönyv pe-

dig az, ami szöveg nélkül is megél, meg arra való, hogy kifessék. Szabó Lőrinc, Kormos István, Weöres, Nemes Nagy Ágnes, Lázár Ervin hazájában el kéne pirulnia a papirosnak az efféle mentegetőzéstől, még ha a befogadó felől nézve van is mássága a gyermekirodalomnak. Úgy igaz, ahogy Kányádi Sándor írta: csak irodalom van, ahogy asztal. De van kisasztal a gyerekeknek, amit kicsit strapabíróbbra és cifrábbra csinálnak. És van olyan nagyasztal, amit a gyerek is felér.

Az elmúlt három évben egy olyan életműről írhattam könyvet az Osiris Kiadónak, amelynek tulajdonjogán meddő dolog vitatkozni, bár az egyes műveken már lehet. *A Hétfejű Tündér* mindenkié, *A hét szeretóm* csak a miénk, *A manógyár* meg a gyereké. Életem legfontosabb és legszebb feladata a Lázár Ervin-monográfia volt. A pályám ajándéka. Ó, hogy aggódtam, hogy befejezhessem! A széltől is óvtam magam, mint addig sohasem. S most, hogy kész, eszembe jut egy Lázár Ervinre emlékező Vathy Zsuzsa-novella, a *Paradicsommadár*: „Milyen hülyék vagyunk, panaszkodunk, hogy kifelé megyünk az életből, ahelyett hogy azt mondanánk, egy nehéz és fáradságos út végére értünk! Éljen! Hurrá!” S de szép lenne arról a bizonyos „villamosjáratról” a „végállomásnál” könnyedén lelépni, hogy mások észre se vegyék.

Sándor Péter

Büky László

nyelvész (Nagykanizsa, 1941. október 7.)

Apám asztalosmester, édesanyám adminisztrátor volt. Minthogy apámnak egy barátjával közös, számos alkalmazottal dolgozó asztalosüzeme volt, amelyet persze államosítottak a kommunista uralom idején, így én „egyéb” származási bejegyzéssel kezdek és végeztem a humán tagozatú gimnáziumot szülővá-

rosomban. Az 1956. évi forradalom után alaposan megrostálták a tanári kart, így a két költő tanár, Alaxa Ambros és Hules Béla és mások börtönbe kerültek, illetőleg állásukat veszítették.

Tanárunk volt Morvay Gyula, a Sarlós mozgalom neves személyisége is, aki prózát is írt; mindüket jegyezi az *Új magyar irodalmi lexikon*. Az akkor fiatal tanárok többsége később tisztességes szakmai rangot szerzett.

A gimnáziumban leginkább az irodalom érdekelt, már elsős körben (rossz) tárcanovellákat, majd ver-

seket írtam a Zalai Hírlapba, később máshová is. Ördög Ferenc magyartanárom (aki a nyelvtudomány kandidátusa lett) ösztönzésére olaszt tanultam Raffaelli Rosina Rafaela (1893–1988)

irgalmas nővérnél (aki a tanár volt a Ranolder Intézet államosításáig, és aki egyetemistaként ismerte Radnóti Miklóst, később Babitscsal, Szabó Lőrincsel és másokkal is volt kapcsolata; Illyés Gyulának például ő mutatott be 1967-ben). Sajnos a sebtében szerzett olasztudásom, úgy lehet, nem egyenlítette ki az „egyéb” származás bélyegét. Megjegyzem: 1960 januárjában a KISZ-be is beléptem, anélkül ugyan csak kevés volt az esély az egyetemre jutásra – ősszel azután kikoptam belőle –, viszont sikerült Korpavár–Palinban (Nagykanizsa mellett) egy részben osztatlan általános iskolában állást kapnom. Itt tanítottam tizennégy évig magyart, történelmet, orosz és kémiát. Közben a pécsi tanárképzőn magyar-történelem, majd a szegedi bölcsészettudományi karon magyar szakon szereztem tanári oklevelet.

A nyelvészethez, pontosabban a stilisztikához voltaképpen a versírás vezetett el. A gimnáziumban óra alatt néhányan nemegyszer hexameterben leveleztünk (van, akivel néha ma is). Kitűnő osztálytársaim voltak: Salamon Konrád történész (az MTA doktora), Király István (PhD) kaposvári múzeumigazgató, Haba József (Magyar Szabványügyi Testület, főosztályvezető) és mind a többiek: matematikustól, kémikustól szülészorvoson és közgazdászon át zenetanár(nő)ig. Az érettségink ötvenedik évfordulóján egyöntetű volt a vélemény: életpályánk és munkavitelünk alapja-módja zömében a gimnáziumból ered. Osztálytársaimnak nyilván az egyetemi tanárok és az egyetemi élet is nevelője, alakítója volt, nekem ebben mint levelező hallgatónak nem volt részem.

A véletlen úgy hozta, hogy hárman is versíró süivölvények voltunk Nagykanizsáról a főiskolán, Pék Pállal és Takács Lászlóval a pécsi vonaton ismer-

kedtünk össze... Immár mindkettőjük szintén csak az *Új magyar irodalmi lexikon*ból ismerhető. Kapcsolatunkról, illetőleg verseskönyveikről többször írtam, különféle okokból lettek ők is képesítés nélküli nevelők, idővel mindhárman egyetemet is végeztünk. Bizonyos mértékig hatottunk és hasonlítottunk egymásra, az előbbre jutás szándékában feltétlenül.

Még palini tanár koromban, 1972-ben előadást tartottam a magyar nyelvészek II. nemzetközi kongresszusán, 1974-ben pedig közölte első cikkemet a *Magyar Nyelvőr*. Ugyanebben az évben hívott meg tanársegédnek az akkor József Attila Tudományegyetem magyar nyelvészeti tanszékének vezetője. A budapesti egyetemen doktoráltam 1976-ban, a nyelvtudomány kandidátusa 1984-ben lettem, 2002-ben elnyertem az MTA doktora címet, s 2003-ban habilitáltam a Szegedi Egyetemen.

Az ún. szocializmus összeomlása-kor kértek meg a magyar nyelvészeti tanszék vezetésére; tizenhat évig, 2006 közepéig dolgoztam ebben a tisztségben. Kétszer kaptam intézetvezetői megbízást, akkortájt hét tanszék: a két magyar irodalmi, a magyar nyelvészeti, a finnugor, az általános nyelvészeti, a néprajzi, valamint az összehasonlító irodalomtudományi alkotta az intézetet. Talán eredményemnek tekinthető, hogy a szegedi egyetemen a magyar nyelvészeti képzés általam kidolgozott tanrendje volt érvényben az eddig jószerével csak romlást hozó ún. bolognai rendszer bevezetéséig; hogy megindítottam a doktori képzést, hogy elindítottam két konferencia- és a hozzájuk tartozó kiadványsorozatot (*A magyar nyelv leírásának újabb módszerei* és *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei*). A tanszéknek egy ki-

vételével mindegyik jelenlegi oktatója hallgatóm volt, többségüket én vettem föl munkatársnak is, szakmai tevékenységükkel biztosítottak látszik a tanszék jövője.

Saját munkáim legnagyobb része a stilisztika, a jelentéstan, a szövegnyelvészet, a nyelvművelés, a magyar nyelvtörténet területére tartozik, bár nem egy dolgozatom a diszciplínák határterületén van. Minden tudományágban a határterületek a legérdekesebbek – szokta mondani Károly Sándor (1920–1994), a kiváló nyelvtudós, akivel (és más, nemcsak nyelvész budapesti kollégákkal) sokszor volt (és van) szerencsém együtt utazni, mint-hogy nem lakom Szeged(é)ben, hetenként utazom oda Szentendréről, s a harminchat éves vonatkozás ebben a tekintetben nem haszontalan. Persze az is igaz, hogy így dolgozva és ráadásul (mondhatni) kívülről jöve a szakmába, nyilván nem vagyok a stíluskutatóknak eléggé stíluskutató, a szövegnyelvészeknek eléggé szövegnyelvész és így tovább. Sőt: mivel némelykor szépirodalmi művekről is írok ismertetéseket és nyelvi ismeretterjesztő cikkeket is, az előbbi sor bővíthető.

Egy életpálya sem független a családi háttértől, mégis talán itt és most elég ennyi: 1972-ben házasodtam meg, feleségem Szabó Lilla földrajz-rajz szakos tanár. Egy gyermekünk van, Büky Lilla, aki klasszikusbalett-művész.

Visszatekintve végül is úgy látom, nemcsak hátránya volt annak, hogy harminchárom éves koromig egy falusi általános iskolai tanári munkája mellett egy vidéki kisvárosban éltem. Lassan, akkortájt magam előtt is rejtve alakult ki bennem afféle késztetés, mint amilyenről Ady Endre írt: „De, jaj, nem tudok így maradni, | Szeretném magam megmutatni, | Hogy látva lássanak, | Hogy látva lássanak.” Azokon a költői nyelvre vonatkozó kutatásokon, amelyeket folytattam, bizonyos mértékig nyilván gondolkodásmódomnak lenyomata is rajta van a mellett a nyelvészetileg föltárható és igazolható rend és rendszer mellett, amely a költői nyelvhasználat sajátja. Ez talán azért van így – ha valóban így van –, mert a tudományos pályán és a kutatásban egyedül kellett boldogulnom – nem lévén senki tanítványa, nem lévén semelyik ún. iskola tagja, és nem lévén a rendszerváltozásig uralkodó párt tagja, aminek finom hatását immár nem érdemes taglalni. Tanulmányaimban bizonyára ez a lenyomat kevésbé értékes és időtálló, de szeretném hinni, hogy így is bizonyítja: a nyelvi jelenségek és csakis a nyelvi jelenségek kérdése volt az úr, s a kutatás csak cifra szolgálja...

László Bandy

festőművész (Budapest, 1941. október 8.)

Szokták kérdezni a tanítványaim: „Mióta rajzolsz, Bandy bácsi?” Szoktam válaszolni: „Hetven éve.” Pedig – ezek szerint – csak most leszek hetven. De ez egy jó kis kerek szám, van benne valami mágikus (l. 90. zsoltár!). Tény, hogy nem is olyan rég volt, hogy a fehér köpenyes néni az óvodában megrajzoltatott. Sokáig azt hittem, hogy a „korán megmutatkozó tehetségemre” volt kíváncsi, s csak mikor már én is tanultam olyasmit, jöttem rá, hogy pszichológiai tesztekkel rajzoltatott velem a néni, miután két gyereknek is bevertem a fejét az óvodában.

De hatévesen szemüveges lettem és gyáva. Csak rajzolni mertem. Így lettem karikaturista.

Ma is annak vallom magam, még ha már sok éve fel is hagytam a viccrajzolásal. A vicc a felszínen mozog, sokszor nem több a csiklandozásnál. A karikatúra szóban benne van a teher: a humor – az életnedv –, a lényeg súlyát keresi a karikaturista. Hogy ezt a lényegét kifejezzem, saját nyelvre volt szükségem, s a hetvenes évek végén – kissé a kor divatja szerint is – vizuális kutatásokba kezdtem. Talán számtantanári kalandzásaimnak is köszönhetően jutottam el ahhoz a térbeli rendszerhez, amit aztán „dobozgrafikának” kereszteltünk el. A „doboz” világában újra kell értelmezni a vonalak egymáshoz és a térhez való viszonyát, de egyáltalán a teret is, melyben folyamatos változások mennek végbe. Ez a sokdimenzióssá váló rendszer számomra jobban írja le a valóságot, mint egy pontosan megfestett tájkép. A később megismert káoszelmélet is engem igazolt és megerősített.

A „dobozolás” közbeni felismerések nemcsak a hagyományosabb rajzaimat gazdagították, hanem egy jelentősebb felismeréshez is vezettek: tanítani kell.

A „talentum” igazi kamatoztatása a tanítás. Több mint huszonöt éve tanítok képzőművészetet, s most már tudom, hogy szó szerint ez a *hivatásom*. Aki művészetet tanít, nemcsak mesterséget és technikát tanít, hanem alkot. Új, alkotó embert alkot a jövőnek.

Hetvenévesen már csak ezzel a jövővel érdemes foglalkozni.

Bikácsy Gergely

író, kritikus (Szécsény, 1941. október 9.)

Nagyon tetszik, hogy születésem napja Cervantes és Jacques Tati születésnapja. (Van dokumentum, mely szerint csak 2012 őszén leszek hetvenéves. Alig tudok dönteni, mindenestre kisiskolától kezdve a '42-esek osztályába jártam, és ezt nem érzem nagy bajnak.)

A Mérleg jegye állítólag könnyed, barátkozó természetű, szeretetre méltó emberre mutat – sajnos igazi mivoltomat aszcendensem inkább meghatározza: Skorpió. Kíváncsi vagyok, melyik Skorpió szereti repesve az életet (sőt, nagybetűvel: az Életet) – én biztos nem. Gyerekkoromra sem emlékszem idvezült mosollyal: sokat sírtam, és utáltam a gimnáziumot is. Azért nem nevezem néven, mert nemcsak a Rákóczit, egyetlen más gim-

náziumot sem szerettem volna. Az egyetem is nagyrészt iskola volt, mi más mondjak róla: mégis, Gyergyai Albertre nagy szeretettel gondolok.

Majd elfelejtem, hogy gyerekkoromban rajongtam a kaleidoszkópért, és ma is vágyom képeire. Később sok évig, sőt több évtizedig filmkritikus voltam. A filmeket szerettem, mert a moziban elbújhattam az élet elől, így hát a nemszeretem életben azzal foglalkoztam, amit mégis szerettem. Ráadásul nagy szerencsém volt, hogy épp a hatvanas-hetvenes években ülhettem naponta moziban és vetítőtkben, amikor a film (tán nagybetűvel) magasan fénylett, mint a Nap. Jókor voltam jó helyen, egy évig Párizsban is (Bresson, Antonioni, Tati, Fellini, Truffaut, Godard, Cassavetes, Jancsó). Abban is szerencsém volt, hogy ezt megírhattam a *Bolond Pierrot moziba megy*, majd a *Buñuel-napló* című könyvemben – azóta alig írok filmről, ha mégis, csak a régiokról. Ma már holdfénye sincs számomra a filmnek, a maiaknak.

Október kilencedikére kapok egy pompás kis írógépet, azzal majd megírom, milyen volt a kaleidoszkóp.

Bikácsy Gergely

Salamon Konrád

történész (Pécs, 1941. október 15.)

Magyarország háborúba sodródásának évében MÁV-állomáskezelő édesapám már a visszacsatolt Délvidéken szolgált, így 1944 kora őszen Zombor környékéről kellett hazamenekülnünk Zalaszentmihályra. Ezzel családom visszatért paraszti mivoltához, bár apám a továbbiakban is dolgozott a vasúton.

A háború és a megszállás borzalmi lassan véget értek, s a nagy család – nagymamám, valamint két lánya és két veje – gondoskodott a gazdaságról. Az újrakezdés bizakodásának azonban gyorsan véget vetett a kommunisták hatalomra jutása.

1948 és 1956 között, tehát a Rákosi-korszakban végeztem el az általános iskolát, majd 1956 szeptemberétől a nagykanizsai Irányi Dániel Gimnáziumban tanultam tovább.

A forradalom kitörése és győzelme az aggodalommal teli bizakodás rövid boldogságát jelentette a látástól vakulásig dolgozó, de középparaszti helyzete miatt folyamatosan megalázott családom számára. Jellemző, iskolázatlan édesapám arról kezdett beszélni nekem, hogy felnőttkoromban éppolyan szép lesz majd emlékezni ezekre a napokra, mint ahogy annak idején az 1848-as forradalom átélői is visszaemlékeztek. Ez volt az egyetlen eset, hogy apám így beszélt velem. November 4-e után visszatért a reményét vesztett emberek kedvetlen és kétségbeesett mindennapi küzdelme.

1960-ban érettségiztem, s felvettek az ELTE magyar-történelem szakára. Falusi indíttatásom hátránya – amit a gimnáziumban is éreztem – itt szinte fojtogatóvá vált. A ravasz politika azonban segített. A munkás-paraszt származásúak ajnározása a műveltségbeli hátrány felszámolása nélkül is megadta azt a magabiztosságot, ahonnan egyenes út vezetett a janicsárrá váláshoz. Nekem is csak az utolsó pillanatban sikerült letérnem erről az útról.

1965-ben kaptam diplomát. Rövid ideig tanítottam, majd a Dunaújvárosi Múzeum újkortörténész muzeológusa lettem. Itt alkalmam nyílt műveltségbeli hiányaimat részben pótolni s a kínálkozó janicsárkarrierre nemet mondani. Ez utóbbi következtében – 1971-ben – jobbnak láttam, ha más területen próbálok szerencsét, aminek lehetősége a sors iróniájaként a tudományos szocializmus oktatói állásában adatott meg. A budapesti bölcsészkar több lelkes hallgatója gyorsan észrevette alkalmatlanságomat, s feljelentésük alapján egy éven belül innen is eltávolítottak. Olyan nagy volt azonban e mindenütt kötelező tárgyban az oktatói hiány, hogy a történetek ellenére alkalmaztak a gödöllői egyetemen, ahol hat kemény évet töltöttem el, de a hallgatói feljelentések – akik közt III/III-as ügynök is volt – ottani működésemet is végigkísérték.

Időközben megnősültem, s ekkorra már mindkét lányunk megszületett, én pedig úgy gondoltam, hogy egy komoly téma tudományos feldolgozásával

teremttem meg a változtatás lehetőségét. 1971-ben tehát hozzáfogtam a népi falukutató mozgalom történetének a kutatásához, s 1977-re elkészíttem *A Márciusi Front* című kandidátusi értekezésemet, amit 1978-ban sikerült megvédenem annak ellenére, hogy a kijelölt bizottság két párttörténész tagja még a védés napján is igyekezett azt megakadályozni.

1978-ban sikerült végre megszabadulnom a tud.szoc.-oktatástól, és a Csepelre helyezett tanárképző főiskolára kerültem XX. századi történelmet tanítani. Ez a korábbiakhoz képest szinte felüdülést jelentett. Ekkor kezdődött tanári pályám érdemi szakasza is, s úgy gondolom, hogy egykori hallgatóim jelentős része nem tartja hiábavalónak az óráimon eltöltött időt.

A népi írók 1938 utáni mozgalmának részeként feldolgoztam az 1943-as szárszói tanácskozás történetét, amit annak negyvenedik évfordulójára, 1983-ban sikerült is a kecskeméti Forrás c. folyóiratban megjelentetni. A tanulmány nagy vihart kavart, s olyan korabeli nagyságok támadtak meg, mint Darvasi István főszerkesztő saját lapjában, az akkori Magyar Hírlapban, valamint Ránki György történész az Élet és Irodalomban. Ismét veszélybe került az állásom, mert ráadásul feljelentettek szamizdat irodalom terjesztéséért is. Végül az ügyet dorgálásokkal megúsztam, de kandidátusi fokozatom ellenére hosszú évekig tanársegéd maradtam.

1987-ben Bíró Zoltán meghívására részt vettem az első lakiteleki találkozón, ezt követően pedig tevékenykedtem mind az alakuló MDF-ben, mind a Magyar Néppártban, azzal a hiú reménnyel, hogy így talán sikerül megvalósítani a nemzeti erők minél szélesebb összefogását.

1989-ben megjelent a népi mozgalom 1938 és 1944 közti történetét feldolgozó monográfiám *A harmadik út kísérlete* címmel

1991 és 1993 között az MDF országos választmányának egyik ügyvivője voltam, de hamarosan rá kellett ébrednem, hogy a politika más típusú embereket igényel. E visszavonulásom viszont lehetővé tette, hogy a Nemzeti Tankönyvkiadó felkérésére megírjam a középiskolák negyedik osztályai számára a 20. század történetét összefoglaló tankönyvet, ami 1994-ben meg is jelent. Ezt a munkámat, amely – a tankönyvek közt máig egyedülállóan – önálló leckékben foglalja a határon túli magyarok történetével is, a tanárok többsége valódi rendszerváltó tankönyvként értékelte, mely szemléletében, nyelv- és fogalomhasználatában szakított a marxista-leninista felfogással. Ezt igazolta vissza a baloldal heves és szűnni nem akaró bírálata. A jobboldal kritikái és közírói viszont nem vettek tudomást sem a tankönyvről, sem az azt ért támadásokról.

E részleges visszhangtalanság ellenére folytattam munkámat, s megírtam Magyarország XX. századi történetének összefoglalását először a felsőoktatásban tanuló hallgatók, majd az érdeklődő olvasók számára. Közben elkészítettem az első világháborútól a trianoni diktátumig tartó időszak történetének áttekintését *Nemzeti önpusztítás* címmel, majd befejeztem a népi mozgalom 1944–1987 közti történetéről szóló akadémiai doktori értekezésemet, amit 2002-ben védtem meg, s ugyanez évben meg is jelent *A harmadik út küzdelme* címmel.

A felsoroltak mellett több tanulmányt és könyvrészletet is készítettem, majd 2009-ben megjelentettem *A magyar ezredforduló krónikája – 1989–2009* cí-

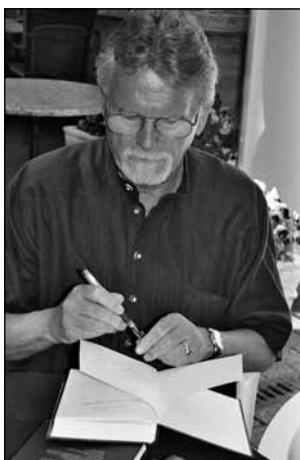
mű munkámat, amely a kommunisták bukásától a posztkommunisták bukásáig terjedő időszakot tekinti át. Érdemi figyelmet azonban – az előzőekhez hasonlóan – ez a könyvem sem keltett. Így pályámra hetvenévesen – hét unokám boldog nagyapjaként – a vanitatum vanitas bölcsességével tekintek vissza.

Jankovics Marcell

Jankovics Marcell

filmrendező, művészettörténész, könyvillusztrátor (Budapest, 1941. október 21.)

A nevemhez köthető munkák megtalálhatók a honlapomon. Itt jön a többi – amiből semmi sem lett... A jelentéktlenebbeket és azokat, amelyek kevés időmet rabolták el, mellőzöm. Továbbá azokat is, amelyeket nem akartam nyilvánosságra hozni, vagy amelyekből még lehet valami.

'64. Indul az első *Gusztáv*-sorozat. A 68 elkészült epizód mellett sok ötletünk nem valósult meg. Többet már képes-forgatókönyvi formában dobott vissza a stúdióvezető. (A legtöbb *Gusztáv*-film végleges képes-forgatókönyvét én rajzoltam, figuráit én terveztem.)

'65. A Balázs Béla Filmstúdió fölvesz a tagjai közé. A vezetősége azon helyben elutasítja két rövidfilmtervem képes-forgatókönyvét. Az egyiknek *A kalap* volt a címe. Különféle fejfedőkkel politizált, koronával, vaskalappal, (a Rákosi-féle) bőrféjjel. A másiktól csak arra emlékszem, hogy egy kuktafazékfejű emberről szólt, s a gózról a fejében.

'66. Elutasítják *Ideálok, A kisautó, Minden zsáknak a maga foltját* című rövidfilmötleteimet.

'67. Nem kell *Most mi csináljak?* című rövidfilm-tervem. Nepp 5 perc *gyilkosság* című filmjének a mintájára tervezünk egy filmstílus-paródia sorozatot. Két szinopszist és egy képes-forgatókönyvet (5 perc szex) adok be, nem kell egyik sem. Gyerekeknek szóló sorozattervet adok be az ábécére, mintaforgatókönyvvel a C betűre, sa-

ját cicás verseimmel, figuratervekkel. Ez sem kell.

'68. Elutasítják *Az anyag története* című ismeretterjesztő rajzfilmsorozatam forgatókönyvét. Visszadobják *Dargay Vili és Bütyök* című katonasorozatához írt ötötletemet.

'69. Elutasítják az egész estés, *Gusztáv bárkája* című (Nepp-pel közös) filmtervünket. A képes-forgatókönyvön több hónapon át dolgozom – ingyen.

'70. Egy szimbolikus, társadalmi mondanivalójú rövidfilmsorozathoz öt szinopszist és egy képes-forgatókönyvet írok és rajzolok (*Kontaktus 1-5.*). Nem kellene. Rövidfilm-szinopszisaimat (*Ember a vízben! Nemek háborúja*) utasítják el.

'73. Politikai okból elutasítják A kolosszus című filmtervet.

'74. Indul a második Gusztáv-sorozat (52×5 perc). A vezetőrendezője vagyok, de a megrendelt szinopszisaiból a stúdióvezető egyet sem fogad el. Néhány cím közülük: *Majd Gusztáv! Gusztáv takarékos, Gusztáv az árral (úszik), Gusztáv szűken, Gusztáv csuklik, Gusztáv univerzális, Gusztáv rendel.*

'76. Elutasítják a *Sic itur ad astra* című négyrészes rövidfilmtervet és *A tetejetlen fa* című egész estés filmtervet.

'77. Nem fogadják el *Az égig érő fa, Tündérszép Majlona, A királykisasszony megszabadítása* című változatokat sem (helyettük készül el a *Fehérlófia*). Elutasítják *Erysichton* című rövidfilmem képes-forgatókönyvét.

'84. Az MTV fölkérésére megírom és megrajzolom egy *Biblia*-sorozat mintaforgatókönyvét. A megrendelő klerikálisnak találja, nem kér belőle. Szerzek egy külföldi támogatót. Megírom a *Biblia*-filmsorozat tizenhárom forgatókönyvét (25-25 percesek), elkészül hét epizód képes-forgatókönyve, ezernél is több figuraterve. A megrendelő lelép menet közben. Az előzetes és egy epizód (*Teremtés*) valósul meg.

'85-ben öt elutasított rövidfilmtervvel dicsekedhetem (*Elysium, Emberkert, Profán kálvária, Évszakok, A Brown-féle mozgás*). Az *Évszakok*-hoz képes-forgatókönyvet is készítettem.

'86. Elutasítják *Teremtés* című egész estés mozaikfilmtervet.

'89 előtt. Szinopszist írok *Rejtő A három testőr Afrikában* című könyvéből, a figuratervekkel együtt elutasítják. Nepp József *Orfeusz az alvilágban* című filmtervéhez készíték figuratervet. A filmből nem lesz semmi. Figura-

terveket rajzolok Ternovszky Béla *Pizkos Fred, a kapitány* című egész estés filmtervéhez. Ez sem valósul meg.

'89–90. Dömölky János a televízió művészeti igazgatójaként műsorterveket kér tőlem, ezek közül több mint egy tucat nem valósul meg. Egyik utóda, Görgey Gábor, megismétli a fölkérést, de minden műsortervet visszadobja.

'93. Az MTV-nek forgatott 13 részes, *Zodiákus* című ismeretterjesztő sorozatot ki szeretném egészíteni 52-re. Elkészülnek a szinopszisek. Nem kell a tévének.

'94. Mivel a *Tragédia* támogatása akadozik, benyújtom egy régi rövidfilmtervet (*Vízi zene – Feloldódás*). Kapnék rá pénzt, de inkább a *Tragédiát* folytatom.

'95. Turányi Gábor, az Expó 96 magyar pavilonjának díjnyertes tervezője fölkér a pavilon szellemiségének, berendezésének, programjának megtervezésére. A munka elkészül, de az expót a kormány lemondja.

'96. Megpályázom a Duna Tv elnökségét. A pályázatomban nem.

'97. Az MTV-vel két műsorra szerződöm. Az egyik nevezetes Györgyökről szól, a másik a farsangról és a bójtról a festészetben, *Hűségok hűsága* címmel. Egyik sem valósul meg. A Zsolnay Porcelángyárral szerződöm „6 db bögre színes dekortervére”. A felhasználó nem a megfelelő színvonalon kivitelezte a terveket, ezért a gyártásuk sem indul be. A Walt Disney Feature Animation meghív a *Kingdom of the Sun* egész estés filmjéhez a prólógus kitalálására és megtervezésére, melyet Roger Allers, *Az oroszánkirály* rendezője rendez. A rendezőt menet közben kirúgják, a film sztorija teljesen megváltozik. Gálánsan kifizetnek, de a munkámnak egy nyoma marad: nevem a vége-főcímen.

'05. A Buffalói Egyetem egy magyar diákján keresztül fölkér, hogy írjak angol nyelvű ismertetést Magyarországról a világ országait bemutató kiadványukba. A munkát elvégzem, de az egyetem packázik velem, ezért a szöveg (és a képanyag) végül kimarad a kötetből.

'07. Csonka Erzsébet, régi szerkesztőm fölkér *A Szent Koronáról* készítendő sorozat műsorvezetőjének. Három hónapi kutatás, gyűjtés, színpopszisek gyártása után közli, hogy nem egyezik az elképzelésünk, más-sal fog dolgozni. (A sorozat elkészült.)

'08. *Szent Mártonról* készült tévéfilmem forgatókönyvére nem kapok pénzt.

'09. '79-es *Imágó (Arcmás)* című rövidfilmtervem megvalósítása most vált lehetővé technikailag (számítógéppel). A képes-forgatókönyvet az MMK animációs szakkuratóriuma pénzhiányra hivatkozva elutasítja.

'10. Még a *Tragédia* végére sem tettem pontot...

Csikos Sándor

színész (Karcag, 1941. október 28.)

A főiskola kollégiumában, a hatodik emelet háromban, Kozák Andrissal és Juhász Jácinttal nagyon sokat beszélgettünk arról, hogyan is kerültünk a főiskolára. Mint hasonló származású vidéki gyerekek, valami lázas önkeresés során olykor gyötrődve, olykor ironikusan elemezgettük, mi készítetett bennünket arra, hogy a színészi hivatást válasszuk.

Számomra ma is meghatározó annak a világnak az értékrendje, egyszerűsége, puritán erkölcsisége, amelyben Karcagon felnőttem. Meghatározta a sorsomat, hogy apám az akkori kispárt parlamenti képviselője volt, 1946-ban választották meg. Aztán a történelem hengere átgázolt rajtunk: vagyonunkat elvették, kilakoltattak bennünket. Apámat elvitték a rendőrök, és '56-ban ez történt velem is. Azzal nem dicsekedhetem, hogy megverték, de éjszakákat töltöttem a rendőrségen.

Apám jó kedélyű, nyitott, nagyon kedves ember volt, amatőr szinten jó hegedűs és oszlopos tagja a helyi színházi körnek. Én sajnos nem láttam őt színpadon, csak édesanyám elbeszéléseiből tudom, hogy élőképeket, népszínműveket adtak elő. Karcaghoz kötődik első szereplésem élménye is: az általános iskolában Gerébet játszottam *A Pál utcai fiúk*ban. Édesanyám sokat mesélt, de rengeteg történetet hallottam a nagyapámtól meg a szomszédoktól, így az öreg Fülöp Mihály bácsitól is. Az olasz hadszíntér eseményeiről tőle hallottam,

az erdélyi hadszíntéren történekről pedig a nagyapámtól. Ők voltak a jól mesélő dajkák, meg Ilona, a pesztrám.

Volt egy guminyomdám, amivel november negyedike után röpcédulákat nyomtattunk néhány osztálytársammal. Mindnyájunkat felelősségre vontak, de egyedül engem rúgtak ki a gimnáziumból, ugyanis a karcagi párttitkár nem bocsátotta meg egykori riválisának, apámnak, hogy pártjával együtt vereséget szenvedett az 1946-os választásokon. Az ország összes középiskolájából ki akartak tiltani, de szegény anyám addig szaladgált-rimáncodott, míg végül csak a karcagi gimnáziumból tanácsoltak el. Szerencsére egy hónap múlva folytathattam a tanulmányaimat.

A Fazekas gimnáziumban a tartalmas diákélet része volt a színjátszás. A gimnázium utolsó évében olyan sikerem volt, hogy mindenki arra biztatott: jelentkezsek a főiskolára. A vizsgám sikerült, ám a főiskola újabb jellemzést kért... Csak szeptemberben tudtam meg, hogy mégsem vagyok főiskolás. Dőry Virággal, Ernyei Bélával, Farkas Gabival együtt egy évvel később nyertem felvételt. Nagyon jó osztály volt a miénk, azon kevés főiskolai osztályok egyike, amelyből mindenki a pályán maradt: Almási Éva, Balogh Zsuzsa, Csomós Mari, Dániel Vali, Harkányi János, Horváth Laci, Juhász Jácint, Kozák Andris, Szabó Éva, Szersén Gyula, Szilágyi Tibi és jómagam.

Sokféle nagy egyéniséggel találkoztunk, de rám leginkább Gábor Miklós hatott és az a fajta színjátszás, amelyet ő képviselt. És figyelhettük Pécsi Sándort és Tolnay Klárit. Szerencsének tartom, hogy a Madách Színházban lehettünk színinövendékek, nagyon sokat tanultunk ott a színészetről. Magam is majd húsz éve tanítok, számos már országos híré színész van, akik az Ady gimnáziumból kerültek a főiskolára és a pályára.

A pályát az egri Gárdonyi Géza Színháznál kezdtem, majd egy évvel később – társulati összevonást követően – a Miskolci Nemzeti Színház tagjaként folytattam. Családias, úgymond romantikus színházi közeg volt, kiváló színészekkel. Lendvay Ferenc igazgató-rendezőtől nagyon sokat tanultam; ő a hagyományos, elemző, realista színház kiváló ismerője volt. Barátsága Németh Lászlóval azt is jelentette, hogy igényességéhez nem fér kétség. A színház a hatvanas években nagyon fontos volt a diktatúra számára, ugyanakkor ellenzéki alapállásba kényszerült, de nem harci barikád volt, hanem olyan, ahonnan üzeneteket lehetett küldeni.

Pályám 1969-től 1972-ig tartó időszakában elsősorban az előadó-művészeté. Az Irodalmi Színpadhoz szerződöttem, költői esteknek voltam közreműködője. Minden nehézségével együtt nagyon szép korszaka ez az életemnek. A szakmát illetően viszont ma is úgy vélem: elvesztegetett évek ezek. Budapestről diákkorom városába, Debrecenbe tértem vissza, s egy Győrben töltött évadot kivéve 1984-ig a Csokonai Színház tagja maradtam. Amikor 1972-ben egy nem színházi közegből lekerültem Debrecenbe, nagyon sokat küszködtem azért, hogy elfogadtassam magam. Aztán az idők során a kisebb-nagyobb sikerek adtak valami önbizalmat, megerősítették bennem az elhatározást, hogy mégiscsak tovább kell lépnem. Sokat jelentettek számomra azok, akiknek a szavára adtam, akiknek az ítéletében megbíztam. Ruszt József vagy Lengyel György nemcsak a szereplőt látta a színészen, hanem az embert is, és ez rendkívül fontos.

Nagy élmény volt még a Németh László drámaival való találkozás. Játsoztam Maculáno pátert Nyíregyházán és (másik rendezésben) Debrecenben. Szi-

geti András és Héjja Sándor voltak a partnereim. Debrecenbenben játszottam Széchenyit. Nagy feladat és gyönyörűség volt megbirkózni Németh veretes nyelvezetével. Nagyon szerettem élő szerző darabjában játszani, számomra ez mindig különleges élmény. A *Régimódi történetet* valósággal élő múlttá varázsolta Szabó Magda jelenléte. A Kölcsey Ferenc Művelődési Központ preszójában beszélgettünk, átellenben, a mostani Bethlen utcán három nyárfa állt. Egyszer csak azt mondta Magda: „Látod, e mögött a három nyárfa mögött volt Majthényi Béla bácsiék háza.” S ezzel a darabbeli szituációt mintegy letet-

A *Sodrásban* című filmben Kozák Andrással

te a földre. Minden Szabó Magda-darabban játszottam Debrecenben, egyet rendeztem is (a *Kígyómarást*). Szabó Magdával – talán nem tűnik tolakodásnak – nagyon jó kollegiális viszonyban voltam, ahogyan Hubay Miklóssal, Szakonyi Károllyal is. Debreceni éveim egyik legmaradandóbb szerepélménye a Dürrenmatt-féle *János király*. Kétféle önálló műsorral is jártam az országot: egy magyar összeállítással és egy Villon-esttel. Nyíregyházi korszakom kezdetén, még vendégként játszottam el a

Móricz Zsigmond Színházban az *Oszlopos Simeon* főszerepét. A magánéletem akkoriban nem úgy alakult, ahogy szerettem volna: szerelmi csalódásaim voltak, apám halála után anyám egyedül küszködött, én meg vándoroltam az országban egyik színháztól a másikig. Sarkadi két befejezést írt az *Oszlopos Simeon*hoz: az egyikben meghal Kis János, a másikban elviszik a mentősök. Mi az utóbbi változatot játszottuk: életre volt ítélve.

Pályám legszebb ajándékának máig Ratkó József *Segítsd a királyt!* című drámájának főszerepét tartom. Sajátos légkör teremtődött, hiszen először voltunk részesei egy darab születésének, méghozzá egy izgalmas korban, amikor már nem lehetett eltitkolni, hogy a rendszer eresztékei recsegnek-ropognak, hogy változás van készülöben. 1984-ben már, ha nem is expressis verbis, de megfogalmazhattuk a rendszer kritikáját, azon a bizonyos titkos nyelven, összekacsintva a közönséggel. Nagyon jellemző, hogy a *Segítsd a királyt!* bemutatójának hírére mennyire megrettent a helyi pártvezetés, az illetékesek nem mertek a maguk nevében dönteni, elszaladtak Pestre, ott fejbólintást kaptak, s csak ezután játszhattuk el a darabot. Egyébként, mint kiderült, jelentősen gátolta a darab utóéletét, hogy a Romhányi László-féle Jurta Színházban is eljátszották. Sokan úgy értelmezték akkor, mint valami hipernacionalista mellveregetést, és elkönnyvelték, hogy nem lehet jó, mert abban a színházban ment. Azt hittem, megérdemel annyit, hogy a Nemzeti Színház elővegye és a korhoz igazítva felújítsa.

2009 októberében *Lucifer tragédiája* címmel megvédtem DLA-dolgozatomat.

Vidéken vannak bizonyos előadások, amelyek meghatározzák a színház arculatát, és vannak olyanok, amelyeket teljesíteni kell. A nézeteltérések ellenére sikerült megőriznünk a Móricz Zsigmond Színház sajátos szellemiségét, és sok értékes előadást hoztunk létre. Az igazgatás nekem sohasem hatalmat, hanem erkölcsi és szakmai felelősséget jelentett, tisztességgel csináltam végig azt a három évet.

Nagyon sok érdekes emberrel hozott össze a sors, olyanokkal is, akik az élet más területén dolgoznak. Keresem a titkot, hogyan keveredtem erre a pályára, de csak azt tudom mondani, hogy valami megmagyarázhatatlan erő irányított, amikor a színészetet választottam. Sokat köszönhetek a közegnek, amelybe beleszülettem: apámnak, aki bár korán meghalt, életével példát mutatott, édesanyámnak, aki egy időben törlők szegéséből tartott el bennünket, bátyámnak, aki többszöri egyetemi elutasítás után lett teológushallgató, s ösztöndíjából mindig adott haza nekünk, és nagybátyámnak, dr. Sántha József orvosnak, akitől havonta kaptam egy kis zsebpénzt, hogy főiskolásként meg tudjak élni. Nagyon keserves volt az indulás: hideg albérleti szobák, színészházak, hánykódás, átvirrasztott éjszakák. De ha a nehézségeket számba veszem is, azt kell mondanom, hogy kegyes volt hozzám a Jóisten, mert áttemelt a legveszedelmesebb korszakokon.

(Péterffy Gabriella interjúja nyomán)

Ez a riport Pesten készült, amikor a Várszínházban játszottam Lucifert Garas Dezső helyett kb. nyolcvan előadáson (az ezeröttszázadikon is!). Előtte Debrecenben negyvenszer játszottam Lengyel György rendezésében. Azt hiszem – Gyenes László után, aki négyszázszor játszott – mindenképpen dobogós vagyok az előadásszámot tekintve.

Dózsa Imre

balettművész (Budapest, 1941. november 9.)

A testbe zárt lélek a táncoló testen keresztül láthatóvá válik. A táncos a legtökéletesebben – a Teremtő által – megalkotott „hangszert”, az emberi testet használja gondolatai, érzelmei kifejezésére. Ez ad a táncművészetnek egészen különleges helyet a művészetek között.

Azt csinálom és mindig is azt csináltam, amit szeretek. Elégedetten élek. Amióta eszmélek, a tánc meghatározta életemet. Édesanyám testvére balerina volt, ez a világ gyerekkorom része lett és mágnesként vonzott. Nem volt kétséges, hogy ebben a varázslatos, izgalmas, titokzatos világban képzelem el a jövőmet.

Amikor belefogtam, csak annyit éreztem: iskolát váltottam. Csupán néhány hónap múlva döböntem rá, hogy mibe is kezdtem voltaképpen! Kemény, kérlelhetetlen napirend szabályozta mindennapjaimat. De élveztem a kihívást! Azt, hogy mindennap egy kicsit – de talán mérhetően, láthatóan – túl kell haladnom tegnapi

magamat; naponta egy kicsit több lehetek, és többnek-jobbnak is kell lennem! Már a balettnövendékek is tükör előtt dolgoznak, így folytonosan ellenőrizhetem, legyőztem-e, meghaladtam-e azt, aki egy nappal korábban voltam. Korán megismertem, megértettem, hogy kiválasztottnak lenni főként soha el nem mulasztható kötelességet jelent. Így értelmét láttam a lemondásnak, áldozatvállalásnak; értelmét láttam majdani életemnek.

Művészi pályámat szerencsésnek, örömtelinek mondhatom. Alkalmam volt eltáncolni a legkitűnőbb klasszikus és modern balettek főszerepeit a nekem mindig a nagybetűs Színházat jelentő budapesti Operaházban, a stockholmi Király Balettnél, a nyugat-berlini operában. Vendégszerepeltem számtalan országban, Moszkvától New Yorkig, és táncoltam világhírű balerinákkal, nagy sikerrel.

A klasszikus-romantikus hősöket szerettem legjobban: a szép, a jó, a tisztaság elhivatottjait. Talán magam is ilyen lángolásban vállalom a látszólag vállalhatatlant. Aktív táncosként igazgattam az Operaház balettegyüttesét, a chilei Nemzeti Balettet és az Állami Balettintézetet. Mert kötelességemnek éreztem, hogy mindazt, amit láttam, tapasztaltam, elsajátítottam, hasznossá tegyem úgy is, hogy próbálom továbbadni azt, ami belőle hasznosítható. Tudom, ha valamit ér, csak szolgálat lehet az ún. „hatalom”.

A tanítás egy másfajta szolgálat: tovább kell adni a begyűjtött tapasztalatot, felkészíteni tanítványaimat erre a gyötrelmes, gyönyörűséges pályára. Bábának lenni művészek születésénél, közvetíteni ég és föld között...

Hálás vagyok szüleimnek, mestereimnek, partnereimnek. Bizonyos vagyok abban, hogy az életem, a sikereimet Isten után feleségemnek, az otthonnak, családomnak köszönhetem. Két lábbal állok a földön, ezért azt is tudom, legnagyobb produkcióm a gyermekeim: lányom és fiam.

Úgy kezdek hozzá mindenhez, hogy most megváltom a világot. Aztán mindig megállapítom: bizony, a világmegváltás elmaradt. De újra kezdem!

Kuchta Klára

képzőművész, fényművész (Rozsnyó – ma: Szlovákia –, 1941. november 9.)

Ez évben a hatvankilencedik évemhez közeledem... Nagyon gyorsan eltelt az idő, észre sem vettem.

Rozsnyó, Gömör, Felvidék. Magyarország, 1947 nyara.

Anyai nagyapámék, tősgyökeres rozsnyói polgárok kitelepítési listára kerültek, és mivel volt mit elvenni tőlük, házaikat, földjeiket konfiskálták (a rozsnyói nagyszülők: Száraz–Juhász & Tsai, a Száraz-vagyonról van szó), az egész családot összegyűjtötték unokástul, ipari és marhaszállító vagonokba bezsúfolták, és az akkori szokás szerint elindították Magyarországra, a nagy létbizonytalanságba. Így kerültem kisgyermekként szüleimmel először Matyóföldre, majd több hónapi szálláskeresés után Budakeszire. Abba a faluba, ahonnan az előző hónapokban a német ajkú lakosságot telepítették ki. Ők sírva vitték a motyóikat, mi pedig sírva érkeztünk. Ezt hívták akkor az akkori politikai hatalmak által bölcsen kitervelt és jól sikerült „magyar–szlovák lakosságcsere”-nek.

Gyakori volt a nincs és a nélkülösítés. Édesapám, dr. Kuchta Ferenc művelt, nagylelkű ember volt, bölcs előrelátással próbálta az akkor tízéves bátyámnak és nekem megmagyarázni

helyzetünket, az élethez, a túléléshez szükséges életvitelt, és próbálta belénk oltani a hozzá tartozó alapvető lelki segítséget, a Szent Pál-i eszmeiséget, a hit-remény-szeretetet. Nos, hát ez a gyakorlat nekem akkor nehezen ment, és a mai világban, bizonyos „kérdéses” helyzetekben, ma is nehéz ennek megfelelni. Érzékeny, érdeklődő, örökmozgó gyermek voltam, s hogy ne vesszen kárba az akkor már sokasodó fantáziám, édesanyám zongorázni, festeni tanítgatott. Ha nem volt mit enni, jó volt legalább lerajzolni, lefesteni. Így telt el kisiskolás korom, majd jött 1956, a hallgatás és csendben maradás kora.

Gimnázium, érettség, kétéves fizikai munka és a vele járó ösztöndíj megszerzése, előfelvételik és művészeti előtanulmányok; 1963-tól az Iparművészeti Főiskola, majd 1968-ban diploma. A főiskolai képzés kitűnő volt. Kiváltképpen hatott rám a Bauhaus szellemisége, amely irányt adott a későbbi alkotói tevékenységemnek. Kiválasztott és örökké visszatérő témaköröm emberközpontú maradt még akkor is, ha geometrikus vagy konceptuális formában fogalmaztam meg, elfogadva a „tér-idő-mozgás/energia” egységének alkotói princípiumát. Ismételten és rendszeresen teszem fel a kérdést: kik (vagyunk), hol, mikor, miért (hogyan)?

A nemzetközi proletárdiktatúra eszméjét, az emberarcú szocializmus gyakorlatát nem nekem találták ki. Úgy döntöttem, állandó lakcímemet megváltoztatom. Így 1970 óta élek Svájcban, Genfben. 1987-ben súlyos beteg lettem, felépülésem sok évbe telt. Ezt az időszakot nemcsak ismételt próbatételnek, hanem szükséges értékrendszerváltásnak könyveltem el.

Amennyire csak lehet, távolodjak el már végre ettől a számomra is romboló anyagi és fogyasztói világtól és a feleslegesen terhelő kötöttségektől. Csak az maradhat meg számomra, amire a legjobban szükségem van.

És lón világosság! Íme, harminc éve foglalkozom a FÉNY témájával a kísérletek, performance-ok, fényinstallációk világában. Ezzel a különleges, érzékelhető (hol hullámként, hol kvantumként), de kézzel mégiscsak megfoghatatlan, „testetlen” fénnel, az ősi transzcendentális égi fény, a szakrális fény újbóli (új) megfogalmazásában.

Foglalkoztat a tudomány és a művészet kölcsönhatása, hiszen a mai kortárs művészet jelentős részét ebből a tevékenységből, a művészet és a tudomány együttműködéséből, kísérleteiből született alkotások teszik ki. Az ilyen jellegű eszmecserekre kitűnő alkalmat adnak a művészet és tudomány égisze alatt megrendezett nemzetközi konferenciák és kiállítások, amelyeken szívesen veszek részt.

A legutóbbi évtizedben egyre sűrűbben járok haza Budakeszire Édesanyámat meglátogatni, mostanában szinte kéthetenként. Ezen a nyáron töltötte be a 98. esztendejét. Szüksége van rám.

Bátyámmal felváltva gondoskodunk róla. Ezek az együttlétek, találkozások emberileg gazdag és értékes pillanatokkal ajándékoznak meg. Nagyszerű lélek. Még mindig sokat tanulok Tőle.

Hitet, reményt, szeretetet. Felelősséggel kell lenni a világban.

Minden rendben van, hiszen a Gondviselés tenyerében ülök.

Köszönöm, hogy figyelmeztettek, valóban nem vettem észre, hogy így elszaladt az idő!

Kuchta Klára tanulmányait az Iparművészeti Főiskolán végezte, 1968-ban kapott diplomát a textil szakon mint

tervezőművész (szőnyeg és faliszőnyeg, gobelin). Kiállításokon: a hatvanas évek végén tértextiljeivel, textilszobrokkal vett részt, majd a hetvenes évektől kezdve a mai napig, elsősorban konceptuális műveivel jelentkezik (táblaképek, fotográfia, performanszok: videó és fényinstallációk).

Alkotói tarsolyában megtalálható: természetes fény, mesterséges fény. Laser (diodalaser), ibolyántúli (UV) és infravörös (IR) sugarak esetleges és lehetséges felhasználása művészeti tevékenységében, fényre érzékeny porok, festékek alkalmazása (Ibolyántúli energetikus tér fényinstalláció, Kiscelli Múzeum, 2004). A fény-árnyék klasszikus témaköre lehetőséget adott a napórák tervezésére. Így született a Genf város számára készített nap- és lézeróra, amelyet a genfi tóparton 1996 nyarán avattak fel.

A holográfia technikai fejlődése és továbbvitele, a 3D fotográfia új alkotásokra adott lehetőséget.

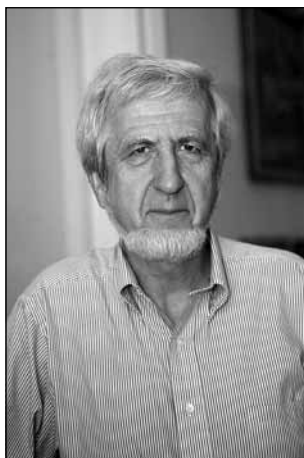
Konceptuális műveiben foglalkozik a „találkozás” problematikájával, kimutatva a találkozási pontokat meghatározó fontos eseményeket, amelyek végigkísérik életünket: a Connexion(s), Interconnexion(s) sorozaton jelenleg is dolgozik táblaképek, videóinstallációk formájában.

Az alma matertől nem szakadt el. Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Magyar Festők Társasága, a Folyamat Társaság, a Nemzetközi Kepes György Társaság (fényművészek) és a Kárpitművészek Egyesületének. Kiállításai rendszeresen részt vesz. Művei Budapesten a Szépművészeti Múzeumban, az Iparművészeti Múzeumban és a Ludwig Múzeum–Kortárs Művészeti Múzeumban találhatóak.

Kuchta Klára

Jeszenszky Géza

történész, politikus (Budapest, 1941. november 10.)

Magyarország már háborúban állt 1941-ben, a rossz oldalon, de ennek a fővárosban még szinte semmi jele nem volt. Három évvel később, Budapest ostroma alatt, heteken át lakóházunk pincéjében éltünk, én megbetegedtem, majdnem behaltam. Budán, a Tabán mellett felnöve, barátaimmal az akkor még bombatölcsérekkel teli elvadult parkban indiánosdit játszva, a Gellért-hegy sziklafalán mászkálva, a vár romos pincéit kutatva és rengeteget olvasva lettem a történelemnek, a szabad természetnek, a független gondolkodásnak és a sportoknak elkötelezett ember. Nagyszüleimhez és szüleimhez képest, akik átérték és megszenvedték a két világháborút és a történelmi haza földarabolásának minden következményét,

a gazdasági világválságot, a nyilas, majd a kommunista diktatúrát, mi, az 1940-es évek elején születettek, szerencsés nemzedéknek mondhatjuk magunkat. Rákosi diktatúráját ugyan már megtapasztaltuk, de gyermekek számára a nélkülözés és a félelem légköre kevésbé nyomasztó és könnyebben elviselhető. Viszont kamaszok voltunk az 1956-os forradalom idején, s aligha van közöttünk olyan, akinek azok a napok nem vésődtek volna be a tudatába kitörülhetetlenül, fájdalmasan szép emlékként.

A patinás Toldy Ferenc Gimnáziumban érettségiztem 1959-ben. Egyetemre két éven át hiába jelentkeztem, mert az 1956-os forradalom első évfordulóján az áldozatokra emlékezve iskolatársaimmal együtt „némán tüntettem”, azaz az iskolai szünetekben csöndben álltunk a folyosón, ezért a miniszter, Benke Valéria egész osztályomat eltiltotta a továbbtanulástól. Két éven át így fizikai munkás voltam, közben nyelveket tanultam. 1961-ben végül fölvettem az ELTE-re, és 1966-ban kitüntetéses történelem-angol nyelv és irodalom szakos tanári diplomát szereztem.

Két éven át iskolában tanítottam, majd az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa lettem, 1973-ban a könyvtárosi diplomát is megszereztem. A XIX. és a XX. század magyar és egyetemes történelmét kutattam, tanulmányokat és könyveket írtam, s ennek köszönhettem, hogy 1976-ban sikerült egyetemi állást kapnom, noha nem voltam hajlandó belépni az akkor az élet minden területét ellenőrző kommunista (Magyar Szocialista Munkás)pártba. Azóta oktatok a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem (ma Budapesti Corvinus Egyetem) nemzetközi kapcsolatok tanszékén történelmi tárgyakat.

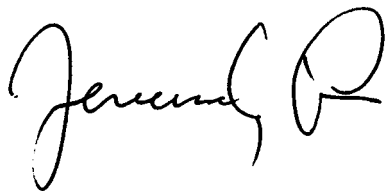
Az 1960-as évek közepétől, amikor a külföldi utazásokat a hatóságok engedélyezték, autóstoppal, vasúton, gyalogosan bejártam a szomszédos országokat meg Angliát, Skóciát és Svájcot. Mint vizsgázott síoktató diákjaimat és turistacsoportokat vittem a hazai és a külföldi hegyekbe. A nemzetközi tudományos kapcsolatok révén is sok baráttra tettem szert.

1984-ben Fulbright-ösztöndíjat nyertem az Egyesült Államokba, s 1986 végéig a Kaliforniai Egyetemen, Santa Barbarában tanítottam Kelet- és Közép-Európa történetét. A marasztalás ellenére családommal együtt hazatértem, és bekapcsolódtam a formálódó ellenzéki mozgalmakba. Ott voltam 1987-ben Lakiteleken, majd a Magyar Demokrata Fórum alapító tagja lettem (1988), annak külügyi bizottságát vezettem, az 1990-es szabad választások után pedig az Antall-kormány külügyminiszterévé neveztek ki. Miniszterként célom – a kormányfőt segítve – a nemzeti érdeken alapuló magyar külpolitika kialakítása volt, tehát a Varsói Szerződés felszámolása, kapcsolódás a Nyugathoz, szoros politikai és gazdasági együttműködés a közép-európai országok között, a határainkon túli magyarok támogatása. A 1994-es választások után ellenzéki országgyűlési képviselő lettem. 1995 márciusában a Magyar Atlanti Tanács elnökévé választottak, s ebben a minőségemben erőteljesen kivettem a részemet a NATO-tagság ügyében kiírt népszavazási kampányban, attól a meggyőződéstől vezérelve, hogy a tagság nyújtja a legbiztosabb garanciát a történelmünkől ismert tragédiák, külső agressziók és ellenséges szövetségek ellen.

Az 1998-as választások után az Orbán-kormány nagykövete lettem az Amerikai Egyesült Államokban. Nemcsak ottani, de egész külpolitikai működésem egyik alapelve az ókori neves történész, Sallustius mondása, amit megbízólevelem átadásakor idéztem: „Az országok biztonságának legjobb zálogai nem a hadseregek vagy a kincsek, hanem a barátok.” 2002 őszi hazatérésem óta itthon és külföldön folytatom oktatói munkámat, immár nyugdíjasként, mint egyetemi magántanár. Sokan tudják, hogy évtizedek óta dolgozom a hazai sí-sport érdekében, elsősorban a borsönyi Nagy-Hideg-hegy kiváló síterepeinek a fejlesztésén, sok értetlenséggel küszködve. 2002 decemberében a Magyarországi Kárpát Egyesület elnökévé választott.

Maradék időmet (és éveimet) a múlttal és a jellel foglalkozó írásaimnak, a család 1995-ben visszavásárolt somlóhegyi szőlőjében végzett munkának, valamint a sportnak szeretném szentelni.

KŐ PÁL | SZENT ISTVÁN

AMBRUS ÉVA | IVÓKÚT (LENGYELTÓTI) TÓTH BÉLA | VÉGVÁRI VITÉZ (GYULA)

PAUER GYULA | UTCAKŐ ÉS PSZEDÓ MÁSA (FOTÓ: BEKE LÁSZLÓ)

ZSIGMOND ATTILA | ÖNTÖTTVAS KERTI, KÖZTÉRI BÚTOR- ÉS MŰTÁRGYCSALÁD

GALÁNTAI GYÖRGY | LÉPÉSFOLYTONOSSÁG (FOTÓ: TÍMÁR PÉTER)

KOPCSIK LAJOS | MARCIPÁNIA – BAROKK SZOBA

BÚSI LAJOS ALKOTÁSA

VÉN ZOLTÁN | MISZTÉK KISLÁNY UGRÓISKOLÁT JÁTSZIK

BRÁDA TIBOR | CÉLBAUGRÁS

GYARMATHY ÁGNES | BOLEYN ANNA

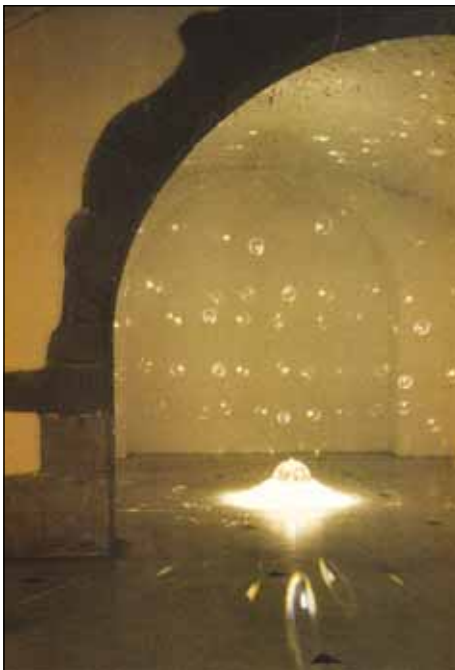
GESZLER MÁRIA | HÁROM CSÉSZE TEA

VAGYÓCZKY KÁROLY BANKJEGYTERVE

GÖBÖLYÖS MÁRTA | BÍBORVÉG II.

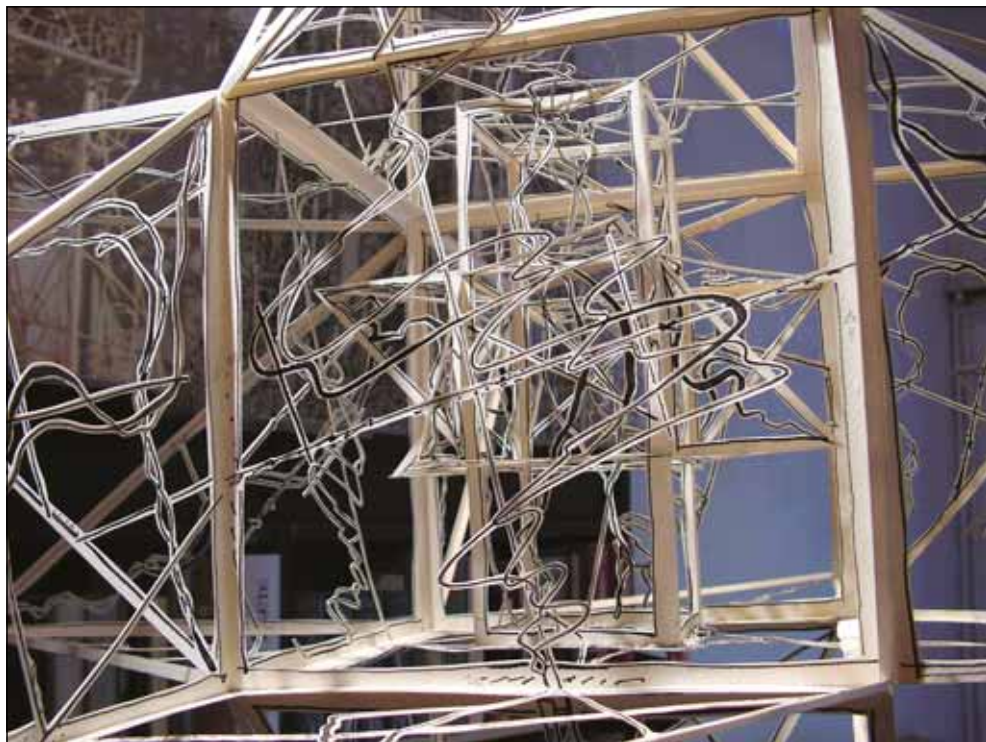

KUCHTA KLÁRA | MANDALA

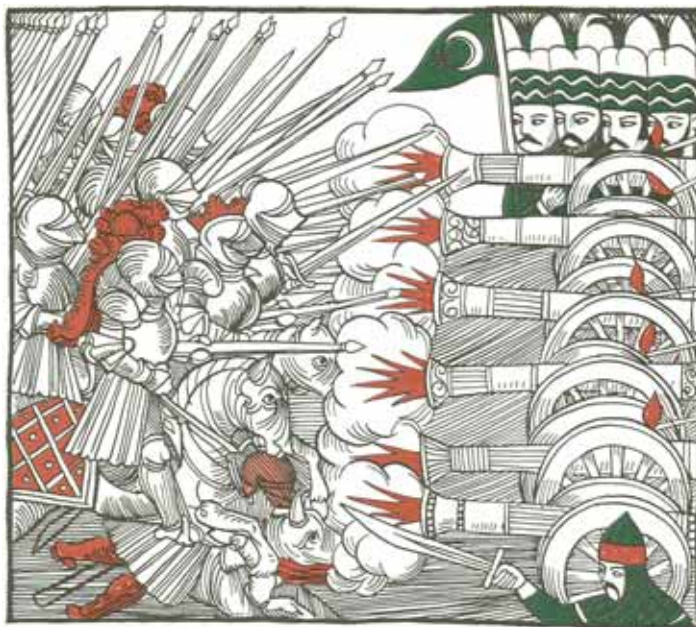

BOHUS ZOLTÁN | ENIGMA

LÁSZLÓ BANDY DOBOZSZOBRA

JANKOVICS MARCELL | KÁTAI KRÓNICA (KÖNYVILLUSZTRÁCIÓ)

Eszes Máté

író, szerkesztő, honvédtiszt (Tiszasüly, 1941. november 24.)

Megtiszteltetés számomra, hogy szereplője lehetek évkönyvüknek. Most, amikor hosszas töprengés után nekiveselkedek az írásnak, megremeg a kezemben a toll. Hetven év – hetven gépiratsor! Félelmetes, különösen azok után, hogy semmiféle öndokumentálást nem végeztem, naplót nem írtam, kritikákat, újság-

kivágásokat nem gyűjtöttem. Marad tehát a jól-rosszul rögzült emlékezet. Ami azonban a feladatot, „életvallomásom” megírását illeti, kijelentem, hogy gondolataim, szándékaim feltárásában a tények tisztelete fog vezetni. Hozzáfűzném a fentiekhez, hogy itt, az emberélet útjának vége felé szemérmetlen hazugság lenne részemről, ha azt állítanám, hogy csendes magányomban sohasem méregettem magam, de, megtettem. Ez talán egy kevésbé most segít.

A Jászság és a Kunság határmezsgyéjén, a Tisza jobb partján fekvő kis faluban születtem, paraszt-polgár családban. Anyai nagyapám a földművelés mellett lótenyésztéssel foglalkozott, és büszke volt rá, hogy még versenylovak is kerültek ki az istállójából. Apai ágon több generációra visszamenőleg korcsmárosok voltak az elődeim, de akadt közöttük kántortanító, pap és katona is. Az én gyermekkoromban mindkét családban a nagyanyák tartották párnás kis vaskezükből a családot, a gazdaság és az üzletvezetés ügyeit. A férfiak kicsit könnyelműek, felleg-

ajtó-nyitogatók voltak. Talán a folyó közelsége, bőséget és szerencsétlenséget szeszélyesen osztogató fékezhetlensége, a hibátlan alföldi síkság látványának mélysége okozta, de tény és való, hogy a sülyi ember messzi kedvéről volt híres. A falu szájáról szájra járó anekdotái, közismert személyekről keringő adomái, az itt született

mesék, szállóigék, a nevetésre ingerlő vagy éppen régmúlt tragédiákat idéző határ- és dülőnevek bizonyítékai a mondottaknak. Süly híres-neves anekdotázói, Pelyhe Jani, Daku Flóri, Csörögi Gyula mindnyájan Vona Bori nagyanyám kocsmájának törzsvendégei, én pedig ámuló hallgatóságuk voltam. Gyermeki képzeletemet megmozgatta a környezet tárgyi világa is, a kétszázötven férőhelyes színházterem színelőadásaival, a borospince hűvös, aromás levegőjével, a szikvízüzemünk töltőfejeinek sziszegése, a ritkán látható jégverem, ahová nyáron csak pillanatokra lehetett beszaladni. Órákat tudtam üldögélni az árvízgát kőpárkányán, nézve a folyót, várva a Bura és Szolnok között menetrendszerűen közlekedő, Délibáb nevű gőzöst, és tekintetemmel elkísérni a messzeségbe. Szülőhelyem édenkertjét a nagy társadalmi hegyomlások maguk alá temették. Megkezdődtek az államosítások, sor került nagyanyám kocsmájára is. Földjeink egy részét, menekülve a kirott beszolgáltatási terhektől, az állami gazdaságnak ajánlottuk fel – önként.

Ezek után kárpoztási jegyet sem kaptunk. Kocsmánk a színházteremmel és az iparoskör könyvtárával együtt majdnem két évtizedig a falu kultúrháza lett. Szédületes gyorsasággal következtek a változások. Másfél esztendő alatt a falu határában megépült Közép-Európa legnagyobb rizstermelő telepe. Az ország távoli vidékeiről ideseregglő kubikosok, idénymunkások hada árasztotta el a falut. Az országos változások hullámverése is elért hozzánk. Ekkor már működött Péter Gábor belbiztonsági szervezete, az Államvédelmi Hatóság. Megkezdődtek a kitelepítések. Tizsasyra '49 januárjában érkezett a kitelepítettek első csoportja. Amikor megállt velük a főtéren a teherautó, összeszaladt a falu. Egy szál bőrdöngöllyel szállt le a platóról többek között Bethlen Margit és Blankenstein Erzsébet grófnő, Teleki László és Eszterházy Lajos gróf, Bárdossy Pál testőrszázados és felesége, a híres írónő, Kenneth Klára. Anyai nagyanyámhoz, Lévai Ilkához Blankenstein Erzsébet grófnőt szállásolták be, aki kerámiaművész volt. Erzsébet grófnő mentesítve volt a kötelező munkavégzés alól, csak a kényszerlakhely elhagyásának tilalma vonatkozott rá. Sok ideje lévén azonnal hozzálátott nevelésemhez. Átformálta kissé korcsmaillatú szókinccsem, csodálatos történeteket mesélt családjáról, fantasztikus utazásairól. Történeteiben különösen sokat időzött Blankenstein Ernő Pál cs. kir. tábornoknál, aki a róla elnevezett huszárezrednek volt tulajdonosa, amelyben a híres báró, Simonyi óbester is szolgált. Mondhatom tehát, föllengzősen, grófi dadám volt, ami még a tanulmányi eredményeimre is jótékonyan hatott. Elvégezve az elemi iskolát a jászapáti Mészáros Lőrinc Állami Általános Gimnáziumban tanultam tovább. A jó szerencse itt is kegyeibe fogadott. Az egyházi iskolák

államosítása után nagy műveltségű volt paptanárokkal egészült ki a gimnázium tantestülete. Legkedvesebb tanárain, Bolváry Ödön matematika- és Imre Lajos magyaróráin gyönyörűség volt a tananyaggal viaskodni. Matematikából egészen az érettségiig bukásra álltam, csak az ábrázoló geometria és az érettségipánik rohamtanulása mentett meg. A magyarórákon egészen más volt a helyzet. Imre Lajos tanár úr, az ismert Petőfi-kutató órái versenyeztek a leghatásosabb színelőadással. A tanár úr fenséges basszusával elmondott írói arcai veretes mondatokkal foglalták össze nagy íróink pályáját. Vajda János általa írt portréja így kezdődött: „Szálfajellemű, zord magányú különc, irodalmunk egyik legnagyobb élve eltemetettje...” stb.

Érettségi után az Egyesített Tiszti Iskola táborigazgató szakán tanultam tovább. Bár származásom miatt nem voltam igazán *comme il faut* jelölt a tiszti pályára, a katonáskodást sem „száműzetésnek”, sem „balvégzetnek” nem tekintettem. 1964. szeptember 5-én avattak hadnaggyá és szereztem diplomát a szegedi Pedagógiai Főiskola matematika szakán. Csapat- és tiszti szolgálat, vidéki garnizonok következtek. Rakétakilövőállvány-parancsnokként fejeztem be a csapat- és tiszti szolgálatot. A Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskolára kerültem népművelőnek. Innen a Zrínyi Kiadóba vetett jó sorsom 1975-ben. Ekkor és a következő másfél évtizedben a Zrínyi az ország harmadik szépirodalmi kiadója volt. Remek írói gárda gyűlt a kiadó köré: Baranyi Ferenc, Beke György, Cseres Tibor, Karinthy Ferenc, Ladányi Mihály, Örsi Ferenc, Szakonyi Károly, Tandori Dezső, hogy csak néhány hazai szerzőt említsek. Kegyes volt hozzám a sors, többük kéziratát szerkeszthettem, az pedig hab a tortán, hogy néhányuk

barátságát is elnyerhettem. Tőlük kaptam biztatást az írásra, Örsi Ferial, atyai jó barátommal közösen is írtunk könyvet. A csüggedés óráiban ilyen erősítette a hitünket: – Nekünk, a „sültrealista” irány elkötelezettjeinek is megvan a küldetésünk: jó művekkel trágyázni az irodalom talaját, hogy abból azután remekművek szökjenek szárból s törjenek ég felé.

Írói témáim a szülőföld tájain találtam meg, az itt élő emberek múltja és jelene érdekelt. Elbeszélésem hőseit a maguk esendőségében, mindennapi életük konfliktusai közepette igyekszem ábrázolni.

Élete: Nős (1965), felesége Merész Irén könyvtáros. Gyermekai: Boldizsár (1973), Borbála (1975). Az ELTE BTK népművelés–könyvtár szakán szerez diplomát 1974-ben. 1976-tól a Zrínyi Kiadó szerkesztője, 1983–94 főszerkesztő, 1994–2000 a kiadó igazgatója. 1997–98 a Cserépfalvi Könyvkiadó ügyvezetője, 2000–2009 a Curiosa Nova Kiadó irodalmi vezetője. 2008-tól a Magyar Írószövetség és a Honvédelmi Minisztérium irodalmi antológiásorozatának szerkesztője.

D. Molnár István

irodalom- és művelődéstörténész, műfordító
(Beregcsász – ma Ukrajna –, 1941. november 25.)

Szüleimet nem könnyű sorsuk többek között Kassára, majd Sárospatakra vetette, ahol keresztény szellemben, a magyarság értékelésére neveltek. Megtanítottak arra, hogy az akkori rendszer igazságtalan rendszer, amelynek meg kell változnia. Egész életemet meghatározó hatást tett rám az 1956-os forradalom. Sárospatakon érettségiztem 1960-ban, és mindjárt elkezdhettem egyetemi tanulmányaimat Debrecenben magyar–orosznak. (A publikációim aláírásakor később használtam D betűt Debrecenit jelölve.) Ezek a tanulmányok hat évig tartottak, mert közben a testvérvárosban, Lublinban is tanultam, ott lengyel szakos diplomát szereztem.

1967-ben a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Szláv Filológiai Intézetének könyvtárosa lettem, majd a következő évben orosz szakos hallgatók kísérő tanára voltam Moszkvában. 1968–1971 között a KLTE orosz szakán tanítottam és lengyel nyelvórákat tartottam. 1971 és 1973 között a varsói Magyar Kulturális Intézetben dolgoztam.

Ez megisméltódott 1988–1991 között, amikor ott nagykövetségi tanácsosként a Magyar Kulturális Intézet igazgatója voltam, nagy élményként átélve a politikai-társadalmi rendszer megváltozását.

1974-ben megszerveztem a debreceni egyetemen a lengyel szakot, 1984-ben pedig a lengyel nyelvi és irodalmi tanszék vezetője lettem. 1998–2001 kö-

zött a Debreceni Egyetem Szláv Filológiai Intézetét is irányítottam. 2008-ban betegségem miatt végleg nyugdíjba mentem.

Amint az egyetemeken szokásos, közben végigjártam az egyetemi ranglétrát a professzorságig és megszereztem a szükséges tudományos fokozatokat: 1971-ben egyetemi doktori címet, 1980-ban az irodalomtudomány kandidátusa fokozatot, 1996-ban habilitált doktor, 1999-ben az MTA doktora lettem.

Könyveim azt tükrözik, hogy egyrészt a magyar–lengyel kapcsolatok és hasonlóságok, másrészt a művelődéstörténet részeként felfogott egyháztörténet érdekel: *A magyarság a modern lengyel irodalomban 1919–1989* (1995), angol változata: *The Hungarians in Modern Polish Literature 1919–1989* (2003); *Katolicizmus, szocializmus, ellenzékiesség. Jerzy Andrzejewski életműve* (1995); *Vallási kisebbség, kisebbségi vallás. Görög katolikusok a régi és mai Lengyelországban* (1995); *Lengyel irodalmi kalauz. A kezdetektől 1989-ig* (1997); *Kálvinista csepp a katolikus tengerben. A lengyelországi reformátusok és kultúrájuk* (2009). Részből munkatársaimmal három egyetemi jegyzetet írtam lengyelül: *Literatura polska XX wieku 1891–1981 (Századunk lengyel irodalma 1891–1981, 1993); Literatura polska XIX wieku 1796–1890 (Lengyel irodalom a XIX. században. 1796–1890, társszerző: Anna Sprawka, 1997); Literatura polska od początków do roku 1795 (Lengyel irodalom a kezdetektől 1795-ig, társszerző: Nagy László Kálmán, 1998).*

Az általam szerkesztett tanulmánykötetek: *Magyar–lengyel közelítések* (1985); *Polskie głosy o kulturze węgierskiej (Lengyel hangok a magyar kultúráról, 1988); Węrzy, Polacy a ich sąsiedzi. Studia historyczne i literackie (Magyarok, lengyelek és szomszédai. Történelmi és irodalmi tanulmányok, 1990).*

Szerkesztett irodalmi művek: *Polscy pisarze – uchodźcy a Węgry (Lengyel menekült írók és a magyarság, antológia, 1991); Polskim piórem o węgierskim Październiku. Antologia (Lengyel tollal a magyar Októberéről, antológia, 1996); Adam Mickiewicz: A lengyel nép és a lengyel zarándokság könyvei magyar, lengyel és francia nyelven* (1998); *Lengyel tollal a magyar Októberéről* (antológia, 2006).

Megjelent, ill. bemutatott fordítások: Aleksander Krawczuk: *Nagy Konstantin (Konstantyn Wielki, 1981); Aleksander Ścibor – Rylski: Kényszerzubhony. Tévétévéjáték (Kaftan bezpieczeństwa. Sztuka telewizyjna, Magyar Televízió 2, 1982. július 1.); Witold Kula: A feudális rendszer gazdasági elmélete (Teoria ekonomiczna ustroju feudalnego, 1985); Wiktor Woroszyński: Magyarországi napló, 1956 (Dziennik węgierski 1956, társfordító: Kerényi Grácia, 1994); Cecylian Niezgoda: Szent Kinga. Életrajz (Święta Kinga. Żywot hagiograficzny, 2003); Athanasius B. Pekar: „Tanúim lesztek” Adalékok a kárpátaljai görög katolikus egyház vértanúságához („You shall be witnesses unto me” Contribution to the martyrology of the Byzantine Catholic Church in Subcarpatian Ruthenia, 2003).*

Tagja vagyok vagy voltam a magyar–lengyel történész vegyes bizottságnak, a Magyar Írószövetségnek, a Slavica (Debrecen) és a Valóság szerkesztőbizottságának, tagja vagyok a Professzorok Batthyány Körének.

Lengyel kitüntetésem: Érdemkereszt a lengyel kultúráért (1987), Lengyelország újjászületése érdemrend tiszti fokozata (1999), a lublini Maria Curie-Skłodowska Tudományegyetem tiszteletbeli professzora (2005).

Kitüntetésnek tekintem II. János Pál pápa levelét (1995 karácsonyán), amellyel görög katolikus témájú monográfiámat megköszönte.

Mindezt nem értem volna el Feleségem áldozatkész közreműködése nélkül, amelyet nagyon köszönök. István András fiamnak és két gyermekének, a Lengyelországban élő Annamária lányomnak és kislányának további sikereket és szerencsét kívánok!

Remélem, mindezek osztályrészül jutnak jó úton járó nemzetemnek, hazámnak is.

Kovács Kálmán

Kovács Kálmán

trombitaművész (Kismarja, 1941. november 26.)

Egy vasutascsalád harmadik gyermekeként születtem meg. Vidéken éltünk, az általános iskolában, a 7. osztályban kezdtem el zenét, illetve trombitát tanulni. Így kerültem Budapestre és végeztem el a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolát, majd annak tanárképző tagozatát. Kiváló tanárainak köszönhetően húszéves koromban már a Magyar Állami Operaház első trombitása lettem.

Egy genfi nemzetközi trombitaversenyen való részvételemkor az ottani zsűri elnöke, Raymond Sabarich (a Párizsi Főiskola trombitatanára) meghívott Párizsba a Conservatoire-ba, továbbtanulásra. Abban az időben szinte lehetetlen volt „Nyugatra” utazni tanul-

ni, nem is tudom, hogy hogyan sikerült elintéznem, de miután ösztöndíjjal felvettek a Conservatoire National Supérieur de Musique de Paris-ba, mégis kiutazhattam tanulni. Sabarich (Maurice André tanára) kezdett el tanítani, majd korai halála után Roger Delmotte-tal, a Párizsi Operaház szólistájával volt szerencsém dolgozni a főiskolán. Párizsi diplomámat 1966-ban szereztem, és hazautazásom után azonnal a Magyar Állami Hangversenyzenekar első trombitása lettem.

Párizsból én hoztam Magyarországra az első „piccolo” trombitát, melyet akkor itthon még nem is ismertek. Zenekari munkám mellett nagyon sok orgona-trombita koncerten játszottam ezzel a hangszerrel Lehotka Gáborral és Elekes Zsuzsával. Szólókoncerteken több mint háromszáz alkalommal szerepeltem vele, főleg Franciaországban, Svájcban, Belgiumban és az akkori NSZK-ban. Közben, több mint húsz éven keresztül, az Újvidéki Művészeti Akadémia (Akademija Umetnosti Novi Sad) trombitatanára is voltam.

A múlt század hetvenes éveiben nagyon kevesek utazhattak külföldre, a diplomatákon, politikusokon és sportolókon kívül gyakrabban és

rendszeresen csak a zenészek. A mai fiatalok szerencsére már nem ismerik ezt a helyzetet. Nekem és kollégáimnak így abban a szerencsés helyzetben volt részünk, hogy az Állami Hangversenyzenekarral, Ferencsik Jánossal és világhírű szólistákkal szerepelhettünk az itthoni koncertjeinken, és bejárhattuk, megcsodálhattuk emellett a Föld különleges részeit is. A Bécsi Filharmónikusok második hegedű szólamvezetője, Otto Strasser fogalmazta meg ezt a különlegesen szép és irigylésre méltó helyzetet, amikor írt egy könyvet életéről, amelynek az volt a címe: *És ezért még fizetnek is...*

Ferencsik karnagy úrral, halála után pedig Kobayashi Ken-Icsiróval is Európa szinte minden országában turnéztunk, Amerikától Japánig és Ausztráliától Kanadáig, Ázsiától Dél-Amerikáig mindenhol játszott koncerteket a zenekarunk.

A hangversenyzenekarból 1999-ben vonultam nyugdíjba, pár évvel később végleg kiköltöztünk a felújított nyaralónkba Nagymarosra, és itt, a természetben töltjük nyugdíjaséletünket, bár még mindketten dolgozunk mint zenetanárok.

Külön örömömmre szolgál, hogy nemcsak feleségem muzsikos (zongoratanár), hanem gyermekeink is folytatják a zenei pályát. Elsőszülött fiunk (Kálmán) szintén trombitaművész lett, és hozzám hasonlóan, szintén Párizsban végezte főiskolai tanulmányait, jelenleg a MÁV Szimfónikus Zenekar első trombitása. Második fiunk (Miklós) pedig a Magyar Állami Operaház zenekari művésze, timpani szólamvezető. Unokáink is tanulnak már zenét, talán közöttük is lesz valaki, aki később ezt az életpályát fogja választani magának.

Korzi Kálmán

Korzenszky Richárd

egyházi vezető (Csorna, 1941. november 27.)

Gyerekkoromban a kisváros széléről sóvárogva néztem eső utáni naplementék idején az Alpok hegyeit: a Schneeberget, a Raxot. Oda szeretnék egyszer feljutni! Kapuváron voltam iskolás gyerek (a csornai kórházban születtem, ezért szerepel mindig születési helyként Csorna az irataimban). Sopron felé nem lehetett szabadon utazni, észak felé sem lehetett elhagyni a várost: határsáv kezdődött. Nővérem a kapuvári gimnáziumnak volt diákja, onnan kapta meg a hivatalos papírt, hogy „...vallásos világnézete miatt az iskoláztatási bizottság továbbtanulásra nem javasolja. Felszólítjuk, hogy szakítsa meg a kapcsolatát a családdal, helyezkedjen el a termelőmunkában...”. Természetes volt, hogy állatorvos apám nem küldött

bennünket templomba, hanem mindig együtt mentünk. Nem illeszkedtünk be „a fennálló rendbe”. Engem – s majd később két öcsémet is – Pannonhalmára,

a bencés gimnáziumba íratlak. Bár otthon is voltak könyveink szép számban, s a versek szeretetét anyai nagyapámtól tanultam, igazi európai látásmódot a síkságból kiemelkedő dombon, a „Kupacon” kaptam. Ott tapasztaltam meg '56/'57-ben, mi a házkutatás és mit jelent a diktatúra, és hogy politikai terror és ideológiai diktatúra ellenére is lehet szabadon gondolkodni. Tanáraimtól leginkább ezt tanultam. A fotózás szeretetét, a zenehallgatást, az igényességet is.

Különleges iskolába jártam – akkor még nem is tudtam, mennyire más volt ez a gimnázium. Bencés szerzetes lettem, teológiai irodalmat sokszorosítottunk írógépen, miközben Pannonhalmán a főiskolát végeztük. Csak lassan-lassan döböntem rá, hogy a magyar egyház legújabb kori történelmének óriásai élnek velünk egy fedél alatt a szociális otthonban: a kínai misszionárius Zsiros atya, a szónoklatairól országos hírvű Böle Kornél vagy a jezsuita Kerkai és Csávossy páter. És Endrédi Vendel ciszterci apát úr, akinek bőséggel kijutott a megaláztatásokból és kínzásokból a kommunizmusnak vagy szocializmusnak nevezett „új világ” jóvoltából.

Később, felnőttként, tudtam, hogy figyelik minden lépésünket. Egyetemista Budapesten voltam, magyar–oroszos tanári oklevelet szereztem. Szükség volt rá, hogy legyenek orosz tanárok is az iskoláinkban. (Egyszer Ausztriában egy ünnepi asztalnál, amikor egy hölgy megtudta, hogy orosz tanár is vagyok, felháborodva fölkiáltott: „Kommunistával nem vagyok hajlandó egy asztalnál ülni.”) Itthon mi voltunk a reakciósok, akikre oda kell figyelni, odakinn mi voltunk a gyanús kommunisták...

Valahogyan mindig a határon éltem. Gyerekkoromban az osztrák–magyar határ közelében, nem is remélve, hogy valaha szabadon léphetjük át a nyugati határt. (Igaz, a Schneebergre és a Raxra csak 69. évemben jutottam el...) Határon éltem és éltünk mi, szerzetes tanárok: egy élő és évezredes közösség háttérének biztonságával, így találkoztunk azzal a kihívással, hogy fiatalokat készítsünk föl helytállásra, nyissuk szélesre előttük a horizontot és tartsuk életben gyökereinket: a kereszténységet és a magyarságot.

Tanítottam Győrben, a rend iskolájában, voltam nevelőtanár és egy évig élelmészvezető is (bár gasztronómiai ismereteim még az alapfokot sem érték el). Megtanultam, hogy emberekkel bánni nem egyszerű feladat.

Voltam hat évig főapáti titkár, főnököm mellett megtanultam keményen és sokat dolgozni. Hálás vagyok érte. Meg azért is, hogy közvetlen közletről tapasztalhattam, hogy egy „rendszeridegen” intézmény – szerzetesközösség, egyházi iskola – életben tartása diplomácia és tárgyalások nélkül lehetetlen.

Később gimnáziumigazgató lettem Pannonhalmán. Abban az iskolában, amelynek diákja voltam. A tantestületben voltak még egykori tanáraim, sőt az egyik igazgatóm, Söveges Dávid atya is, akit '57-ben félholtra vertek a „pufajkások”. Az iskolánknak – köszönhetően a tanárok kitartó munkájának – jó híre volt. „Olyan jó ez az iskola, hogy még a kiemelt pártfunkcionáriusok is oda járatják a gyerekeiket!” – hallottam itt is, ott is. Meg olvastam is amerikai meg német lapokban. Ebből semmi sem volt igaz. Még most is könyörgök annak, aki ezt mondja, nevezzen már meg legalább egyet közülük. Még senkinek nem sikerült.

A pedagógustársadalomban irigyelt idegenek voltunk (mert szabadon taníthatunk), akikre odafigyelt nemcsak a felügyelet, hanem a szakma is. (Ha elmondom, hogy egy évvel a rendszerváltozás előtt minden évben az egész

tantestület számára külön-külön működési engedélyt kellett kérni az Állami Egyháziügyi Hivataltól, azt mondják, mese az egész, öreg...)

Világot láthattam. Megismerhettem az európai bencés iskolák életét. Olyan kapcsolatot építhettünk ki egy német bencés gimnáziummal, amely ma is eleven, és félszáz diákunk tölthetett kinn Németországban legalább egy évet. Láthattam, hogy Magyarországon kívül is van élet.

Amikor először utazhattam Nyugatra, egy idős szerzetes Frankfurtban majdnem egy egész éjszaka próbált rábeszélni arra, hogy maradjak Nyugaton. Caracasban éppen üres a magyar plébánia... Ha igazi magyar vagyok, akkor ott a helyem. Én pedig úgy gondoltam, hogy Magyarországon van a helyem, amíg sokkal szabadabban beszélhetek a világ dolgairól és a keresztény hitről, mint a nem egyházi iskolák tanárai.

1988-ban három nagyon szép hónapot töltöttem Rómában amerikai és angol bencésekkel együtt egy továbbképzésen. Majd Pannonhalmán az igazgatóságot át kellett adnom, perjelnek – a főapát helyettesének – neveztek ki. Ekkor kezdődött számomra egy nagyon érdekes feladat: kapcsolatot kellett tartanom a Művelődési és Közoktatási Minisztériummal, még közvetlenül a rendszerváltozás előtt. Később, 1991-től 1994-ig miniszteri biztos voltam ugyanebben a minisztériumban. A nem állami, nem önkormányzati iskolák ügyeivel foglalkoztam. Próbáltam magyarról magyarra fordítani. Az egyháziak nem értették a hivatal nyelvét, a minisztérium nem értette az egyháziak szándékait. Magas vérnyomásom ezóta van...

Előljárom 1994 októberében Tihanyba küldött. Vele együtt álmodoztunk még vagy tíz évvel azelőtt, hogy egyszer föl kellene éleszteni a tihanyi apátságot. Arról persze nem álmodtam, hogy ez valamikor az én feladatom lehet.

Egy lepusztult épületet átvenni, egy templom restaurálását befejezni, megszervezni az életet egy lassan formálódó közösség számára – ezt nem tanították sem a teológián, sem az egyetemen. „Mániád a tetőtér-beépítés?” – kérdezte egyszer valaki. Mert a pannonhalmi gimnázium tetőtérének beépítése akkor zajlott le, amikor igazgató voltam, a pannonhalmi főapátság egyik szárnyán a tetőtér-beépítést az én perjelségem idején kezdték. S Tihanyban megint tetőtér-beépítés...

„Keresd a békét és járj utána!” – idézi Szent Benedek a zsoltárt a *Regula* előszavában. A Zsoltáros másutt ezt mondja: „Szemem a hegyekre emelem...” A hetvenedik év küszöbén csak azt tudom mondani: „Te voltál mindig mindenben minden.” Ady szavai ezek, a vers címe: „Köszönöm, köszönöm, köszönöm...” Nem volt kudarcoktól mentes az életem. Számtalan módon megtapasztaltam, hogy a magam erejéből kevés vagyok. Tanúja lehettem a magyar keresztény egyházak legújabb kori történelmének, néha egészen közelről, amikor pl. II. János Pál pápa először látogatott Magyarországra, és azt a feladatot kaptam, hogy Rapcsányi Lászlóval mi készítsük az élő közvetítést erről az eseményről. Láthattam és most is láthatom, mennyire szükségük van az embereknek jó szóra, örömhírré. Ezt az ügyet próbáltam szolgálni, s szeretném tovább is, „míg az égi és ninivei Hatalmak engedik hogy beszéljek s meg ne haljak”.

Konrád Richárd

Thirring Viola

színész (Budapest, 1941. december 5.)

Szent ég! Már 70?... Pedig még csak most volt, hogy megszülettem. Budapesten, de huszonhét éves koromig Érsekújvárott éltem. Három év paradicsomi, eszméletlen gyönyörűség után, mint egy „kék gyöngy bársony-tokban” (Weöres), a második világháború örült történései és a közvetlen közelünkben becsapódó bombák rémületes zajai ébresztettek a világra.

Édesapám katonaorvosként meghalt, s az addig önfeledten boldog és vidám édesanyám kétségbeesetten menekült vissza nagyapámék házába a két pici árvaival, öcsémmel és velem. Szlovákiaiak lettünk, szlovák elemibe kellett iratkoznom. Egyetlen szót sem értettem. Harmadiktól magyar iskola, sok szlovák- és orosz-

órával. Nyolcévesen nagyapámat is elveszítettem, aki legfőbb támaszunk volt. Festőművészként nemcsak a világ szépségeire hívta fel figyelmünket, de ezer és ezer praktikus dolgot is megtanított nekünk. 1959-ben magyar érettségi. Ekkor vettek fel Pozsonyba a Művészetek Főiskolájára, amit vörös diplomával végeztem el, szlovákul. 1963-ban a Komáromi Magyar Területi Színházhoz kerültem. Igazi anyaszínházam lett, ahol jobbnál jobb szerepeket kaptam. Shakespeare Júliája lendített át Budapestre, a ligeti Körszínházba, Dante *Isteni színjátékához*, Kazimir Károly meghívására. Itt, az első próbán ismerkedtem meg Gosztonyi Jánossal, aki író, színész, rendező, tanár, férjhez mentem hozzá, és azóta is boldogan élünk együtt. Van egy fiunk, Balázs.

Szerepeim listája helyett inkább arról a lelkesültségről beszélek, amit, visszatekintve, ez a hetven év okozott. A XX. század, minden rémsége mellett, a legizgalmasabb, legmozgalmasabb időszaka volt a világnak. Az a hihetetlen sok technikai vívmány szinte felrobbantotta az életünket. Emlékszem, amikor bevezették lakásunkba a gázvilágítást, majd egy-két év múlva a villanyt. Ez engem egyszer majdnem megölt. Betegen feküdtem, és elaludtam abban a lakókonyhában, ahol anyukám a balettestemre készülődve varrta és vasalta fellépő ruháimat. Akkoriban központilag sokszor kikapcsolták a villanyt. A vasaló kihűlt, majd éjszaka, amikor újra lett áram, felizzott, átégetve a kissekreény deszkáját. A füsttől a dunna alá bújtam, de később szóltam nagyapámnak (egy szoba volt köztünk), hogy valami pattog és köhögött és piros. Megmenekültünk!

Már Pozsonyban, színinövendékként, megsirattam Lajka kutyát, akit az első élőlényként lőttek fel az ürbe. Majd jött Gagarin! Tanúja lehettem – már a televízióban! – annak a képsornak, ahogy az Ember szinte táncolt, ugrándozott a Holdon! Hát nem lenyűgöző!

No és az én személyes történetem! '68-ban, a Váci utca sarkán János ujjamra húzta a jegygyűrűt. Kilenc fényes csillagocska volt belevésve. És olasz volt! A kommunizmusban! (Később egy műszaki kolléga ellopta tőlem.) Az esküvőnk

'69-ben! Édesanyámmal a hófúvásos komáromi Duna-hídon átgyalogolva, majd vonatra szállva értünk Budapestre, kimondani az „igen”-t, ami, úgy tűnik, valóban az egész életünkre szólt. '72-ben azután megtörtént a legnagyobb csoda, megszüülhettem Balázst. Sajnos csak egyke maradt, mert a pályámat féltettem. A pályám pedig megcsalt. Illetve... – én őt! Nem tudtam a tehetségemet menedzselni.

Friedrich Schiller: *Haramiák*
(Amália szerepében,
partnere: Gálán Géza)

Bár a színésznek nem ez a dolga. A színésznek az a dolga, hogy az embereket a saját gyerekkorukra emlékeztesse. Úgy, hogy mai vagy elmúlt korok íróinak meséi ürügyén ő maga bújik be egy-egy figurába, szerepbe, és szellemi fogócskára ingerli, csábítja a nézőket. Ha belemennek a játékba, olyan gyermeki gyönyörűségben lehet részük, ami legutóbb a „grundon”, a játszótéren érte őket, s azóta is hiányzik az életükből. (Balázs hatévesen késett: „Jaj, papikám, olyan jó medvést játszottunk!”)

Az emberiség azért boldogtalan, mert a piramisokat, rabszolgáknak, korbácsok fenyegetése alatt kellett megépíteniük. Ha hagyták volna, hogy játékból tegyék – olyan hivatástudattal, amivel a színészek – a színművészek! – készülnek halálos komolysággal a munkájukra: a *játékra!* –, ugyanolyan pontosak, titokzatosak és lenyűgözőek lennének,

mint amilyenek. A világ közérzete derűsebb lenne, és beidegződései sem lennének olyan kiábrándítóak. Minden ember lényegi része a játszhatnék.

A színház varázslat. Olyan mágnes, ami a színészt akkor is hatalmában tartja, ha ott csalódás éri, keserűség és olykor megoldhatatlan nehézségek gyötrik.

A piramisokat nem láttam, de sokat utaztunk Európában, Amerikában és legutóbb háromszor Kínában, illetve Tibetben. Szinte szürreális élmény!

Mostanság a pesti szlovák Vertigo Színházban játszom, húsz éve tanítok Pozsonyban a főiskolán, a Budapest Bábszínházban és a KIMI-ben, beszédtechnikát és művészi beszédet. És tanulok is. Harmadik éve angolt. Előtte, hatévi kemény munkával, ledoktoráltam. Most ennek anyagából egy beszédtechnikai könyvet próbálok összeállítani. Sok a dolgom – és már 70! Pedig nem is említettem az olyan, a századot meghatározó eseményeket, mint pl. ahogy sokáig haldoklott, majd akármit csináltak is, végül csak meghalt Sztálin; a berlini olimpia mint a későbbi terrorcselekmények nyitánya; Ceausescuék halála; pápalátogatás, és hogy a szovjetek ilyen simán távoztak; rendszerváltás, ami a mai napig borzolja az életünket! És a többi színesebbnél színesebb szellemi és fizikai esemény.

Csak ülök a fotelben, s a képernyőn itt zúgott el előttem a XX. század történelme. Itt zúgott el az életem. No de ilyet!

D. Hirsch & Fiala

Göbolyös Márta

Iparművész (Szekszárd, 1941. december 12.)

Gyönyörű falu a szekszárdi hegyek és a Duna ölelésében: Ócsény, a Sárköznek – számomra – legszebb települése. Szép gyermekkorom volt. Édesapám a falu református lelkipásztora volt; gyönyörű természeti és tárgyi környezetben éltem, szép emberek, szép népviselet, szép házak – minden idilli, mint a mesében.

A történelem – háború formájában – az én alig elkezdődött életembe is beleszólt. A falu határában katonai repülőtér volt, a mi házunk kórházként funkcionált. Folyamatosan hozták a sebesülteket, halottakat. Ez, akkor, koromnál fogva, nem rendített meg. Arra emlékszem, hogy az egyik halott katona (ma már tudom: pilóta) sapkáján kicsi „ablak” volt, a fülénél.

Öt-hat évvel később már nagyon is megrendített a következő jelenet: Édesapámat két rendőr kíséri az udvaron át, Édesanyám sírva szalad a rendőrök után, hogy ne a főbejáraton vigyék ki, ne lássa a falu. Hazajött, de a biztonságérzetem évtizedekre eltűnt, amihez sok-sok apró kis megaláztatás is járult.

Mégis vallom, hogy szép gyermekkorom volt, és ma is álmodom róla: a sok pompás bő – selyem-, brokát-, kasmír-, bársony- – szoknyás asszony, színesen, mint egy pompás virágcsokor, fejük felett óriási gesztenyefák teljes virágpompájukban. Harangszól. Apám sietősen megy be az istentiszteletre, bő palástja úszik utána. Kitörölhetetlen emlékkép.

Természetesnek hittem ezt a „tömény” szépséget. Tizennégy éves korom körül Andrásfalvy professzor úr, aki akkor a szekszárdi múzeum igazgatója volt, rányitotta szememet (tudtán kívül) ennek a kincsnek az értékére és mulandóságára. Évek alatt érlelődött meg bennem, hogy – a magam szerény eszközeivel – nekem is kö-

telességem óvni és tovább éltetni a magyar népművészetet.

(Nem életrajzot szándékozom írni, de elkerülhetetlen néhány adat munkám megértése céljából.)

Érettségi után felvételt nyertem az Iparművészeti Főiskola bőr tanszakára. Szeretett tanáraink voltak Szilvitzy Margit (tervezés) és Gerzson Pál (festészet).

Diploma után a MINŐ cipőgyárba kerültem formatervezőnek – egyedüli diplomásként. Hamar rá kellett jönnöm, hogy ez senkit nem érdekel, nagyon „jól” megy a munka formatervezés nélkül is. Komoly haszna az ott töltött időnek, hogy némileg megtanultam a szakmát és járatos lettem az anyaghányad és a tűződei létszám zord világában.

A cipőgyárban huszonkét évet töltöttem el – álmaimat mélyen eltemetve. Mégsem eredménytelenül, mert ezalatt férjemmel együtt fölnevelhettem fiaimat, Pétert és Viktort.

1989-ben egy „varázsütésre” tönkrement a gyár, és a „magam ura” le-

hettem. Azonnal bekapcsolódtam az induló Modern Etnika csoport munkájába. A csoport célja: a magyar népművészetet a mai öltözködésbe – nem szolgai módon – beépíteni. A bőrt mint alapanyagot megőriztem. Gyerekkori emlékeimben élő pompás anyagok ötvöződtek a bőr puha, gyúrható, varrható, hímezhető tulajdonságaival. Egyszóval textilként alkalmaztam. Kiállításaink nemcsak itthon, hanem Tokióban, Párizsban, Prágában, Barcelonában, Helsinkiben, Berlinben és még számos nagyvárosban voltak. Részem lehetett a magyar népművészet megismertetésében. Ez ma is örömmel tölt el.

Textilekhez való kötődésem újabb állomását jelzi egyre szaporodó zász-

lóim száma. Nem megszokott értelemben vett nemzeti vagy szakrális zászlók, hanem rendhagyó kifejezéssel élve „égre akasztott textilképek” ezek.

Komikusnak tűnhet, de mintha az „elvesztegetett” huszonkét évemet szeretném bepótolni. Sok tervem, sürgető munkakedvem van. Állandóan küzdök sötét büntudattal, miszerint inkább süteményt kéne sütnöm az unokáimnak, ahelyett hogy textilképeket és zászlókat „lengetek”. Az a „téveszmém”, hogy „futásomat” még „nem végeztem be”.

Cytrón kőre

Botos Katalin

közgazdász (Nagyvárad – ma Románia –, 1941. december 13.)

Hol volt, hol nem volt... – volt két, tanárnak készülő, de közgazdász pályára sodródott diák, aki rajongott az irodalmért s mérsékelten érdekelt a politikai gazdaságtan.

Botos Jóska úgy került a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemre, hogy 1956-os szereplése miatt súlyos megtorlást szenvedett el, majd eltiltották a továbbtanulástól. Sokára, de hadiözvegy édesanyja hathatós erőfeszítései nyomán mégiscsak lehetővé vált, hogy tanuljon, csupán a jogi és tanári pálya maradt zárva előtte. A félárva Krebsz Katalinnak sem lehetett tanári pályára mennie, származása és katolikus középiskolai tanulmányai miatt. Tanára, Hagelmayer István

aztán megszerettette vele a közgazdászszakmát, kitüntetéssel végezte el az egyetemet.

Összeházasodtak, mert már hidegek voltak a múzeumkert lépcsői, ahol vasárnap reggelente a sült krumplit, a tükörtojást s egy fél liter sovány kefir szoktak reggelizni. Az albérleti padlásszobácskában sem volt sokkal melegebb, télen a lavórban befagyott a víz. Végtelenül szerényen éltek, de sok örömet találtak közös szenvedélyeikben, a kirándulásban, zenében, irodalomban és a barátaikban.

Megtanulták például kívülről majdnem az egész *Tragédiát*. Mellesleg megvették minden nyelven, amelyen itthon kiadták, s azokba is bele-beleolvastak. Érdekeltek mindkettőjüket a nyelvek. Katalin az *Anna Kareninát* is eredetiben olvasta el.

Fogukhoz vertek minden garast, s hamarosan sikerült venniük – némi baráti kölcsön segítségével – egy öreg házrészt. Eladták a tulajdonosok, mert úgy tűnt, hamarosan bontásra kerül. Azt a két fiatal ideiglenesen lakássá formálta. Nincs azonban tartósabb, mint az átmenet. A tanácsnak elfogyott a pénze. A bontások abbamaradtak. A buldózerek megálltak az utca másik felén. Így aztán máig is ott élnek, Óbudán, amíg meg nem halnak.

Született két gyermek a házasságukból. Mára már ők is felnőttek, az egyik brácsaművész lett, a másik bölcsésztanár. Megházasodtak, s a harmadik évezred elejére lett hét kisunoka. Van egy féltestvérük is; neki ugyancsak négy gyermeke van. Őket is szeretettel ölelik magukhoz.

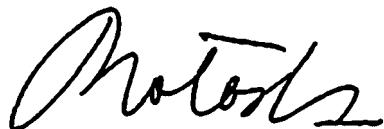
Botos Katalin – mert ezt a nevet vette fel 1971-ben Krebsz Katalin – sikeres szakmai karriert futott be. Egy kiváló tanára javaslatára – annak ellenére, hogy nem volt az MSZMP tagja – felvették a Pénzügyminisztérium nemzetközi pénzügyek főosztályára, és éppen a KGST-osztályra. Faluvégi Lajos pénzügyminiszter megértően mondta, amikor szabadkozott: „Én is csak hét év múlva léptem vissza 1956 után...” Nem volt könnyű időszak, a gazdaságirányítási reform éveiben vagyunk. Minden lépését figyelte a Hatalom. Megszerezte a kandidátusi fokozatot, majd 1987-ben a nagydoktori címet is.

Öt év után a Pénzügykutatóba került, ami a reformgondolatok egyik bölcsője volt. A Pénzügykutatóban a nemzetközi pénzügyek osztályát vezette. Szét is rúgták 1987-ben az intézetet. Botos Katalin ekkor az Agrárkutatóban kapott állást, hála az akkori igazgatónak, Csendes Bélának. Boldog három évet töltött itt. Azzal foglalkozott, amivel akart, s kicsit beletanult az agrárpénzügyekbe. Itt már a rendszerváltás szele fúj, gyönyörű március 15-i ünnepséget szervezett, ahol fia szavalt a Utassy József *Rendületlenül...* című versét, s lánya játszott a *Szózatot*. Mindenki állva énekelte a végén. Ezt utoljára 1956-ban énekeltek hivatalosan...1989-ben Katalin és Jóska is csatlakozott az MDF-hez, Katalint képviselővé választották, pénzügyi államtitkár, majd miniszter lett Antall József kormányában. Botos József a Társadalombiztosítás főigazgatója lett. (Ekkor már három éve ezzel a kérdéskörrel foglalkozott a Px Kft.-ben.) Hatalmas elhivatottsággal vetették bele magukat a rendszerváltó munkába. Visszatekintve, sok kudarc kísérte ezeket az időket, de fényes évek voltak. Botos Katalin a Bankfelügyelet elnökeként fejezte be a közszolgálatot. Ezután hívta a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és egyidejűleg a Szegedi Egyetem is, s bár korábban Miskolcon, majd a Corvinuson is egyetemi tanárrá nevezték már ki, Szegeden és a Pázmányon mind a mai napig tanít. Sokat utazott külföldre, aktív volt a hazai szakmai és tudományos életben. Doktori iskolá(ka)t hozott létre, így a Pázmányon a gazdaságtörténetet, a szegedi karon pedig ma is a közgazdasági doktori iskolát vezeti, a hetvenedik születésnapjáig. Botos Jóska is fokozatot szerzett és docensként vonult nyugdíjba.

A két közgazdász tehát mégiscsak tanár lett. A rendszerváltozás után némi közszolgálati kitérővel, de az egyetemen találták meg hivatásukat. Szenvedélyesen szeretik a szakmájukat, a fiatalokat s a természetet. Ugyanakkor számta-

lan módon terjesztik – akár közgazdasági előadások keretében is – az irodalmi ismereteket. 2010-ben, a Tolsztoj-évben például a *Háború és békéről* tartottak több klubban számos, nagy sikerű előadást. Boldogok, mert megláthatták gyermekeik gyermekeit.

Szeretném hinni, hogy van jövője a boldog családok Magyarországnak.

Bohus Zoltán

szobrász, üvegtervező (Éndrőd, 1941. december 21.)

Olvastam valahol: a sikeres élet elkezdéséhez a legfontosabb, hogy az ember jól válassza meg a szüleit. Nekem szerencsém volt, mert édesanyám remek rajzoló-talentummal volt megáldva és nagyon szépen énekelt, édesapám pedig építész szeretett volna lenni. Korai árvaságuk miatt öt gyermekük taníttatásával próbálták pótolni azt, ami nekik nem sikerülhetett.

Békéscsabán minden Munkácsyról szólt akkoriban, így csak a festői pálya vonzott engem is. Az Iparművészeti Főiskolán Z. Gács György remekül vezette a díszítőfestő szakot, ahol az üveggel is foglalkoztam harmadévtől, diploma után pedig az akkor induló üveg szakra vett maga mellé tanársegédül.

Igaz, már diplomamunkámmal is kilógtam a sorból: a feladatul kaptott tűzzománcos krematóriumajtót inkább vörösrézből domborítva és hegesztve készítettem el. Ezután megbízást kaptam a krematórium másik két kapujára is.

Elmondhatom, hogy szakmai életem a halállal kezdődött.

Aztán – tanítás közben – az üvegre koncentráltam, egyre inkább az üveg lett a szerelmem. De akkor kaptam megbízást a Nagymező utca sarkán működő MÁV-jegyiroda homlokzati krómaccél domborművére (újabban könyvesbolt), amit 1974-ben adtam át. Ugyanide, de

a belső térbe készített Csiky Tibor fa domborművet, és a két munka nagyon jól összeillett. Két év múlva a Martinelli téri új posta-telefonközpont épületére már egymás ellen kellett volna vele versengennem. Ehelyett szövetséget kötöttünk, és két tervet adtunk be közös néven, az elkészült varáció (négy-szer két és fél méteres krómaccél) ma is látható (Szervita tér).

Ugyancsak 1976 nyarán indítottuk feleségemmel, Lugossy Máriával és Csiky Tiborral szervezve a győri Rába gyárban az acélszobrász-művésztelepet, majd három év múlva – második gyermekünk születése miatt – ebből kimaradtunk.

Más oka is volt ennek: az üveg.

1979-ben az amerikai Corning Glass Museumban nyílt *New Glass* címen egy óriási üvegművészeti kiállítás. Természetesen óriási versengés, előválogatás diapozitívek alapján és a bekért kb. 900 tárgy újraszűrése után kb. 280 darab szerepelt a kiállításon. Díjazás nem volt, de a kiállításról szóló cikkben kiemelt tíz tárgy között szerepelt a *Térspirál* című kislasztikám is. Húsz év múlva tudtam meg, hogy a kiállítás plakátján két tárgy szerepelt, az egyik az én említett munkám volt.

Ezután sorra kaptam külföldi meghívásokat – feleségemmel együtt – kiállításokra, szimpozionokra és szakmai kurzusok vezetésére, ami mind a mai napig tart. Emiatt nem maradt időm a fémekkel való foglalkozásra.

1981-ben a Kasselban megrendezett *Neues Glas* kiállításon második díjat kaptam *Formula III.* című munkámra.

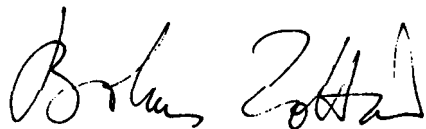
(Most egy hosszú felsorolás következhetne, de ezeket részletes életrajzom tartalmazza, ugyancsak a nemzetközi gyűjtemények, múzeumok listáját.)

Eközben negyvennégy évig tanítottam az üveg szakon, ahonnan most ősszel vonultam nyugdíjba. Z. Gács professzor halála (1978) után Horváth

Mártonnal osztottuk meg a munkát, és mintegy százötven hallgatónk szerzett diplomát. Többen szerepelnek nemzetközi fórumokon, kiállításokon, díjakat nyernek, Lukácsi László például ez évben elnyerte a Kanazawa-pályázat nagydíját. Az egyetemen pedig Czebe István és Gáspár György folytatja nagyon színvonalasan az oktatást

Összegzésként bevallom, azért dolgozom hosszabb ideje az üveggel, mert úgy vélem, hogy olyan dolgok, mint tér és idő – melyekről úgy tartják, szobrászi eszközökkel kifejezhetetlenek – talán megközelíthetők ezzel a rendkívüli anyaggal. Ezek a gondolatok kötöttek le évekig. Egy idő óta maga a fény, a fény és a forma viszonya az igazi kihívás számomra. Lehetséges-e és hogyan szobrászi eszközökkel megragadni egy ilyen anyagtalán jelenséget? Nem adom fel.

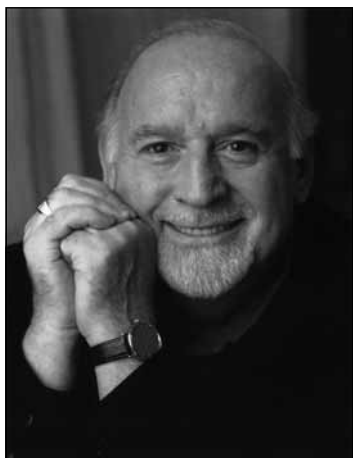
(Munkásságomról Nagy T. Katalin írt könyvet, amelyben részletesebben kifejtettem gondolataimat, a szerző ismerteti munkáimat és a hozzá tartozó bibliográfiát, Geopen, 2009, Libri terjesztőhálózat.)

Sólyom-Nagy Sándor

operaénekes (Siklós, 1941. december 21.)

Ha címet adnék e néhány gondolatnak, melyekről írok, akkor az a következő lenne: *Eszméletlentől a megállíthatatlanul közeledő „eszmeletlenségemig”...* E könyv Tisztelt Olvasói, tudom, tőszavakból, tőmondatokból is értik majd a bennem oly mély nyomokat hagyott emlékeket, melyeket borotvaéles képekként őrzök lelkemben.

Édesanyám a legdrágább anya volt a világon. Sok testi bajjal, kízó csontfájdalmakkal élt, szinte fiatal korától. Két nővéremnek s nekem adta – áldozta – életét, és persze drága Apánknak, aki hajdan Albrecht főherceg birtokán uradalmi főintéző volt. Így hát Anyánk nevelt mindhármunkat, méghozzá nagyon gondosan,

vallásosan, szigorúan. Ez most – tudom – nem látszik már rajtam, de mindig tudtuk, hol, mikor, hogyan kell viselkednünk. Jól emlékszem, ha valamivel megbántottuk szüleinket, nem kellett kétszer mondani: „Öcsi, menj, kérj bocsánatot!” Ilyenkor az sem maradt el, hogy Apánkat megölelve kezét megkeressem és megcsókoljam. Ezt én ma sem szégyellem, sőt büszke vagyok rá, s most is itt érzem kezének melegét és szagosszappan-illatát.

1945 húsvétján menekülés Albertkázmérről két nővéremmel, szüleinkkel Baden bei Wienbe, ekhós szekérrel. Szállítás egy osztrák tábornok házában. Itt ért életem első, kiradírozhatatlan, rossz élménye: nővéreimmel egy szoba sarkában kucorogva néztük, amint egy orosz katona Apánk halántékához szorítja pisztolyát. Hála Istennek, semmi nem történt, de a kép ma is hátborzongató. Megmenekülés. Júniusban haza Magyarországra: Mezőhegyes, Mindszent, Siklós (Apám munkahelyei). A főherceg melletti jólét után szinte teljes elszegényedés. Újrakezdés, közben drága Apánk négy-öt hónapos előzetes letartóztatása Pécssett. FELMENTÉS!

Általános iskola, gimnáziumi érettségi Siklóson 1960-ban. Felvétel a Zeneakadémiára. Hat év után diploma, 1966-tól Magyar Állami Operaház, 45 évig. Közben 1986-tól máig a Zeneakadémián énektanítás. Ezalatt 1981-től 2002-ig folyamatos bayreuthi szerződés. Ez a csaknem negyed század életünk, családkunk meghatározó korszaka volt művészileg s emberileg egyaránt.

Látszólag sima, egyszerű, valójában mindennap szakadásig tartó, irgalmatlan munka. Nyolcvanhat szerep meghódítása színpadon, melyeknek megtanulása, eléneklése kimondhatatlan örömet szerzett, számtalan oratórium és dal a pódiumon... Csupán ezekért is jó volt megszületni. Hát még azokért az örömökért, amelyeket ezek mellé kap egy ember Teremtőjétől: csupán az, hogy Ő van, s így mindig van kihez fordulni. Azután: család – Imola –, két fiam, lányom, négy gyönyörű unokám. A napfény, az eső, levegő, a kert, ahol lakunk, erdő, hegyek, vizek... A Világ, melyből igencsak jókorát láttam-láttunk, s bizony

habzsoltuk a szépet. Művészetek, étel-ital, autózás s a gyengébb nem!!! Ha valamiért már itt a Földön vezetelnem kell, akkor csak az a nem szűnő, kiolthatatlan vágyakozás lehet, amelyet szépségük iránt érzek. Még a Zene az, mellyel soha nem tudok betelni, s olykor már-már kifejezetten testi gyönyörként hat rám. De a Nő, az más! Talán még mindig hurcolom magamban a gyermekkori szülői tiltás hangját, hogy az bűn, az ördögi cselekedet. Emiatt ministránsemlékeim is a lelkiismeret-furdalást idézik fel bennem. Bizony szigorú, fegyelemmel teli évek voltak ezek.

Jó néhány milliárdnyi ember él a Földön, s én mégis leírom: nálam jobban nem szereti a Nőt senki. Nem lehet betelni bámulatukkal, és ők hagyják is –

Giuseppe Verdi: *Falstaff*

nem is, hogy csodáljuk őket. De nem lenne jó csak kinyúlni értük és könnyedén elérni őket, így túl egyszerű lenne. De várni-várni, gyönyörködni és talán el nem érni soha – ez a legszebb bennük. Amíg vágyunk van, addig érdemes élni, és mindig szerelmesnek lenni és mindenkibe...

Az én Drágám ezt tudja is rólam, de okosan átnéz e férfiúi gyengém felett... Én meg tényleg nem tehetek róla. Életem legizgalmasabb, legtöbb boldogságot adó lénye Ő, immár harmincöt éve. Nem kis szavak ezek, mégis így van, pedig azért korábban voltak élményeim Vénusz szépségeiről... De állj, panaszkodnom kell: most kezdtem csak élvezni ezt a sok földi jót, melyet Isten adott nekünk, és már a HETVEN harangja kondul. Egészségemet kikezdi a lassú, de megállíthatatlan gyengülés. Pedig a szívem ugyanolyan erős, ifjú, és lángolni is tud. A gondolataim

szabadok, a fantáziám szárnyal, a szemem tovább gyönyörködik... Boldog vagyok, még mindig!

Néhány gondolat még arról, hogy most nálunk Magyarországon mindent szabad. És mindenkinek! Nincs szégyenérzete senkinek. Lelkiismeret-furdalás nélkül ölik egymást az emberek, felejtve, hogy ki-ki érdemei szerint kapja majd jutalmát jóért-rosszért...

Alajos Ligeti

Bibó István

művészettörténész (Budapest, 1941. december 25.)

Édesapám, dr. Bibó István az Igazságügy-minisztérium előadója, édesanyám, dr. Ravasz Boriska, Ravasz László ref. püspök leánya a budapesti Baár-Madas Református Leánygimnázium tanára volt.

Ahhoz a nemzedékhez tartozom – tulajdonképpen egy vesztett szabadságharc nemzedékéhez –, amely 1956-ot és az azt követő megtorlást kamaszfejjel élte át; felnőtté válása és ifjúsága a Kádár-rendszer enyhülő – és akkor felívelőnek látszó – szakaszára esett; felnőttkora legjobb, alkotó(nak remélt) éveit pedig a döglődő – demoralizálódó és demoralizáló – szocializmus idején élte. S akár bevallotta, akár nem, mindez – elsősorban 1956–57 – döntően meghatározta későbbi életét is.

Az én esetemben 1956 élményéhez két jelentős többlet járult, s mindkettő már egészen korán tudatosodó felelősségtöbbletet is jelentett. Az egyik az, hogy ugyancsak 1956–57-ben játszódott le bennem – a történeti eseményektől függetlenül – az a folyamat, melynek következtében keresztyénnek vallom magamat; a másik az, hogy olyan családban nőttem föl, ahol tiszta és hiteles példáit láthattam annak, hogy keresztyénség és közéleti felelősség, hit és értelem, erkölcs és politika nem egymást kizáró, hanem egymást feltételező, pontosabban egymással ok-okozati módon összefüggő dolgok: a keresztyénségből többek közt közéleti felelősség

következik, a hitből az értelem használata és művelése, az erkölcsi döntésből pedig adott esetben a politikai cselekvés vállalása is; akkor is, ha az, amit az igazság ügyének gondolok, esélytelennek látszik és emberileg belátható távon kudarcra van ítélve. Hamar világgossá vált tehát számomra, hogy 1956–57 történelmi élménye és

az a belső folyamat, amely bennem ezalatt lezajlott, nem zárja ki egymást, hanem összekapcsolódik. Tíz évvel később kötött házasságunkba 2002-ben elhunyt feleségem lényegében ugyanezt az indítást hozta.

A budapesti II. kerületi Rákóczi gimnáziumban érettségiztem 1959-ben, kitűnő eredménnyel, de egyetemre csak 1961-ben vettek fel, egyéni elbírálással, mert apám 1957 óta életfogytiglani börtönbüntetését töltötte 1956-os szereplése miatt. 1959–61 között az óbudai Aquincum Porcelángyárban dolgoztam betanított munkásként. Szerettem ott dolgozni, s azt hiszem, az ott dolgozók is szerettek; búcsúzaskor egy hatalmas és kiváló bőr aktatáskát (benne egy üveg igen jó diólikórt) és egy mindenki által aláírt búcsúversezetet kaptam tőlük. Az ELTE-n magyar–művészettörténet szakon végeztem, s noha szívesen tanítottam volna, fél évvel a végzés előtt elfogadtam azt az állást, amelyet Zádor Anna professzorom ajánlására a budapesti I. kerületi Ingatlankezelő Vállalat műemléki osztályán kínál-

tak. Feleségemmel együtt ugyanis azt gondoltuk: ha leendő gyermekeinket úgy-ahogy el akarjuk tartani, akkor bőven elég, ha a Kádár-rendszerben egy ellenforradalmár-klerikális házaspárnak csak egyik feléből lesz gimnáziumi tanár; s mivel a tanári hivatás az ő esetében volt egyértelműbb, én könnyű szívvel és érdeklődéssel fordultam a műemlékvédelem és az építészettörténet felé. Ezt a munkát is nagyon megszerettem: felújítás előtt álló műemlék épületek történetét kellett helyszíni, levéltári és egyéb kutatással felderíteni és helyreállítási javaslattal kiegészíteni; ez érdekes volt, és kitűnő emberek között dolgoztam, akiktől nagyon sokat lehetett tanulni, nemcsak szakmailag. 1970-ben építészettörténeti témával megszereztem az egyetemi doktori (akkori nevén „kisdoktori”) fokozatot; és rendszeresen publikáltam kisebb-nagyobb tanulmányokat. A fokozatokban viszont nem haladtam tovább, mert 1969–82 közt négy fiunk született, s közben lakásunkért kilencéves eltartási szerződésben kellett megküzdenünk, ennek a „megoldásnak” összes anyagi és pszichikai terhével együtt. 1980-ban az MTA Művészettörténeti Kutatóintézetéhez kerültem, ahol 1990-ig dolgoztam tudományos munkatársként, szintén kiváló emberek és jó barátok között. E munka mellé 1985/86-tól egy önként vállalt feladat szolgálata társult: feleségemmel együtt, az ő kezdeményezésére mozgalmat indítottunk azért, hogy rávegyük egyházunkat arra, hogy a puhuló diktatúrától a megmaradt egyetlen református egyházi gimnázium, a debreceni mellé az 1952-ben durván államosított (illetve a református egyház által „önként” átadott) nagy hírű régi iskolák közül legalább egyet kísérjen meg visszaszerezni, lehetőleg

Budapesten. Ezt a mozgalmat az akkori egyházvezetés nem utasította el, de diplomatikus óvatossággal fékezni igyekezett, hogy azután 1988/89 fordulójától a politikai fordulat előszeleit érezve – és a mozgalmunk körül kialakult tanár csapatot az újraindítandó iskola bázisának elfogadva – a minden áron való felgyorsításra készítse. Így lettem én, aki addig egyetlen embernek nem voltam főnöke és sem nem tanítottam, sem nem igazgattam, az egyháznak visszaadott régi Baár-Madas épületében újrainduló iskolának először fizetés nélküli szervező igazgatója, majd 1990-től kezdve főállású igazgatója: hályogkovács sok kiváló és jó szándékú munkatárs között. Végül is szívesen és naivan váltottam át a húszéves koromban hivatásomnak tekintett tanári pályára, rögtön igazgatói beosztásban, átugorva a normál körülmények között ehhez feltétlenül szükséges tanári gyakorlatot; s ezért a helyzetért nemcsak én magam, hanem munkatársaim is fizették a tanulópenzt (ami azoknak sem volt könnyű, akik ezt tudatosan vállalták).

A Baár-Madast 1995-ig igazgattam; akkor az egyház vezetésében egy időre hangadóvá vált, erősen szélsőjobb oldali színezetű irányzat eltávolított. Ez az általam összegyűjtött tanári kar nagyobb felének távozásához vezetett: két év alatt 35-en jöttek el a több mint ötven tagú testületből. Közülük került ki az a húsz-egynéhány tanár, akivel 1996-ban a Protestáns Gimnázium Egyesületet alapítottuk azzal a céllal, hogy ha épületet sikerül kapnunk, létrehozzuk a Sylvester János Protestáns Gimnáziumot. Erre 1997-ben került sor; először félállásban, majd 1998-tól tíz évig főállásban ismét igazgatója voltam egy iskolának, ahol lényegében ugyanazt akarjuk folytatni, amit 1990-ben elkezd-

tünk: keresztény nevelést, ami a hit és gondolkodás, valamint a lelki-szellemi teherbírás párhuzamos, közös fejlesztését jelenti. De a körülmények nehezebbek: csökkenő gyereklétszám és pénzügyi nehézségek mellett a rendszerváltási lelkesedés helyett fáradtság és bizonyos kiábrándultság jellemzi a társadalmat, s ez az oktatás és nevelés ügyére is kihat. Ami a hályogkovácsjelleggel illeti, azt hiszem, sok mindent megtanultam, de nem mindent, s igazán egy dologban van gyakorlatom: hogyan kell(ett volna) iskolát alapítani.

Ha azt a kérdést tenné fel valaki, hogy a – meggyőződésem szerint – jó ügyért vállalt erőfeszítéseimnek mi az eredménye, nagyon nehezen tudnék mérleget vonni. Az első iskola(újra)alapítás biztosan kudarc abból a szempontból, hogy hogyan fogadta a református egyház közvéleményének nagyobbik fele a hit és gondolkodás együtt nevelésének kísérletét; a másodikban pedig még nagyon benne vagyok, történelmi távlat nélkül. Saját személyes szempontomból viszont más a mérleg: a jó ügyekért tett erőfeszítés a sikertől vagy ku-

darctól függetlenül is tartalmat ad az ember életének, s annak a ténynek az értéke, hogy az ilyen erőfeszítések között barátokra és szövetséges társakra talál az ember, szintén siker- és kudarcfüggetlen. Jó néhány tündöklő tanáregyéniségre találtam az általam felvett fiatalok és a segítségemre vállalkozó nagy tapasztalatú, idősebb kollégák között egyaránt; sok jó és néhány különlegesen kedves tanítványra mindkét iskolában; nagyszerű emberekre az iskolaügynek, majd az iskoláknak a munkatársai és támogatói között. Ezért – noha állandóan keresem, hogy hol követhetek el hibát, s gyakran (de legtöbbször csak utólag) meg is találom – sem elkeseredett, sem elégedetlen nem vagyok. Ha elmeállapotom lehetővé teszi, szeretnék nyugdíjasként is még tanítani, s emellett visszatérni a közel két évtizede befejezetlenül mélyhűtőbe tett művészettörténeti témáimhoz. S többet foglalkozni az általam eddig „kissé nagyon” elhanyagolt hat unokámmal.

Bibó István

Tordai Teri

színész (Debrecen, 1941. december 28.)

A női test megmutatása a Szerb Antal-féle Pendragon-legendában kezdődött, a filmet Révész György rendezte. Évekkel ezelőtt kikölcsönöztem. Kíváncsi voltam, hogy néztem ki fiatalon. Meztelenül feküdtem egy ravatalon. Ebben én voltam itthon az úttörő, de a későbbi németországi filmjeim kapcsán eltúlozták a dolgot. Színésznő voltam, aki szerepeket játszott. A testével is. Nincs ebben semmi kü-

lönös. Nehéz időszak volt, de ezt csak én tudom. Úgy néztem ki, mint a királynő, én voltam a főszereplő, de közben a nyelvtudásom miatt sokszor muksainak éreztem magam, akit állandóan átvernek. A mai fiatalok ezt már nem ismerhetik. Alapdolog a nyelv. Volt egy ruhapróba Bécsben, nevetgéltek a varrólányok. Két év múlva tudtam meg, azon röhögtek, hogy még nem láttak csehszlovák selyembugyit és kombinét. Amire egy vagyont költöttem, mielőtt kimentem. Kevesen tudnak róla, de az első tévéfilmemet, a Gránitot Armin Müller-Stahllal forgattam, aki Amerikában futott be fényes karriert. A menedzserem Nyugatról jött, sanzonokat írt, politikai zúrjai voltak. Amiből én keveset érzékeltem, Szegeden voltam színésznő, a szűz lélek tisztaságával jártam-keltem. Horst Tappert a Der Kapitanben volt kollégám. Kurt Hoffmann rendezte, aki sok más német kultuszfilmet is készített. Tappert azon kevesek közé tartozott, aki színházban is játszott. Érdekes, egyik partnere Ferrari Violetta volt.

Harmincéves voltam, amikor visszajöttem, mindössze öt évig voltam távol. Volt egy lakásom és egy kocsim. A nulláról indultam, amikor elmentem. Nem bántam meg, noha származtak belőle kellemetlenségeim, és akkor még finoman fogalmaztam. Jó döntés volt. A legjobb döntésem, hogy édesanya lettem. Amúgy a színészi pályán való megmaradásnak ugyanaz a szabálya, mint az élet más területein: válaszszon az ember jól. Nem azt kell nézni, hogy egy-egy munkával mit keresek, hanem hogy mennyi örömet találok benne.

Debrecenben születtem, költözött a család, mindig voltak a nagypapának elrejtett könyvei. Nekem például az erotika, minél rejtőzködőbb, annál érdekesebb. Nem ismerem kellő mélységben a „problémakört”, de azt látom, hogy a világ is ilyen prűd – az amerikai filmnél prűdebb világot nem tudnék említeni. De a németek is, akiknek állandóan a szexen jár az eszük, kínosan ügyelnek arra, hogy egy színésznő ne hogy véletlenül olyan sztárok mellett szerepeljen, például az újságosstandokon, akik esetleg pornóban utaznak. Jobb, ha a testiséggel kapcsolatos dolgok rejtve maradnak, úgy szerintem érdekesebbek.

Mindenki a szülői tekintély meg az állami szigor alól szeretne kitérni, és azt mondja, ne tessék megszabni, mit lehet és mit nem. Mégis azt mondom, nagymamaként, két unokával a hátam mögött, hogy meg kell szabni a határokat. A kutyám az egyetlen, aki liberálisan van nevelve. Móra 18 éves, három

napokra eltűnik, mégse kap ki soha. Szidnak a kutya barátok, mit tetszik képzelni, hogy fogad ez szót!? De ez más.

Nyitott vagyok, sok mindent elfogadok, de amit olykor a tévében látok, arra a mostani agyammal is azt mondom, szerintem szűz maradnék, apácának mennék. Én általánosságban nem szeretek tudni a férfiakról, én egyről szeretek tudni, azt akarom hinni, hogy az az egy másnak nincs, az csak az enyém. Ha én ezt jól le tudnám írni, az a gyanúm, hogy a nők nyolcvan százaléka mélyen egyetértene velem.

A Fogadósnénak is van egy című filmben (1968)

Ha nem játszom, azért járok színházba, mert megváltozott a játéktípus, s szerintem jó irányban. Annak, hogy szavalok bele a levegőbe, vége van. Még az óvodai műsorokat is nagyon élvezem. Rólam kevesen gondolnák, hogy született csapatjátékos vagyok. Szeretek beállni a sorba. Kislánykoromban balettoztam, de hosszú voltam hozzá. Mindig azt képzeltem, hogy a hatos tütüben lépegetek hátul, elől másvalaki szólózik. Amikor hazajöttem Németországból, többen nekem szegeztek a kérdést: de hát miért? Ha rendszeren megtanultam volna angolul, nagy karriert futhattam volna be. Filmezni ugyanis nagyon

tudtam. Engem azonban zavart a sztárság. Azt hiszem, valójában nem sztáralkat vagyok, hanem egy megbízható hivatalnok.

Tordai Teri

(Rab László interjúja alapján)

Jászai Mari-díjas színésznő. A Színművészeti Főiskolán 1960 és '64 között folytatta tanulmányait. Már főiskolásként szerepet kapott az Esős vasárnap című filmben. Forgatott Keleti Mártonnal, Szabó Istvánnal, Makk Károllyal. 1965-ben a Ferien mit Piroschka című filmmel kezdődött Terry Torday korszaka. Játszott Dietmar Schönherr és Götz George partnereként 1967-től az osztrák producer, Franz Antel foglalkoztatta a Suzanne-filmben. A színésznő feltűnő szépsége és tehetsége miatt népszerű lett Nyugat-Európában. Partnerei között megtaláljuk Rex Gildo énekest,

Uschi Glast, Heinz Rühmann, a Derricket alakító Horst Tappert. Hazatérte után tévéfilmekben szerepelt (A gyáva, Jó estét nyár, jó estét szerelem). A Pendragon legendában Eileen St. Claire-t alakította. Játszott Mészáros Márta és Bacsó Péter filmjeiben, felbukkant az Oscar-díjas Mephistóban (1981), ő a Zsurzs Éva rendezte A névtelen vár kémnője. A vágy vilamosában Blanche megformálásáért az Országos Színházi Találkozó legjobb női alakítás díját kapta. Jelenleg a budapesti Új Színház tagja. Színésznő lányával, Horváth Lilivel filmben és színpadon is szerepelt már együtt.

Simonffy András

író (Szeged, 1941. augusztus 6–Budapest, 1995. december 16.)

Beleolvasva kollázsregényébe, a *Kompország katonáiba*, azonnal megfog az írás érzékletessége, a történetmondás mesteri tempója, az idősíkok elegáns s lényegyet láttató változtatása. Ez modern próza – mai szemmel is. Veszem le más könyveit is. Első, híres novellája, a *Lázadás reggelig* könyv alakban 1965-ben jelent meg. Az olvasó pillanaton belül azonosulni tud az írás főhősével. Maga a történet – akár a novella – jellegzetesen „nemzedéki”. Egy haknibrigádba beilleszkedni vágyik egy fiú, szeretne otthonos lenni idősebb társai között, ám azok nem fogadják be. Hogy megmutassa értékét, kitartását – egyetlen éjszaka egyedül megcsinálja azt, ami mindannyiuk feladata volna. Ennyi idő távlatából visszagondolva úgy látom, a hatvanas

években induló fiatal írók és költők nemzedékének lázadása is „reggelig” tartott. Akármennyire is jók ezek a majd fél évszázada született novellák, sem megszületésükkor, sem az azóta eltelt időben nem kapták meg azt a figyelmet (kritikusét és olvasóét), amelyet karátszámuk alapján megérdemelnének. Az ok egyértelmű és történelmi: a hatvanas évek közepe táján kezdett csökkenni az akkori hatalom és az akkori irodalom szembenállása (az irodalomnak még olyan presztízse volt, hogy szembeszállhatott a hatalommal). Ám a hatvanas évek közepe táján szerencsére kezdtek nyílani az '56-os börtönajtók. Lengedezett az amnesztiák enyhítő szele, az írók is kezdtek felhagyni a büntetésül kapott vagy önként vállalt publikálási tilalommal. Mindez érthetően elvonta a figyelmet az induló írókról.

Visszalépek megint az időben, több mint négy évtizedet. Az időpont 1968–69 tele, Varsó. Lázár Ervint és Bella Istvánt látogatjuk meg Simonffy Andrással. Barátaink ott ösztöndíjasok, és Ervinnek éppen megjelenőben volt (ki is vittünk egy példányt) egy novelláskötete. Milyen nagy dolog volt akkor az induló írók számára nemhogy egy önálló kötet, de még egy folyóirat-publikáció is. Mára – a nyomtatásdömpingben – elképzelni is nehéz. András talán azt remélte a látogatástól, hogy kialakul egy irodalmi, szakmai baráti szövetség. Csak Varsóban akkor nemcsak a fagy volt nagy, de a baloldali politikai nyomás is, a Párt által szervezett értelmiség- és zsidóellenesség. Akiket mi megismertünk Varsóban, azok mind dühösek voltak, fáztak, féltek és ittak. Két út áll a kelet-európai értelmiség előtt, hangzik az egykori helyzetelemzés – az egyik járhatatlan, a másik az alkoholizmus. Mi négyen ott akkor megtaláltuk a két út természetes kapcsolatát.

Teltek az évek. Simonffy András írásai már a hetvenes évek végére sikeresek lettek. Szerették és olvasták őket a fiatalok. A kritikusok persze próbálták rábeszélni valami pozitív társadalmi mondanivalóra. Írásainak presztízse, szerkesztői tapasztalatai alkalmassá tették volna valamilyen, a hatalom által is el-

fogadott s az írókollégák által is támogatott vezetői pozícióra. Ő azonban nem tudott vagy nem akart élni ezzel a lehetőséggel.

Felidézem most – nagydarab szemüvegesként (Vámos Miklós írásaiban „a jegénye”-ként aposztrofálja őt), mégis a kamaszosság, ami eszembe jut róla. Egy nagydarab kamasz, aki vonzza a veszélyt. 1975 nyara: forrás, Budapest. Szentendrén fél óra múlva temetik Vujicsics Tihamér zenészt, mindnyájunk barátját, a szeretetre méltó és sokoldalú művészt. (A Rákóczi-induló zenei motívumait indult keresni a Közel-Keletre – a repülőgépet lelőtték.) Ott akartunk lenni a temetésen, András beültetett maga mellé a kocsjába és észveszejtően megindult. Olyan magabiztos fölényrel hajtottunk bele szemből a *Behajtani tilos* táblával védett Honvéd utcába, mintha legalábbis egy szovjet tankban ül-nénk. A 15-ös autóbusz vezetője időben félreállt előlünk.

Szentendre, szerb templom – gyertyák füstje, éneklés, „goszpodi pomiluj”. Furcsa, megrendítő, szívszorító pillanat. Pár lépést odébb megyünk, s abban a pillanatban lezuhan hűlt helyünkre a mennyezetből egy jókora vakolatdarab. „Őrangyal nélkül a továbbiakban ne tegyünk egy lépést sem!” – kommentálta András mindazt, ami aznap délután történt.

Fájdalommal állapítom most meg – az őrangyal bizony magunkra hagyott bennünket néha-néha.

Élete utolsó évtizedeiben inkább Dukán lakott, mint Pesten. Kapott ott egy házat, a Dukai-Takách-kúriát. Szeretett volna új korszakot kezdeni. Életben is, írásban is. Nehezen birkózott a körülményekkel és önmagával is. A *Kompország katonái* 1988-ban megérdemelten nagy sikert aratott, s az ott elkezdett személyes hangú történelemmondást folytatta a *Rozsda* őszben, 1956 októberét idézte fel személyes emlékekkel és ismerősökkel.

Meglátogattam néha Dukán is. Legtöbbször nyaranta Ágh Istvánnal, közös barátunkkal autóztunk át hozzá Szigligetről.

Az évforduló most kezembe adja köteteit és felidézi a személyes emlékeket. Könyveit olvasva örömmel állapítom meg: az írások nem vesztenek értékük-ből s tartják helyüket a változó időben. S arra is jó gondolni, hogy élete utolsó éveiben megtalálta azt a helyet, a Hítel szerkesztőségét, ahol kollégák, barátok, fegyvertársak vették körül. Igazából ilyesmit szeretett volna elérni – otthon lenni Magyarországon, otthon lenni a magyar irodalomban.

Hetvenéves lenne. Tizenöt éve már csak kötetivel van jelen köztünk.

Módos Péter

Gion Nándor

író, forgatókönyvíró (Szenttamás, 1941. február 1–Szeged, 2002. augusztus 27.)

„Február 1-jén megünneplem első unokám születésnapját. Kissé ványadt kölyök, de szép domború homloka van, lehet belőle valaki” – ejti el egyszer Rojtos Gallai István, a (rokonmentési és kincskeresési céllal) kettős kémkedésbe bonyolódott mezőőr Gion Nándor *Aranyat talált* című, halála évében megjelent regényében, mely a múlt század bácskai történelmébe ágyazódó családi legendáriumból felépített tetralógiáját zárja le (*Virágos katona, Rózsaméz* – egy kötetben: *Latroknak is játszott* –; majd *Ez a nap a miénk, Aranyat talált*). A személyes utalásban rejlő ilyen fokú kitárulkozás már-már sok a prózájában a vallomásosságtól is szemérmesen viszolygó – legfőképp persze a kortársi próza intellektuális metakalandjaitól és nyelvi barkácso-

lásaitól tartózkodó – szerzőtől, aki legtöbbször az anyai nagyapjáról mintázott élelmes és többnyire szavahihető elbeszélő szájába adva mondja el egy komisz világról egy komisz világban megtapasztalt és hallott „rég, megható történeteit”, élvezetesen, változatos embergalériát, sorsok egész tárházát felvonultatva. Mert a hangoztatott, már nem oly divatos férfierények és mesehősi attribútumok mellett –, amilyen a leleményessége, hogy mindig kivágja magát a szorult helyzetekből, túljár mások eszén, nem marad adósa senkinek – a keménysége valójában az érzelmesség megkeményítése. Mindig párhuzamos e két szál az elbeszéléseiben, mint ahogy ennek ékes példaként az *Alacsonyan repülni* címűben a narrátor Leonyiddal, a hidegvérrel készülődő bérgyilkossal kvaterkázik, miközben Misit, a törött lábú vadkacsát arra tanítja, hogy röptetésekor alacsonyan repülve kerülje el a magasra irányozott söréteket. Ki-ki beteljesíti a maga feladatát.

Régi (naiv) megható (érzelmes) történetek *egy* komisz (álnok) világról *egy* komisz (álnok) világban? Régi (naiv) megható (érzelmes) történetek a komisz (álnok) világról a komisz (álnok) világnak? Valahol e fontos határvonalon ingázva haladnak előre a történetek Gion Nándor egész életművében mintha a kilazult erkölcsű, illetéknépp tudomásul vett világban az ítélethozataltól tartózkodó kisember józan túlélési stratégiáit próbálgatná, óvakodva szentenciáktól és óva a lázálmoktól. Példázatokat sosem írt volna, írásain azonban átüt az élet komolyan vételének alapvető élménye, a meggyőződés, hogy mégiscsak valamiféle közlendő lenne az írás fundamentuma, és átüt rajtuk tartást sugározó, erős személyisége.

A (korai és folyamatos) félreértések is ebből az átöltögetésből keletkeznek: az egyedi és az általános politikai áthallása miatt (így kerül gyanúba mindjárt a regény pályázati nyertes regénye névleg a '68-as prágai tavasz jugoszláv megítélésének fordulata, valójában a partizán bosszúállás megpendítése miatt, csakígy a Bácskába betelepített csángók végzetének vagy a szovjet katonák garázdálkodásának bemutatása *A vád* című film előkészületeikor).

Gion Nándor emblematikus alakja a magyar prózairodalom déli végeken kibontakozó ágának. Szívós prózaépítkezésének sajnálatosan makacs árnyékban maradása pedig abból fakad, hogy a jókora lélegzetvétellel éppen minden koloncát ledobó magyar próza, amely kiszáradva kelletlenül lesz a magyar nyelvű külhoni irányok és prózavilágok befogadója, éppen akkoriban vesz nagy szívpantást a történet-, hő- és történelemnélküliségből, amikor a nemzedéki és társadalmi mondanivalót hordozó, ekként Új Symposion-os, faltörőkos-szerepű első két regénye után (*Kétéltűek a barlangban; Testvérem, Joáb*) Gion elemében találva magát az Ezen az oldalon (1971) című novellafüzérrel szülővárosa peremterületének éleztárványából egy sajátos, délvidéki Macondo csíráit bontja ki, ami életre szólóan meghatározza mesélői prózaszemléletét.

Tréfásan jegyezte meg a Széchenyi akadémiai bemutatkozásán, hogy a családfakutatás szerint a Gionok betelepült francia ősei kőművesek voltak – a családjabeli iparosok körében maga is sokat kőműveskedett –, évszázados szívós munkával sikerült tehát elérniük, hogy ott tartanak, ahonnan elindultak. Ez az állhatatosság egészen biztosan hosszú távon is olvasókkal fog kamatozni, elég, ha kézbe vesszük valamelyik ifjúsági regényét (*Postarablók, Engem nem úgy hívnak, A kárókatona még nem jötték vissza, Sortűz egy fekete bivalyért*) vagy meghallgatjuk hangjátékai valamelyikét. Abban a gyerekek ráébrednek, hogy fel kell nőniük, ebben emberek osztanak meg derűs vagy nehéz titkokat emberekkel – ilyen egyszerű.

Bár nem volt előzmények nélküli a Vajdaságban a „történelem alulnézetből”, az „ahogy lehet” (a kisebbségi létformában a meghajló fűszál példája óhatatlanul adódik!) kisemberi életképleteinek ábrázolása – Majtényi Mihály garabonciása vagy Herceg János egyik-másik komédiása volt ilyen –, Gion más utat választott. Nem is az agyafúrt góbé megalkotását tűzte ki maga elé Tamási Áron Ábelje mintájára. (Ha rokonát keressük, leghamarabb talán Tersánszky Józsi Jenő távoli rokonságát említhetnénk, ami a kedélyt és karaktert illeti.)

A példázatoktól az agymosó rendszerek tanulságait leszűrve Gion viszolygott, de főhőse, bármennyire megkeményíti is szívét általában, sokszor segít másokon, jóra való embereket tanáccsal lát el. Vagyis mégiscsak példát ad. Számos novellája nem is több annál, mint hogy a jelen nem lévő kérdezőnek válaszol valaki. Kibeszéli a *közlendőit*, a legfontosabbakat – amelyek esetleg ránk, lapító olvasókra is tartozhatnak. Talán ha azért olvasunk, mert meg szeretnénk tudni valami mélyebb igazságot az életről, az életünkről. De olykor elegendő, ha visszahalljuk, fülünkbe cseng, amint a gyerekek valahol egy falu régi utcáit járják az angyali vigasságot énekelve, tele bizakodással.

Bognár Antal

Tar Sándor

író, szociográfus, fegyver-, lőszer- és robbanóanyag-technikus
(Hajdúsámson, 1941. április 5–Debrecen, 2005. január 30.)

A huszadik század egyik legnagyobb, legkarakteresebb magyar írójának talán léteznie sem lett volna szabad. Mert kínos, kínos... nagyon kínos. Élete, de még életműve is csupa olyan ellentmondáson alapul, amelyre – meglehet – ma sem szívesen emlékezünk. Tar, a móríci prózahagyomány korszerűsítője azon kevés munkás- (szegényparaszt származású) írókhoz tartozott, akiket az 1989 utáni irodalmi kánon sem ítelt hallgatásra vagy feledésre. Tar a szocializmus éve alatt sajátos „szocialista” egzisztenciát teremtett: 1992-es elbocsátásáig a debreceni Medicor műszerésze volt. Egy ellenzéki értelmiségi kör fedezte fel tehetségét és méltatta először művészetét.

1976-ban megnyerte a Mozgó Világ szociográfiai pályázatának első díját, értelmiségi barátai, értelmiségi pártfogói lettek, ám Tar nem találta a helyét a pesti művészvilágban. (Hogy „jőveői” iránti ellenérzése mennyire túlmutatott a szokásos, a késő szocializmusban már meghaladottnak hitt osztály-előítéleteken, arra csak a később kirobbant ügynökügy világít rá.)

A kilencvenes években – miközben a „gyárból” való elbocsátását, ahogy vélhetően a szocializmus összeomlásának a módját is személyes tragédiaként élte át – Tar írói pályája felível. A szabad-függő beszédmód továbbfejlesztésével új narrációs technikát dolgoz ki, kísérletező kedvét bizonyítja, hogy továbbgondolja-átalakítja a keretes novellagyűjtemény és a hard-boiled detektívregény hagyományait (*A mi utcánk*, 1995; *Szürke galamb*, 1996) költői, mégis tragikusan groteszk képet festve ezzel a rendszerváltás utáni Magyarországról, különösen Kelet-Magyarországról. Tar a kilencvenes évek írói közül szinte egyedülként küszködött a perifériára szorítottak, a vesztesek, a senkinek-sem-fontosak tragédiáival. Ám irodalmi pályájának a csúcán – éppen a Frankfurti Könyvfesztiválra készülvén – „robbant a bomba”. Tar lelepleződött: kiderült, 1978-tól a III/III-as ügyosztály besúgójaként tevékenykedett, és elsősorban értelmiségi pártfogóiról jelentett.

Miközben mindenki a „töredelmes megbánására” várt, Tar, az „áruló” – tudtommal egyedülként az ily módon leleplezett írók, irodalmárok közül – teljesen visszavonult az irodalmi életből. Megosztotta hősei, a leszakadók, a senkinek-sem-fontosak életét, és (magát jellemzően nem írónak, hanem „munkanélkülinek” aposztrofálva) írta, egyre írta a feketébbnél feketébb, riasztóan szép, az irodalmi minimalizmust a posztmodern felé tágító novelláit. (Későbbi novelláskötetei: *Nóra jön*, 2000; *Az alku*, 2004; *A térkép szélén*, 2003.) A Magyar Hírlapban „lebukása” után is rendszeresen közölt, ott megjelent publicisztikai a rendszerváltás plebejus kritikájának is tekinthetők. Interjúiban Tar maga is sokat tett a személye körül kialakuló legendák sokaságáért. Beszervezésének körülményeiről több verziót is készen tartott, célozgatott „elsüllyesztett” kézira-

taira (ez legenda), ahogy műveletlenségére, iskolázatlanságára. (Ámde természetesen legenda ez is: Tar nemcsak kísérletező kedvű, hanem roppant érzékeny, olvasott, a transzcendens iránt is fogékony, sokfelé tájékozódó író is volt.)

Az irodalmi közvélemény már megbocsátott Tarnak: *szegény Tar maga is áldozat... szegény Tar, szerencsére csak a szöveg számít...* Pedig Tar nemcsak ragyogó, a mai kortárs prózát inspiráló életművét (s benne a realizmus és a népi irodalom sajátosan átértelmezett hagyományát) hagyta ránk, hanem zavarba ejtő, kínos, a prózájához hasonlóan a XX. század legellentmondásosabb történéseihez kapcsolódó életútját is. Talán egyszer képesek leszünk a művészetét ezek között a zárójelek között is értelmezni.

Bánki Éva

MÉLTÓ HELYSZÍN FELÚJÍTOTT HELYSÉGEK

A Magyar Kultúra Alapítvány épülete a Budai Várban, a Mátyás-templom és a Hotel Hilton szomszédságában található.

Díszlépcsőházunkat restauráltuk. A II. világháború óta először most az eredeti állapotot állítottuk helyre: a krémszínű falakon, a bordák mentén színes, növényi ornamentikájú díszítőfestés motívumai láthatók. 2010-ben a Zsolnay-kerámiák is megújultak.

Kongresszus, konferencia, fogadás, szeminárium, esküvő, tanácskozás, bál, kiállítás, vásár, hangverseny... Szállás 9.000,- Ft/főtől: az épületben lévő, kétszintes Hotel Kulturinnov** szállodánkban. Üdülési csekket elfogadunk.

SZAKSZERŰ SZERVEZÉS – MÉRVADÓ REFERENCIÁK

MAGYAR KULTÚRA ALAPÍTVÁNY

HOTEL KULTURINNOV**

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.
Tel: (36-1) 224-8100 Fax: (36-1) 375-1886
mka@mka.hu • www.mka.hu

MAGYAR–MAGYAR PÁRBESZÉD

Régiók és kultúrák találkozása, Kárpát-medencei Napok, Mézes-napok, Budavári Mosolynapok, Költészet Napja, Sárospataki Diákok Budapesti Egyesülete, Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Budapesti Baráti Köre, Ausztrália Magyar Baráti Köre, Magyar Emlékekért a Világban Egyesület, Hazatérők Panoráma Világklubja, Karikatúra Művészeti Fesztivál, Józsa Judit kerámiaszobrász tárlatai, Napút-rendezvények, számos előadás, kiállítás, hangverseny, találkozó, képzés, konferencia...

Tájékoztató: Dr. Koncz Gábor Ph.D. igazgató, Bába Szilvia értékesítési vezető és bármely ügyeletes munkatárs.

Nyolevankilenc jeles hetvenes

Január Bańcerowski Janusz, Félix László, Málnay Levente,
Ambrus Éva, Ernyey Gyula, Tóth Béla

Február Bernáth Árpád, Szakolczay Lajos, Kapronczay Károly,
Pauer Gyula

Március Medveczky Ilona, Petényi Katalin, Kamarás István OJD,
Marosi Gyula, Kiss Antal, Richly Zsolt, Bitskey István

Április Kupa Mihály, Zsigmond Attila, Tomka Miklós,
Hollósi Frigyes, Harsányi Frigyes, Szabó Győző

Május Winkler Gábor, Haumann Péter, Veres Péter, Erdős André,
Esztergályos Károly, Koncz Árpád

Június Kis Pintér Imre, Kő Pál, Bágyoni Szabó István, Ács Margit,
Galántai György, Geszler Mária Garzuly, Buzinkay Géza

Július Kovács P. József, Horváth Alice, Horváth György,
Mesterházi Márton, Péntek János, Meszléry Judit, Hegedűs Imre János,
Ágh Attila, Medveczky Ádám, Vigh László, Payer András

Augusztus Gyarmathy Ágnes, Kovács Lóránt, Vén Zoltán,
Búsi Lajos, Bagdy Emőke, Vicsek Károly, Vukán György, Kopcsik Lajos,
Ács Jenő, Medgyasszay László

Szeptember Babarczy László, Surján László, Csíkszentmihályi Péter,
Bolberitz Pál, Szántó Erika, Bráda Tibor, Balogh Gyula Bogumil,
Bócz Mara, Vagyóczky Károly, Münz András, Pálóczi Horváth András

Október Komáromi Gabriella, Büky László, László Bandy,
Bikácsy Gergely, Salamon Konrád, Jankovics Marcell, Csikos Sándor

November Dózsa Imre, Kuchta Klára, Jeszenszky Géza, Eszes Máté,
D. Molnár István, Kovács Kálmán, Korzenszky Richárd

December Thirring Viola, Göbolyös Márta, Botos Katalin,
Bohus Zoltán, Sólyom-Nagy Sándor, Bibó István, Tordai Teri

Ára: 1490 Ft. Előfizetés: 5000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,
valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Folyóiratunk megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap
és a Nemzeti Civil Alapprogram
támogatja.